magazin istoric

SERIE NOUĂ

Director – redactor-şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Revistă de cultură istorică
Anul XXXI – nr. 5 (362)
mai 1997

Bucureşti, Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă Dr. Marcovici), etaj III, camerele 281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70711, Telefon: 615.09.91

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan (responsabil de număr)
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editor: Fundaţia Culturală Magazin Istoric.
Revistă tipărită la R.A.I. – IMPRIMERIA „CORESI" – Bucureşti, director general Dumitru Constantinescu; director comercial M. Vlădeanu; director M. Soare

SUMAR

● **De la Grivița la Mărășești:** Vintilă Brătianu... 2 ● **Armata română, 1941-1945...** 3 ● **Povestesc veteranii...** 5 ● **S-a mai dezlegat o enigmă în „cazul" Avramescu?:** Alesandru Duțu, Florica Dobre... 7 ● **Cărți sosite...** 8 ● **9 mai, 10 mai...:** Ion Bulei... 9 ● **Învățăturile lui Neagoe Basarab către... Ivan cel Groaznic:** Ion Dumitriu-Snagov... 11 ● **Monumenta Romaniae Vaticana:** Marian Ştefan... 13 ● **1945. Criminalii de război la bară:** Dumitru Tănăsescu... 15 ● **În Bucureşti, acum 50 ani:** Ioan Lăcustă... 18 ● **În pragul regimului dictatorial:** C. Rădulescu-Motru... 22 ● **Dialog Stalin-Mao-Kim Ir Sen:** C. Popişteanu, D. Matei... 27 ● **Fundaţiile Internaţionale Constantin Brâncuşi – Începuturi...** 31 ● **Guvernatori ai B.N.R. – Aurel Vijoli:** Costin C. Kiriţescu... 33 ● **Rhône-Poulenc şi protejarea monumentelor istorice:** Dorin Matei... 36 ● **Premii şi burse F.C.M.I. ...** 39 ● **Alexandru Averescu:** Ioan Scurtu, Eliza Brătianu... 41 ● **Titulescu sub lupa serviciilor secrete:** T.A. Pokivailova... 48 ● **Alături de Titulescu:** J. Paul-Boncour... 52 ● **Cu NATO, pentru NATO la Atena şi Tirana:** Dorin Matei... 55 ● **Pentru o istorie a vieţii zilnice:** M.M. Székely... 57 ● **Găgăuzii:** C. Rezachevici... 60 ● **Fondul Proprietăţii de Stat...** 64 ● **Arhivele sovietice în alertă:** F. Dolghin... 68 ● **Altă faţă a ministrului Pierre Cot ...** 72 ● **Arhivele Cominternului devin transparente:** K. Anderson... 74 ● **Cavalerul d'Eon şi serviciile secrete:** F.M. de Balasy... 75 ● **Franz Stangl nu mai găseşte scăpare:** S. Wiesenthal... 80 ● **Cititorii scriu istorie...** 85 ● **Rebus istoric...** 86 ● **Dialog...** 87

Supliment: Caiet nr. 3 – Faţa nevăzută...: Christos Alexandris, Adolf Armbruster, Vasile Bărboi, Emile Bedran, Dan Berindei, Bernard Boyer, Virgil Cândea, Eugen Denize, F. Dolghin, Radu Florescu, Tahsin Gemil, Mircio Ivanov, Khaled Mahmoud El-Komy, Jaromír Kvapil, I. Lăcustă, Michael Lotem, Dana Lovinescu, D. Matei, Frédéric Mauro, Catherine Murphy, Zoe Petre, Mitropolitul Basarabiei Petru, Cardinal Luigi Poggi, Cristian Popişteanu, Eugen Preda, Ştefan Purici, C. Rezachevici, M.C. Stănescu, M. Ştefan, Şt. Ştefănescu, Gabriel Ştrempel, Răzvan Theodorescu... 89

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

VINTILĂ BRĂTIANU

De la Grivița la Mărășești

Războiul din 1877-78 a dus în adâncimea maselor o conștiință a drepturilor naționale care, adormită în ultimele două veacuri, a izvorât nu numai din solidarizarea ce a adus participarea țării întregi la război, dar și prin recunoașterea drepturilor de țară de sine stătătoare ce căpătasem cu luptă, de la una din puterile care acum în urmă încălcase mai mult aceste drepturi.

Nu ne putem da îndestul seamă ce reprezenta la 1877 faptul de a sili marea împărăție rusească să iscălească convenția de trecere prin țară, să declare că va respecta integritatea teritoriului, să se supuie legilor și autorităților românești, să ia obligația de a nu trece armata prin București, să pună armata de la Plevna sub comanda domnitorului român.

Faptul că obțineam aceste drepturi înainte de război era reintrarea noastră de fapt în concertul statelor libere înainte de recunoașterea oficială după victorie, precum și prin tratatul de la 4 august 1916, înainte de a se înfăptui România Mare, obținusem de la aliații noștri recunoașterea integrală a drepturilor noastre naționale din Austro-Ungaria.

Tot astfel și lupta dusă după San Stefano, pentru încheierea păcii printr-un congres european, pentru ca interesele noastre să nu fie recunoscute exclusiv de Rusia, și cea dusă în acest congres a întărit această conștiință națională trezită în război.

Politica de interes european, de care noul guvern din 1876 a legat pe aceea a țării, și atitudinea cuminte și hotărâtă pentru apărarea intereselor noastre în acest cadru, din preziua și din tot timpul războiului, serviciile aduse de armata română la Plevna și vitejia cu care s-a purtat soldatul ei, au dat statului nostru peste hotare o autoritate ce nu avea până aci.

Ajutați de cei mari la 1856 pentru renașterea noastră politică, acum abia arătam Europei surprinse cât credit merita prin destoinicia lui acel mic popor de ieri, care se credea că nu poate trăi decât prin bunăvoința și sub garanția celor mari.

România își lua după acest război și prin propria ei destoinicie locul ce i se cuvenea și care trebuia de aici înainte să facă din ea un factor important în politica orientală a Europei.

Fără războiul din 1877 nu am fi putut împlini datoria noastră de popor și stat liber în 1916, când ceasul cel mare al dezrobirii a sunat pentru întreg neamul; fără încercările rodnice și de tot felul făcute cu 40 de ani înainte, nu am fi putut avea încrederea necesară pentru a ne arunca în lupta cea mai mare a omenirii.

Ar fi fost greu să ajungem la Mărășești, fără încercările victorioase de la Grivița și Smârdan.

(Fragmente din conferința *Situația internă în care se desfășoară Războiul Neatârnării. 1877-1878*, ținută la Ateneul Român în 1927, în cadrul ciclului organizat de Universitatea Liberă cu prilejul împlinirii a 50 ani de la Războiul de Independență).

ARMATA ROMÂNĂ, 1941-1945

A devenit un loc comun constatarea că, după 1989, istoriografia este una dintre marile beneficiare ale schimbărilor aduse în viața țării de prăbușirea regimului comunist. Istoricilor li s-au deschis tărâmuri de cercetare interzise până atunci, bucurându-se de libertatea de a aborda orice temă și orice subiect pentru aflarea și prezentarea adevărului în lumina documentelor și mărturiilor autentice, netrunchiate.

Stau mărturie cele câteva mii de cărți de istorie și memorialistică publicate în acești ani, uriașul număr de pagini de istorie găzduite în mai toate publicațiile. Și, nu în ultimul rând, stau mărturie și cele 89 de numere ale noii serii a *Magazinului istoric*, apărute din ianuarie 1990.

Sunt, printre aceste noi cărți, nu puține care depășesc cadrul, oarecum restrâns, al interesului strict specializat, dobândind semnificații mai ample.

Între ele este și lucrarea *Armata română. 1941-1945**.

Tipărit în foarte frumoase condiții grafice, cu un bogat material ilustrativ, volumul oferă imaginea de ansamblu a participării oștirii române la cel de-al doilea război mondial, capitol complex al istoriei armatei noastre moderne, ale cărei tradiții au fost făurite pe câmpurile de luptă ale Războiului de Independență din 1877-1878 și în aprigele încleștări ale primului război mondial, în anii 1916-1918, pentru idealurile unității naționale.

Intenția autorilor este „de a oferi o imagine cât mai cuprinzătoare și veridică a armatei române în timpul celei de-a doua conflagrații mondiale". În acest scop se insistă mai puțin asupra operațiilor militare, care sunt prezentate sintetic, și mai mult asupra „unor aspecte tehnice cum sunt organizarea și evoluția diferitelor componente ale establishment-ului militar românesc în diferitele etape ale războiului".

Pentru prima dată în istoriografia românească cititorii (specialiștii, dar și publicul larg) au astfel prilejul să ia cunoștință într-o prezentare unitară, atât cu principalele faze ale participării României la campaniile din Est și Vest, cât și cu o mare bogăție și varietate de informații privind organizarea, dotarea, echipamentul unităților românești.

Menționăm dintre noutățile aduse informațiile privind uniformele, însemnele și distincțiile, vopsirea și inscripționarea tehnicii de luptă etc.

* Publicată în 1996 la editura bucureșteană R.A.I. de un colectiv de specialiști în istoria militară: Cornel I. *Scafeș*, Horia Vl. *Șerbănescu*, Ioan I. *Scafeș*, Cornel *Andonie*, Ioan *Dănilă*, Romeo *Avram*. Cheltuielile de editare și tipărire ale cărții au fost suportate de S.C. Romtehnocom S.A. București (director general dl. Gheorghe *Barna*).

1945: întoarcerea armatei române victorioase de pe Frontul de vest

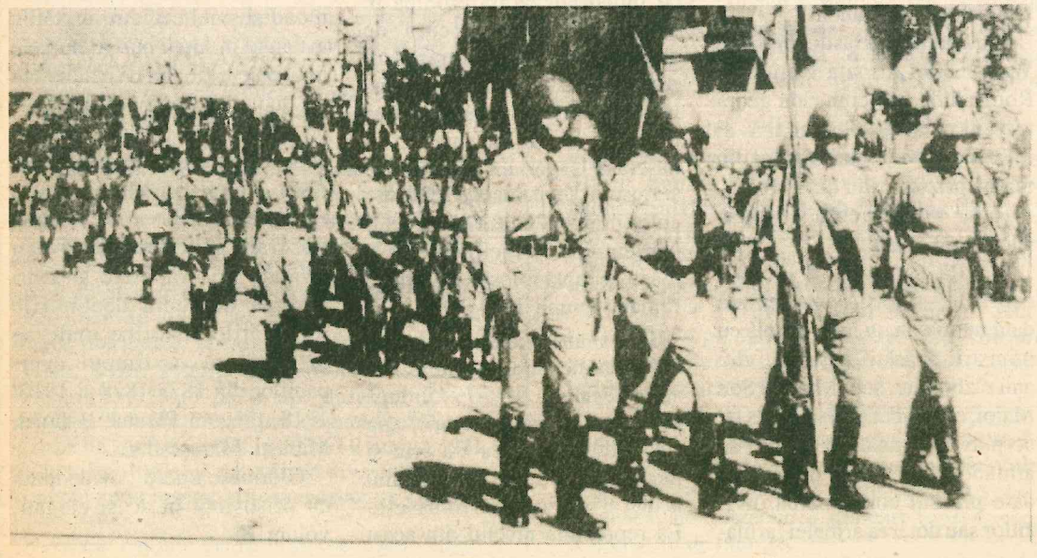

1945: trupele române se întorc acasă

De un deosebit interes sunt paginile închinate cetățenilor români înrolați în armate străine, „din diverse motive – politice, de conjunctură, instinct de supraviețuire, idealism. Până acum – precizează autorii –, subiectul a fost tratat parțial, cu o evidentă tendință de politizare. Am încercat să ne detașăm de acest tip de abordare, concentrându-ne doar asupra organizării unităților în cauză. Ținând însă seama de numărul cetățenilor români sau recrutați dintre prizonieri, subiectul merită un studiu mai aprofundat".

Sunt prezentate astfel diviziile Waffen SS, Armata Națională Română de sub comanda generalului Platon Chirnoagă și diviziile de voluntari români din rândul prizonierilor din U.R.S.S. – Tudor Vladimirescu și Horea, Cloșca și Crișan.

O altă secțiune a lucrării cuprinde – iarăși pentru prima dată reunite la un loc – listele cu miniștrii apărării naționale din anii războiului, șefii Marelui Stat Major, comandanții de armate, de corpuri de armată, de corpuri de armată teritoriale și de divizii, date privind compunerea diviziilor sau dotarea armatei (armamentul, autovehiculele, blindatele, avioanele, navele).

În fine, sunt publicate și listele cu unitățile militare române decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul", ale ofițerilor români și străini care au primit acest ordin, precum și ale celor care au primit ordinele străine „Ritterkreuz des Eisernen Kreuzes" (Crucea de cavaler a Crucii de Fier, Germania) „Pobeda" (Victoria, U.R.S.S.) și „Legion of Merit" (Legiunea pentru Merit, S.U.A.).

Un bogat material ilustrativ alb-negru reface ca într-o adevărată cronică în imagini drumul parcurs de armata țării de la intrarea în război, la 22 iunie 1941, și până la parada prilejuită de revenirea în țară a unităților care acționaseră în Ungaria, Cehoslovacia și Austria. Un număr de 16 planșe color prezintă uniformele, echipamentul și principalele mijloace de luptă folosite de armata română în anii 1941-1945.

Rod al unei minuțioase cercetări documentare, lucrarea *Armata română. 1941-1945,* după cum precizează și autorii, „nu este exhaustivă. Nu s-a vrut și nici nu avea cum să fie în stadiul actual al istoriografiei românești. Ea reprezintă nivelul din acest moment al cercetărilor, fiind susceptibilă, în opinia autorilor înșiși, de adaosuri și clarificări. Ceea ce contează însă, după părerea noastră, este maniera de abordare, care ar putea aduce un suflu nou în istoriografia militară românească".

Și pentru că am amintit mai sus de tradițiile armatei române reafirmate prin eroismul ostașilor țării pe câmpurile de luptă în anii 1941-1945, să consemnăm unul dintre faptele care le evidențiază.

În cel de-al doilea război mondial, multe dintre unitățile avântate în luptă purtau numele unor celebre locuri de bătălie sau ale unor viteji voievozi apărători de țară și lege, precum Rovine, Baia, Călugăreni, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Vasile Lupu, Matei Basarab, Neagoe Basarab. Alte unități aveau brodate pe drapelele și stindardele de luptă denumirile localităților istorice unde se distinseseră în timpul campaniilor din 1877/1878 și 1916/1918, precum Plevna, Rahova, Mărăști, Mărășești ș.a.

Glorioase tradiții, evidențiate cu prisosință în acest elegant volum. ■

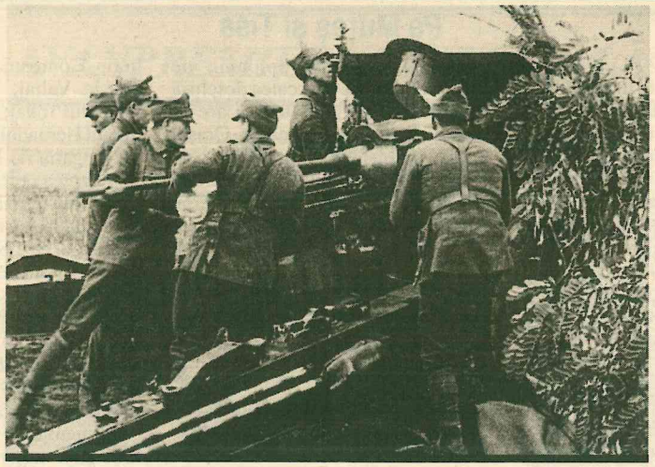

POVESTESC VETERANII

În urmă cu 52 ani, la 9 mai 1945, se sfârșea cea mai pustiitoare conflagrație pe care o cunoscuse continentul european. An de an de atunci, sărbătorind Ziua Victoriei, popoarele își afirmă credința în Pace, omagiind jertfa tuturor celor care, pe câmpurile de luptă, au căzut pentru libertate, pentru demnitate, pentru triumful valorilor culturii și civilizației.

Venerând memoria celor jertfiți, omagiem, totodată, eroismul veteranilor prezenți între noi, cu faptele lor de arme înscrise pentru totdeauna în Cartea de Aur a bărbăției, vitejiei și iubirii de țară.

Încă de la apariția sa, în aprilie 1967, Magazin istoric **și-a deschis paginile pentru a nu lăsa să piară în uitare faptele de eroism ale veteranilor, așa cum le-au păstrat documentele de arhivă, memoria peliculei fotografice sau de cinematograf, amintirile supraviețuitorilor. Rubrica de față (dar nu numai ea) stă mărturie a permanentei legături dintre cititorii noștri – veterani și revistă.**

Am publicat și vom publica evocările primite de la veterani, mărturii prețioase din acei ani grei ai războiului, când, mai presus de orice, datoria față de țară înflăcăra toate inimile.

Iată acum, succint, câteva dintre scrisorile venite pe adresa rubricii noastre.

Dl. GH. NIMEREANU, din București, **căpitan (r) din Grupul 6, Divizia 3 vânători de munte, decorat cu „Coroana României", cls. V, cu spade, panglică de Virtute Militară și frunze de stejar, și „Steaua României", în grad de cavaler, cu panglică de Virtute Militară și frunze de stejar, ne relatează câteva episoade din luptele la care a participat în Munții Tatra. ● Dl. TEODOR I. CIONTOLAC, din** București, **a făcut parte din Batalionul 11 al Diviziei 9 infanterie, fiind comandantul unei grupe de geniști. A fost rănit la 14 august 1941, în preajma Odessei. Am primit din partea d-sale o copie după însemnările de război pe care le-a publicat în** Revista de istorie militară, **nr. 1 și 6/1992.**

Dl. GH. I. TILICI, plutonier adjutant, din București, **a luptat în cadrul Regimentului 12 dorobanți – Bârlad, fiind rănit de două ori. ● Dl. NICOLAE MITRAN, din** București, **ne trimite câteva însemnări de pe front ale tatălui d-sale, ION MITRAN, plutonier din Regimentul 31 Dorobanți – Dolj, iar dl. AUREL ARDEAN, din** Alba Iulia, **ne relatează despre luptele din zona orașului Târgu-Neamț, din aprilie 1944. Aici a întâlnit un veteran din Războiul de Independență, Gheorghe Vaselică, în vârstă de 85 ani „care purta un glonte în piciorul drept. De milă l-am luat în subsistența mea", scrie dl. Ardean.**

Dl. comandor (r) VALERIAN GRĂDINARU, din Brașov, **consemnează câteva dintre acțiunile de luptă la care a luat parte ca ofițer cu navigația pe distrugătoarele Mărăști, Mărășești și Ferdinand, fiind decorat cu „Coroana României" cu spadă, în gradul de cavaler, „Virtutea maritimă", cls. III, „Vulturul german", cls. III cu spade, „Insigna de război a distrugătoarelor" și medalia „Crucea comemorativă a celui de-al doilea război mondial".**

Dl. col. (r) GHEORGHE MĂDĂRAȘ, vicepreședintele Comitetului județean Satu Mare pentru Restaurarea și Îngrijirea Monumentelor și Cimitirelor Eroilor, din Satu Mare, **ne trimite primul număr al revistei de cultură și educație patriotică** Eroii neamului, **apărută sub egida acestui Comitet. ● Dl. NICOLAE T. POPESCU, din** București, **relatează alte episoade dramatice din timpul prizonieratului în U.R.S.S., în continuarea celor publicate în nr. 9/1996.**

În fine, dl. TOADER SUȘTIC, din Sighetu Marmației, **ne trimite câteva pagini din amintirile din cel de-al doilea război mondial ale învățătorului** Ion Smicală **(1910-1991) din** com. Rozavlea, jud. Maramureș, **din care reproducem fragmentul de mai jos.**

În imagine: artileriști români în acțiune în pusta ungară.

Pe Mureș și Tisa

Regimentul 27 infanterie din Divizia 6 infanterie a purtat lupte grele la Târnăveni, Oarba și Sântioara de Mureș. La Oarba de Mureș au rămas pe câmpul de luptă foarte mulți morți și răniți. În sectorul unde am luptat cu plutonul meu de branduri a venit un copil din clasa a III-a elementară cu numele Sabău Mihai și ne-a dat informații despre trupele germane și maghiare din jurul comunei lor, cu locuitori români și maghiari. În turla bisericii reformate erau instalate un observator, 2 mitraliere și un aruncător de branduri de 120 mm, care trăgeau în trupele noastre (observator pe lângă un ofițer german era preotul reformat din comună). După informațiile culese de la copil în noaptea de 28 spre 29 septembrie 1944 am înconjurat comuna cu toate regimentele din Divizia 6 infanterie.

După ce s-a făcut o pregătire minuțioasă de artilerie în zorii zilei de 29 septembrie, am ocupat comuna făcând și o captură importantă de armament și trei regimente de infanteriști și vânători de munte maghiari, plus o companie de SS-iști. De aici a fost calea deschisă spre orașul Târgu-Mureș, care în ziua de 7 octombrie a căzut. Orașul a fost ocupat de patru divizii de infanterie române, în primele rânduri fiind Divizia 6 infanterie, cu Regimentul 27 infanterie din care am făcut parte. Ocuparea orașului s-a făcut în urma unor lupte grele, începute din septembrie și durând aproximativ cinci săptămâni.

Pe câmpurile de luptă au rămas aproximativ 60 000 de morți din rândurile Armatei 4.

După ocuparea orașelor Târgu-Mureș și Turda de către trupele noastre, armatele germane și maghiare s-au retras în dezordine către frontiera Ungariei. S-au mai dat lupte dar de putină importanță cu rezistențe slabe la Cluj, Oradea, Carei și Satu Mare. În ziua de 25 octombrie 1944, Divizia 6 infanterie și alte unități mari au intrat victorioase în orașele Carei și Satu Mare, de unde apoi au înaintat spre frontiera maghiară, trecând-o în ziua de 26 octombrie.

Pe teritoriul maghiar am luptat tot în cadrul Regimentului 27 infanterie, Compania 6. Lupte grele s-au dat la Vallaj, Tiszaezlar din fața orașului Tokaj; Ferma Ujvilag de pe malul Hernadului și Munții Jablonka în Ungaria de Nord. La Tiszaezlar în noaptea de 15 spre 16 noiembrie 1944 au fost bombardate bărcile pneumatice cu care eram pregătiți să trecem Tisa, bombardamentul s-a făcut de către trupele germane. Majoritatea ostașilor din bărci au căzut în apă și s-au înecat. Eu am înotat vreo doi km până în dreptul orașului Tiszalök, n-am putut să mă ridic pe mal deoarece era foarte înalt. Am fost salvat de doi ostași din Regimentul 21 infanterie care m-au dus pe o targă până la un post de prim ajutor din linia întâi unde mi s-au dat îngrijirile necesare până la restabilirea mea. Orașul Tokaj a fost ocupat în ziua de 18 noiembrie 1944 de către divizia noastră și o divizie sovietică. În sectorul Tokaj armata noastră a avut foarte mari pierderi în oameni și materiale de război. Din sectorul Jablonka trupele noastre au trecut pe teritoriul Cehoslovaciei. ■

Ion SMICALĂ

Chemarea A.N.V.R.

Primim din partea domnului general de corp de armată (r) MARIN DRAGNEA, președintele Asociației Naționale a Veteranilor de Război, următoarea Chemare către toți veteranii, invalizii și văduvele de război din România, **pe care o facem cunoscută cititorilor noștri.**

Veteranii, invalizii și văduvele de război, aflați încă în viață, care au plătit un tribut greu de sânge și și-au sacrificat tinerețea și sănătatea în acele perioade, sunt astăzi istoria vie a României din prima jumătate a veacului, cei mai îndreptățiți să ofere urmașilor, tineretului de azi și de mâine, un exemplu concret de demnitate cetățenească, de real patriotism, de cinste și modestie, de camaraderie și bună înțelegere, înțelepți și iertători, de păstrători fideli ai normelor morale creștine strămoșești.

În acest context, Asociația Națională a Veteranilor de Război se adresează tuturor asociațiilor de veterani și invalizi de război cu chemarea firească de realizare a unității organizatorice atât de necesară astăzi când rândurile noastre se răresc neîncetat și urmărim același scop, îmbunătățirea condițiilor noastre de viață în zilele ce le mai avem de trăit.

Nu urmărim scopuri politice și ambiții personale. Așa cum armata țării nu are decât un singur partid, România, și un singur stăpân, poporul român, și noi, cei mai bătrâni ostași ai țării, nu avem alte opțiuni, dorim doar să fim beneficiarii unui respect moral și material binemeritat din partea copiilor și nepoților noștri.

Când întreaga țară a optat pentru schimbare și reînnoire, considerăm normal ca și asociațiile noastre să abordeze mai realist și pragmatic rolul și menirea lor. Numai în acest fel ne vom da seama că avem scopuri comune, care se pot realiza numai într-o unitate de voință și acțiune.

Este timpul să punem capăt ambițiilor fără rost, dorințelor de răzbunare și condamnare, etichetărilor și calomniilor și să facem loc concilierii și bunei înțelegeri între noi. Ne bazăm pe înțelepciunea și matura chibzuință a celor care poartă în spate experiența și povara războiului și a deceniilor care au urmat.

Așa cum uniți am luptat sub tricolor, numai uniți vom putea acționa eficient pentru îndeplinirea integrală a prevederilor Legii nr. 44/1994 și chiar pentru îmbunătățirea ei. De aceea Asociația Națională a Veteranilor de Război, în numele celor aproape 700 000 membri ai săi, veterani, invalizi, văduve de război și văduve ale veteranilor de război, cheamă toate organizațiile și asociațiile de veterani și invalizi de război să se unească în anul care vine într-o singură asociație națională.

Adoptată în ședința lărgită a Biroului Executiv al A.N.V.R., cu participarea președinților tuturor filialelor din M.Ap.N. și M.I., din ziua de 17 decembrie 1996.

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

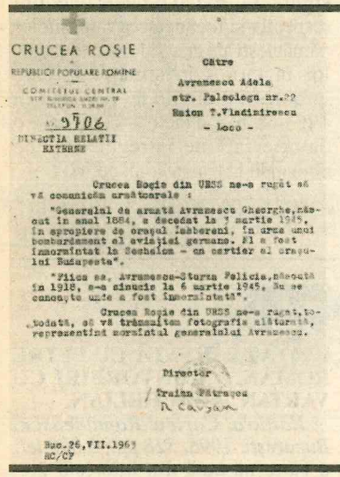

CRUCEA ROȘIE
REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ
COMITETUL CENTRAL
DIRECȚIA RELAȚII EXTERNE

Către
Avramescu Adela
str. Paleologu nr.22
Raion T.Vladimirescu
- Loco -

Crucea Roșie din URSS ne-a rugat să vă comunicăm următoarele :

"Generalul de armată Avramescu Gheorghe, născut în anul 1884, a decedat la 7 martie 1945, în apropiere de orașul Isabereni, în urma unui bombardament al aviației germane. El a fost înmormîntat la Szabalcs - în cartier al orașului Budapesta".

"Fiica sa, Avramescu-Sturza Felicia, născută în 1918, s-a sinucis la 6 martie 1945. Nu se cunosc unde a fost înmormîntată".

Crucea Roșie din URSS ne-a rugat to-todată, să vă trimitem fotografia alăturată, reprezentînd mormîntul generalului Avramescu.

Director
Traian Pătrașcu
N. Cavaler

Buc.26.VII.1963
NC/CY

S-A MAI DEZLEGAT O ENIGMĂ ÎN „CAZUL" AVRAMESCU?

X/. - Mormîntul gr. decedatului Avramescu.

Măcar parțial, lucrarea[1] semnată de Alesandru Duțu și Florica Dobre consacrată dramei corpului de comandă al fostei oștiri regale române pare să aducă un nou punct de lumină în descifrarea mult discutatului „caz" general Avramescu (Magazin istoric, **nr. 10/1991, 4/1994 și 10/1995). La rugămintea redacției noastre, cei doi autori au sintetizat astfel noile lor descoperiri documentare:**

La 2 martie 1945, în plină desfășurare a operației „Zvolen-Banska Bystrica", generalul Gheorghe Avramescu – comandantul Armatei române – a fost chemat la comandamentul Armatei 40 sovietice și de acolo la comandamentul Frontului 2 ucrainean, unde a fost arestat împreună cu șeful său de stat major, generalul Nicolae Dragomir, fără ca autoritățile politice sau militare românești să fie cel puțin informate. A doua zi, soția și fiica generalului Avramescu, Adela și, respectiv, Felicia Avramescu-Sturdza, au fost și ele arestate, duse cu avionul în U.R.S.S. și internate în lagăr. Adela Avramescu s-a întors în țară abia în ianuarie 1956.

Despre generalul Avramescu nu s-a știut nimic timp de decenii. S-a spus doar că ar fi făcut parte dintr-o *„organizație contrarevoluționară cu ai cărei conducători a stabilit că, în cazul contraofensivei germane, să rupă frontul antihitlerist și să treacă cu trupele sale de partea armatei germane"*, că ar fi *„înlesnit trecerea în Germania, prin liniile frontului Armatei a 4-a, a unui detașament de legionari și a mai multor ofițeri români, considerați criminali de război"*.

Până acum nu s-au găsit documente care să confirme cu certitudine aceste acuzații. Cert este însă faptul că în toamna anului 1944, ginerele generalului Aldea, sublocotenentul Ilie Sturdza, a trecut într-adevăr la inamic prin sectorul asigurat de Armata a 4-a. Și tot adevărat este și faptul că în cercurile legionare se conta pe sprijinul generalului Avramescu în încercarea lor de a realiza o răsturnare de front, în cazul unei ofensive germane. Despre toate acestea aveau cunoștință și sovieticii, prin agenții lor dubli. De aici și neîncrederea lor în generalul Avramescu, deși dovezi concrete ale serviciilor secrete militare și civile sovietice privind implicarea acestuia în asemenea acțiuni nu au devenit încă publice.

Întreaga comportare a generalului Avramescu în fruntea Armatei a 4-a, de la 23 august 1944 și până în momentul arestării sale, fusese ireproșabilă. Mai mult, apreciem că, la valoarea sa, Avramescu nu putea să nu-și dea seama de riscurile unei asemenea acțiuni în situația extrem de grea în care se afla armata pe care o conducea, că o întoarcere de arme de către trupele comandate de el avea șanse minime de reușită și ar fi dat sovieticilor pretextul mult așteptat de a trece la ocuparea militară propriu-zisă a țării. Până la ivirea probelor respective, acuzațiile aduse generalului Avramescu rămân simple supoziții, cazul său păstrându-se deschis cercetării.

Și, totuși, iată câteva elemente ce aduc un spor de informații ce par să lămurească împrejurările morții generalului Avramescu și să precizeze locul unde a fost înmormântat.

Revenită în țară în 1956, soția generalului a solicitat autorităților române cuvenita pensie de urmaș. Întrucât partea română nu avea nici o informație despre ceea ce s-a întâmplat cu generalul Avramescu după ce fusese arestat, Ministerul

[1] *Drama generalilor români 1944-1964*, Editura Enciclopedică.

În imagini: adresa Crucii Roșii din România către Adela Avramescu, prin care i se comunica răspunsul autorităților sovietice.

Fotografia mormântului generalului Avramescu și inscripția în limba rusă de pe spatele acesteia.

justiției din București a solicitat informații Tribunalului Suprem al U.R.S.S. Răspunsul primit în vara anului 1963 a fost următorul: *„Generalul de armată Avramescu Gheorghe, născut în anul 1884, a decedat la 3 martie 1945, în apropierea orașului Iasbereni, în urma unui bombardament al aviației germane. El a fost înmormântat la Soshalom – un cartier al orașului Budapesta.*

Fiica sa, Avramescu-Sturza Felicia, născută în 1918, s-a sinucis la 6 martie 1945. Nu se cunoaște unde a fost înmormântată.

Crucea Roșie din U.R.S.S. – se preciza în adresa prin care autoritățile române comunicau Adelei Avramescu rezultatul investigațiilor efectuate de sovietici – *ne-a rugat, totodată, să vă transmitem fotografia, alăturată, reprezentând mormântul generalului Avramescu"*. Pe spatele fotografiei respective, a fost scrisă următoarea explicație: *„Mormântul unde a fost înhumat Avramescu"*.

Claritatea imaginii și monumentele funerare din preajma mormântului indicat permit cu siguranță localizarea punctului respectiv și recuperarea rămășițelor pământești ale generalului. Aducerea lor în țară – în situația în care informațiile oferite de sovietici în 1963 au fost exacte – constituie o datorie față de întregul corp de comandă al oștirii române. ■

Colonel Alesandru DUȚU,
Florica DOBRE

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● **Gh. Tătărescu – MĂRTURII PENTRU ISTORIE** (ediție îngrijită de **Sanda Tătărescu-Negropontes;** cuvânt înainte de **Nicolae-Șerban Tanașoca).**

Editura Enciclopedică, București, 1996, 551 pp.: volumul, apărut în cadrul colecției Biblioteca de istorie contemporană a României, coordonată de **George G. Potra,** reproduce texte aparținând omului politic și de stat, precum și documente din arhiva sa, din perioada cât a fost subsecretar de stat, ministru, șef de guvern, aflându-se în prima linie a vieții politice românești.

● **Costin Murgescu – DRUMURILE UNITĂȚII ROMÂNEȘTI. DRUMUL OILOR. DRUMURILE NEGUSTOREȘTI.**

Editura Enciclopedică, București, 1996, 185 pp.: volumul este ultima carte scrisă de cel care a fost Costin Murgescu, despre care coordonatorul Colecției Biblioteca Băncii Naționale, prof. univ. dr. Mugur Isărescu, spunea în 1993: „Dacă profesorul ar fi trăit, probabil că tranziția românească ar fi arătat altfel".

● **ROMÂNIA DE LA RĂZBOI LA PACE. 1939-1947. SEMNIFICAȚII POLITICO-MILITARE. STUDII** (coordonator: col. dr. **Alesandru Duțu).**

Editura Vasile Cârlova, București, 1997, 122 pp.: studii semnate de dr. **Ion Alexandrescu;** dr. **Constantin Botoran;** dr. **Florin Constantiniu;** col. dr. **Alesandru Duțu;** col. dr. **Petre Otu.**

● **SLUJIRE SFÂNTĂ. PREA FERICITUL PĂRINTE TEOCTIST, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE.**

Editura Institutului biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, 162 pp.: album omagial realizat la împlinirea a zece ani de la alegerea și întronizarea Prea Fericitului Părinte Teoctist ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

● **C.V.R. Schuyler – MISIUNE DIFICILĂ. JURNAL. 28 IANUARIE 1945-20 SEPTEMBRIE 1946** (Cuvânt înainte de general de corp de armată **Dumitru Cioflină;** ediție îngrijită de lt. col. **Alexandru Oșca** și lt. col. **Mircea Chirițoiu;** autorii notelor: lt. col. **Eftimie Ardeleanu,** lt. col. **Mircea Chirițoiu,** lt. col. **Alexandru Oșca** și mr. **Vasile Popa;** traducere: **Sorana Georgescu-Gorjan** și **Alina Petricel.)**

Editura Enciclopedică, București, 1997, 412 pp.: însemnările celui care începând din noiembrie 1944 a fost reprezentantul S.U.A. în Comisia Aliată de Control, până în 1947, perioadă în care a asistat, fără să poată interveni practic, la procesul de sovietizare a României.

● **P.P. Panaitescu – PETRU MOVILĂ** (ediție îngrijită, postfață, note și comentarii de **Ștefan Sorin Gorovei** și **Maria Magdalena Székely).**

Editura Enciclopedică, București, 1996, 154 pp.: volumul, apărut la împlinirea a patru secole de la nașterea marelui cărturar român, adună într-o ediție critică toate scrierile lui P.P. Panaitescu pe această temă.

● **FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU PETRE ROMAN. 9 CONVORBIRI CU VARTAN ARACHELIAN.**

Editura Cartea Românească, București, 1996, 328 pp., 5 000 lei: o carte născută din interesul ziaristului de a afla ce se întâmplă cu puterea când devine istorie și în același timp o mărturie pentru istoria politică a acestor ani.

● **Ileana Căzan – IMAGINAR ȘI SIMBOL ÎN HERALDICA MEDIEVALĂ.**

Silex, Casă de editură, presă și impresariat, București, 1996, 144 pp.: reflectarea mentalității oamenilor evului de mijloc în steme, o temă de cercetare relativ recentă chiar și pentru istoriografia occidentală.

● **Radu Anton Roman – ZILE DE PESCUIT.**

Editura Metropol, București, 1996, 306 pp.: o cronică sentimentală a Deltei, semnată de cel care i-a fost, timp de doi ani, ghid și translator Comandantului Cousteau.

● **BOLETIN DE LAS ACADEMIA NACIONAL DE LA HISTORIA.**

Tom LXXIX, nr. 313 (ianuarie-martie 1996), 190 pp.: publicație a Academiei naționale de istorie din Venezuela, ce publică studii consacrate istoriei Americii Latine.

● **ROMANIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL AFFAIRS.**

Volume II, no. 4/1996, 240 pp.: număr special consacrat procesului de integrare a României în Uniunea Europeană; conține articole semnate de acad. Dan Berindei, Constantin Ene, Ion Iliescu, Adrian Năstase, Teodor Meleșcanu, Mugur Isărescu, Lazăr Comănescu, Virgiliu N. Constantinescu.

9 MAI, 10 MAI...

ION BULEI

Trăsura prințului Carol la Cotroceni *(1868): acuarele de Domenico Preziosi*

10 mai 1939. În Piața Palatului din București, Carol II dezvelește statuia ecvestră a lui Carol I, unchiul și predecesorul său pe tronul României. Statuia, maiestuoasă, superbă, o armonie de forme robuste, era opera celebrului Mestrovici, sculptorul din Belgrad, care împodobise capitala României cu atâtea opere de artă.

Nu întâmplător regele Carol II voise să dezvelească statuia unchiului său tocmai în ziua de 10 mai. Era zi de sărbătoare, era ziua națională a României moderne de până la 1947. Așa fusese concepută din primii ani de domnie a lui Carol I și așa intrase în tradiție.

10 mai era ziua regelui și a familiei sale sau ziua tuturor românilor? Desigur, mai cu seamă la început, ea avea mai accentuat prima accepțiune. Era ziua în care, în 1866, la București, în fața Parlamentului, Carol I jura că va fi credincios legilor țării, că va păzi religia românilor, integritatea teritoriului lor și că va domni ca domn constituțional. Ziua în care își exprima devotamentul „fără margini către noua mea patrie și acel neînvins respect pentru lege, pe care l-am cules în exemplul alor mei. Cetățean azi, mâine, de va fi nevoie, soldat, eu voi împărtăși cu d-voastră soarta cea mai bună ca și cea mai rea" (vezi și nr. 1/1976).

Sărbătorirea acestei zile avea și semnificația aducerii aminte, având mereu persoana principelui (regelui) și familia sa în centru. Familia regală, pe lângă participarea la defilare, era prezentă la slujba pentru sfințirea zilei la Mitropolie, la masa festivă de la Palat, iar seara ieșea în mijlocul bucureștenilor, asista la bătaia cu flori de la Șosea și la spectacolul cu focuri de artificii din Cișmigiu. Carol I, Ferdinand, dar și Carol II și Mihai I voiau să fie în această zi cât mai mult văzuți, să ilustreze apropiere de popor (pentru orice suveran și, prin imitație, pentru orice om politic în epoca modernă, imaginea publică era esențială). Deja la prima întâlnire cu oaspeții săi de 10 mai, în 1867, Carol I rostea întâiul său discurs în limba română. Pentru a sărbători această zi se editau mărci poștale cu aspecte din viața suveranului: marca de un ban (cu jurământul regelui la 1866), de 3 bani (cu călătoriile regelui prin țară în poștalion), de 5 bani (primul tun care a tras la Calafat și Vidin), de 10 bani (întâlnirea lui Carol I cu Osman pașa), de 25 bani (trecerea Dunării de către armata română), de 40 bani (intrarea triumfală a lui Carol I la 1878 în București). Se instituiau medalii, care erau conferite pe viață, dreptul de a le purta era personal și el nu se putea transmite urmașilor, care aveau însă dreptul de a le păstra, ca amintire de familie. Se băteau monede jubiliare, cum erau cele de aur de 100, 50, 20 lei și cele de argint de 1 leu, 5 lei ș.a. Firește, medaliile și monedele aveau chipul suveranului. Pe moneda de 100 lei, din 1906, erau reprezentate, pe lângă chipurile regelui și al reginei, și acelea ale lui Traian, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul. Erau reprezentate podul de peste Dunăre al lui Traian, străjuit de un legionar roman, și podul de peste Dunăre de la Cernavodă – Podul Carol I – și, lângă acesta din urmă, un dorobanț. Regele intra astfel în cuprinsul istoriei naționale.

10 mai era și ziua în care se aduceau osanale, în care se spuneau vorbe pompoase (într-o cuvântare ținută la 10 mai, la o serbare din București, Carol I era comparat cu... „Făt Frumos, care se urcă pe vârful muntelui ca un vultur").

10 mai nu era însă doar ziua regelui și a familiei sale. „Sărbătoarea regelui Carol e și sărbătoarea României! Netrebnic românul care nu-și uită astăzi de păsurile lui", cum clama Pompiliu Eliade într-o conferință ținută la o serbare populară în 1903, îndemnând locuitorii Bucureștilor să petreacă, să uite de necazuri și să trăiască laolaltă cu semenii o clipă de înălțare sufletească. Era ziua când, mai ales în marile așezări, se simțea aerul de sărbătoare. La București, în Piața Universității, era defilarea armatei, a elevilor, studenților, meșteșugarilor și negustorilor, a primarilor și nobililor județelor țării, îmbrăcați în costume populare specifice zonei din care veneau. „Într-o zi de 10 mai [1891] l-am văzut pe falnicul biruitor al lui Osman pașa întâia oară... Stătea

călare în dreptul statuii lui Mihai Viteazul și privea defilarea". Așa își amintea Gala Galaction întâlnirea lui cu imaginea suveranului României. O imagine printre coroane aurii, azurii, roșii.

10 mai era ziua în care totul se împodobea. În diferite puncte ale orașului apăreau arcuri de triumf, străzile se iluminau mai puternic decât altădată și se „tricolorau", la toate barierele orașului se dădeau prânzuri populare pentru săraci (la Filaret se organiza ospățul veteranilor; în 1906, ospățul a fost prezidat de generalul Manu, ministru de război, și la el a participat și principele Ferdinand). Primăria dădea și ea un banchet sub cerul liber, iar seara principele și apoi regele invita la Palat personalitățile țării (300 de tacâmuri la a doua aniversare, în 1868, 500 în 1873...). Se organiza o Expoziție (în 1906 a fost una națională, de mare anvergură), cu tot felul de produse ale industriei și agriculturii din toate județele, dar și cu cărți, tablouri, ceramică... Unele produse se vindeau cu preț redus. Altele erau oferite gratuit. În timpul defilării, „pe un car brutarii fabricau pâinea și o aruncau mulțimii de jos și de la ferestre", cum scrie C. Bacalbașa.

Nu doar prin atragerea poporului în fel de fel de manifestări, ca să petreacă, să se simtă bine, 10 mai era o sărbătoare și a altora, nu numai a regelui și a celor care îi stăteau aproape. Ci și prin anexarea unor evenimente de referință istorică, 9 mai 1877, ziua când în Camera deputaților s-a proclamat independența de stat a țării, s-a topit prima dată în cea de 10 mai chiar în acel an, 1877[1]. Cu atât mai mult după aceea, după ce Carol s-a afirmat cu adevărat ca un conducător al poporului său pe câmpul de bătaie (comandant suprem al asediului Plevnei, care a primit sabia lui Osman pașa, dar și cel care a înfruntat cu curaj și demnitate expansionismul rusesc).

Cele mai spectaculoase serbări de 10 mai au fost cele din 1881, când a fost proclamat regatul, și cele din 1906, la 40 ani de domnie a lui Carol I și la 25 ani de la proclamarea regatului. Despre sărbătorirea acestor zile s-au țesut povești, preluate apoi de istoriografie și literatură și care s-au tot povestit la vatra tradițiilor noastre regale: defilarea carului săpunarilor din București, cu o statuie a lui Carol I din săpun și glicerină, care s-a topit de căldură; imensa coroană de flori oferită reginei de florarii Capitalei, carul tras de 24 de boi reprezentând noua matcă a Dâmboviței, și care era gata să se prăbușească, lovindu-se de un balcon; un delegat care s-a așezat în genunchi în fața regelui și nu mai voia să se ridice, un altul care ținea morțiș să-l sărute pe micuțul Carol, fratele principelui Ferdinand, și care cu mare greutate a putut fi convins să se liniștească sau vorbele lui C.A. Rosetti, președintele Camerei Deputaților, adresate reginei Elisabeta, răpit de frumusețea ei și a toaletei sale splendide: „Doamnă, națiunea, privindu-te, frumoasă se vede" (Rosetti, se spunea în București, era îndrăgostit de regină și nu pierdea nici un prilej să-i adreseze amabilități; acum găsise o nouă ocazie de a-i spune indirect simțămintele sale).

Sub Carol I, 10 mai a fost o sărbătoare, amplificată an de an. Sub ceilalți regi a rămas tot sărbătoare, dar n-a mai avut aceeași strălucire. Între timp, istoria națională a ieșit din granițele Vechiului Regat și a început să se încarce de alte simboluri și de alte date: 15 octombrie 1922 – încoronarea lui Ferdinand la Alba Iulia, 8 iunie 1930 – revenirea lui Carol II în țară și anularea legilor adoptate la 4 ianuarie 1926, care instituiau înlăturarea lui. 10 mai a rămas totuși ziua națională. Dar n-a mai avut nici trăirea exterioară de mai înainte și cu atât mai puțin pe cea interioară. Uneori era subiect de ironii chiar în familia regală, ca în 1936, când regina sârbilor, Mărioara, fiica lui Ferdinand, lua peste picior, într-o discuție telefonică cu regina Maria, mama ei, preocupările de sărbătorire a lui 10 mai.

O reîntoarcere la semnificația simbolică a lui 10 mai s-a încercat după al doilea război mondial, când monarhia în România începea să fie pusă în pericol. Ca un fel de scut de apărare a unei instituții, dar de fapt a unei istorii naționale glorioase, a independenței amenințate de trupele de ocupație sovietice, 10 mai se reîncărca de simbol în fața primejdiei.

A fost înlăturată monarhia, în 1947, a căzut și 10 mai din calendarul zilelor de sărbătoare ale românilor. Noul regim, comunist, își caută și își fabrică alte legitimări. Găsește 23 august, dată care este smulsă din contextul real istoric și propulsată în deschizătoare de zări comuniste. An de an semnificația acestei zile a fost tot mai încărcată și mai rostuită, ca să legitimeze un prezent ce, neputându-se propulsa în viitor, căuta s-o facă în trecut. În paralel s-a căutat dezbrăcarea zilei de 10 mai de orice altă semnificație decât aceea de venire în țară a unei monarhii străine. 9 mai, ziua independenței, a fost acum, alăturată altui 9 mai, de data aceasta 1945, când Germania lui Hitler capitulase. Rămânea ideea dublei semnificații, dar a fost întoarsă cu fața către nevoia de alte legitimări.

„Istoria e mereu contemporană", spunea cunoscutul filosof italian Benedetto Croce. A căzut comunismul, a căzut și 23 august. Post-revoluția nu a mai adus ca simbol 10 mai (teama de conotații cu monarhia a fost evidentă). A adus o altă dată, 1 decembrie. Simbolul unității de neam și destin istoric unitar. Toți au acceptat. E un reper fundamental. Dar într-o lume care se revendică mai puțin din simboluri. E și un alt început, dar într-o istorie încărcată de începuturi, în care, mereu și mereu, lucrurile se iau de la capăt. Relativismul nu este al istoricului, ci al vieții istorice a popoarelor. ■

[1] În ziua de 10 mai 1877, Parlamentul a votat legea pentru desființarea tributului către Poartă – *n.r.*

ÎNVĂȚĂTURILE LUI NEAGOE BASARAB CĂTRE...

IVAN CEL GROAZNIC

ION DUMITRIU-SNAGOV

Stranie apropiere de nume. Pe cât de stranie, pe atât de semnificativă. O descoperire de ultimă oră ce răsplătește ani de studii și căutări.

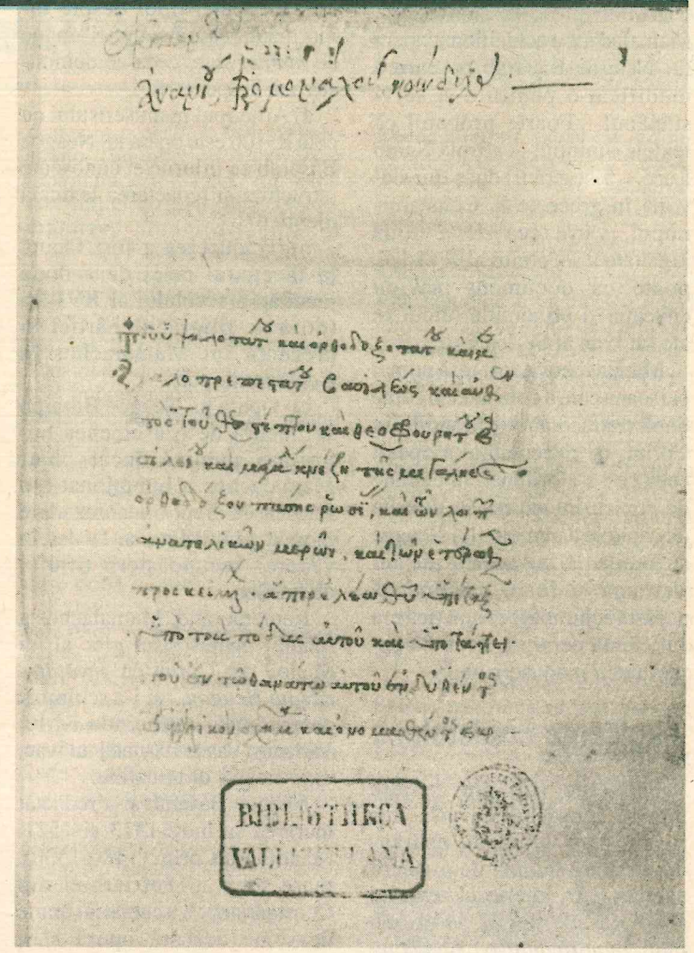

Filă din manuscrisul cu cota R. 100

Surpriza la cota R. 100

Scurtă vreme după moartea autorului lor, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* au cunoscut o largă circulație la curțile princiare și nobiliare, folosind ca model pentru educația tinerilor prin valoarea creditului moral în activitatea publică. Până nu demult, astfel de afirmații puteau să conțină cel puțin o mică nuanță de părtialitate sentimentală față de un conațional înțelept, dacă n-ar fi ieșit la lumină acum șapte ani interesantul studiu datorat lui Santo Lucá – *20 de manuscrise grecești uitate în Biblioteca Vallicelliana (Augustinianum*, decembrie 1988, pp. 661-702). Între aceste manuscrise, autorul îl semnala și pe acela cu cota R. 100, „un corp de texte de învățătură atribuite lui Vasile al III-lea, arhiducele Rusiei (1479-1532)... care spre moarte... a îmbrăcat haina călugărească sub numele de Varlaam, dedicând scrierile [amintite] fiului său Ivan al IV-lea cel Groaznic (1530-1548)". Nimic însă nu l-a făcut pe Santo Lucá să presupună că manuscrisul respectiv nu era unul oarecare, ci o copie în limba greacă a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab* (pe care nu le cunoștea).

Urmărind atent filigranele hârtiei, fabricată între 1528 (Piccard, v. 210, Praga) și 1565 (Zonghi, 1605), Santo Lucá a observat că în ultimele pagini ale manuscrisului (250 sq) apare numele posesorului său: Teodor Mamalachos. Iar acesta nu era nimeni altul decât trimisul lui Ivan al IV-lea cel Groaznic la Constantinopol, în 1557, în calitate de ambasador, cu misiunea de a-l convinge pe patriarhul grec de Constantinopol să-l sprijine pe Ivan să devină basileu cu titlu de țar, titlu pe care și-l luase el însuși cu zece ani în urmă (1547).

„Diferitele daruri și documente cu care venise" Teodor Mamalachos trebuiau întărite cu alte elemente de valoare probatorie (date biografice de

autoritate imperială şi garanţii plauzibile) pentru a-l impune pe Ivan cel Groaznic atenţiei patriarhului grec. În acest scop, Mamalachos a achiziţionat opera lui Neagoe Basarab pe care a modificat-o pentru a-şi servi stăpânul. „Foarte probabil că textele amintite – afirmă Santo Lucá – fuseseră traduse din slavonă în greceşte la Constantinopol, către cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea, poate ca document privind educaţia şi principiile ortodoxe ale lui Ivan al IV-lea".

Mamalachos a fost însă numai persoana care a comandat o copie după traducerea lui Manoil din Corint, iar executantul a operat ceea ce i s-a ordonat, în calitate de copist: înlocuirea în titlurile de capitole a numelor lui Neagoe şi Teodosie cu acelea ale lui Varlaam şi Ioan, crezând că această schimbare cosmetică era suficientă pentru a schimba paternitatea manuscrisului.

Neglijenţa copistului...

Sau cine ştie din ce alte motive, copistul nu şi-a dus treaba până la capăt, uşurându-ne nouă sarcina de a stabili adevărul. În interiorul textului (Capitolul III, pp. 22-34 v), sub titlul *Înmormântarea rămăşiţelor unei femei* (care în textul original se referă la rămăşiţele „mamei sale Neaga") au rămas nemodificate numele de *Neaga* (mama lui *Neagoe), Ioan* şi *Petru* (băieţii lui Neagoe). Nu lipsesc nici *Stana, Roxana* şi *Anghelina* (fetele aceluiaşi Neagoe). În manuscrisul din Biblioteca Vallicelliana este prezent şi capitolul final, cu rugăciunile lui Neagoe pe patul de moarte – cu numele lui Ivan al IV-lea cel Groaznic, deşi acesta era mult mai tânăr şi a trăit încă 27 de ani, până în 1584! Numele citate sunt însă o dovadă incontestabilă a falsului comis. Aceste prezenţe onomastice sunt omise în varianta lui Mamalachos, iar capitoul a căpătat titlul despre înmormântarea „unei femei" în loc de *mamei sale,* ceea ce demonstrează limpede că:

a) Arhetipul manuscrisului cu cota R. 100 este opera lui Neagoe Basarab cu titlurile ei cunoscute (structura şi redactarea lexicală identice).

b) Traducerea a fost făcută la începutul celei de a doua jumătăţi a secolului al XVI-lea (dovezi: filigranul hârtiei şi prezenţa lui Mamalachos la Constantinopol).

c) Opera lui Neagoe Basarab se bucura de o asemenea autoritate publică încât chiar Mamalachos a intenţionat s-o folosească drept o recomandare morală pentru Ivan al IV-lea în vederea recunoaşterii titlului de basileu.

Rememorând, Mamalachos a întâlnit manuscrisul grec al lui Manoil din Corint cu *Învăţăturile lui Neagoe...* şi i-a schimbat paternitatea, atribuindu-i-l lui Varlaam (Vasile III), tatăl lui Ivan, modificând didascaliile.

Neagoe Basarab şi-a redactat lucrarea sa între 1513 şi 1521. Manoil din Corint (1480-1530), mare retor al Patriarhiei din Constantinopol, a cunoscut foarte devreme această operă şi a tradus-o din slavă în greceşte. Se ştie că textul original al versiunii lui Manoil din Corint a fost executat şi s-a păstrat la Muntele Athos, la mănăstirea Dionisiu. Unde l-a găsit Mamalachos şi în ce împrejurări? Textul lui Mamalachos este identic cu acela al lui Manoil din Corint, doar didascaliile fiind schimbate, ascunzând în titluri numele autorului.

Capitolul III (ff. 22-43) trădează întregul fals. Şi iată cum:

Didascalia lui Manoil din Corint: „A prea înălţatului şi preacucernicului domn Ioan Neagoe, mare voievod şi singur stăpânitor al Marii Ungrovlahii, scrisoare către oasele mamei sale Neaga şi a fiilor săi Petru şi Ioan şi a fiicei sale Anghelina şi cuvânt de plângere asupra lor".

Didascalia din versiunea Mamalachos: „A preaînălţatului şi preadreptcredinciosului şi preacinstitului rege şi domn al împărăţiei întregii Rusii şi al celorlalte părţi din Răsărit şi al celor supuse din alte părţi, pe care cu mila lui Dumnezeu le-a pus la picioarele sale şi le ţine supuse, la moartea lui îmbrăcându-se cu schima îngerească şi numindu-se Varlaam – învăţătură de obşte către rămăşiţele unei femei şi ale fiilor ei Petru şi Ioan, şi ale fiicei sale, şi cuvânt de tânguire".

Corespondenţele onomastice dintre cele două manuscrise apar modificate în didahiile Capitolului III, după cum se poate vedea:

– în didahia manuscrisului lui Manoil din Corint (ed. V. Grecu, f. 13): Neagoe, Neaga, Petru, Ioan, Anghelina;

– în didahia versiunii „Mamalachos" (inedit), f. 22: copistul aminteşte de „o femeie" cu doi fii: „Ioan şi Petru".

Interesant este însă faptul că în textul propriu-zis al Capitolului III onomastica este aceeaşi în ambele variante. Şi la Manoil din Corint şi la Mamalachos numele sunt menţionate după cum urmează: Neagoe (1), Neaga (2), Teodosie (3), Petru (5), Ioan (2), Anghelina (2), Stana (2), Roxana (2).

Această situaţie redacţională este regăsită statistic şi gramatical în toate celelalte capitole, după arhetipul Manoil din Corint, fapt care înlătură dubiile şi probează definitiv paternitatea operei lui Neagoe Basarab. ■

MONUMENTA ROMANIAE VATICANA

Roma:
18 ianuarie - 2 mai 1996

Bucureşti:
26 noiembrie 1996 - 31 mai 1997

Poate pentru că invitaţia domnului profesor Ion Dumitriu-Snagov pentru *Magazin istoric* sosise prea pe neaşteptate şi totul se petrecuse cu sufletul la gură. Poate pentru că Roma, mai mult decât un oraş, este un întreg univers care te absoarbe cu totul, dar te şi cenzurează la tot pasul. Poate pentru că nu realizam încă importanţa reală a evenimentului la care fusesem părtaş. Poate...

Altfel cum aş putea explica faptul că vreme de aproape un an de zile n-am fost capabil să-mi aştern pe hârtie impresiile cu care am revenit la Bucureşti după ce fusesem martor al unuia dintre cele mai importante evenimente de cultură europeană din ultimii ani? Firesc, aşa cum mi s-a întâmplat şi cu alte ocazii, mintea mea consumase cu fervoare totul şi a simţit nevoia meditaţiei, pentru ca realităţile trăite să-şi capete echilibrul normal...

Atunci, în după-amiaza aceea de 18 ianuarie 1996, când în prezenţa a peste 1 000 de persoane (membri ai misiunilor diplomatice româneşti din capitala Italiei şi familiile acestora, diplomaţi străini acreditaţi la Roma şi pe lângă Sfântul Scaun, profesori şi oameni de cultură, gazetari şi studenţi, specialişti în istoria creştinismului etc.) s-a deschis Expoziţia *Monumenta Romaniae Vaticana,* nu ştiam că acel impresionant moment nu va rămâne decât începutul, primul act dintr-o suită de manifestări de înaltă valoare culturală ce vor redescoperi cât de scurtă, cât de nesemnificativă poate deveni distanţa dintre două oraşe (în acest caz, Roma şi Bucureşti), între două culturi şi civilizaţii.

Expoziţia găzduită de Salonul Sixtin al Bibliotecii Apostolice a fost conectată timp de patru luni (18 ianuarie - 2 mai 1996) la circuitul Muzeelor Vaticanului, fiind vizitată de peste două milioane de turişti din toate unghiurile lumii. Iar catalogul acestei expoziţii, cuprinzând imagini color şi ample explicaţii despre piesele expuse, a devenit un instrument de cunoaştere pe care specialiştii, şi nu numai ei, îl vor întâlni de-acum în numeroase mari biblioteci ale lumii. Îmbucurător este faptul că acest catalog a fost editat în două limbi de circulaţie – italiană şi engleză –, beneficiind şi de condiţii grafice cu totul deosebite.

Nu mi-am putut procura un exemplar din acest catalog, apărut după plecarea mea de la Roma, şi, mărturisesc, acest fapt mă întristase. Îmi împuţinase sentimentul de mare bucurie şi mândrie pe care îl trăisem în acele zile. Atent, profesorul Ion Dumitriu-Snagov, principalul „vinovat" mi-a surâs cu blândeţe:

– Nu fi supărat, du-te acasă liniştit, pentru că eu, aşa cum am promis *(Magazin istoric,* nr. 1/1996), voi veni la Bucureşti cu expoziţie cu tot. Va fi şi un nou catalog, unul poate mai bun...

Isus către primii apostoli, fraţii Petru şi Andrei (evanghelizatorul Daciei): „Veniţi după mine şi vă voi face pescari de oameni" (carte poştală ilustrată pusă în circulaţie cu prilejul deschiderii expoziţiei la Bucureşti)

...În ziua de 25 noiembrie 1996, în cadrul unei conferințe de presă, desfășurată la Casa Oamenilor de Știință din București, monseniorul Ioan Robu – Arhiepiscop Mitropolit de București, și Academia Română anunță, pentru ziua următoare, vernisajul ediției românești a Expoziției *Monumenta Romaniae Vaticana,* găzduită de Muzeul Național Cotroceni.

În dimineața de 26 noiembrie, la ora 10, în Aula Academiei Române se desfășoară o sesiune de comunicări științifice consacrate acestui eveniment și sunt prezentate exemplarele-semnal ale catalogului expoziției. În după-amiaza aceleiași zile, în prezența unui public numeros și a unui mare număr de personalități ale vieții publice, ale culturii și științei, ale vieții religioase, a reprezentanților corpului diplomatic din București, monseniorul Ioan Robu și prof. Ion Dumitriu-Snagov inaugurează expoziția.

19 decembrie 1996. Librăria „Mihail Sadoveanu" se dovedește neîncăpătoare. Mulți dintre cei interesați sunt obligați să rămână afară, privind cu regret afișul din vitrină care anunță lansarea celei de a II-a ediții (să-i spunem românească) a catalogului Expoziției *Monumenta Romaniae Vaticana.* De astă dată, are text în limbile română și italiană. Dar nu numai pentru că a apărut și în limba română merită toate laudele noastre, ci mai ales pentru că autorul l-a adus la zi, completându-l cu noi date și informații. Una dintre noutăți am și desprins-o pentru a o face cunoscută publicului larg cititor *(vezi articolul anterior).*

Ni se pare semnificativă, pentru starea de spirit care i-a guvernat pe organizatorii acestei expoziții, scurta cuvântare rostită cu prilejul lansării catalogului de către *Santo Gangemi,* pe atunci secretar al Nunțiaturii Apostolice din România, iar în clipele de față Nunțiu Apostolic la Havana (Cuba).

„Când se vorbește despre Vatican – a explicat Domnia Sa –, gândul zboară imediat spre cupola Bazilicii Sfântul Petru și la minunatele și cutremurătoarele fresce ale Capelei Sixtine, dar Vaticanul nu este doar atât: este și un centru de cultură foarte important, al cărui teritoriu, în anul 1960, a fost înscris în *Registrul internațional al bunurilor culturale sub protecție specială în caz de conflict armat.*

Două locuri deosebite sunt Biblioteca Apostolică și Arhiva Secretă a Vaticanului.

Biblioteca Apostolică este celebră prin colecția sa de codexuri și manuscrise de cel mai înalt interes istoric și cultural. Aceasta cuprinde la ora actuală circa 60 000 de volume manuscrise, 100 000 de autografe, 700 000 de tipărituri și 100 000 de imprimate și hărți geografice.

Arhiva Secretă a Vaticanului cuprinde arhivele organismelor Sfântului Scaun și ale diferitelor nunțiaturi. În 1881, prin concesia papei Leon al XIII-lea, arhivele au fost deschise publicului și posibilitatea de a consulta documentele care se găsesc aici a făcut din acestea un centru mondial de cercetări istorice.

Lucrarea domnului profesor Ion Dumitriu-Snagov, pe care astăzi am onoarea și bucuria de a o prezenta, se situează într-o operă de cercetare asiduă și certozină, desfășurată în ultimii ani în incinta acestor două realități ale Vaticanului și este motivată de un eveniment istoric: cea de a 113-a aniversare a întemeierii Arhiepiscopiei catolice din București, aprobată de Leon al XIII-lea prin *Breve Praecipuum munus* din 27 aprilie 1883.

Acest eveniment a fost celebrat în Vatican printr-o expoziție care cuprinde 152 de documente rare sau necunoscute celor mai mulți; aceleași exponate ale căror fotocopii, până în vara următoare, vor putea fi admirate în Muzeul Palatului Cotroceni din București.

Dar această operă, a cărei minuțiozitate în realizare este sub ochii tuturor, putem spune că este destinată să rămână, în timp, «dincolo» de momentul prezent.

O expoziție a unor documente este ceva «temporar»; un catalog însă, care, în ediția sa italiană, a atras un public numeros, depășește timpul restrâns al unei simple priviri. De multe ori, o expoziție este privită cu superficialitate, cel mult admirând frumusețea întregului, dar pierzând din vedere detaliile.

Catalogul, cu imaginile și explicațiile sale, folosește la a aprofunda ceea ce s-a văzut deja. Putem spune că existența sa este motivată de trecerea de la o percepere sensibilă – văzul, la una spirituală – intelectul, pentru a rămâne imprimată în memorie. Cred că lucrarea domnului profesor Dumitriu-Snagov merită să fie recunoscută public nu doar pentru calitatea sa, ci și pentru curajul care l-a împins pe autor să înceapă o muncă atât de precisă și îndelungată, încununată de realizarea așteptată..."

Dar seria manifestărilor prilejuite de deschiderea ediției românești a Expoziției *Monumenta Romaniae Vaticana* nu s-a oprit aici. Astfel, în ziua de 30 ianuarie 1997, la sediul Arhiepiscopiei Catolice din București, cunoscute personalități ale vieții academice au fost distinse cu medalia și diploma „Madona Română".

În ziua de 5 februarie, în sala de conferințe a Muzeului Național Cotroceni, monseniorul Ioan Robu înmânează medalia expoziției altor personalități ale vieții culturale și politice din țara noastră.

Cu același prilej, este lansată o emisiune filatelică specială: marcă (timbru), plic integrat și plicul primei zile. Sunt puse în circulație și două cărți poștale ilustrate, reproducând imagini din expoziție: *Madona Română* și *Isus către primii apostoli, frații Petru și Andrei.*

În ziua de 15 aprilie, la aniversarea celor 30 de ani de apariție a *Magazinului istoric,* monseniorul Ioan Robu a înmânat două diplome și medaliile „Madona Română" d-lui dr. Cristian Popișteanu și revistei *Magazin istoric.*

Marian ȘTEFAN

● Un document tipic pentru propaganda comunistă ● În cazul Antonescu, sovieticii consultă și pe aliați ● Procesul a început atunci când a hotărât Moscova ● Sincronizare cu Nürnberg ● „Meritele" partidului comunist ● Țintele următoare: conducerea armatei și intelectualii

1945: CRIMINALII DE RĂZBOI LA BARĂ

DUMITRU TĂNĂSESCU

„Îndată după 23 August 1944 partidul comunist s-a pus în fruntea acțiunei pentru judecarea criminalilor de război.

Numai guvernele cu conducere reacționară de la 23 August 1944 - 6 Martie 1945 au împiedecat ca judecarea criminalilor de război să înceapă imediat după 23 August 1944, când judecarea s-ar fi putut face mult mai radical și mai temeinic.

Mult mai radical, deoarece poporul român se afla într-un moment când urmele războiului nefast al lui Antonescu și a clicei lui erau vizibile, într-un moment când ura maselor contra criminalilor de război era puternică, mult mai temeinic deoarece dovezile contra tuturor colaboratorilor lui Antonescu erau intacte".

Astfel își începeau Avram Bunaciu (viitor ministru al justiției) și Alexandru Drăghici un memoriu adresat – din câte am putut să ne dăm seama, Tribunalului poporului, însărcinat cu judecarea criminalilor de război. Documentul poartă următoarele mențiuni, făcute cu cerneală: „Trib. poporului" (ștearsă cu două linii), „Criminalii de război", „No 2121" și „Nr. 557/1945" (într-o casetă ștampilată, de înregistrare și „31 aug[ust] 1945".

De ce îl semnalăm? Ca informație nouă, valoarea lui este practic nulă. Dar este un document tipic pentru mentalitatea comunistă, pentru minciuna care urmă să se instaureze în țară, pentru modul în care era concepută propaganda comunistă, pentru ideea că în lupta cu „dușmanul de clasă" se puteau folosi orice mijloace.

În martie (jos) și aprilie (sus) s-au desfășurat în Capitală manifestații de presiune pentru judecarea membrilor Guvernului Antonescu

De ce nu a început imediat după 23 august 1944 judecarea „criminalilor de război" de către „guvernele cu conducere reacționară"? Așa ceva nu era posibil, din mai multe motive. În primul rând, pentru că mareșalul Ion Antonescu și principalii săi colaboratori fuseseră preluați cu forța de sovietici și duși la Moscova *(Magazin istoric,* nr. 8/1990). Ulterior, și alte persoane ce îndepliniseră funcții în serviciul de informații sau în armată au fost duse tot la Moscova, pentru anchetă *(Magazin istoric,* nr. 8/1993). Din acel moment, autoritățile române nu au mai avut nici un fel de control asupra lor.

Adevărul este că guvernele dintre 23 august 1944 și 6 martie 1945 nu au avut o conducere reacționară, primele două fiind prezidate de generalul C. Sănătescu, premierul cabinetului ieșit din lovitura de la 23 august când România a trecut de partea Națiunilor Unite, iar al treilea având-l ca prim-ministru pe generalul N. Rădescu, unul dintre militarii de valoare ai țării, aflat în opoziție cu mareșalul Ion Antonescu. De asemenea, în toate aceste trei cabinete, comuniștii și aliații lor dețineau pârghii importante. Deci un exemplu tipic de minciună a politicienilor comuniști, fără a considera că minciuna în politică este exclusiv apanajul acestora.

Mai mult, după venirea guvernului dr. Petru Groza, Lucrețiu Pătrășcanu întreba, la 5 aprilie, la Moscova „care sunt considerentele guvernului sovietic privitoare la judecarea lui Antonescu și a clicei sale, care se află sub pază înarmată în U.R.S.S." și „când și cum, după opinia guvernului sovietic, trebuie judecați marii criminali de război aflați acum în mâinile autorităților române?".

La 4 mai 1945, Consiliul de Miniștri al României adopta o hotărâre cu privire la judecarea unui prim lot de 47 persoane, în frunte cu generalul Macici. Abia în februarie 1946 a fost pusă din nou guvernului sovietic problema procesului lui Ion Antonescu și a grupului său. Cererea formulată de Gh. Tătărescu a fost trimisă spre aprobare la cel mai înalt nivel al conducerii sovietice, care a considerat necesar să își consulte și aliații în această problemă. Astfel se explică poziția aprobativă a guvernelor american și englez față de executarea sentinței capitale în cazul lui Ion Antonescu (vezi documentele publicate de acad. Dinu C. Giurescu în *Magazin istoric,* nr. 8/1995).

Abia la 3 aprilie 1946 a hotărât Moscova să cedeze autorităților române grupul Antonescu. Și abia la 2 mai 1946 a decis guvernul român să înceapă judecarea lui. Iată deci că toată retorica dezlănțuită a celor doi militanți comuniști nu are acoperire în situația reală.

Demersul lor pare sincronizat cu împrejurările internaționale. Se știe că la 8 august 1945 a fost semnat la Londra Statutul Tribunalului militar internațional, iar procesul marilor criminali de război a început la 20 noiembrie 1945. De altfel, aceasta pare să fie și explicația redactării memoriului în acel moment. Se poate presupune, știute fiind rapoarturile de forțe ce se exercitau în relațiile de subordonare dintre guvernul de la București și cel de la Moscova, că demersul lui Bunaciu și Drăghici a avut la pornire un impuls de la cea mai mare putere ce exercita atunci nestingherită dominația asupra României. Conform practicii Moscovei, ori de câte ori se întâmpla ceva pe plan internațional, partidele (apoi țările) satelite „luau atitudine". Pare logic ca memoriul celor doi să fie o astfel de reacție la constituirea Tribunalului militar internațional de la Nürnberg. Cât privește tonul vehement, el a fost păstrat mereu de reprezentanții P.C.R. În ședința guvernului din 2 mai 1946, despre care am amintit mai sus, Gh. Gheorghiu-Dej folosea același limbaj, vorbind despre „proteste din partea maselor largi ale poporului. Ne-au reproșat că suntem slabi, că am uitat toate crimele acestor oameni cari au fost aduși în fața Tribunalului poporului și că avem milă față de niște oameni cari nu merită".

Dar să revenim la documentul semnat de Avram Bunaciu și Alexandru Drăghici. Ei țineau să reliefeze meritele partidului comunist, care „a mobilizat mase largi în Capitală și în toată țara, care au cerut condamnarea aspră a criminalilor de război și prin aceasta s-a dat un sprijin puternic judecătorilor, arătându-le cât de populară este opera de condamnare a criminalilor de război". „Comuniștii lansau concepția lor asupra justiției (și în general a societății), potrivit căreia nu justiția (respectiv cei ce aveau pregătirea necesară) puteau hotărî, în mod independent, dacă acuzații erau vinovați sau nu, ci masele „atotștiutoare".

Am văzut care era situația grupului Antonescu în august 1945. Iată ce scriau însă Bunaciu și Drăghici: „Au trecut de atunci mai mult de 3 luni și am judecat alte 8 loturi de criminali de război, în total 159 criminali, din care 143 au fost condamnați, iar 16 achitați, fără însă să vedem data apropiată când va fi judecat guvernul Antonescu". Evident, cei doi comuniști de frunte nu protestau aici contra Moscovei. Făceau, pur și simplu, demagogie, executând chiar ordinele sovieticilor.

În continuare, ei cereau: „În ceea ce privește grija de a nu indispune armata cu arestări și trimiterea în judecata Tribunalului poporului a unor ofițeri superiori cari au comis crime de război (general Stavrescu, pogromul de la Iași, Dăscălescu, Nicolau și alți ofițeri superiori), credem că armata nu poate fi câștigată prin această atitudine față de criminalii de război din sânul ei, mai cu seamă când se condamnă zeci de subofițeri sau ofițeri inferiori, nimeni nu se interesează de acest lucru. Noi credem că armata, din contră, este nemulțumită de faptul că mulți dintre ofițerii superiori, cunoscuți criminali de război, nu numai că nu sunt condamnați sau scoși din armată, dar câteodată sunt avansați și decorați".

Partidul comunist era interesat să epureze conducerea superioară a armatei române, pe care a și „atacat-o" în 1945 *(Magazin istoric,* nr. 9, 10/1996). La fel și în cazul intelectualilor. Atragerea intelectualilor – afirmau Bunaciu și Drăghici – „nu se poate face prin lăsarea în stare de libertate și scoaterea de sub urmărire a unor criminali de război bine cunoscuți, ci mai degrabă prin condamnarea lor. (Cazul profesor Petrovici, profesor Marcu și Brătescu-Voinești)".

Ultimul paragraf al documentului ne lămurește și asupra unei alte rațiuni reale pentru care a fost scris atunci: „Trebuie ca Tribunalul poporului să-și încheie lucrările cât mai repede, deoarece cu orice zi întârziată, îndepărtăm interesul maselor pentru judecarea criminalilor de război și pentru faptul că suntem într-un moment politic când lozincele partidului sunt pentru a îndrepta fața poporului spre opera de refacere a țării, lucru ce însă nu va fi ușurat dacă Tribunalul poporului nu-și va fi îndeplinit complet misiunea sa".

Potrivit concepției comuniste, justiția se confecționa după criteriile luptei de clasă și în acest caz ale învingătorilor. Agravarea situației economice și politice din țară ar fi îndepărtat orice interes de la problema judecării criminalilor de război, lipsind astfel partidul comunist de una dintre justificările sale: cel care a făcut dreptate, potrivit voinței puterilor învingătoare, față de cei vinovați de intrarea României în război. ■

UN GÂND PE LUNĂ

„Există totalitarisme de dreapta, totalitarisme de stânga, antitotalitarisme de dreapta, antitotalitarisme de stânga. Cum să te mai orientezi printre ele? Să alegi stânga împotriva dreptei? Dreapta împotriva stângii? S-o alegi când pe una, când pe alta în funcție de context? Exact așa se și impune".

Bernard-Henry Lévy,
filosof francez contemporan

MAI 1947

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 AM

Patriarhii Alexei al Rusiei (x) și Nicodim al României (xx) la palatul patriarhal din București

Patriarhul Alexei împreună cu dr. Petru Groza (stânga) și Emil Bodnaraș

Cronică măruntă

● Jaf la poștă. **Ziarul** Poporul **scrie: „La serviciul de sosire a corespondenței străine la Poșta Centrală s-a instaurat de la o bucată de vreme o situație care întrece orice fantezie.**

Scrisorile, pachetele și mostrele, fie ele chiar recomandate, sunt pur și simplu devalizate de conținutul lor, aceasta în cazul fericit când nu sunt furate în întregime.

Rugăm pe d. director general al P.T.T. să binevoiască a lua măsuri de urgență dând dispoziții de supraveghere cât mai stricte pentru a se curma o stare de lucruri care numai onoare nu face instituției".

● Se desfășoară **în București Balcaniada de box. Participă echipe din Ungaria, Bulgaria, Albania și România.**

● Const. Tonegaru, **în** Dreptatea, **despre volumul de proze** Euridice **de Petru Dumitriu: „Urmărește prin calități artistice valoroase, ce amintesc de aroma literaturii medievale, de tipul romanului creat de Cervantes, o transfigurare a realității, dublată ciudat cu alta modelată fanteziei sale. Ampla metaforă altoită pe viața modernă susține un profund umanism ce-i caracterizează scrisul. E vizibilă o senzualitate fluidă la acest jurnal ale cărei confesiuni sunt disimulate printr-o viguroasă și virtuoasă literalizare".**

● Din inițiativa **generalului Peron, președintele Argentinei, în România sosesc ajutoare, constând în îmbrăcăminte, cuverturi, ciocolată și porumb, pentru populația din regiunile afectate de secetă.**

● Prof. Al. Rosetti, **rectorul Universității din București, publică volumul** Mélanges de linguistique et de philologie **(568 p.), despre care** Liberalul **scrie: „Oferind savanților din țară și de peste granițe soluțiile pătrunzătoare ale multor probleme lingvistice și filologice, studiile d-lui Al. Rosetti sunt, prin ținuta lor științifică, modele pentru cercetătorii de mâine și, prin claritatea expunerii, un auxiliar de neînlocuit al orișicui se interesează de lingvistică și filologie".**

● Banca Națională **pune în circulație noile bancnote de 50 000 lei.**

● Sosește **în Capitală generalul Picka, sub-șeful Statului major al armatei cehoslovace, spre a înmâna 5 000 decorații oferite de președintele Beneș ostașilor români care au luptat în Cehoslovacia.**

● **Pianistul Valentin Gheorghiu repurtează un mare succes, la Ateneu, interpretând, cu orchestra „Filarmonica", dirijată de Antonin Ciolan,** Andante **și** Poloneza **de Chopin.**

● Regele Mihai **primește din partea președintelui S.U.A. cea mai înaltă decorație americană de război, „Legiunea pentru merit".**

● Semințe. **„De-a lungul și de-a latul Capitalei – scrie** Liberalul **– toată lumea consumă cu frenezie semințe. Dar această nouă pasiune a bucureșteanului a avut darul să urce prețurile sau să micșoreze conținutul cornetului.**

Pe locul unde altădată înflorea un comerț sănătos și aducător de avuție și bunăstare, astăzi nu se mai găsesc decât coji de semințe și cornete goale, aruncate de-a lungul străzii. Tristă realitate!"

● În cartierul **Ferentari se inaugurează un șantier pentru construcția a 18 blocuri de locuințe ale funcționarilor publici.**

Să începem cronica noastră, consacrată lunii mai bucureștene din urmă cu cinci decenii, cu câteva consemnări ale ziarului *Liberalul,* din 1 mai, prilejuite de sărbătoarea muncii.

„Nu este un secret pentru nimeni faptul că astăzi, mai mult decât oricând, România are nevoie nu de o sterilă și inutilă luptă de clase, nu de o exacerbare a patimilor politice, de excitarea tuturor urilor și răscolirea tuturor invidiilor, ci de o sforțare comună a întregului neam, pentru a putea ieși cu bine la liman din impasul în care se găsește.

Sărbătoarea muncii trebuie să ne aducă aminte, tuturora, că țara noastră nu poate fi mântuită decât prin muncă, prin ordine și prin legalitate".

Același ziar – organ al P.N.L. – Brătianu –, în același număr, ironizează excesele festiviste de 1 Mai ale guvernanților. „Pe lângă inscripțiunile murale obișnuite, au fost lipite numeroase afișe noi, dar probabil dintr-un stoc mai vechi, care amenință publicul despre moartea absolut necesară a bandelor moșierești manisto-brătiene, despre sporirea producției și alte cotcării. De data aceasta însă unele afișe anunță, printre altele, că a fost proiectat un grandios bal legumicol al însămânțărilor.

Nimic mai ingenios și mai bine venit, continuă ziarul citat. După cum în Franța de acum un veac și mai bine de jumătate totul se termina prin cântece, la fel în România progresistă de astăzi totul începe cu lozinci și continuă cu baluri.

Importanța acestui plăcut și inofensiv divertisment este mare, căci unește – cum se spune – utilul cu agreabilul, chiar dacă utilul nu se întrevede.

În tot cazul, se face o operă de redresare socială și economică, dansând, căci vorba cunoscutului burghezo-moșiero-fascist Quintus Horatius Flaccus «omne tullit punctum, qui miscuit utile dulci» [cine îmbină utilul cu frumosul întrunește sufragiile tuturor] sau cum ar spune prietenul Zăronea, în prima traducere liberă din latina vulgară: «omul o tulește dacă nu mișcă tractorul dulce». Bineînțeles e vorba de primul și ultimul tractor liber".

Mărturii de arhivă (publicate în volumul *România – viața politică în documente – 1947,* coordonator Ioan Scurtu, Arhivele Naționale, 1994) ne fac cunoscute frământările politice interne ale acestei luni mai.

Astfel un *Apel* din 5 mai 1947 al Partidului Social-Democrat Independent, semnat de Constantin Titel Petrescu, solicita „tuturor partidelor socialiste și tuturor națiunilor democrate din întreaga lume", să protesteze „împotriva persecuțiilor atroce din România".

La rândul său, C.I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal, adresa la 20 mai 1947 un *Memoriu* regelui care protesta contra samavolniciilor comise de P.C.R. împotriva opoziției. „Se încerca din nou a se înjgheba comploturi imaginare sau să se inventeze legături cu mișcările de revoltă ale populației, care izbucnesc din când în când în diferite localități, din cauza excesului de mizerie și de abuzuri.

În modul acesta – continuă memoriul – partidul comunist, adevăratul stăpân al situației speră să poată lipsi partidele de opoziție de cei mai de seamă fruntași ai lor pe care îi poate oricând implica în procese inventate și conduse de creaturile sale. De altfel, el nu se sfiește să declare în mod public că urmărește lichidarea partidelor democratice de opoziție".

În fine, la 24 ale aceleiași luni, Gheorghe Tătărescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de externe, trimitea și el un *Memoriu* guvernului, șefilor de partide din coaliția guvernamentală și reprezentanților politici la București ai S.U.A., Marii Britanii și Franței, în care, pronind de la constatarea că situația din țară era „deosebit de gravă", propunea o serie de măsuri privind redresarea situației. „În țara întreagă – se menționează în document – se ridică împotriva guvernului un val de nemulțumire, care sporește zi de zi și în ultimul timp începe să ia proporții îngrijorătoare." (Pe larg despre acest demers al lui Gh. Tătărescu și consecințele sale, în *Magazin istoric,* nr. 1/1993.)

La începutul lunii mai, în Capitală se încheie operațiunea de distribuire a celor 1 118 000 cartele pentru alimente. Comentând aceasta, *Dreptatea* din 19 mai scrie: „Întrebarea e: ce fac mâinile acestor 1 118 000 de guri pentru economia țării, pentru că mai presus de toate e vorba de producție.

Priviți la etajele ministerelor ticsite de funcționari înhămați la o papereserie diabolică și șicanare și încălzire a treburilor publice, luați în șir de-a lungul străzilor principale puzderia de magazine, de birouri, de boxe ridicate peste noapte pe toate maidanele, apoi ciupercăria de gherete, chioșcuri și tarabe sub cerul liber, apoi invalizii cu pachetele de țigări, droaia de precupeți și oltenași cu câte două găini în brațe, cu un kilogram de semințe sau cu cinci lămâi constituind un mijloc de existență pentru ei, apoi armata, cluburile, asociațiile, sindicatele cu funcționari peste funcționari, cuprindeți cu ochii forfota de pe stradă unde mai în toate buzunarele găsești

MAI 1947

Contele Folke van Bernadotte sosit la București cu ajutoare din partea Crucii Roșii suedeze pentru înfometații din Moldova. Tot prin intermediul contelui, aveau să fie aduse în țară și ajutoarele oferite de Crucea Roșie norvegiană, de a căror distribuire s-a ocupat prințesa Margareta Sturdza

Cronică măruntă

● Pictorul **George Loewendal împlinește 50 de ani. El este, scrie** Fapta, **„unul dintre foarte puținii noștri artiști despre care se poate spune că înseamnă ceva distinct în plastica românească. El reprezintă în orice caz un moment favorabil pentru judecătorii artei contemporane naționale, pe care a promovat-o fără veleitățile obișnuite și interesate".**

● În același **ziar, Al. Raicu scrie despre istoricul literar Barbu Lăzăreanu, care a împlinit 65 de ani: „40 de ani în șir, Barbu Lăzăreanu a migălit în trecutul literaturii românești. În articolele, studiile și cărțile lui, cercetătorul pasionat găsește azi un material bogat, diferit, selectat, informativ și critic, care dacă ar fi adunat ar putea constitui la un moment dat o mare frescă a literaturii române".**

● Camil Petrescu, **către Perpessicius, într-o „scrisoare deschisă" publicată în** Fapta: **„Care sunt producătorii într-un regim capitalist? Exclusiv cei care produc îngrășăminte pentru câmp, piese de schimb pentru automobile, mătreață și nepoți socrilor vicepreședinți de partid. Aceasta este în concepția lor elita.**

Te întreb încă o dată Perpessicius, tu ce ai produs în țara asta românească? O ediție măreață a operei lui Eminescu? Nu face doi bani...

Eminescu însuși nu a fost considerat un element productiv și deci nu i s-a dat niciodată un sprijin material din partea statului român".

● Despre **proiectul legii dreptului de autor scrie Cezar Petrescu**

mostre de stofe, săpunuri și medicamente și dând la o parte toată această lume cu pleava de negustori clandestini, creați de blocarea produselor, veți vedea atunci cât de puțini rămân în câmpul producției adevărate.

Orașul București – încheia ziarul P.N.Ț. – Maniu – apare ca un monstru gigant, cu brațele închircite însă cu o gură imensă, în plină funcțiune ziua și noaptea".

Între 29 mai și 12 iunie se află în vizită în România patriarhul Alexei al Rusiei, însoțit de mitropolitul Grigorie al Leningradului, arhiepiscopul Vitalie Dimitrovski ș.a. Pe lângă București, programul vizitei cuprinde Curtea de Argeș, Cluj, Sibiu, Roman, Timișoara, Mănăstirea Neamț, Agapia, Văratec, Voroneț, Sucevița, Suceava, Rădăuți, Iași.

Întâistătătorul Bisericii ruse este primit de regele Mihai, de primul ministru dr. Petru Groza, oficiază Te-Deumuri în catedrala patriarhală din București și în celelalte orașe vizitate.

Reținem din cuvântarea sa în catedrala mitropolitană din Cluj: „Poporul român cinstește cu toată tăria și dragostea credința sa strămoșească. În această privință poporul român se aseamănă cu poporul nostru rus, a cărui bază este, de asemenea, credința ortodoxă.

De-a lungul veacurilor, poporul român și-a păstrat credința și legea sa strămoșească. Dovada acestei credințe și a acestui atașament față de biserică sunt și templele mărețe care împodobesc pământul românesc.

Dar cel mai măreț monument și cea mai bună dovadă a acestei țări este însuși poporul care totdeauna s-a aflat strâns adunat în jurul sfintelor altare.

Fiind pătruns de măreția acestei clipe, cerem binecuvântarea cerului asupra poporului român și asupra acestor locuri".

Amare rânduri publică Ion Caraion, în *Fapta* din 6 mai, despre „oamenii ultimei ore", altfel spus despre acei gazetari care scriu nu din convingere, ci din oportunism. „N-au decât comuniștii adevărați să-i atace pe național-țărăniștii adevărați, sau invers. E o luptă politică și, dacă se poartă drept, e dreaptă. Și dacă se poartă civilizat e și frumoasă.

Dar nu oamenii ultimei ore. Pentru că oamenii ultimei ore, dacă au să aibă mâine ocazie, vor înlocui doar numele proprii cu altele și vor servi credulilor care i-au îmbrățișat același castron de invective".

În *Jurnalul de dimineață* din 10 mai este reprodusă conferința lui Pierre Bourdan (colaborator al BBC-ului în timpul războiului)

Vedere generală a Capitalei, publicată în revista România

despre *Ziaristica în Anglia.* Iată câteva remarci despre gazetarii de peste Canalul Mânecii.

„Ziariștii englezi au comun cu confrații lor din toate țările nu numai o înclinație destul de vie pentru băuturile cu bază alcoolică, ci și un gust al informației care poate merge uneori până la indiscreție".

O legislație „extrem de severă" limitează însă indiscreția și sancționează defăimarea „independent dacă faptul relatat este sau nu exact".

Ziariștii englezi, continuă autorul, „au un simț profund al responsabilității și al respectului anumitor discipline. Responsabilitate față de societate, față de treburile publice. Ori de câte ori este vorba de o problemă de interes național și care angajează responsabilitatea întregii țări, ei dau dovadă de un profund simț al interesului național, pe care uneori îl împing până la exces".

Între tradițiile presei britanice, se înscrie și independența publicațiilor. „Fără această independență, notează P. Bourdan, rolul presei este nu numai inutil, ci dăunător, căci atunci ea nu este decât prelungirea altor forțe: acelea ale guvernului, ale partidelor politice sau ale trusturilor economice. Ea nu mai este tribuna nobilă, unde trebuia să se manifeste spiritul critic al unei națiii diverse, nenumăratele tendințe ale unei societăți formate din indivizi diferiți".

Să rămânem încă în lumea presei, notând și aceste gânduri despre *A fi sau a nu fi ziarist,* ale lui H. Soreanu, în *Adevărul* din 8 mai.

„Ziaristul – ca să-și îndeplinească menirea lui – e obligat să exprime o stare de spirit generală, să devină interpretul conștiinței publice. Dacă ziaristul nu poate întreprinde această funcție, el devine inutil. Sentimentul general găsește alte forme de manifestare, care merg de la șoapta în umbră, până la curentul de opinie.

Nesocotirea ziaristului – continuă H. Soreanu – ne poate întrista pe noi breslașii, care păstrăm o imagine poate idealizată a nobilei misiuni ce ne-a fost hărăzită. Greutățile pot ucide în definitiv ziarul ca atare, dar nu vor sugruma presa, în înțelesul larg al cuvântului.

Fiindcă presa nu e un ziar sau două, nu e o tipăritură sau alta. Presa e opinia publică". ■

Rubrică de Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

în Semnalul. **„Dreptul scriitorului de a trăi prin munca sa. Nu milă, nu ajutoare, sau vagi subvenții sau fărâmituri de la praznicile bugetare. Dreptul muncii demne, plătită demn. Dreptul la viață al scriitorului".**

● În cadrul **expoziției de fotografii** Progresele agriculturii în S.U.A., **deschisă la Institutul de Cercetări Agronomice al României din b-dul Mărăști 61, se prezintă, gratuit, filmele** Creșterea păsărilor, Jeep, Străjerii parcurilor și Împărăția animalelor.

● Monitorul oficial **publică o lege prin care membrii Adunării Deputaților vor primi, începând de la 1 aprilie 1947, o indemnizație lunară de 12 milioane lei, la care se adaugă, în timpul sesiunilor, câte 500 000 lei pe zi. De asemenea, deputații beneficiază de liber și gratuit parcurs pe toate căile ferate din țară, ale statului sau particulare, la orice fel de trenuri, precum și pe autobuzele CFR sau RATA.**

● La Cameră **este depus, cu întârziere de o lună, proiectul de buget pe exercițiul 1947/1948. Veniturile și cheltuielile sunt evaluate la 102 900 mii miliarde lei, la care se mai adaugă 97 mii miliarde lei de la bugetele anexe.**

● **Situația sanitară a Capitalei în aprilie 1947: 831 cazuri de tifos exantematic, cu 87 decese; 95 – febră recurentă; 6 – febră tifoidă; 12 – scarlatină; 10 – difterie, cu 3 decese.**

● Se **împlinesc 20 de ani de la prima transmisie de televiziune la mare distanță. A fost realizată de societatea americană „Telephone and Telegraph Company", între orașele Washington și New York.**

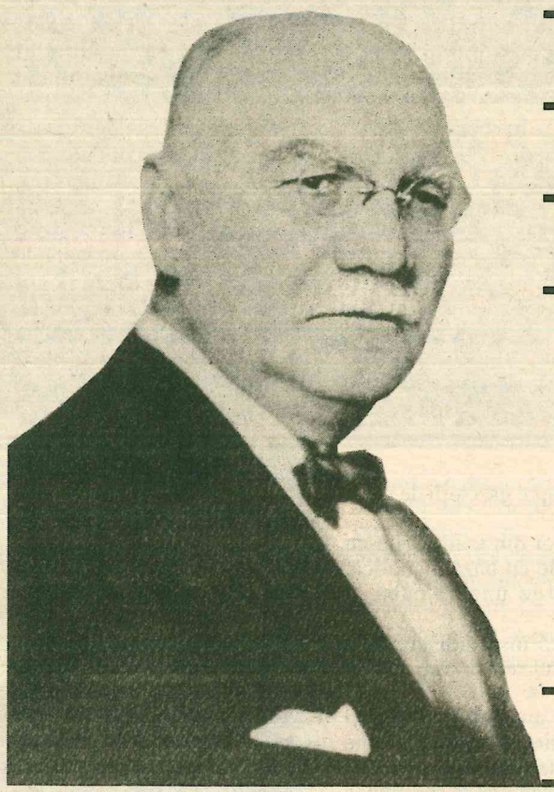

ÎN PRAGUL REGIMULUI DICTATORIAL

„Poporul român aparține prin condiția sa sufletească la tipul democrației apusene“.

C. RĂDULESCU-MOTRU

• Sociologie și astrologie • Servilismul Guvernului și frigul de la Academie • Crezul comunist bătut cu ciocanele în cap • Marea enigmă a Rusiei • Îngrozitoare foamete în Moldova • Sindicatul în casa lui S. Mehedinți • Rostul ușii • În închisoare, generalul Pantazi își scrie memoriile • Destăinuirile mareșalului Antonescu

Prezentăm alte fragmente selectate din jurnalul inedit **ținut de filosoful Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957) în anul 1947.**

După cum am precizat și în introducerea la episodul publicat în numărul anterior, 4/ 1997, C. Rădulescu-Motru și-a redactat în ultimii ani de viață un jurnal – în 75 de caiete – sub titlul, grăitor prin el însuși, Revizuirile și adăugirile pe care experiența celor 75 ani împliniți mi-a impus să le fac la cele publicate și trăite de mine și de oamenii din timpul meu. Începute la 2/15 februarie 1943. **Ele se opresc la anul 1952.**

Este o operă memorialistică impresionantă, o adevărată frescă a vieții sociale, culturale, politice românești, în care însemnările privind faptele de viață zilnice – pe fundalul evenimentelor pe care le traversa România în acei ani plini de frământări – se întretaie cu rememorările vieții trăite de savant, cu amintirile prietenilor și discipolilor săi, cu gânduri despre cărțile scrise, cu planuri de viitoare studii. Impresionantă este ea și prin volum, ca și prin stil, de o mare eleganță, precizie și elevație.

O ediție integrală a acestui jurnal este în curs de publicare la Editura Floarea Darurilor din București, sub îngrijirea d-lui prof. Dinu C. Giurescu (coordonator) și d-nelor Rodica Bichis, Lia Ioana Ciplea și Gabriela Dumitrescu. Un prim volum (anul 1943) a apărut la începutul lui 1997.

În transcrierea, selectivă, a textului am păstrat particularitățile stilistice ale originalului, adoptând normele ortografice actuale. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Intervențiile explicative din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

1947

18 februarie. Până ce sociologia să devină o știință, în adevăratul înțeles al cuvântului știință, ea are deocamdată rolul de a aduce zăpăceală în spirite.

Am asistat ieri la inaugurarea cursului de metodologia și sociologia dreptului la Facultatea de drept din București. Profesorul nou numit la acest curs, d. Mircea Manolescu, este doctor al Facultății de filosofie și litere din București, elev al colegului D. Gusti. D. Manolescu a citit desigur mult și are multă bunăvoință de a se ține în curent cu tot ce se publică în materie de sociologie și metodologie, dar fără multă profunzime. A foiletat multe cărți, dar fără să le aprofundeze. Ce elevi va scoate la rândul său? Mă îndoiesc că ei vor fi de vreun folos țării, dacă vor imita pe profesorul lor de la lecția inaugurală.

Sociologia produce în România efecte asemănătoare cu acele produse în Rusia. Toți acei care se entuziasmează de sociologie cred că au descoperit în ea un fel de cheie magică prin care își deschid toate ușile culturii omenești. Ești sociolog astăzi în Rusia și România, așa cum erau astrologii în Orient: interpreți ai zodiacurilor. Face excepție deocamdată profesorul Eugen Speranția de la Cluj și acesta doctor al Facultății de filosofie din București și profesor de sociologie la Facultatea de drept din Cluj.

Guvernul actual, P. Groza, care copiază pe ruși în mod servil, a introdus sociologia în programul mai al tuturor școlilor.

21 februarie. Se împlinește o lună de când Academia Română nu poate ține ședințele publice din cauza lipsei de combustibil. Toate comunicările au fost amânate. În oraș multe locuințe sunt fără foc. Colegul D. Voinov[1] și d-rul Tănăsescu, vestitul chirurg al Iașilor, zac bolnavi de pneumonie, în locuințe neîncălzite. Biblioteca Fundației Carol I și Biblioteca Academiei sunt închise. Și această lipsă de combustibil este datorată servilismului actualului guvern, care a acordat rușilor o cotă mai mare de păcură și cărbune decât era prevăzută în armistițiu.

22 februarie. Cu toate repetatele declarații din partea guvernelor din Washington, Londra și Moscova că pacea nu este amenințată, se grămădesc totuși prevestirile unui conflict viitor între anglo-americani și sovietele ruse. Acestea din urmă nu vor să renunțe la crezul lor politic: că democrația se confundă cu comunismul, a ceea ce pentru anglo-americani și pentru toți oamenii cu bun simț este o absurditate.

Rușii pe oriunde se găsesc fac propagandă comunistă, punând astfel în pericol pacea celorlalte state. În zilele din urmă, Marshall[2], ministru de externe al Statelor Unite, a și dat un avertisment în această privință, spunând că situația din Coreea, unde rușii au 240 000 soldați puși în serviciul comunismului, poate provoca un viitor război. Radio Londra a confirmat alaltăieri avertismentul lui Marshall.

Vor da conducătorii Sovietelor înapoi, renunțând la capul lor? Socotim că așa ceva nu este cu putință. Conducătorii Sovietelor de astăzi se mențin la putere grație numai acestui crez, pe care l-au bătut cu ciocanul în capetele rusești timp de un sfert de secol. Renunțând la crezul că democrația se confundă cu comunismul, ei sunt pierduți. Toată puterea lor stă în credința poporului rus că monopolul democrației îl au comuniștii din jurul lui Stalin.

Războiul dintre democrația Apusului și comunismului rusesc ar fi însă fatal României. Profitând de concluzia generală a războiului, Sovietele, sub pretextul de a-și asigura hotarele dinspre Apus, vor anexa pur și simplu țările locuite de români, dimpreună poate cu cele locuite de poloni, sârbi și bulgari, dacă nu chiar și cu cele locuite de cehoslovaci, unguri și greci.

Poate că în acest scop, Sovietele prin conducătorii lor fac politica de agresiune astăzi. Conducătorii Sovietelor speră ca fixând pe anglo-americani într-un război în Asia să poată face cuceriri în Europa orientală. Că speranțele lor pot fi dejucate și schimbate posibil, probabil chiar! Dar ce se va alege de neamul românesc în răstimpul acestui război?

24 februarie. Este Rusia în adevăr comunistă? Rezultatele alegerilor ar trebui să ne lămurească în această privință[3].

Rezultatul alegerilor spune numai că au reușit comuniștii și *acei fără partid;* de un alt partid, nici un cuvânt. Câți aparțin partidului comunist? După afirmațiile oficiale, care sunt în Rusia favorabile comuniștilor, comuniști ar fi vreo opt milioane de ruși. Restul până la două sute milioane ar fi dar acei fără partid. Prin urmare în Rusia 96% din numărul populației sunt fără partid. Atunci ce fel de comunism este în Rusia? Un comunism

[1] Dimitrie Voinov (1867-1951), zoolog, histolog și citolog român, profesor la Facultatea de științe din București; membru titular (1927) și membru de onoare (1948) al Academiei Române.

[2] George Marshall (1880-1959), general și om politic american; șeful Marelui Stat Major al forțelor armate ale S.U.A. în al doilea război mondial; secretar de stat (1947-1949). A inițiat un plan de ajutorare a Europei postbelice (iunie 1947). În 1953 a primit Premiul Nobel pentru pace. (Vezi și *Magazin istoric,* nr. 11/1992.)

[3] La 9 februarie 1947, în U.R.S.S. au avut loc alegeri pentru Sovietul Suprem. Un comunicat TASS, preluat și de presa românească, preciza că în R.S.F.S.R., „din 99,95 alegători care au luat parte, 99,29% au votat pentru blocul comuniștilor și al celor fără partid“.

Gândurile lui Rădulescu-Motru, cu toată profunzimea și originalitatea lor, denotă și o doză de naivitate, întrucât privește alegerile din U.R.S.S., după comunicatele oficiale, ca și când ar fi fost libere.

reprezentat doar prin 4%, care au curajul să se dea drept comuniști, iar restul stă în rezervă? De ce stă în rezervă? Fiindcă așteaptă să vadă cum iese până la sfârșit experiența comunismului, sau fiindcă sunt terorizați? Iată întrebări care constituie marea enigmă a Rusiei!

25 februarie. Ne îndreptăm spre o cultură dirijată de politică, și încă de o politică bazată pe economic, adică pe cel mai sărac generator de originalitate culturală. Vom intra, din punctul de vedere cultural, într-o perioadă de aservire sub dominația economicului, așa cum odinioară în Evul Mediu cultura europeană s-a găsit sub dominația teologicului. Rusia a și pornit pe calea acestui nou medievalism. În cuprinsul acestei întinse țări nu este permis să se afirme altă cultură, afară de aceea care justifică dominația comunismului stalinist.

1 martie. Îngrozitoare foamete în Moldova, din cauza secetei de anul trecut. În cursul verii, anul trecut s-a rechiziționat grâu pentru Moldova din restul țării, au circulat chiar și trenuri, așa zise trenurile foametei, în care locuitorii moldoveni își transportau sacii de grâu cumpărați din Muntenia, Oltenia și Banat. Aparent destule ca să aprovizioneze Moldova, în fapt însă rechizițiile s-au dus în Rusia, iar trenurile așa-zise de foamete erau la dispoziția capitaliștilor evrei, care transportau prin prepușii lor grâu ce urma să fie vândut cu preț înzecit în Polonia.

Acum se constată că Moldova n-a fost aprovizionată. Informațiile care ne vin sunt înspăimântătoare. Satele decimate de boli și de moarte. Copiii de doi-trei ani cântăresc câteva kilograme. Oamenii se hrănesc cu rogojini fierte. Disperarea moldovenilor a găsit ecou în Statele Unite ale Americii, Anglia, Suedia, până și în Bulgaria, care au început să trimită alimente și îmbrăcăminte.

Crucea Roșie din România depune o muncă supraomenească pentru ca ajutoarele trimise de străinătate să meargă în Moldova și să nu treacă în Rusia.

2 martie. Am avut astăzi, duminică de dimineață o întâlnire la mine acasă cu colegul S. Mehedinți[1], cu care m-am întreținut, pe când afară strălucea un soare frumos de primăvară, asupra noii sale scrieri, *Premise și concluzii la Terra.*

În cursul întreținerii noastre, am aflat de la Mehedinți că locuința sa din București este ocupată de Sindicatul General al Muncii și că nu o poate recăpăta, cu toate intervențiile făcute. Însuși primul-ministru, P. Groza, a intervenit la Sindicat ca să elibereze locuința (din str. Racoviță nr. 12) a lui Mehedinți. Sindicatul nici n-a răspuns. Protejat de miniștrii comuniști Teohari Georgescu, Gh. Gheorghiu-Dej, Bodnăraș și patroana tuturor, Ana Pauker, Sindicatul se consideră mai presus de autoritatea statului!

Cazul locuinței lui Mehedinți nu este izolat. În multe alte orașe din țară, primarii comuniști au instalat cluburi și tot felul de instituții în casele particularilor cu de la sine putere. Astfel, la Ploiești, primarul Vidrașcu, după plecarea comandamentului rusesc din casa avocatului Costel Petrescu, a instalat aici o pinacotecă, deși orașul Ploiești are un alt local de pinacotecă. Comunismul se afirmă la noi ca un regim al bunului plac. *Sic volo, sic jubeo* [așa vreau, așa decid].

3 martie. Aceea ce a văzut P. Manoliu, ziarist, în Moldova, unde a fost de curând, confirmă întrutotul informațiile precedente. Copiii până la vârsta de trei ani, aproape cu toți morți. Restul populației aproape muribunde. Oamenii sunt aduși de foamete la aspecte de stafii. Cei din sate se nutresc cu ciorbă făcută din coji de lemne și din paie tocate mărunt. Totuși, în câteva orașe populate de evrei, se poate găsi pâine. Între aceste orașe nu este însă Iașul.

P. Manoliu mai mărturisește că în Iași toată lumea este convinsă că în Basarabia toată populația românească a fost transportată în Rusia și că în prezent nu mai există picior de român în Basarabia. Tot dânsul a aflat că în Rusia, de asemeni, bântuie o foamete cumplită. Toată Moldova așteaptă cu nerăbdare ajutorul americanilor. Manoliu este și în această privință pesimist. Ajutorul americanilor va fi furat de ruși, cum s-a făcut și cu celelalte încărcături ale vaselor venite din America.

4 martie. „N-ai ușă la bordei", zicătoare populară care se adresează celui care uită să închidă ușa după dânsul. Zicătoare plină de semnificație. Am observat adesea la servitorii mei, recruți în totalitate dintre locuitorii de la sat, puțina atenție pe care ei o dau la închiderea ușii după dânșii, chiar în timp de iarnă. Aceasta înseamnă că în memoria lor organică rostul ușii nu s-a fixat încă în mod precis. Numai frica de hoți face pe săteni să închidă noaptea ușa la casă. De regulă ușile sunt peste tot deschise, când sunt uși, căci de multe ori nu sunt.

Am auzit că și la ruși ușile de la case stau deschise. Explicarea ar fi după unii că ușile stau deschise în Rusia fiindcă locuitorii ei sunt comuniști, adică în mod ostentativ nu apără proprietatea. Eu cred că explicarea este mai degrabă aceeași ca și la locuitorii satelor

[1] Simion Mehedinți (1869-1962), geograf român, profesor la prima catedră universitară de geografie din cadrul Universității din București; membru corespondent (1908) și titular (1915) al Academiei Române.

Demonstrație comunistă pe străzile Capitalei (dreapta) și camioane cu ajutoare din Cehoslovacia pentru regiunile afectate de secetă

noastre. Au locuit îndelung în case fără ușă.

5 martie. Generalissimul Stalin a demisionat din postul de șef suprem al armatelor sovietice, pentru a se dedica, zice-se, organizației producției economice[1]. Ce viclenie o mai fi ascunzând acest gest al lui Stalin? Căci în politica rusească de astăzi, ca și în cea de altădată, de altfel, tot ce mișcă mișcă în scop necinstit. Că o viclenie este la mijloc, se vede și din felul cum Radio Moscova anunță demisia lui Stalin. Nimeni nu va bănui, zice acest Radio, că altele sunt motivele demisiei lui Stalin! *Nimeni nu va bănui, adică „ne așteptăm că toată lumea are să bănuiască!"*

[1] La 4 martie 1947 TASS transmitea: „Prezidiumul Sovietului Suprem al U.R.S.S. a acceptat cererea președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. Iosif Stalin, de a fi eliberat de funcțiunea de ministru al forțelor armate ale U.R.S.S. având în vedere că el este împovărat într-o foarte mare măsură cu activitatea sa principală".

Generalul de armată Nikolai Alexandrovici Bulganin este numit ministru al forțelor armate.

6 martie. La noi în țară, sub pretext de patriotism, adevărul este de multe ori înlăturat și înlocuit cu păreri convenționale.

O greutate are să fie la publicarea broșurelor[2] noastre la trecerea lor prin cenzură. În suma rezultatelor obținute din cercetări aveau și pe cele din Basarabia și Bucovina de Nord. Cenzura însă oprește în mod absolut să se publice numele măcar de *Basarabia* și *Bucovina.* Așa înțeleg comuniștii libertatea gândirii!

8 martie. Ultimele zile foarte deprimat înaintea perspectivei ce mi se deschide. Scumpetea vieții din București mă va sili să mă retrag în conacul de la Butoiești, pentru restul vieții. Am încasat aproape cincizeci milioane din vânzări până acum. S-au dus din ele jumătate cu întreținerea mea în București pe lunile decembrie 1946 - martie 1947. Pensia se ridică la 750 000 lei pe lună, iar cheltuielile pe lună depășesc patru milioane!

La aceste griji materiale se mai adaugă și neplăcerile provenite din slăbirea vederii. Singura consolare mi-o dă sănătatea inteligenței. Mă simt tot așa de sănătos la minte ca în anii tinereții. Foarte mici absențe de memorie. Judecata critică în stare perfectă.

10 martie. Azi după-amiază am fost la dr. Blatt, profesor la noua Facultate de medicină din Timișoara și de mult cunoscut în București ca medic în boalele de ochi. Prevedeam în bună parte diagnosticul ce va pune. Eram sigur că ochiul din stânga, cu care mai pot vedea (în urma operației nenorocite făcută de dr. Vintilescu prin anul 1915 la cataractă de la ochiul drept) este și el atins de cataractă. Prin diagnosticul său, dr. Blatt a confirmat prevederea mea.

N-am fost prea emoționat de rezultatul consultației. Aceea ce mă și surprinde în oarecare

[2] Este vorba de rezultatele cercetărilor experimentale privitoare la inteligența românilor, cercetări întreprinse asupra a 60 000 de locuitori din diferite județe, împreună cu o echipă condusă de I.M. Nestor, conferențiar la Facultatea de filosofie din București.

Au fost publicate în 1948, sub egida Academiei Române, Consiliul național de cercetări științifice II – Comisiunea de psihometrie și antropologie, sub titlul *Cercetări experimentale asupra inteligenței la români.*

măsură. Perspectiva de a rămâne complet orb nu este cu desăvârşire exclusă.

Şi când voi fi complet orb, prin ce mijloc îmi pot scurta zilele? Căci a mai trăi orb complet îmi va fi cu neputinţă. Prin ce mijloc aş putea să-mi pun capăt zilelor? Prin aruncarea în mare, cum a făcut cu mulţi ani înainte prinţul dr. I. Radovici, care s-a aruncat în mare de pe vaporul în care călătorea mi se pare spre Italia? Sau aruncându-mă de la etajul de sus al casei pe trotuar, ca prietenul D. Drăghicescu? Sau tăindu-mi arterele în baie, ca filosoful antic? Înghiţând otravă, ca Socrate?

Convins sunt că în caz de voi rămâne orb este mai bine să mă sinucid; dar siguranţa că voi avea şi curajul de a-mi executa convingerea nu o am.

11 martie. Nepoata mea Ady Pantazi, soţia generalului C. Pantazi, îmi povesteşte de suferinţele pe care le îndură soţul său, închis la Adjud [Aiud], în Transilvania. Este ţinut în frig şi fără alimente suficiente. Împreună cu el în închisoare se găsesc dr. Tomescu, fostul ministru al sănătăţii, generalul Macici, ziaristul Hodoş, colonelul Isopescu şi alţii.

Toţi au cam acelaşi tratament. Subdirector al închisorii este un oarecare Mareş, fost de două ori condamnat pentru fapte infamante, iar astăzi comunist.

De ieri au mai fost trimişi la închisoarea din Aiud alţi condamnaţi, deţinuţi până acum la Văcăreşti. N-au rămas la Văcăreşti decât foştii miniştri: Cancicov, Mareş şi Buşilă. Fostul director al Siguranţei este închis la Ministerul de interne. Pentru ei, ca să nu fie trimişi la Aiud a făcut intervenţie G. Tătărescu. Pentru C. Pantazi, spre a fi adus de la Aiud la Văcăreşti a făcut intervenţie chiar regele Mihai, dar fără un succes.

În închisoare generalul C. Pantazi a reuşit să-şi scrie memoriile, în care sunt cuprinse destăinuirile pe care i le-a făcut mareşalul pe când se găseau închişi împreună la Galizin în Rusia. În aceste destăinuiri se găsesc toate amănuntele privitoare la relaţiile politice dintre mareşalul Antonescu şi Adolf Hitler. Planurile de război, obligaţiile reciproce dintre Germania şi România. În aceste destăinuiri se mai găseşte istorisită şi scena în care Antonescu a refuzat să semneze armistiţiul înfăptuit la 23 august 1944 între România şi Rusia, deşi generalul rus care a dus spre semnare armistiţiul l-a prevenit pe mareşalul Antonescu că dacă nu-l va semna, va fi condamnat la moarte.

Mareşalul Antonescu a luat cunoştinţă, de asemeni, cu această ocazie, că toţi oamenii politici din România semnaseră armistiţiul.

Tot în *Memoriile* generalului C. Pantazi se mai află consemnat şi faptul că după condamnarea la moarte a mareşalului Antonescu şi respingerea cererii de graţiere din partea regelui Mihai, acesta a trimis la Jilava un adjutant la mareşal ca să-i comunice acestuia că a fost cu regret silit să respingă cererea de graţiere în interesul ţării şi al tronului şi că mareşalul Antonescu ar fi trimis ca răspuns regelui cuvintele: „Mă îndoiesc că prin respingerea graţierii regele Mihai a servit ţara şi tronul!"

Din Aiud a mai aflat nepoată-mea faptul îmbucurător că populaţia românească din acest oraş, precum şi aceea din comunele învecinate, simpatizează cu criminalii de război închişi. Cuvintele schimbate între generalul C. Pantazi şi un general rus, care l-a întrebat *de ce este închis?,* cu ocazia unei inspecţii, şi răspunsul generalului Pantazi: „Sunt închis fiindcă am fost român!" sunt cunoscute şi comentate peste tot în Aiud cu o vădită mândrie naţională.

În ultimele zile s-au făcut din nou arestări printre membrii partidelor de opoziţie. Ce rost să aibă aceste arestări în preajma ratificării Tratatului de pace? Să fie *nesiguranţa* crescândă în care se găsesc agenţii Moscovei? Să fie preludiul încordării de raport dintre anglo-americani şi ruşi? Se pare că măsuri noi de teroare contra adversarilor sunt luate nu numai în România, ci în toate ţările învecinate Rusiei, precum şi în Germania. Acei ce guvernează în aceste ţări vor să fie iubiţi cu de-a sila. Văzând că nu reuşesc, se răzbună.

12 martie. Fiziologul rus Pavlov a atras de mult atenţia asupra rolului pe care-l are frica în viaţa animalelor. Acest rol este însă cu mult mai important în viaţa societăţilor omeneşti. Toate popoarele lipsite de simţul iniţiativelor şi de simţul libertăţii, deci incomplet evoluate în structura conştiinţei lor sufleteşti, sunt constrânse, prin forţa împrejurărilor, să adopte ordinea politică pe care o impune frica.

Astfel se guvernează astăzi în Rusia. Astfel a guvernat Hitler în Germania, în cursul ultimului război. Astfel se guvernează în România de către comuniştii impuşi de Moscova, după armistiţiul de la 23 august 1944.

Aproape toate dictaturile din întreg cursul istoriei omeneşti s-au menţinut la putere prin mijlocirea fricii. Acolo unde ordinea politică nu se sprijină pe deprinderile de iniţiativă şi de libertate, găsim deschise larg porţile pentru regimurile de dictatură.

Noi românii, suntem pe pragul regimului dictatorial. Vom intra definitiv pe poarta lui? Dureroasă întrebarea: la care destinul va da răspunsul probabil după ce eu voi închide ochii! ■

Prezentare şi selecţie
Ioan LĂCUSTĂ

TREI PE UN BALANSOAR:

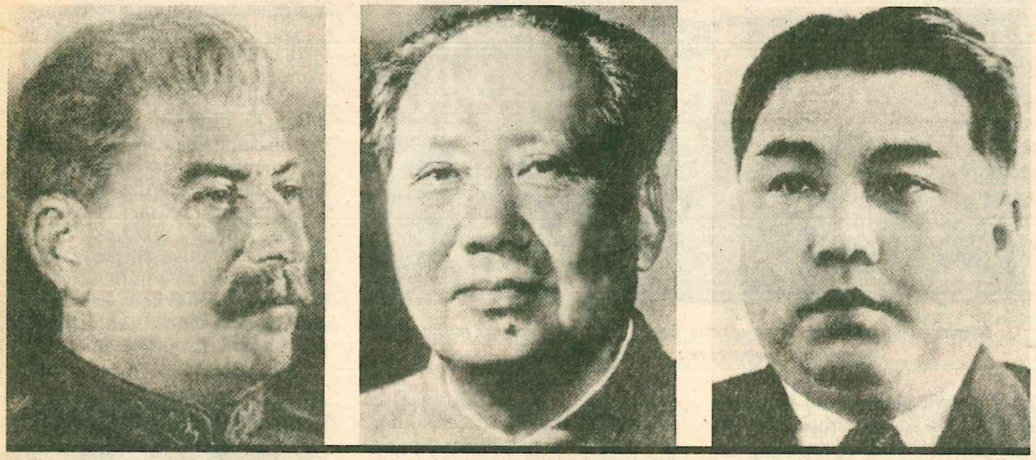

STALIN – MAO – KIM IR SEN

Timp de 36 de ore după declanşarea atacului nord-coreean contra Coreei de Sud, din ziua de 25 iunie 1950, Moscova a păstrat o tăcere totală asupra subiectului. Nici un responsabil sovietic nu a putut fi găsit de apelurile venite dinspre Washington prin care se cerea intervenţia politică a guvernului sovietic pentru a stopa agresiunea. Se mai credea că Stalin, liderul numărul unu al lumii comuniste, va reacţiona cu clarviziune politică – aşa cum se dovedise cu doi ani mai înainte, în cazul renunţării la blocada Berlinului. Ambasadorul sovietic la Naţiunile Unite, Andrei Vîşinski, la fel ca şi adjunctul său, Andrei Gromîko, nu a luat parte la reuniunea de urgenţă a Consiliului de Securitate, convocată la cererea reprezentantului S.U.A., pentru ziua de 27 iunie.

Consiliul de Securitate a sprijinit iniţiativa americană de condamnare a agresiunii şi de trimitere a unui corp expediţionar, sub drapelul O.N.U. În consecinţă, în mai puţin de 24 ore, S.U.A. expediau forţe aero, de uscat şi navale în sprijinul Coreei de Sud. Toate calculele lui Stalin – care mizase pe o neangajare directă a americanilor – s-au prăbuşit. A fost un eşec al serviciilor sale de informaţii sau – aşa cum se întâmplă cu orice dictator – el a luat propriile dorinţe drept certitudini? Baza documentară nu ne permite, deocamdată, să încercăm un răspuns precis la întrebare.

Putem însă prezenta cititorului român, utilizând o serie de documente recent puse în circulaţie prin buletinul Proiectului internaţional de istorie a Războiului rece şi prin contribuţia istoricului Vojtech Mastny, The Cold War and Soviet Insecurity. The Stalin Years **(Războiul rece şi insecuritatea sovietică. Anii Stalin), apărută anul trecut la Oxford University Press – detalii privind evoluţia raporturilor dintre Stalin şi Mao, pe fundalul războiului din Coreea.**

Acolo unde începuse totul

Surpriza cauzată de reacţia rapidă a americanilor ca şi insuccesele armatei nord-coreene, evident incapabilă să facă faţă în noile condiţii, l-au făcut pe Stalin să tatoneze prin Gromîko, la 6 iulie 1950, posibilitatea unei reglementări paşnice a conflictului. În acelaşi timp, Stalin a început presiunile asupra lui Mao pentru a-l convinge să intre în război. Mao se temea însă ca S.U.A. să nu atace China şi nu a răspuns. Stalin a revenit, făcând şi promisiuni pentru o acoperire aeriană sovietică. Supărarea liderului chinez venea şi din faptul că el planificase invadarea insulei Taiwan în acel an. Prin instalarea Flotei a VII-a americane în zonă, un asemenea proiect trebuia amânat. O amânare ce s-a transformat apoi în renunţare. Să mai notăm, ca o curiozitate, şi faptul că atât la Washington, cât şi la Moscova exista suspiciunea că celălalt pregătea o a doua lovitură – cea principală – în Europa. Primii care au înţeles că testul de forţă din Coreea nu avea să se extindă – situaţie în care Coreea

Generalul MacArthur (x) urmăreşte, de pe o navă a marinei militare americane, debarcarea din golful Inchon

ar fi trebuit abandonată pentru a se concentra asupra Europei – au fost americanii. Un rol important a jucat ambasadorul S.U.A. la Moscova, Kirk, care a subliniat poziţia flexibilă a sovieticilor, dornici să se ajungă la un compromis, insistând să se lase o uşă deschisă. Informaţii similare despre chinezi au ajuns la Washington prin filieră indiană.

La sfârşitul lunii iulie 1950 devenise clar că nu se mai punea problema unei victorii rapide a forţelor comuniste în războiul coreean. Peste încă o lună, un general chinez a lansat avertismentul că, foarte probabil, americanii vor lansa o operaţiune de debarcare în spatele liniilor nord-coreene. A fost ignorat atât de Stalin, cât şi de Kim Ir Sen. A doua zi după ce Stalin a prezis, în mod public, înfrângerea americanilor, preşedintele Truman a aprobat planul generalului MacArthur de a debarca la Inchon. Acţiunea declanşată la 15 septembrie 1950, s-a soldat cu un succes spectaculos pentru trupele ONU (în principal cele americane). La 27 septembrie 1950, Biroul politic al P.C.U.S. a adresat o scrisoare ambasadorului sovietic la Phenian, în care se adresau critici zdrobitoare conducerii nord-coreene şi consilierilor sovietici din acea ţară. Se precizau în detaliu măsurile care trebuiau luate pentru a stabiliza situaţia. Cu toate acestea, armata nord-coreeană a continuat să se retragă. La 30 septembrie Phenianul a trimis Moscovei o telegramă prin care implora o intervenţie sovietică directă.

Stalin a preferat însă să îşi retragă consilierii şi părea dispus să ceară lui Kim Ir Sen să părăsească conducerea şi ţara. În acelaşi timp, şi-a intensificat presiunile asupra lui Mao pentru a-l convinge să intre în război. Liderul chinez se complăcea însă să se lase rugat şi protesta contra faptului că Kim Ir Sen nu îl informa despre evoluţia situaţiei.

La 1 octombrie 1950, Stalin a expediat o nouă telegramă la Beijing, cerând şi mai hotărât intrarea Chinei în război. Răspunsul primit l-a luat complet prin surprindere. Mao cerea ca nord-coreenii să accepte înfrângerea şi să treacă la acţiuni de gherilă. La Naţiunile Unite, diplomaţii sovietici au început să tatoneze, în discuţii particulare cu omologii lor occidentali, eventualitatea încheierii unui armistiţiu.

La 7 octombrie, trupele generalului MacArthur au trecut paralela 38°. La 12 octombrie, Stalin i-a cerut lui Kim Ir Sen să evacueze ţara şi să se retragă în China. Aflând vestea, Mao, care se hotărâse să intervină totuşi în favoarea nord-coreenilor, a ordonat, în aceeaşi zi, oprirea tuturor pregătirilor militare. Au urmat alte 24 ore, în cursul cărora la Beijing s-a desfăşurat o confruntare în Biroul politic, Mao reuşind să-şi impună punctul de vedere. La 19 octombrie 1950, trupele de „voluntari" chinezi treceau râul Yalu în Coreea de Nord. În schimb, Stalin nu şi-a respectat promisiunea de a le acorda sprijin aerian. Faptul că într-un asemenea moment critic „prietenul mai mare" i-a lăsat descoperiţi a jucat un rol important în adâncirea separării ce avea să ducă în anii următori la ruptura între Beijing şi Moscova.

Abia la 1 noiembrie a acceptat Stalin să trimită primele unităţi de aviaţie în sprijinul chinezilor. Ulterior, sute de piloţi sovietici, îmbrăcaţi în uniforme chineze şti, aveau să se confrunte direct cu cei americani.

De altfel, 240-250 de ofiţeri sovietici au fost prezenţi în cadrul comandamentului nord-coreean pe toată durata războiului. În august 1952, 11 dintre ei au fost ucişi într-un bombardament american. La 29 noiembrie, secretarul de stat Dean Acheson avertiza că „nimeni nu poate garanta că nu va izbucni un război. Actuala criză este foarte serioasă". A doua zi, preşedintele Truman anunţa că utilizarea bombei atomice în Coreea era examinată în mod serios. Cea mai mare parte a americanilor l-au susţinut

Propaganda Moscovei, desfăşurată sub lozinca „Lupta pentru pace", a înşelat pe mulţi dintre intelectualii şi artiştii occidentali. Picasso s-a numărat printre cei care au simţit nevoia să ia atitudine faţă de „agresiunea imperialistă contra Coreei"

pe preşedinte, dar aliaţii europeni au intrat în panică. Primul ministru britanic, Clement Attlee, a zburat la Washington pentru a calma lucrurile.

La 5 decembrie, trupele chineze recuceresu Phenianul. Cu o zi înainte, ambasadorul chinez la Moscova întreba dacă nu sosise momentul să se înceapă negocieri. Mao nu era dornic să depăşească paralela 38°. Sovieticii au insistat că fierul trebuia bătut cât era cald şi peninsula cucerită în întregime.

La 7 decembrie 1950, Mao şi Stalin au căzut de acord să continue lupta, prezentând totodată la Naţiunile Unite condiţii dure pentru un armistiţiu. La 15 ianuarie 1951, Comitetul reunit al şefilor de stat major ai armatei americane atrăgea atenţia că „războiul coreean putea fi prima fază a unui război global între Statele Unite şi U.R.S.S.". Testul de forţă din Coreea nu a avansat într-o asemenea direcţie pentru că nici una dintre părţi nu a dorit-o.

Evoluţia militară de pe teatrul de luptă a cunoscut o nouă cotitură la începutul lunii februarie. La 28 ianuarie, Mao îl informa pe Stalin că inamicul a declanşat o puternică ofensivă. Curând, trupele sale erau obligate să se retragă din Coreea de Sud. La 1 martie, Mao îi telegrafia

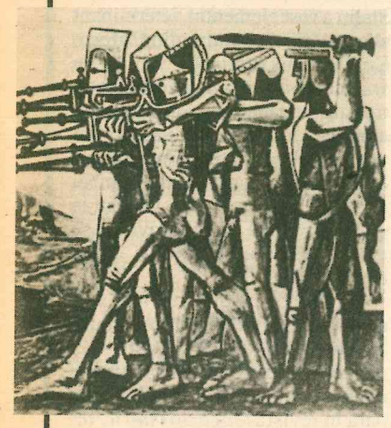

liderului sovietic, recunoscând că o ofensivă generală nu mai era posibilă. Linia frontului s-a stabilizat pe paralela 38°, acolo unde începuse totul.

În acelaşi timp, americanii declanşau o puternică ofensivă psihologică în Europa, al cărei obiectiv erau ţările din spatele „Cortinei de fier".

Ce fel de forţă este asta?

La sfârşitul lunii mai eşua cel mai costisitor atac lansat de chinezi. Moralul trupelor comuniste era foarte scăzut. Chinezii şi nord-coreenii au insistat pe lângă Stalin să poată să înceapă negocierile pentru armistiţiu. Acesta nu a mai avut încotro şi a trebuit să accepte. La 13 iunie, Mao i-a trimis propunerile lui, care se rezumau la revenirea la situaţia de dinainte de declanşarea conflictului. Stalin însă a respins ideea de a conduce el negocierile, impunându-i, destul de brutal, lui Mao să facă acest lucru. Considerând că americanii erau sătui de război, Mao şi-a instruit reprezentanţii să fie cât mai duri. Aşa se face că într-una din zile, cele două delegaţii s-au privit în tăcere vreme de 135 minute. În acelaşi timp, Mao cerea mereu noi ajutoare din partea Kremlinului, fiind tot mai des refuzat, uneori cu multă iritare.

Este evident că lui Stalin îi convenea situaţia existentă şi ar fi dorit-o prelungită cât mai mult. Conflictul mocnea fără să ameninţe să explodeze, ţinând Statele Unite blocate, în vreme ce chinezii depindeau de ajutorul său. Pe termen lung însă, situaţia putea antrena o sporire a potenţialului militar occidental. Nu trebuie uitat că deja Stalin prezenta serioase semne de disfuncţionalitate biologică. În perioada respectivă din ordinul său s-au efectuat o serie de epurări în Europa de Est, cărora le-au căzut victime numeroase persoane, inclusiv din conducerea partidelor comuniste. În vara lui 1952, s-au înmulţit semnele care arătau că Stalin nu mai avea un control mental deplin al situaţiei. Potrivit unui profesor sovietic, participant ulterior la autopsia dictatorului, Stalin suferea în ultimii ani de o afecţiune neurologică ce îi afecta capacitatea de orientare şi discernământul necesar în treburile politice. În acel moment a reuşit Gheorghe Gheorghiu-Dej să obţină sprijin pentru înlăturarea Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi Teohari Georgescu.

Ciudat – nu îndrăznim să spunem amuzant – este faptul că pe măsură ce paralizia centrală care afecta deciziile „ţarului" de la Kremlin ducea la încetinirea operaţiunilor militare din Coreea, Occidentul se temea tot mai mult că sovieticii pregăteau o nouă lovitură. La 1 iulie ambasadorul sovietic la Beijing, Roşcin, pleca la Moscova pentru a nu se mai întoarce. Şi alţi colegi ai săi acreditaţi în capitalele asiatice erau rechemaţi, sporind senzaţia că la Kremlin s-ar fi pus ceva la cale.

Deja, în iunie 1952, americanii, încercând să rupă echilibrul instalat pe front, au reluat bombardamentele masive asupra Coreei de Nord. Moscova practic nu a reacţionat. Dar efectul asupra nord-coreenilor a fost zdrobitor. Kim Ir Sen a insistat şi obţinut sprijinul chinezilor pentru a

Paralela 38°, de unde a pornit războiul din Coreea şi unde s-a încheiat, în 1953, armistiţiul, continuă să fie şi astăzi linia de separaţie între cele două Corei

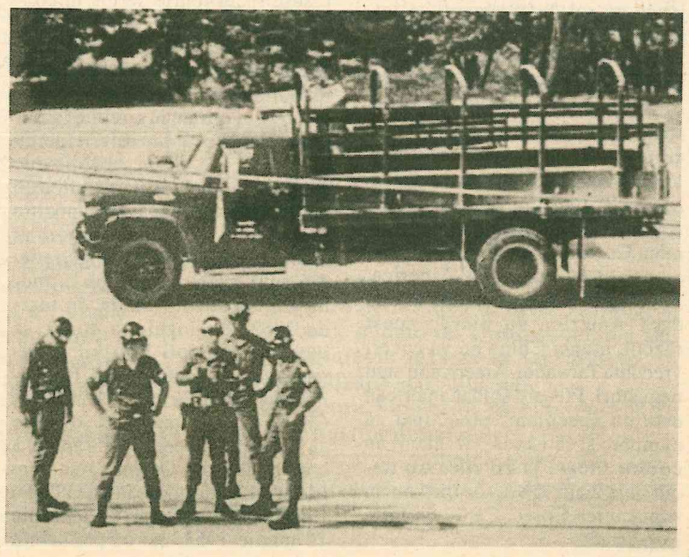

întreprinde o călătorie la Moscova sau a-l convinge pe Stalin să încheie războiul prin negocieri. Nu se ştie sigur dacă a şi întreprins respectiva călătorie. Cert este că premierul chinez Ciu En Lai a ajuns la Moscova în august 1952, unde a rămas vreme de cinci săptămâni. Stenogramele întâlnirilor pe care le-a avut cu Stalin au fost publicate de curând. Să citäm doar două momente semnificative pentru starea de spirit în care se găsea liderul sovietic. Astfel, atunci când Ciu En Lai i-a spus că pentru fiecare proiectil de artilerie pe care îl trăgea armata chineză, americanii răspundeau cu 9, Stalin a exclamat: „Asta-i rău". Potrivit lui, chinezii ar fi trebuit să le răspundă cu 20 de proiectile. Şi şi-a adus aminte de situaţia din cel de-al doilea război mondial, când, spunea el „noi aveam câte un tun la fiecare 2 m, în vreme ce germanii aveau câte unul din kilometru în kilometru; artileria este o treabă foarte importantă". Se ştie că acest aspect l-a preocupat pe Stalin în cel de-al doilea război mondial, când a accentuat asupra pregătirii masive de artilerie a tuturor ofensivelor armatelor sovietice. În schimb, în ciuda acestei disproporţii, Stalin continua să creadă că S.U.A. nu erau pregătite să continue războiul sau să îl extindă la scară planetară. Atunci când Ciu En Lai a încercat să adauge că ţara sa joacă un rol de avangardă şi împiedică astfel, pentru 15-20 ani, izbucnirea conflictului mondial, Stalin l-a întrerupt. „Americanii nu sunt în stare să poarte un război pe scară largă, mai ales după războiul coreean. Toată forţa lor stă în puterea aeriană şi în bomba atomică. Marea Britanie nu va lupta pentru America. America nu poate învinge mica Coree. Trebuie să fim fermi atunci când tratăm cu America. Tovarăşii chinezi trebuie să ştie că dacă America nu pierde acest război, atunci China nu va cuceri vreodată Taiwanul. Americanii sunt negustori. Fiecare soldat american este un speculant, preocupat să cumpere şi să vândă. Germanii au cucerit Franţa în 20 zile. Au trecut deja 2 ani şi S.U.A. încă nu au supus mica Coree. Ce fel de forţă este asta?"

Doar o problemă de timp

Citind întreaga stenogramă, capeţi imaginea clară până la ce punct se deterioraseră relaţiile chino-sovietice, în condiţiile în care Stalin nu era dispus să facă ceva pentru a pune capăt războiului. Tot ce putea spera Ciu En Lai era să obţină cât mai mult din ceea ce figura pe lista sa de cereri de ajutor.

În noiembrie, atunci când chinezii s-au arătat interesaţi de un plan indian ce prevedea un schimb de prizonieri de război ce ar fi putut debloca drumul către pace, Moscova s-a opus din nou.

Lucrurile păreau că se îndreaptă către o nouă escaladare, mai ales după victoria în alegerile prezidenţiale americane a generalului Dwight D. Eisenhower, care-şi concentrase campania electorală pe sloganul aducerii acasă a băieţilor din război, deci a obţinerii păcii în Coreea. Churchill considera că din acel moment un conflict nuclear devenea mult mai probabil. În primul său mesaj adresat naţiunii, la 2 februarie 1953, Eisenhower afirma însă categoric că „există doar o singură cale pentru a evita războiul total şi aceasta este să câştigăm Războiul rece". Totodată, a autorizat efectuarea celui mai dur raid de bombardament asupra Coreei de Nord. Ideea lansării bombei atomice fusese luată foarte serios în considerare.

Multă vreme s-a crezut că ameninţarea lui Eisenhower a pus capăt războiului din Coreea. Documentele recent intrate în circuitul ştiinţific şi la care ne-am referit mereu indică altceva. Sigur, ar fi nevoie şi de documente oficiale chineze pentru a înţelege mai bine poziţia lui Mao. Dar dintr-un raport al Ministerului de externe sovietic, din anul 1966, rezultă că în momentul morţii lui Stalin, în martie 1953, Beijingul era dornic să încheie războiul. Potrivit documentului respectiv, după funeraliile lui Stalin, la care a luat parte, Ciu En Lai a propus părţii sovietice să sprijine o rezolvare rapidă a conflictului din Coreea. Aşa cum rezultă din întortocheata rezoluţie a Consiliului de Miniştri sovietic, din 19 martie 1953, cei ce preluaseră moştenirea lui Stalin doreau şi ei terminarea războiului. Cu trei zile mai înainte, Malenkov rostise un discurs ce reţinuse atenţia cancelariilor europene printr-o frază în care se spunea că U.R.S.S. nu avea dispute cu vreo ţară „ce nu puteau fi reglementate prin mijloace paşnice, pe baza unui acord reciproc". A urmat o întâlnire, la 21 martie, a liderilor sovietici cu Ciu En Lai, la care s-au fixat detaliile punerii în aplicare a planului de încheiere a războiului.

La 30 martie, Ciu En Lai a propus în mod public un transfer al bolnavilor şi răniţilor către o ţară neutră. Era semnalul că Beijingul şi Phenianul acceptă principiul repatrierii voluntare cerut de S.U.A.

Este limpede deci că moartea lui Stalin a fost elementul determinant al scurtării războiului din Coreea. Credinţa lui Stalin că S.U.A. nu erau capabile să se angajeze într-o ripostă hotărâtă, chiar într-un război mondial, a fost cea care a lungit atât de mult conflictul. Ameninţările lui Eisenhower cu folosirea bombei nucleare, din mai 1953, veneau la două luni după ce Moscova luase deja hotărârea de a pune capăt confruntării.

Noile documente – şi mai ales stenograma întâlnirii dintre Stalin şi Ciu En Lai, din 20 august 1952, din care am citat – vin să confirme documentul publicat pentru prima oară în revista *Magazin istoric,* nr. 10/1995, privind şedinţa secretă ţinută la Moscova, în ianuarie 1951. Atunci Stalin, folosind aceleaşi argumente ca şi la întâlnirea cu Ciu En Lai, hotărâse reînarmarea ţărilor comuniste din estul Europei. Războiul din Coreea a fost primul moment dintr-o serie de crize mondiale, când lumea s-a aflat în pragul unei catastrofe nucleare.

Intenţia lui Stalin de a scoate castanele din foc cu mâna chinezilor, combinată cu capacitatea neaşteptată de rezistenţă dovedită de trupele lui Mao şi cu atitudinea jignitoare cu care Moscova a răspuns tuturor solicitărilor de ajutor ale Beijingului, au minat definitiv relaţiile sovieto-chineze, ruptura cea mare rămânând doar o problemă de timp.■

Cristian POPIŞTEANU,
Dorin MATEI

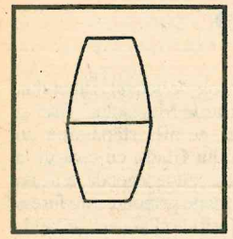

Fundaţiile Internaţionale Constantin Brâncuşi

ÎNCEPUTURI

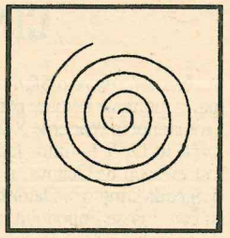

Dacă dezbaterile din Senatul României, apoi din Camera Deputaţilor (iulie şi decembrie 1992), au demonstrat marea oportunitate a iniţiativei Fundaţiilor Internaţionale Constantin Brâncuşi, însuşită de Academia Română şi de cele şapte ministere semnatare ale primului proiect de lege din istoria României privind declararea Ansamblului Monumental creat de Constantin Brâncuşi la Tg. Jiu în anii 1937-1938 drept operă de utilitate publică, de interes naţional (*Magazin istoric,* nr. 8-12/1996, 1-3/1997), adoptat în unanimitate, începerea lucrărilor pe şantierul restaurării *Coloanei fără Sfârşit* la 14 septembrie 1997 (*Magazin istoric,* nr. 4/1997) a pus în evidenţă activitatea ştiinţifică laborioasă de câţiva ani a celor două Fundaţii. Cercetările, studiile, măsurătorile, proiectele şi experimentările desfăşurate începând din 1990-1991 au condus la elaborarea programului general de restaurare, avizat şi aprobat, etapă de etapă, de Comisia Naţională a Monumentelor Istorice. Întreaga activitate s-a desfăşurat cu colaborarea Ministerului culturii, a Ministerului cercetării şi tehnologiei, a autorităţilor locale din Târgu Jiu.

Să urmărim în cadrul serialului nostru documentar momentul creării celor două Fundaţii.

După primele solicitări ale autorităţilor locale din Târgu Jiu şi ale Ministerului culturii către dr. Radu Varia de a pune la punct prima variantă a proiectului său de restaurare, au loc cele dintâi demersuri de înfiinţare a Fundaţiilor Internaţionale Constantin Brâncuşi. În decembrie 1991, cei 24 de membri fondatori introduc la Judecătoria Sectorului 1 din Municipiul Bucureşti cererea de autorizare a funcţionării Fundaţiei Internaţionale Constantin Brâncuşi. La 13 ianuarie 1992, prin Sentinţa civilă nr. 19, Judecătoria Sectorului 1 „admite cererea de înscriere ca persoană juridică a Fundaţiei Internaţionale Constantin Brâncuşi", acordând „personalitate juridică acestei Fundaţii".

Ce prevede Statutul Fundaţiei Internaţionale Constantin Brâncuşi?

Conform Statutului, scopul Fundaţiei Internaţionale Constantin Brâncuşi este „de a administra patrimoniul propriu, precum şi orice alte subvenţii primite legal", în vederea realizării unor obiective cum sunt: restaurarea, întreţinerea şi conservarea Ansamblului Monumental de la Târgu Jiu în vederea restituirii pe deplin acestei capodopere de valoare universală a integrităţii ei artistice şi spirituale; strângerea şi valorificarea informaţiilor şi documentelor referitoare la Constantin Brâncuşi; promovarea cunoaşterii, atât de către specialişti, cât şi de marele public, a vieţii şi creaţiei genialului artist; formarea personalului specializat în întreţinerea şi conservarea monumentelor, a ghizilor buni cunoscători ai operei lui Brâncuşi, precum şi crearea de condiţii de studiu pentru studenţi români şi străini, viitori cercetători ai moştenirii artistice brâncuşiene.

Statutul prevede, de asemenea, că Fundaţia poate organiza, înfiinţa sau patrona muzee, expoziţii, biblioteci ş.a. în ţară şi în străinătate. În vederea formării specialiştilor proprii, organizează forme de învăţământ specifice, colaborând cu instituţii de artă, universităţi şi academii din întreaga lume. Fundaţia desfăşoară, totodată, activităţi de editare şi difuzare a unei game variate de publicaţii periodice, de literatură beletristică, ştiinţifică, tehnică, artistică ş.a.; organizează centre de studii, informare şi documentare; acordă burse de studii în domeniul brâncuşian. Se preconizează înfiinţarea unei bănci de date în sprijinul celor interesaţi de opera lui Brâncuşi şi de contribuţia sa la arta din acest veac. Fundaţia participă sau organizează reuniuni ştiinţifice, expoziţii, călătorii de studii şi documentare, diferite manifestări cultural-artistice în ţară sau străinătate.

Fundaţia, care îşi are sediul în Bucureşti, îşi desfăşoară activitatea la nivel naţional şi internaţional, putând deschide sucursale sau înfiinţa filiale în ţară şi în străinătate, în vederea realizării scopului său.

Conducerea Fundaţiei este asigurată de către un Consiliu director.

Acestea sunt principalele prevederi statutare ale Fundaţiei Internaţionale Constantin Brâncuşi.

(Va urma)

CINE A FOST SFÂNTUL GERARD?

Legenda mare a Sfântului Gerard este unul din cele mai importante izvoare pentru cunoaşterea vieţii politice a românilor în veacurile X-XI. Ea face parte dintr-o lucrare scrisă în 1255, în limba latină, de Giacomo de Voragine, fost episcop de Genova, şi intitulată *Legenda sanctorum* (Legenda sfinţilor). Datorită minunatelor miniaturi în aur cu care fusese împodobit manuscrisul, el a fost cunoscut şi cu numele de *Legenda aurea* (Legenda de aur).

Scrisă cu intenţia de a oferi credincioşilor date despre vieţile sfinţilor, lucrarea s-a bucurat de mare răspândire, cunoscând numeroase ediţii manuscrise. Cu timpul însă, în textul iniţial au fost introduse numeroase interpolări. Din cele 182 capitole originale, într-o ediţie franceză (de astă dată tipărită în 1480) s-a ajuns la 440, iar o ediţie în limba engleză cuprindea chiar 448.

Pentru noi, românii, importantă este una dintre legende, cuprinsă în ediţia originală a lucrării, şi care este consacrată Sfântului Gerard.

Cine a fost Sf. Gerard?

Veneţian de origine, Sf. Gerard s-a născut în anul 981, pe timpul dogelui Petru II Orseolo. La 15 ani, mama sa l-a încredinţat mănăstirii benedictine din insula San Giorgio din Veneţia, unde a fost confirmat ca monah în anul 996. Către 1015 a fost numit stareţ şi, după cinci ani, a devenit student al Universităţii din Bologna. Mai târziu, după multe peregrinări, Sf. Gerard a ajuns în Pannonia, în regatul maghiar, aflat încă în faza lui de constituire.

În ziua de 15 august 1027, la Pecs, l-a întâlnit pe regele ungar Ştefan I (997-1038). Ungurii făceau în acei ani eforturi pentru a pătrunde dincolo de hotarele Bihorului, spre Oradea. La sud, între cursurile Mureşului, Tisei şi Dunării, în Banatul de astăzi, se afla stăpânirea lui Ahtum (nepotul şi succesorul lui Glad), cu centrul la Urbs-Morisena (Cenad). Ahtum, spune legenda, era „un domnitor din cetatea Morisena, foarte puternic, care fusese botezat la Vidin în ritul grec [ortodox] şi care se lăuda mult cu puterea şi rezistenţa sa... Şi nu se supunea regelui Ştefan, încrezător în armata sa numeroasă şi în nobilii cărora le era stăpân".

Cu toate acestea, prin trădarea lui Cenadin, consilierul lui Ahtum, regele ungur l-a ucis şi i-a ocupat ţara. Gerard a întemeiat o aşezare monahală de lungă durată istorică, la graniţa de apus a României, în Banatul din zilele noastre. Apoi, regele Ştefan a creat în jurul cetăţii Morisena dieceza de Cenad şi l-a numit pe Gerard episcop. Acesta a mai trăit încă opt ani după moartea lui Ştefan I (1038), ridicând scaunul episcopal din Cenad la demnitatea de mitropolie a Ungariei.

În 1046 însă Sf. Gerard a fost asasinat de nobili unguri conservatori, adversari ai creştinismului. Iniţial, cum se poate vedea şi din miniatura expusă în Expoziţia Monumenta Romaniae Vaticana şi reprodusă din catalogul acesteia şi pe coperta ① a revistei noastre, Sfântul Gerard a fost înmormântat la Cenad, iar mai apoi relicvele sale au fost transportate la Veneţia şi depuse în insula San Giorgio, unde se află şi astăzi.

M. ŞT.

COPERTELE

① Asasinarea Sfântului Gerard şi transportarea trupului său spre a fi înhumat în Banat la Cenad (**Cine a fost Sfântul Gerard?,** p. 32)

② Pentru scurtă vreme soarta Franţei s-a aflat şi în mâinile acestui pitoresc agent secret al lui Ludovic XV: cavalerul d'Eon, presupus hermafrodit. În imagine, cavalerul în costum de francmason (**Cavalerul d'Eon şi serviciile secrete,** p. 75)

④ Deşi se desfăşoară după canoane riguroase, pictura religioasă a evului mediu a fost puternic influenţată de elementele laice din viaţa cotidiană. În imagine: **Drumul magilor** aşa cum apare pe peretele sudic al bisericii mănăstirii Humor (**Pentru o istorie a vieţii zilnice,** p. 57)

PLANŞELE

Prezentarea unor imagini din revista **Je sais tout de Bucarest,** surprinse la diferite nunţi ale membrilor unor importante familii a fost un prilej de a oferi cititorilor chipuri de oameni politici şi de cultură din perioada interbelică şi de după război până în anul 1947, multe dintre ele necunoscute.

În acest număr, imagini de la nunta fiicei ministrului Spaniei la Bucureşti, contele de Casa Rojas, cu Mihai Brâncoveanu (foto nr. 1-4) şi de la căsătoria prinţesei Ileana Ghica cu Nicolae Sturdza (naşi fiindu-le familia Gheorghe Brătianu; foto nr. 5-8):

1. Mirii;
2. Prinţesa Ghica-Comăneşti, dl. Bastos, ministrul Portugaliei la Bucureşti, prinţesa Martha Bibescu şi contele de Casa Rojas;
3. Doamna Buşilă, doamna mareşal Antonescu, noua prinţesă Brâncoveanu şi tatăl ei, contele de Casa Rojas;
4. Colonelul Olteanu, adjutant regal, prinţesa D. Ghica, doamnă de onoare a reginei, d-na Martha Mitilineu şi d-na Olteanu;
5. Gheorghe Brătianu, prinţesa Sturdza, mirii, d-na Brătianu şi prinţul Sturdza;
6. Domnişoara Ioana Brătianu, Ioan Brătianu, Gheorghe Brătianu şi domnişoara Maria Brătianu;
7. Prinţesa Dimitrie Sturdza şi cei doi copii ai săi;
8. D-na Gheorghe Brătianu şi generalul Radu Korne

①

Album istoric

②

Istoria civilizației românești bancare

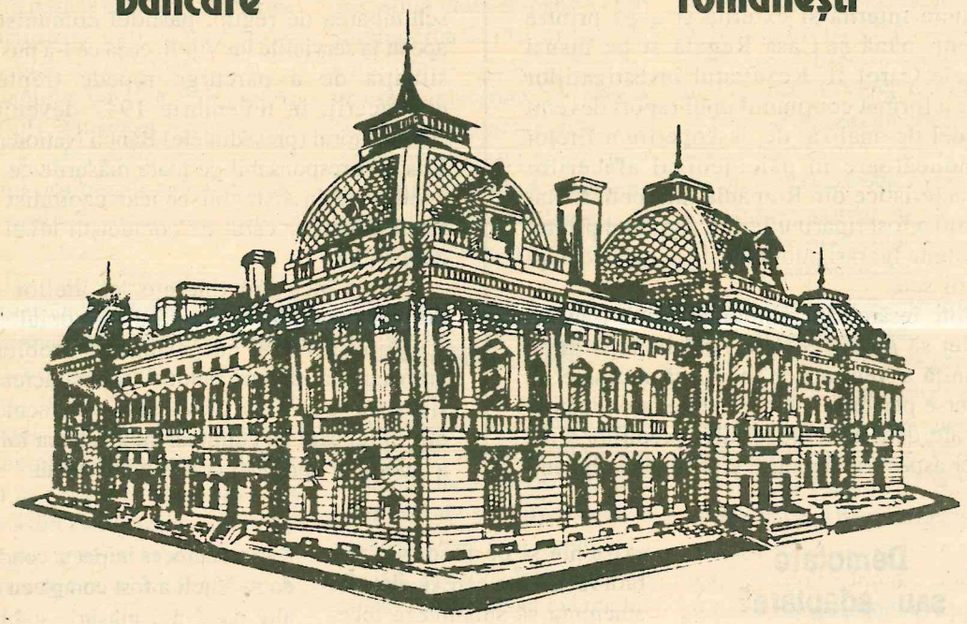

ÎN CEAS DE CUMPĂNĂ:

AUREL VIJOLI

Acad. COSTIN C. KIRIȚESCU,
membru în Consiliul de Administrație al B.N.R.

A servit Banca Națională a României timp de 29 ani, parcurgând toate treptele ierarhice, de la aceea de funcționar mărunt până la aceea de conducător al instituției. Fiu al meleagurilor transilvane, mai precis al Răşinarilor Sibiului de unde venea şi Emil Cioran, Aurel Vijoli a plecat la București pentru a-şi face studiile superioare şi, nevoit să-şi câştige existența, s-a angajat ca funcționar la B.N.R. Atâta timp cât aceasta a funcționat ca o „bancă a băncilor", tânărul Vijoli a avut prilejul să constate multe din dedesubturile activității B.N.R., cât şi ale celorlalte bănci şi a Ministerului finanțelor, a sectorului financiar în ansamblu.

Ajuns în postul de inspector de credite, Aurel Vijoli a analizat, între altele, situația uneia dintre cele mai mari bănci din acei ani – Banca de Credit Român – cu vaste ramificații de interese atât în interiorul țării, cât și în afară. Banca respectivă avea strânse legături cu marea finanță internă și externă și avea printre clienți până și Casa Regală și pe însuși regele Carol II. Rezultatul investigațiilor sale a format conținutul unui raport devenit model de analiză, de descoperire a firelor conducătoare în păienjenișul afacerilor caracteristice din România interbelică. Raportul a fost tipărit ulterior, figurând printre celelalte lucrări publicate de autor în cursul vieții sale.

Alte însărcinări primite de Vijoli i-au dat prilej să descifreze tainele trimiterii peste graniță a veniturilor în valută încasate de diverse persoane, derogările de la obligațiile fiscale, dedesubturile formării prețurilor și ale altor aspecte economice și financiare din anii celui de-al doilea război mondial. Aurel Vijoli și-a asumat riscurile ce derivau din atitudinea sa deschisă, probă dar incomodă pentru mulți în acea perioadă și așa s-a întâmplat că lovitura de stat de la 23 august 1944 l-a găsit mic funcționar în cel mai periferic serviciu – cel de statistică. După schimbarea de regim, partidul comunist a apelat la serviciile lui Vijoli, ceea ce l-a pus în situația de a parcurge repede treptele conducerii, în noiembrie 1947 devenind conducătorul (președintele) Băncii Naționale. El a fost responsabil de toate măsurile ce au condus de la „sistemul bancar capitalist la sectorul bancar cerut de comuniștii aflați la cârma țării.

Adept, încă din tinerețe, al ideilor de dreptate socială promovate de socialiști, A. Vijoli a lucrat cu pasiune și probitate profesională, dar nu a putut evita amărăciunea și revolta pe care i-au provocat-o evenimentele din 1952, care au culminat cu arestarea lui și a celor mai apropiați colaboratori ai săi.

Demolare sau adaptare?

Înzestrat cu o capacitate de muncă exemplară, cu o însușire de fond a problemelor teoretice, cu o cunoaștere adâncă a realităților țării noastre, dar și cu o intuiție sigură, A. Vijoli a susținut rezolvarea problemelor momentului istoric într-un mod original, care să evite complicațiile majore determinate de o răsturnare a ceea ce constituia moștenirea trecutului. Etatizarea B.N.R., menținerea, un timp, a aparatului bancar existent, dar controlat de B.N.R. ca mandatar al statului, numirea de reprezentanți ai B.N.R. cu puteri depline în celelalte bănci au fost câteva din măsurile ce au dat posibilitate noului regim comunist să dispună de băncile existente și de fondurile lor, fără rezistența care în alte țări amenința să submineze începuturile noului regim politic.

A doua etapă a constituit-o lichidarea băncilor, activul și pasivul lor trecând asupra B.N.R., în acest fel o singură bancă înlocuind întreaga structură a aparatului bancar. A fost menținută o singură bancă – Societatea Națională de Credit Industrial – sub noua denumire de Banca de Investiții. Transformarea aparatului de credit capitalist într-un sistem bancar rezumat la două instituții a nedreptățit, bineînțeles, pe acționarii băncilor dispărute care nu au primit nici o despăgubire. Dar cine se putea gândi la aceștia în „focul avântului revoluționar" care promitea o renaștere a țării sub dictatura proletariatului?!

Acest proces inițiat și condus de A. Vijoli a fost completat cu alte două noi măsuri: stabilizările monetare din 15 august 1947 și 26 ianuarie 1952. Și aceste măsuri s-au făcut prin sacrificarea deținătorilor mai mari sau mai mici de numerar sau de conturi bancare. Și tot A. Vijoli și-a legat numele de un nou sistem de finanțare, creditare și decontări, sistem bazat pe valorificarea mai bună a pârghiilor valorice...

Răsplata

Dar, în cel mai strict secret, lucrările premergătoare reformei au fost oprite, iar sarcinile legate de reformă au trecut asupra... comitetului central al partidului! O comisie de anchetă a C.C. al P.C.R. a fost instalată la B.N.R. și întrega conducere a băncii (unii din membrii acesteia au și dispărut în aceste împrejurări) a fost supusă unei detenții de aproape patru ani! Totul era o înscenare monstruoasă pusă la cale de conducerea partidului care dorea să se răzbune pe un reprezentant al finanțelor publice, coleg cu A. Vijoli. Mascase această mișelie sub titlul pompos și cu totul arbitrar de „devierea de dreapta a sistemului financiar-bancar".

De la fereastra biroului meu situat în imobilul Crissoveloni puteam să urmăresc întâmplările din spatele ferestrelor unei bune părți a birourilor conducerii băncii, inclusiv cabinetul guvernatorului. Nimic nu îmi era prea clar. Am aflat însă din ziare despre „devierea de dreapta"[1] și totuși nedumerirea mea nu a luat sfârșit decât atunci când eu însumi am fost chemat în fața comisiei de anchetă și interogat timp de zece zile.

Fără să pot desluși ceea ce se petrecea dincolo de fațadă în acele zile de ianuarie 1952, aveam sentimentul că ceva era în afara firii lucrurilor. Sentimentul acesta m-a dominat, amplificându-se zi de zi, până ce am aflat că întreaga conducere a băncii a fost demisă. Am rămas cu toții consternați, neputându-ne da seama ce se petrecuse în realitate. Un comunicat publicat în presă ne dezvăluia motivul pentru care conducerea Ministerului finanțelor și aceea a B.N.R. fuseseră înlăturate: ele încercaseră să saboteze reforma monetară hotărâtă de partidul comunist, utilizând argumente ce reprezentau o deviere de dreapta în sistemul financiar-bancar!

[1] Acuzații preluate ad litteram din experiența Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S. pentru a defini o orientare politică cu elemente de restaurație filo-capitalistă, „străină liniei partidului", cu ajutorul căreia Gh. Gheorghiu-Dej a tranșat definitiv în favoarea sa disputa pentru putere cu Ana Pauker și Vasile Luca – *n.r.*

Celebrul „plic"

Aceasta era versiunea oficială și așteptam să văd ce se va mai întâmpla. Într-una din dimineți, telefonul de pe biroul meu a sunat, pentru a mi se comunica să mă prezint într-una din camerele de la etajul I al imobilului central. La ora indicată m-am prezentat. M-am trezit în fața unui bărbat brunet, cufundat într-un fotoliu. Mi-a făcut semn să iau loc în fața lui. Mi-a spus cum se numește și că face parte din comisia de anchetă trimisă de C.C. El mi-a cerut să răspund la întrebările pe care mi le va pune în legătură cu activitatea fostei conduceri a băncii, îndeosebi a președintelui A. Vijoli...

Puțin timp după aceea, noul conducător al B.N.R. Anton Moisescu m-a chemat la el. S-a declarat străin de afacerile bancare și m-a rugat să-i acord ajutor la nevoie. I-am răspuns favorabil, dar nu am apucat să-mi țin promisiunea, căci peste câteva săptămâni aveam să primesc celebrul „plic" prin care mi se anunța concedierea.

Numărul celor „concediați" din Banca Națională cu acel prilej s-a ridicat la circa 200. Unii au fost arestați, alții scoși pentru grave abateri în serviciu. Cu timpul am aflat că noul vicepreședinte al băncii era inamicul nr. 1 al lui Aurel Vijoli. El fusese, se pare, și autorul raportului pe baza căruia Vijoli a fost îndepărtat și ulterior arestat împreună cu ceilalți colegi ai săi din conducere. Noul venit decisese ca toți funcționarii băncii care colaboraseră într-un fel sau altul cu Vijoli să fie dați afară...

În toamna lui 1957 se pare că se conturase o apreciere mai realistă asupra așa-zisei „devieri de dreapta". Fapt e că A. Vijoli și ceilalți conducători ai B.N.R. rămași în viață în urma detenției de peste patru ani au fost reabilitați. A Vijoli a devenit ministru al finanțelor. Curând, aveam să dau curs invitației sale de a veni în minister. Pe lângă îndoielile pe care le păstram asupra oportunității revenirii mele într-un sector de activitate atât de expus, am avut și marea satisfacție de a lucra în preajma lui Aurel Vijoli. A fost omul cu care nu te plictiseai. Era o sursă inepuizabilă de idei, unele dintre ele surprinzătoare prin originalitatea lor, pe care însă nu le punea în practică decât după ce se consulta cu alții. Atunci când se convingea că are dreptate, ar fi fost capabil să meargă până în pânzele albe ca să le aplice.

Vijoli n-a fost numai un om capabil în profesiunea lui, ci și un om de mare verticalitate. Ne-a părăsit la 1 iulie 1981... ■

MONUMENTELE ISTORICE – MARTORI TĂCUȚI AI TRECUTULUI

RHÔNE-POULENC

Paleontologii folosesc pentru cercetări și comparații reproduceri tridimensionale ale descoperirilor rare. De aceea, pentru ei este extrem de importantă calitatea și mărimea mulajului. Există, în principal, patru feluri de mulaje: ale obiectelor, ale suprafețelor orizontale și suborizontale, ale suprafețelor verticale și reproduceri ale suprafețelor pentru examinarea sub microscop. Până de curând, la realizarea mulajelor se foloseau ghipsul sau gelatina. Siliconii au oferit și în acest domeniu o modalitate nouă și mult mai eficientă. Rhodorsil RTV **constituie o gamă de fluide vâscoase, care polimerizează, atunci când li se adaugă un catalizator specific, la temperatura camerei. Care sunt avantajele gamei** Rhodorsil RTV, **produse de** GRUPUL RHÔNE- POULENC? **Mulajul nu se deformează, oferă detalii foarte precise, nu se produc nici un fel de stricăciuni originalului. Atunci când se realizează mulaje ale unor suprafețe întinse, gama** Rhodorsil RTV **asigură reproducerea unui număr cu mult mai mare de detalii decât alte materiale, copiile obținute fiind și mult mai ușor de manevrat deoarece sunt mai ușoare. Despre calitatea mulajelor astfel obținute ne putem face o idee dacă vom spune că** reproducerea unui detaliu, mărită de câteva mii de ori, este identică cu originalul. **În plus, se elimină operațiunea de metalizare, necesară anterior în cazul unei examinări cu un microscop electronic.**

S-au deschis astfel noi posibilități pentru cercetări asupra preistoriei omenirii. Se pot examina mai ușor urmele lăsate de unelte pe pietre sau pe suprafața oaselor.

Consolidare și conservare

Am văzut în numărul trecut o parte dintre aplicațiile unei alte game de produse ale *GRUPULUI RHÔNE-POULENC*, cele numite *Rhodorsil Consolidants*. Să urmărim în continuare cum pot fi acestea folosite la consolidarea monumentelor istorice.

Condiția de bază pentru ca un consolidant să poată penetra cât mai profund este ca suportul de aplicare să fie cât mai uscat. După curățare, părțile respective trebuie protejate de apă până în momentul aplicării cel puțin 10 zile. Temperatura admisă la suprafața suportului este cuprinsă între 8° și 30°C. Altfel, se poate produce o supraconcentrare a produsului din cauza evaporării prea rapide a solventului. De asemenea, umiditatea mediului ambiant nu trebuie să depășească 80-85%. În caz contrar, consolidantul reacționează prea repede și nu reușește să penetreze suficient.

Metoda de aplicare va fi aleasă în funcție de importanța obiectului sau a monumentului, de arhitectura sa, de porozitatea materialului și de starea în care se află. Există mai multe asemenea metode. Una dintre ele este cea a tratamentului prin compresie, cu irigare continuă. Este destinată statuilor sau coloanelor realizate din materiale cu un slab coeficient de capilaritate și pentru care o aplicare prin pulverizare ar necesita un număr important de straturi. Se aplică pe ansamblul suprafeței de tratat comprese din vată de celuloză, menținute printr-o folie de polietilenă. Se toarnă consolidantul astfel încât compresele să fie întotdeauna impregnate cu produsul; el trece prin capilarități în materialul ce trebuie tratat. Operațiunea durează câteva zile. Se poate realiza un tratament în profunzime, chiar și în cazul în care piatra are o textură foarte fermă. După înlăturarea compreselor, se procedează la curățirea părților cu solvent.

O altă metodă este cea a tratării cu pulverizatorul sau prin pensulare. Consolidantul este aplicat până la refuz pe suprafața care urmează să fie tratată. Înainte ca stratul anterior să se usuce, se aplică următorul, imediat ce aspectul de strălucire – provocat de prezența consolidantului la suprafață – a dispărut. După ultima impregnare, este recomandat să se facă o curățire cu solvent.

O altă metodă este cea a tratării cu pulverizatorul sau prin pensulare. Consolidantul este aplicat până la refuz pe suprafața care urmează să fie tratată. Înainte ca stratul anterior să se usuce, se aplică următorul, imediat ce aspectul de strălucire – provocat de prezența consolidantului la suprafață – a dispărut. După ultima impregnare este recomandat să se facă o curățire cu solvent. O asemenea operațiune permite să se evite ca piatra să prindă o tentă prea închisă acolo unde a fost supusă procesului de consolidare.

În sfârșit, o altă metodă este cea a imersiunii, sub vid sau nu. Ea este utilizată mai ales pentru obiectele de mici dimensiuni, care pot fi deplasate. Obiectul este imersat într-un vas cu consolidant, pe un interval de timp necesar pentru a obține profunzimea de penetrare dorită. Metoda nu permite totuși atingerea întregii rețele capilare. De aceea, se obțin rezultate mai bune dacă obiectul este plasat în prealabil sub vid, după care se introduce treptat agentul de consolidare în spațiul respectiv. O alternare a stărilor de depresiune și presiune atmosferică permite penetrarea întregii rețele poroase. După tratament, obiectul va fi șters cu atenție cu solvent pur. Transformarea totală a consolidantului, ca și evaporarea solventului nu vor fi obținute decât după mai multe săptămâni sau luni. Există o serie de condiții foarte importante pentru buna reușită a acestei metode, pe care cei interesați le pot obține, ca și toate materialele necesare, de la *RHÔNE- POULENC ROMÂNIA*.

Mulaj realizat de pe o sculptură ce datează din paleoliticul superior, din peștera Cavillon, Italia

Odată procesul de consolidare încheiat, suprafețele restaurate trebuie protejate contra apei. Altfel, vor reapare deficiențele anterioare, după un interval de timp. Se poate aplica hidrofugantul *Rhodorsil H 224*, într-o soluție de 8% în white spirit, chiar și în cazul în care s-a folosit *Rhodorsil Consolidant RC 80*, care are el însuși un efect hidrofugant. Respectiva aplicare trebuie să se facă după un interval de 7 până la 28 zile de la consolidare, cu un pulverizator, într-un strat sau mai multe, în funcție de porozitatea materialului. Formula *Rhodorsil H 224* oferă următoarele avantaje: se usucă rapid pe zidăriile neutre sau alcaline, efectul protector apărând la câteva ore de la aplicare; are o mare putere de penetrare în toate materialele standard; oferă o rezistență sporită față de agenții de îmbătrânire (îngheț-dezgheț; raze ultraviolete etc.); după tratament, se pot aplica cele mai multe din vopselele vinil-acrilice în dispersie apoasă sau vopsele siliconice.

Pentru prima oară în România

Ce proiecte a inițiat deja în acest domeniu *RHÔNE-POLENC ROMÂNIA? Rhodorsil H 224* a fost testat cu succes de către Renel, pentru hidrofugarea stâlpilor de rețea. Până în prezent, ei erau protejați cu rășină epoxidică. Soluția oferită de *RHÔNE- POULENC* este de 20 ori mai ieftină. Specialiștii din Lyon au garantat că stâlpii astfel tratați pot rezista, chiar în zone foarte poluate, vreme de 15 ani. După testările efectuate, Renel s-a declarat mulțumit de rezultate și a organizat, în județele din Oltenia și Ardeal, vizite demonstrative. De asemenea procedeul a fost aplicat efectiv în județul Neamț și pe platforma industrială Borzești. Ideea este ca toți stâlpii să fie astfel tratați din start, încă din uzina producătoare. Oricum, trebuie subliniat faptul că în România s-a folosit pentru prima oară *Rhodorsil H 224* pentru tratarea stâlpilor din stațiile de transformare.

Nu numai întreprinderi de stat s-au arătat interesate de utilizarea lui *Rhodorsil H 224*. Foarte mulți particulari au cum-

părat produsul pentru a hidrofuga fațadele caselor.

S-au întreprins o serie de teste și pentru tratarea fațadei Muzeului Național de Artă din București (fostul Palat Regal). Deocamdată, nu a fost depășită această fază.

La inițiativa Fundațiilor Internaționale Constantin Brâncuși și în strânsă colaborare cu aceste instituții neguvernamentale, nonprofit, apolitice ce-și consacră activitatea, din 1991, restaurării, punerii în valoare și conservării Ansamblului monumental de la Târgu Jiu realizat de marele artist în urmă cu 60 de ani, s-a deschis un nou domeniu de colaborare cu *RHÔNE- POULENC.*

Specialiști veniți de la Lyon la solicitarea Fundațiilor au efectuat teste și asupra operelor realizate din piatră ale Ansamblului monumental de la Târgu Jiu. Au fost relevate mostre pentru a fi studiate în Franța și a se stabili gradul de porozitate al pietrei. În urma unor intense și serioase cercetări a fost recomandat pentru a fi folosit consolidantul *Rhodorsil RC 70,* așteptându-se avizul Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice. După operațiunea de consolidare, s-a recomandat aplicarea prin pensulare sau prin stropirea până la refuz a hidrofugantului *Rhodorsil H 224,* care va garanta o viață de încă 15-20 ani, fără vreo altă intervenție. Una dintre condițiile naturale ce se impun este ca să existe cinci zile consecutive însorite. Pentru operele din piatră realizate de Constantin Brâncuși în cadrul proiectului de restaurare inițiat de dr. Radu Varia, *RHÔNE-POULENC ROMÂNIA* donează Fundațiilor materialele necesare.

Un alt proiect inițiat privește catedrala Sfântul Iosif din București. Un monument pe lângă care mulți bucureșteni trec fără să îi cunoască trecutul. Pentru a-i familiariza pe cititorii noștri cu istoricul catedralei Sf. Iosif facem apel la o prezentare semnată de doamna arhitect

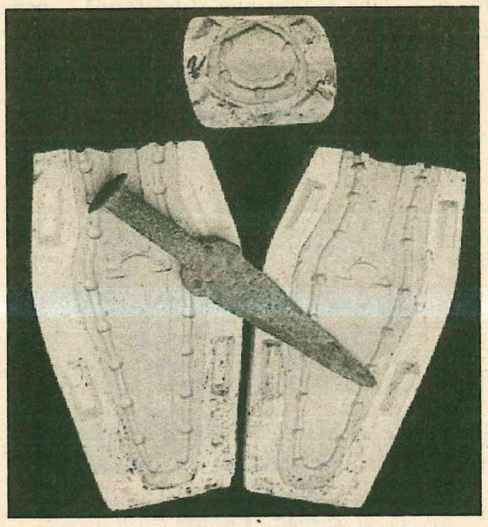

Pumnal din epoca bronzului, descoperit la Gap, Franța, și mulajul realizat după el

Daniela Zerva, de la Centrul de proiectare pentru patrimoniul cultural național, care realizează și proiectul de la Târgu Jiu. Catedrala a fost ridicată din inițiativa lui Ignatie Paoli, numit episcop al Valahiei din anul 1870 de către papa Pius IX. Planurile au fost întocmite de celebrul arhitect vienez Friedrich Schmidt, cel care a realizat și primăria din Viena. În 1873 a fost obținută autorizația de construcție și s-au strâns o parte din fondurile necesare. Ca material de construcție s-a utilizat piatra de Rusciuc. Majoritatea lucrărilor de pietrărie s-au executat în anii 1876-1877. După o întrerupere de trei ani, au fost reluate în 1880, sub conducerea arhitectului Carol Benisch. Unul dintre elementele de atracție îl constituie uriașa rozetă de pe frontispiciul bisericii, alcătuită din embleme, capete de îngeri și heruvimi. În 1884, când Paoli devenise arhiepiscop, catedrala a fost sfințită, deși lucrările nu fuseseră terminate.

Elemente prelevate din rozetă au fost trimise la Lyon, pentru expertizare. S-a constatat doar că unele calcare prezentau urme de săruri și degradări, dar nu era vorba de o afectare profundă. Pornindu-se de la această expertiză și de la eterogenitatea materialelor utilizate, s-a recomandat folosirea lui *Rhodorsil Rc 70,* după care să se aplice hidrofugantul *Rhodorsil H 224.* Episcopia romano-catolică a fost de acord cu soluția propusă, urmând ca în curând lucrarea să se finalizeze.

Alte proiecte în țara noastră privesc Turnul Chindiei, din Târgoviște, unde s-au obținut rezultate foarte bune la testele cu *Rhodorsil H 224,* mănăstiri din județul Neamț (combinatul din Săvinești a sponsorizat cumpărarea de hidrofugant), biserica Stavropoleos, din București (hidrofugare și utilizarea unui mastic siliconic pentru etanșeizarea dalelor de piatră), clădirea fostei Bănci Hrisoveloni (folosirea masticului siliconic *Rhodorsil 5 C* pentru etanșeizarea rosturilor dintre dalele de la fațadă și acoperirea fisurilor).

Le reamintim tuturor celor interesați de asemenea proiecte – și în general de activitatea *GRUPULUI RHÔNE-POULENC* că pot obține informații suplimentare de la *RHÔNE-POULENC ROMÂNIA.* Solicitarea lor direct în Franța este ineficientă și nu face decât să îngreuneze și să lungească procesul de obținere a datelor dorite, întrucât toate problemele care privesc țara noastră sunt trimise spre soluționare la *RHÔNE-POULENC ROMÂNIA.* ■

Dorin MATEI

PREMII ȘI BURSE

În preajma Sfintelor Sărbători de Paști din acest an aniversar pentru Magazin istoric, **avem deosebita plăcere să vă anunțăm că a IV-a ediție a premiilor decernate de Fundația Culturală Magazin Istoric înregistrează un nou record. Numărul acestor premii, de-a lungul celor patru ediții, a căpătat o dinamică semnificativă, mai ales în vremuri de mari exigențe precum cele pe care le trăim. De la 3 – la prima ediție, 4 la cea de a doua și 9 la ediția a treia, numărul premiilor a crescut la 15. De asemenea, 38 de elevi și studenți sunt încurajați în eforturile lor prin burse anuale acordate de Fundația Culturală Magazin Istoric.**

Plăcuta ipostază în care se află astăzi Fundația Culturală Magazin Istoric nu ar fi fost posibilă fără prietenia și generozitatea donatorilor noștri, reprezentative personalități ale societății românești, cu adâncă prețuire pentru marile valori ale culturii noastre, cum se poate observa și din numele pe care le poartă premiile respective.

Materializate sub auspiciile Fundației Culturale Magazin Istoric, cele 15 premii s-au constituit astfel: din donațiile familiei Monica și Dimitrie Sturdza **(premiile: „D.A. Sturdza", „Ion Ghica", „Ion Nistor", „Eudoxiu Hurmuzaki", „Andrei Șaguna", „Nicolae Bălcescu" și „General Gheorghe Magheru"), ale familiei academicianului** Constantin C. Giurescu **(premiul „Constantin C. Giurescu"), ale familiei generalului academician** Radu R. Rosetti **(premiul „Radu R. Rosetti"), ale familiei** Lia Ioana și Ștefan Tudor Ciplea **(premiile: „Gheorghe I. Brătianu", „Dimitrie Onciul" și „Cornelia Simionovici-Venty"), ale doamnei** Delia Bogățilă **(premiile: „Tudor Teodorescu-Braniște" și „Ion Bianu") și cele oferite de** Radio Data Telefon Systems **(premiul „Mauriciu Brociner").**

Alături de numele deja menționate – Monica și Dimitrie Sturdza, **familia academicianului** Constantin C. Giurescu **și doamna** Delia Bogățilă **– să mai amintim ca sponsori ai burselor pentru elevi și studenți – în afară de Fundația Culturală Magazin Istoric – pe:** Liviu Negru, Cristian Popișteanu, Adina Darian, Bogdan Goilav.

Comisia organizată de Fundația Culturală Magazin Istoric pentru atribuirea premiilor a hotărât următoarele:

Premiul „D.A. Sturdza" a revenit lucrării **Victor Slăvescu. Note și însemnări zilnice,** vol. I și II, Editura Enciclopedică, ediție îngrijită și note de dr. **Georgeta Penelea-Filitti,** cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"; **Premiul „Eudoxiu Hurmuzaki"** a fost obținut de lucrarea **Monumenta Romaniae Vaticana,** ediția II, tipărită de Regia Autonomă „Monitorul Oficial", autor prof. univ. dr. **Ion Dumitriu-Snagov; Premiul „Andrei Șaguna"** a fost acordat lucrării **Dicționarul teologilor români,** Editura Univers Enciclopedic, autor prof. univ. dr. **Mircea Păcurariu,** decanul Facultății de teologie a Institutului teologic din Sibiu; **Premiul „Nicolae Bălcescu"** a fost atribuit lucrării **România 1866-1947,** Editura Humanitas, autor **Keith Hitchins,** profesor la Universitatea din Illinois, S.U.A.; **Premiul „General Gheorghe Magheru"** a revenit lucrării **Armata română. 1941-1945,** Editura R.A.I., autori: **Cornel I. Scafeș, Horia Vl. Șerbănescu, Ioan I. Scafeș, Cornel Andonie, Ioan Dănilă** și **Romeo Avram; Premiul „Ion Ghica"** a fost obținut de lucrarea **Scurtă istorie a românilor,** Editura Meronia, autor dr. **Ion Bulei,** profesor la Facultatea de istorie din București; **Premiul „Ion Nistor"** a revenit lucrării **Renașterea armatei pământene în Moldova. 1829-1859,** editată de Biblioteca Municipală Câmpulung Moldovenesc, autor dr. **Anghel Popa,** profesor de istorie în localitate; **Premiul „Constantin C. Giurescu"** a fost obținut de lucrarea **Bibliografia istorică românească a Mării Negre,** Editura Enciclopedică, autor **Ovidiu Cristea,** cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"; **Premiul „Radu R. Rosetti"** a revenit lucrării **Marina română în al doilea război mondial,** vol. I, Editura Făt-Frumos, autori: **Niculae Koslinski** și **Raymond Stănescu; Premiul „Gheorghe I. Brătianu"** a fost obținut de lucrarea **A Clutch of Reds and Diamonds. A twentieth Century Odyssey,** East European Monographs Boulder, Distributed by Columbia University Press, autor: **Albert E. Jolis; Premiul „Dimitrie Onciul"** a fost conferit lucrării **Guvernarea Rădescu,** Editura ALL, semnată de prof. univ. dr. **Dinu C. Giurescu,** membru corespondent al Academiei Române; **Premiul „Cornelia Simionovici-Venty"** a revenit lucrării **Europa de Est și războiul rece,** editată de Institutul European Iași, autor: **Stephen Fischer-Galați,** profesor emeritus la University of Colorado at Boulder, Colorado, S.U.A.; **Premiul „Tudor Teodorescu-Braniște"** a fost atribuit lucrării **Mihail Sebastian, Jurnal. 1935-1944,** Editura Humanitas; text îngrijit: **Gabriela Omăt; Premiul „Ion Bianu"** a fost acordat lucrării **Însemnări pe cărți vechi,** Editura Silex, autor: **Marieta Adam Chiper,** cercetător la Institutul de istorie „Nicolae Iorga"; **Premiul „Mauriciu Brociner"** a fost oferit lucrării **Evreii din România în războiul de reîntregire a țării (1916-1919),** Editura Hasefer, volum alcătuit de **Dumitru Hîncu,** selecția materialului **Lya Benjamin.**

BURSE PENTRU ELEVI

– **Bursa „Monica şi Dimitrie Sturdza“: Neculăiţă Cristian Ionuţ,** cls. VI, Şcoala generală, com. Popeşti

– **Burse F.C.M.I.: Bucur Maria Dora,** cls. XI, Liceul „Iulia Hasdeu“, Bucureşti; **Toma Florina,** cls. VIII, Şcoala generală nr. 160, Bucureşti; **Coşbuc Alexandru,** cls. X, Liceul „D. Cantemir“, Bucureşti; **Toma Maria,** cls. XI, Liceul „Iulia Hasdeu“, Bucureşti; **Dediu Marcel,** cls. XI, Liceul „Costache Negri“, Tg. Ocna, jud. Bacău; **Bătrânoiu Robert,** cls. X, Liceul „N. Bălcescu“, Brăila; **Vlădescu Sorin,** cls. XII, Liceul „Al. I. Cuza“ Bucureşti; **Popa Simona,** cls. XI, Liceul „Matei Basarab“, Bucureşti; **Gabriela Rusu,** cls. X, Liceul „Spiru Haret“, Bucureşti; **Timoftnic Cornelia,** cls. XI, Liceul „Petru Rareş“, Suceava

– **Bursa „Constantin C. Giurescu“: Barbu Irina,** cls. XII, Liceul „Matei Basarab“, Bucureşti

– **Bursa „Benedict Negru“: Segal Adina,** cls. VI, Şcoala generală nr. 4, Tulcea

BURSE PENTRU STUDENŢI

– **Bursa „Constantin C. Giurescu“: Alin Ciupală,** anul V, Facultatea de istorie, Bucureşti

– **Bursa „Comandor Alexandru Popişteanu“: Cătălin Mănescu,** an IV, Facultatea de aeronave, Bucureşti

– **Bursa „Comandor D. Darian“: Şerban I. Mugurel Bogdănel,** Facultatea de navigaţie, Institutul de marină, Constanţa

– **Bursa „G. Goilav“: Beatrice Camelia Drăgan,** an V, Facultatea de istorie, Bucureşti

– **Bursa „Dr. E. Bogăţilă“: Mirela Tîrnă,** an V, Facultatea de istorie, Bucureşti

– **Burse „Monica şi Dimitrie Sturdza“: Mihai Mărgărit,** an V, Facultatea de istorie, Bucureşti; **Lavinia Roşu,** an V, Facultatea de istorie, Bucureşti; **Irina Adriana Achim,** an IV, Facultatea de istorie, Bucureşti; **Stănescu Alexandru,** an IV, Facultatea de istorie, Cluj; **Karina Şabac,** an IV, Facultatea de arte, Berlin; **Pribac Sorin Gheorghe,** an V, Facultatea de istorie, Timişoara; **Purcar Ioana,** an V, Facultatea de istorie, Alba Iulia; **Scarlat Gică,** an III, Facultatea de istorie, Constanţa; **Tănăsuc Gabriela,** an. IV, Facultatea de istorie, Iaşi; **Hriban Cătălin,** an V, Facultatea de istorie, Iaşi; **Ionescu Lefter Dana,** an V, Facultatea de istorie, Iaşi; **Corduneanu Isabela,** an V, Facultatea de istorie, Iaşi; **Chiriac Gelu Laurenţiu,** an III, Facultatea de istorie, Iaşi; **Roman Liviu,** an III, Facultatea de istorie, Iaşi; **Ursachi Adrian,** an III, Facultatea de arhivistică, Bucureşti; **Mihaela Marcu,** an. V, Facultatea de istorie, Bucureşti; **Iancu Cristian,** an IV, Facultatea de istorie, Bucureşti ; **Ilie Liviu,** an III, Facultatea de teologie, Bucureşti; **Mihaela Ciocoiţei,** an III, Facultatea de istorie, Bucureşti; **Caraba Adrian,** an III, Facultatea de teologie, Bucureşti

OBLIGAŢIE FEUDALĂ
(Monoverb: 6-8)

RA UE

Gheorghe BRAŞOVEANU

Soluţia careului
Magazin istoric la 30 de ani:

CAROL - MOTI - ELISABETA - RM - TS - METI - NAPI - POTRA - ASALT - REAL - T - L - RAIA - T - TATARI - IA - CETATI - OO - IO - XA - BRAN - ARGETOIANU

Mit şi realitate

ALEXANDRU AVERESCU

De-a lungul celor trei decenii de apariţie neîntreruptă, Magazin istoric **a urmărit proiectarea în conştiinţa cititorului a galeriei de oameni politici şi militari ce au însemnat, prin personalitatea lor, o prezenţă semnificativă în istoria României din ultimii 150 de ani. Am fost primii care am scris adevărul după 1948 despre Carol I şi Ferdinand I, despre D.A. Sturdza şi Titu Maiorescu, I.C. Brătianu şi I.I.C. Brătianu, despre C. Argetoianu şi Take Ionescu, despre C. Stere, Ion Câmpineanu, A. Cernat, R.R. Rosetti, V.A. Urechiă şi Ion Antonescu, despre Gh. G. Mârzescu şi M. Manoilescu, Grigore Gafencu, Gh. Brătianu, Ion Mihalache şi mulţi alţii. Rămân însă numeroase figuri pe care nu le-am evocat încă. Anul acesta am publicat portretul lui Alexandru Marghiloman, iar acum îl descoperim cititorului pe mareşalul Averescu în ipostaza de om politic.**

Dacă faima sa militară s-a născut în primii ani ai secolului şi s-a consolidat în timpul marelui război pentru întregirea neamului, actualitatea sa politică a început abia după Marea Unire, evenimentul crucial al istoriei româneşti din acest secol. Unirea tuturor provinciilor istorice româneşti într-un singur stat a înscris ţara pe o traiectorie de mare perspectivă. Dar imediat după război, dincolo de imensa bucurie a regăsirii tuturor fraţilor români, ţara trecea printr-o serioasă criză. Atunci a răsărit steaua de om politic a generalului Alexandru Averescu.

IOAN SCURTU

„Am intrat în viaţa politică împins de împrejurări: nici nu-mi trecea prin minte că într-o zi voi juca în ţara mea un rol politic, pe care evenimentele din urma războiului mi l-au rezervat“. Sunt cuvintele lui Averescu şi tot el venea să precizeze: „În mijlocul frământărilor de război, conştiinţa generală şi-a dat seama că răspunderea nenorocirilor prin care trecea se datorează mentalităţilor oamenilor care au avut destinele ţării în mâini, adică partidelor politice care au cârmuit ţara până la război. S-a născut atunci dorinţa neînfrânată de a se rupe cu trecutul şi a se porni pe o cale nouă în viaţa politică. Această dorinţă a fost generală. Privirile tuturor acelora care au fost luaţi de noul curent s-au îndreptat asupra mea. Am crezut că m-aş fi făcut vinovat de adevărată lipsă de iubire de ţară şi de neam a nu primi steagul ce mi se punea din senin în mână“.

Pe creasta valului

Seninătatea şi detaşarea cu care au fost gândite aceste cuvinte ne fac să credem că Al. Averescu descifrase sensul profund al nemulţumirilor generale din societatea românească; viitorul a dovedit însă că n-a fost pregătit pentru a găsi soluţiile cele mai potrivite. În viaţa politică, spiritul de ordine şi disciplină nu poate crea decât condiţii prielnice înfăptuirii unui program, nu reprezintă programul însuşi.

După ce şi-a dat demisia din armată (militarii nu puteau desfăşura activitate politică), la 2 aprilie 1918 a lansat un apel *Către toţi românii*, anunţându-şi hotărârea de a crea *Liga Poporului*, „a cărei singură menire ar fi îndreptarea dorită şi cerută de toţi“. A doua zi, în casa profesorului universitar Matei Cantacuzino din Iaşi, s-a semnat actul de constituire a noii formaţiuni. Printre fondatori se aflau, alături de Averescu, foştii conservatori C. Argetoianu, Grigore Filipescu şi M. Cantacuzino, generalii Gh. Văleanu, Grigore Crăiniceanu şi C. Coandă, intelectualii Ion Petrovici, V. Babeş, şi Duiliu Zamfirescu; procesul-verbal a fost scris de A.C. Cuza, fruntaş al Partidului Naţionalist-Democrat.

Președinte a fost ales în unanimitate Al. Averescu, acesta ținând să precizeze că Liga Poporului nu era un partid politic, în rândurile ei putând veni toți cei animați de dorința de îndreptare a situației în care se găsea țara. Organul de presă al Ligii Poporului a primit chiar numele de *Îndreptarea.*

Mare întrunire a Partidului Poporului; generalul este purtat pe brațe de simpatizanții săi

În p. 41: *generalul Alexandru Averescu la punctul de comandă de pe dealul Paltin*

Liga nu avea program, vehiculând lozinci generale: „Muncă, cinste, lealitate", „Răspunderi"[1], „Înfăptuirea reformelor" etc.

Introducerea votului universal, prin modificarea Constituției în 1917, a făcut din țărănime principala masă electorală, iar aceasta reprezenta 80% din populația României. Liga s-a adresat acestui segment de electorat cu promisiunea reformei agrare, în urma căreia fiecare familie de țărani va primi „cel puțin 5 ha de teren arabil".

„Taica Averescu" era pe buzele tuturor sătenilor. I.G. Duca, în memoriile sale, relatează că sătenii din județul Vâlcea trăiau o adevărată „nevroză". Întâlnindu-i pe drum te salutau „strigând: «Trăiască tata Averescu». Până și femeile îi pomeneau cu evlavie numele. Într-o comună din Valea Cernei, numită Batașani, țăranii afirmau că în timpul războiului Averescu venise cu aeroplanul și îngrijise personal de aprovizionare și de nevoile lor, și că acum tot el este acela care le-a dat pământ... Notați că asemenea lucruri mi le spuneau mie, care eram autorul decretului-lege de expropriere și care prezidam aplicarea acestei mari reforme..."

La rândul său, C. Argetoianu scria că „în toamna anului 1919, popularitatea lui Averescu ajunsese la apogeul ei. În sate, oamenii îl vedeau în vis, unii jurau că-l zăriseră coborându-se din aeroplan în mijlocul lor, alții – cei care făcuseră războiul – povesteau că trăiseră cu el în tranșee..., în el se cristalizau nădejdile – numai de la el se aștepta minunea unui trai lipsit de griji și de nevoi. Popularitatea lui era ceva mistic, ceva supranatural și fel de fel de legende începuseră să-și facă drum în jurul acestui nou Messia al neamului românesc".

Fire sinceră și lucidă, Averescu nu avea încredere în această popularitate mistică. Guvernul Văitoianu a menținut starea de asediu și cenzura pe timpul campaniei electorale, iar aparatul de stat era cel liberal. Generalul Averescu a decis să nu participe la alegerile parlamentare din noiembrie 1919. Primul scrutin parlamentar pe baza votului universal s-a încheiat cu un rezultat nedecis. S-a constituit un „bloc parlamentar" pe baza căruia s-a format un guvern prezidat de Al. Vaida-Voevod (1 decembrie 1919). La stăruința regelui, Ministerul de interne a revenit lui Averescu. Generalul a acceptat și în speranța că din acest post va acționa mai eficient în vederea fuziunii Ligii Poporului cu Partidul Național Român, după care parlamentul urma să fie dizolvat. Noile alegeri, câștigate de partidul rezultat din fuziunea celor două formațiuni ar fi dat un guvern prezidat de Averescu, mult mai solid. Dar calculele sale nu s-au realizat. Iuliu Maniu n-a dat curs propunerilor generalului, iar N. Iorga, pe față, a declarat că va sprijini cu toată energia parlamentul nou ales, pe care „unii, aflați pe banca ministerială", ar dori să-l vadă dizolvat. Simțindu-se vizat, la 13 decembrie Averescu a demisionat din fruntea Ministerului de interne.

Steaua generalului și a formațiunii sale politice strălucea însă, din moment ce la alegerile parțiale din februarie 1920 Liga Poporului a câștigat toate mandatele. Și cum I.I.C. Brătianu era nemulțumit de guvernul Vaida, s-a apropiat cu abilitate de Averescu. Întâlnirea dintre cei doi fruntași politici de la sfârșitul lunii februarie 1920 a consemnat o înțelegere: generalul renunța la „Răspunderi", va înfăptui reforma agrară în limitele prevăzute de Constituție și va restabili ordinea în țară, în schimb, fruntașul liberal promitea să sprijine venirea Ligii Poporului la putere.

Într-adevăr, la 13 martie 1920, Averescu a fost numit de rege în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Două săptămâni mai târziu Parlamentul a fost dizolvat prin decret regal, anunțându-se noi alegeri. Liga Poporului a cunoscut și o rapidă restructurare organizatorică: la 17 aprilie a fuzionat cu o grupare a Partidului Țărănesc din Basarabia condusă de Sergiu Niță și cu o grupare desprinsă din Partidul

[1] Formulă utilizată în practica politicianist-electorală de după primul război mondial; considerându-i vinovați de dezastrul țării pe cei care guvernaseră în timpul războiului, îndeosebi pe liberali, mulți politicieni au cerut, spre a obține adeziunea maselor, măsuri drastice împotriva „vinovaților". Fenomenul, la altă scară, fusese prezent și în secolul trecut, după războiul pentru cucerirea independenței, când conservatorii și liberalii se dăduseră reciproc în judecată *(Magazin istoric*, nr. 1, 2/1973).

Național Român condusă de Octavian Goga; tot atunci s-a făcut fuziunea și cu fracțiunea lui Dori Popovici, desprinsă din Partidul Democrat al Unirii din Bucovina. Noua formațiune și-a schimbat numele în Partidul Poporului, fiind cea dintâi formațiune politică din România postbelică ce avea organizații în toate provinciile istorice. Președintele Partidului Poporului, Al. Averescu, a avut bucuria să obțină o victorie categorică în alegerile din mai-iunie 1920.

Brătianu manevrează

Guvernul Averescu a avut o agendă destul de încărcată: refacerea economică a țării, unificarea monetară, alcătuirea primului buget al României Mari, înfăptuirea reformei agrare, restabilirea ordinei publice și normalizarea vieții sociale. Acest guvern a semnat tratatele de la Trianon și Paris, a încheiat un tratat de prietenie cu Polonia și a contribuit la întemeierea Micii Înțelegeri, prin alianțe bilaterale cu Iugoslavia și Cehoslovacia.

Așteptările populației erau însă mult mai mari și „mitul Averescu" a intrat într-un proces de rapidă erodare. Cei mai dezamăgiți erau țăranii, care nu numai că nu au primit cele 5 ha promise, dar reforma se înfăptuia cu foarte mare greutate.

În vara lui 1921, mereu la pândă și atent cu ce se întâmpla, I.I.C. Brătianu a declanșat campania de înlăturare a generalului. El l-a convins pe rege că Averescu nu mai putea face față situației. Regele procedează în consecință și, primind proiectul de mesaj din partea guvernului privind deschiderea Parlamentului, a adăugat o frază în text: „Timpurile sunt atât de grele, încât țara are nevoie de concursul oamenilor de bine din toate partidele". Când s-a citit mesajul, la 28 noiembrie 1921, Virgil Madgearu aprecia că „nu era un mesaj de deschidere, ci unul de lichidare". La sugestia regelui, ministrul de externe Take Ionescu și-a dat demisia la 11 decembrie, provocând o criză, încheiată peste două zile prin depunerea mandatului de către Averescu.

După un guvern de numai o lună (*Magazin istoric*, nr. 11/1973), la 19 ianuarie 1922, liberalii au preluat puterea. Trecut în opoziție, Partidul Poporului s-a confruntat cu serioase probleme interne. În decembrie 1923, C. Argetoianu s-a autoproclamat președinte al partidului, declarând că „steagul generalului Averescu a apus". Sciziunea n-a fost atât de gravă cât a sperat inițiatorul ei. În primăvara lui 1924, Averescu a inițiat o suită de întruniri în țară, pentru a demonstra că „Partidul Poporului trăiește". La 3 iunie 1924, la București s-a ținut o mare adunare la Arenele Romane (50 000 participanți, după aprecierile ziarului *Îndreptarea*). Cei prezenți au cerut demiterea guvernului Brătianu și formarea unui cabinet Averescu. Generalul s-a prezentat regelui cu moțiunea adoptată de adunare și, după o discuție și cu I.I.C. Brătianu, s-a convenit ca generalul să împrăștie manifestația și să promoveze o politică de continuitate bazată pe Constituția din 1923. În schimb,

AVERESCU 1918

ELIZA BRĂTIANU

Acesta este titlul sub care Eliza Brătianu și-a rânduit o serie de păreri și observații personale despre generalul Alexandru Averescu și implicarea acestuia în viața politică a României interbelice. Ele completează și pigmentează imaginea omului politic Averescu, aducând sub ochii cititorului secvențe de viață și culise politice incitante și total necunoscute. Acest text – a cărui valoare ni se pare cu totul deosebită prin ineditul informației și prin inteligența pătrunzătoare a autoarei –, ca și cele publicate până acum în revista Magazin istoric, **nr. 7, 8, 11, 12/1992 ne-a fost pus la dispoziție de doamna Safta Varlam, căreia îi adresăm călduroase mulțumiri. Domniei sale i se datorește și versiunea românească după originalul francez al fragmentului pe care îl reproducem în continuare.**

M. ȘTEFAN

Mari pierderi de vieți omenești, distrugeri care se puteau crede ireparabile, lipsuri nenumărate, multe erau greutățile pe care poporul român trebuia să le înfrunte înainte de a putea dobândi unitatea națională. Cu toate acestea, și în ciuda tuturor, această unitate a fost realizată înainte de Versailles și Trianon.

Aceste pierderi atât de grave, înfrângerile suferite de Vechiul Regat, urmele dominației străine rămase în noile provincii, dar mai ales starea de euforie bolnăvicioasă care cuprinsese Transilvania, care își închipuia de bună credință că numai dânsa făcuse unirea – și făcea totul pentru a se simți bine în această iluzie –, toate acestea au creat un fel de neliniște în spiritele noului regat.

În această atmosferă s-a dezvoltat popularitatea generalului Averescu. Trebuie o referire la Boulangismul din Franța[1] pentru a înțelege acest

[1] Evident, în sensul popularității; Georges Boulanger (1837-1891), general, ministru de război al Franței (1886-1887), inițiase și condusese o mișcare naționalistă de dreapta care urmărea restaurarea monarhiei și un război de revanșă împotriva Germaniei – *n.r.*

Brătianu se angaja să sprijine, „la momentul potrivit", aducerea lui Averescu la putere. Revenit la Arenele Romane, generalul a comunicat simpatizanților săi că „lupta noastră și-a atins scopul", cerându-le să se întoarcă la casele lor. Au existat nemulțumiri, strigându-se din mulțime îndemnul „La Palat!", pentru înlăturarea imediată a lui Brătianu. „Dacă voiți – le-a replicat Averescu – să faceți întocmai ca vaca din poveste, care după ce a umplut găleata cu lapte i-a dat cu piciorul, faceți cum vreți. Să știți însă că eu am pus chezășie cuvântul meu, și cei ce țin la mine trebuie să facă așa ca eu să nu rămân de minciună". Mulțimea s-a împrăștiat nemulțumită, dar Averescu știa că făcuse un pas important spre o nouă guvernare. În acest scop, a adoptat o atitudine prudentă față de guvernul liberal, nelăsându-se antrenat în campania zgomotoasă declanșată de țărăniști și naționali. Un moment important s-a consumat și cu prilejul Consiliului de Coroană din 31 decembrie 1925, când Averescu a susținut propunerea regelui Ferdinand de primire a renunțării principelui Carol la moștenirea tronului. La fel a procedat și la 4 ianuarie 1926, când a pledat în Parlament pentru confirmarea hotărârii Consiliului de Coroană, proclamarea principelui Mihai ca moștenitor al tronului și instituirea unei Regențe care să execute prerogativele regale în caz că acesta va ajunge la tron înainte de majorat.

„Poftim, ia guvernul"

În martie 1926 se împlineau patru ani de guvernare și Brătianu a trebuit să depună mandatul. Cele mai îndreptățite șanse la succesiune le aveau Partidul Național Român și Partidul Țărănesc. În ciuda tuturor așteptărilor însă regele a cerut un guvern de coaliție, format din cele două partide amintite mai sus și Partidul Poporului. Generalul, într-un moment de entuziasm, a propus fuziunea celor trei partide într-o nouă formațiune a cărei șefie să fie asigurată de el, tot el urmând să prezideze și guvernul. Maniu și Mihalache au refuzat oferta, începând negocieri pentru formarea unui guvern național-țărănesc. Dar în timp ce Maniu distribuia ultimele ministere în guvernul pe care se pregătea să-l prezideze, a venit surpriza. Averescu a fost chemat de rege, fiind însărcinat cu formarea noului cabinet *(Magazin istoric,* nr. 4/1973). Dacă în 1920, chemarea lui Averescu apăruse ca un act normal, acum ea constituia o surpriză de proporții pentru opinia publică. Într-un manifest lansat de naționali și țărăniști se aprecia că guvernul Averescu „n-a fost adus la cârma țării prin indicațiile voinței naționale, ci este un guvern impus, un guvern personal. Guvernul generalului este un guvern de locotenență, un locțiitor al fostului guvern Brătianu".

Având la interne pe Octavian Goga, noul guvern a câștigat alegerile parlamentare din mai 1926 și, beneficiind de „prima electorală", a obținut 292 mandate, în timp ce naționalii și țărăniștii dețineau împreună 69. Noul guvern a adoptat măsuri financiare vizând dezvoltarea economiei naționale, a continuat înfăptuirea reformei agrare, a inițiat mai multe legi pentru protecția muncii, dar s-a lovit curând de multe dificultăți, speculate cu abilitate de același I.I.C. Brătianu.

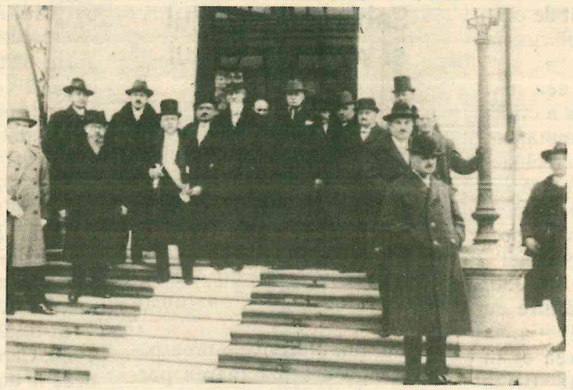

Martie 1926: guvernul Averescu la ieșirea din Palatul regal, după depunerea jurământului

Ceea ce a provocat ruptura a fost atitudinea generalului față de criza dinastică. Boala regelui Ferdinand se agrava și Averescu a stabilit, în secret, legătura cu principele Carol, aflat la Paris, pentru a găsi o modalitate de revenire a acestuia asupra actului de abdicare. Brătianu a aflat și în aprilie 1927 i-a reproșat că s-a abătut „de la cele convenite împreună". Generalul a replicat: „Pentru numele lui Dumnezeu, lăsați-ne să guvernăm cum înțelegem noi". „Când am dat acest răspuns – avea să relateze Averescu –, șeful Partidului Național Liberal a spus că-mi retrage sprijinul d-sale. Am răspuns: «Dar n-avem nevoie de acest sprijin». Mi-a răspuns: «Va să zică, după ce te-am adus la putere, acum vrei să te ridici și să mă domini?». I-am răspuns: «Domnule Brătianu, poți să dai și interpretarea aceasta cuvintelor mele, eu însă le dau altă interpretare. N-am nevoie de sprijinul d-tale, prefer să părăsesc guvernul. Iată, poftim, ia guvernul»".

Asta și voia, de fapt, Brătianu, care a cerut un guvern de concentrare. La 4 iunie 1927, în timp ce conducea o ședință de guvern, Averescu a fost vizitat de mareșalul Palatului, C. Hiott, care i-a prezentat decretul regal de numire a lui Barbu Știrbei ca președinte al Consiliului de Miniștri. Averescu și-a scris mai întâi demisia și pe urmă a semnat decretul regal, după care s-a întors la ședința de guvern. Întrebat despre rostul vizitei lui Hiott, a răspuns sec: „Mi-a adus un decret să-l semnez. Un decret prin care prințul Știrbei este numit prim-ministru în locul meu". Din acel moment, Averescu însuși a realizat că era împins spre periferia vieții politice.

În alegerile parlamentare din iulie 1927, Partidul Poporului a întrunit mai puțin de 2% din voturi și nu a mai putut pătrunde în Parlament. În 1929, C. Garoflid a părăsit Partidul Poporului și a întemeiat Liga Agrară; același lucru l-a făcut și Grigore Filipescu, pentru a crea Liga „Vlad Țepeș". Generalul s-a mulțumit cu

---

entuziasm popular. Într-un război aprig și eroic, pierdut după trei luni (azi s-au văzut prăbușindu-se în 18 zile armate mai mari și mai puternice)[1], Averescu nu avea la activul lui nici o victorie decisivă care să explice această explozie de entuziasm. Fusese, într-adevăr, devotat trupelor de sub comanda sa, dar popularitatea sa nu avea la bază nici un alt serviciu adus armatei, în afară de acela de a fi semnat tratatul de la Buftea[2] care îngăduia soldaților săi, istoviți de un război crâncen, să se întoarcă în căminele lor, dar care părea să îngroape orice speranță de a se realiza unirea națională română.

Pentru a susține moralul unui popor în momente de descumpănire sunt necesare legendele. Legenda Averescu, născută în greutăți imense și înfrângere, a consolat poate multe inimi simple. Era aclamat peste tot. Era omul cel mai popular de care m-am apropiat. Exemplul lui mi-a dezvăluit valoarea popularității. Înalt, cu înfățișare donchișotească, dar cu căutătura unui țăran șiret, putea să impună naivilor. Ridicat din rândurile trupei, își ascundea lipsa de cultură prin fraze enigmatice, se exprima de preferință într-un mod sibilinic. Aceste apucături de chiromancier au jucat desigur un rol mare în dezvoltarea gloriei sale factice.

Dar nu era un aventurier. Ambițios, vanitos desigur, dar nu amator de aventuri. Când se exprima ca Pitia prin fraze cu duble înțelesuri, care au atâta priză asupra oamenilor simpli, nu o făcea pentru a induce în eroare, ci pentru că îl ajuta să iasă din încurcătură și aceasta oglindea comportarea lui în viață și cadra cu concepția care o avea despre propria sa persoană.

A fost credincios regelui Ferdinand, cu toate că multe persoane i-au propus, în 1917, să se îndrepte asupra Iașilor, să-l facă prizonier pe rege, să proclame republica. Trebuie să-i fim recunoscători.

Stăpânit de o foarte bună părere despre el însuși, ceea ce îl împingea uneori să facă un joc foarte îndrăzneț, ca de exemplu în 1908, când, ministru de război într-un guvern liberal, a crezut că va putea pune în balanță persoana sa întâi, apoi protecția regală și la urmă influența germană împotriva Partidului Liberal. Acest joc nu putea reuși atunci.

[1] Se referă, mai mult ca sigur, la înfrângerile suferite de Polonia (septembrie 1939) și Franța (iunie 1940) – *n.r.*

[2] Formularea este cel puțin imprecisă. Averescu a venit în fruntea guvernului la 29 ianuarie/11 februarie 1918; la 20 februarie/5 martie 1918, guvernul condus de Averescu nu a făcut decât să prelungească armistițiul de la Focșani cu Puterile Centrale. Tratatul preliminar de la Buftea a fost semnat de guvernul Marghiloman în ziua de 5/18 martie 1918 – *n.r.*

În 1918 era personajul cel mai popular al Regatului: nici regele – inițiatorul exproprierii, nici Ion Brătianu, nici Iorga, însuflețitorul mișcării naționale, nu treceau înaintea lui.

L-am cunoscut mai de aproape o primă oară în 1918. Venise la Doamna, sat lângă Piatra Neamț, pentru a inspecta un spital de convalescenți. L-am întâlnit din întâmplare pe drum și m-a însoțit până acasă. Am fost foarte impresionată, atunci, de lipsa lui de cunoștințe istorice și de ușurința cu care vorbea despre toate tratatele de pace încheiate în ultimele secole. Mi se părea o lecție învățată de curând în vederea evenimentelor care se pregăteau.

Cu această ocazie mi-am dat seama în ce consta prestigiul său. Nu exprima niciodată o idee sau o părere, ci înșiruia și spunea pe jumătate lucruri puțin clare.

Dacă în această întrevedere am putut compara ce spunea cu profețiile ghicitorilor, în a doua noastră întâlnire m-am convins și de credulitatea sa. Averescu a venit să mă vadă cu prilejul proiectului ridicării unei statui bărbatului meu.

– Ați văzut, mi-a spus, nici armata română, nici soțul dvs., nici eu, nimeni n-a contribuit la făurirea României Mari; așa zice regina Maria în ultima ei carte[1].

[1] Se referă, probabil, la cele trei volume publicate de regina Maria, în 1934-1936, sub titlul *Povestea vieții mele* – *n.r.*

– Domnule general, i-am răspuns, aceasta nu are importanță. Faptele sunt așa de evidente, că afirmațiile reginei din punct de vedere istoric sunt fără valoare. Ca mai toate femeile, regina nu a știut să vadă mai întâi rolul celorlalți și s-a rezumat la a-și pune în valoare pe al ei, care – trebuie să recunoaștem – nu a fost mic.

Generalul a trecut la a doua chestiune care îl rodea:

– Ați văzut cum am fost păcăliți de regele Carol al II-lea?

– Ah, domnule general, de ce nu l-ați crezut pe Ion Brătianu?

– Pardon, mi-a răspuns, uitați că eu sunt acela care am fost de părere să fie șters din cadrele armatei, să fie exclus din familia regală, cu ocazia primei sale deplasări și escapade la Odessa? Suveranii și soțul dvs. l-au scăpat.

I-am obiectat că situația dinastiei era slăbită de victoria Puterilor Centrale și că Ion Brătianu crezuse de datoria sa să nu dea suveranilor o nouă lovitură, dușmanul fiind în țară.

– Și apoi, domnule general, d-voastră sunteți acela care v-ați dus la Bellizona să-l întâlniți.

– Evident, mi-a răspuns, din moment ce nu se făcuse ceea ce propusesem eu, ce-mi rămânea de făcut? Să vă povestesc cum s-au desfășurat lucrurile. Eram la băi la Acqui în Italia, când doamna Valentine Soutzo a venit să mă vadă, ca

locul de senator de drept de care beneficia în baza legii electorale din martie 1926.

În 1929, problema cea mai presantă a devenit aceea a crizei dinastice. Pe fondul greutăților economice generate de criză și a frământărilor sociale, în țară s-a creat un curent favorabil revenirii lui Carol pe tron, el fiind prezentat ca „salvatorul României". În acest context, în aprilie 1930, Averescu a avut o întâlnire cu principele Carol în Elveția, la Belizona (vezi relatarea ei în evocarea semnată de Eliza Brătianu, în acest număr).

Revenit inopinat în țară, la 6 iunie 1930, în noaptea de 6/7 iunie, Carol a avut discuții cu numeroși oameni politici, între care și Averescu. A salutat revenirea prințului în țară și s-a pronunțat pentru intrarea lui în Regență. Ședința Parlamentului din 8 iunie a decurs însă în sensul anulării actului din 4 ianuarie și proclamarea lui Carol ca rege. În timpul ședinței, Averescu i-a cerut lui Goga să modifice declarația pregătită și să susțină urcarea pe tron a lui Carol.

Sabia mareșalului și viclenia regelui

Carol l-a privit totdeauna cu suspiciune pe general, dar deocamdată era interesat să câștige de partea sa pe toți oamenii importanți din țară. La 14 iunie 1930, Carol a înființat demnitatea de mareșal al României, la care au fost înălțați generalii Alexandru Averescu și Constantin Prezan.

Unul din obiectivele proaspătului rege era măcinarea partidelor politice și compromiterea lor. În acest joc un rol important i-a revenit camarilei regale, care manevra din umbră, peste capul guvernelor și oamenilor politici. Averescu s-a ridicat încă de la început împotriva camarilei, îndeosebi a Elenei Lupescu, publicând mai multe articole în ziarul *Îndreptarea*. Concomitent însă Octavian Goga s-a arătat foarte receptiv la sugestiile regelui și ale camarilei sale de a trece la spargerea Partidului Poporului. În martie 1932, Goga s-a proclamat președintele partidului, detronându-l pe Averescu, despre care spunea că „prin atitudinile sale politice tulbură consecvent și metodic tradiționalul respect care a înconjurat Coroana la noi". Goga și adepții săi au creat o nouă formațiune politică – Partidul Național Agrar – și în alegerile din iulie 1932 au obținut 3,64% din voturi; Partidul Poporului a luat numai 2,16%, devenind tot mai izolat pe scena politică.

Și totuși, la începutul anului 1934, Carol II și camarila sa gândeau la un guvern de „autoritate" sub președinția lui Averescu. Alegerea, oarecum paradoxală, era bine motivată: mareșalul nu mai avea nici o șansă de a ajunge pe căi normale la putere, avea prestigiu în armată și era, în continuare, animat de ambiții politice. După circa două luni de tratative secrete, ideea a căzut, Averescu ținând morțiș să constituie un guvern al Partidului Poporului, să organizeze alegeri parlamentare, iar noile Corpuri legiuitoare să decidă modificarea Constituției. Dimpotrivă, Carol dorea un guvern din personalități

Flancat de cei doi mareșali: C. Prezan și Al. Averescu (în dreapta imaginii), regele Carol II zâmbește satisfăcut

și odată cu constituirea acestuia să fie anunțată noua Constituție prin care prerogativele regale să fie considerabil sporite. După eșuarea tratativelor, mareșalul avea să afirme că regele i-a „jucat o farsă", că era „complet lipsit de caracter". În consecință, și-a reluat activitatea critică la adresa camarilei, în 1935 reușind să creeze un „Front Constituțional", alcătuit din Partidul Poporului, Partidul Conservator, Partidul Național Liberal (Gh. Brătianu), organizând numeroase întruniri publice.

Ascensiunea dreptei, atât pe plan extern cât și intern, l-a determinat pe mareșal să se pronunțe, în repetate rânduri, pentru menținerea ordinei constituționale existente și a orientării externe spre Franța și Marea Britanie. În alegerile parlamentare din decembrie 1937, Partidul Poporului nu a reușit să obțină decât 0,83% din totalul voturilor, nemaiputând juca nici un rol în viața politică a țării. Solicitat de rege în ziua de 9 februarie 1938 să contribuie la restabilirea climatului de ordine și potolirea disputelor politice, mareșalul Averescu a răspuns pozitiv și a fost inclus – alături de alți șase foști prim-miniștri – în guvernul Miron Cristea. Totuși, semnătura sa nu figurează pe textul noii Constituții din 27 februarie 1938, deoarece, cum aprecia într-o scrisoare către patriarhul Miron Cristea, nu considera că era momentul potrivit pentru schimbarea legii fundamentale a țării. Mai mult, el ținea să precizeze că în cazul în care poziția sa reprezenta o piedică în calea activității guvernului, „cu foarte adâncă părere de rău sunt gata să trag urmările firești".

Frământările și zbuciumul sufletesc aveau să sfârșească însă cu totul în ziua de 3 octombrie 1938, când a încetat din viață. Trupul neînsuflețit a fost înmormântat în cripta de la Mărăști, în mausoleul ridicat aici prin străduința sa, pentru a cinsti pe eroii bătăliilor din vara anului 1917.

Ca militar a contribuit la făurirea statului național unitar român, iar ca om politic la consolidarea și impunerea lui pe arena vieții europene. Suficient pentru ca numele său să figureze în galeria marilor bărbați ai neamului. ■

să-mi spună că toată țara reclamă prezența prințului Carol. Că lumea era sătulă de slăbiciunea Regenței și că trebuie să se întoarcă. În consecință, conform spuselor d-nei Soutzo, trebuia să mă întâlnesc cu principele. Am refuzat să merg la Paris, cum propunea dânsa, și s-a hotărât ca întâlnirea să aibă loc la Bellizona. Dentistul de la Acqui, care era prietenul meu, avea un automobil. L-am rugat să mă conducă la Bellizona, unde știam că are rude. Imediat după sosirea mea acolo, a doua zi dimineața, am fost primit de către principe, am precizat în toate detaliile condițiile în care urma să se întoarcă. I-am explicat că această [întoarcere] nu putea fi decât triumfală și să urmeze unui apel al națiunii. Eu trebuia să iau legătura cu prietenii mei politici și să acționez în acord cu ei. În momentul plecării am spus: Este, de la sine înțeles, că doamna Lupescu nu va putea să vă urmeze. Cu un gest de furie, principele a strigat:

– Niciodată nu mă voi despărți de ea.

– În acest caz, Alteță, nu mai contați pe mine.

Și asupra acestor cuvinte am plecat.

Aceasta se întâmpla dimineața. Fixasem plecarea mea la ora 3. Doamna Valentina Soutzo s-a precipitat asupra mea pentru a insista să revăd pe principe. Acesta – spunea ea – regreta încăpățânarea lui și revenise la sentimente mai bune etc. etc. Am cedat insistențelor ei și am revăzut pe principe care și-a dat cuvântul că se va supune voinței poporului său.

Întors în țară, am povestit prietenilor mei ceea ce v-am spus acum dv. Aceștia nu mi-au ascuns nici neîncrederea, nici ezitările lor. Goga, îngrijorat de atitudinea lor nedefinită și foarte dornic să revadă pe principe, s-a precipitat la Paris.

Aici l-am întrerupt:

– Valentina Soutzo a fost și mai tulburată și pot să vă spun că la Iași au fost atunci aprige discuții între d-na Valentine Soutzo și d-na Elena Brătianu, pentru a se hotărî care din ele va merge la Paris, ca să convingă pe principe să revină în țară cât mai repede posibil.

– Nu pot să cred, mi-a răspuns mirat.

– Este sigur, am insistat, informația îmi vine de la o rudă a mea apropiată, care asista la discuția dintre cele două doamne rivale și mai este și George Brătianu, care s-a opus plecării soției sale.

Generalul s-a arătat foarte contrariat de revelația trădării uneia din admiratoarele sale, dar a continuat:

– Iată cum s-a întors prințul Carol în țară – prin surprindere, în condițiile cunoscute, fără a preveni pe nimeni, nici măcar guvernul domnului Maniu.

– Oare doamna Valentina Soutzo sau alte persoane, am întrebat, au împiedicat pe prinț să trimită o proclamație prin care el își anunța întoarcerea din exil și ruga poporul său să facă o bună primire prietenei lui fidele care împărtise cu el acest exil amar? Domnule general, am continuat, v-ați gândit la imposibilitatea în care se găsea prințul de a se despărți de doamna Lupescu? Nu vă gândeați că se căsătorise cu ea?

– Nu, nu, aș fi știut-o.

– Puteați foarte bine să nu aflați despre o căsătorie catolică celebrată în secret de un preot catolic. Legătura devine prin aceasta indisolubilă.

– Este imposibil, a răspuns generalul, aș fi avut cunoștință despre ea. Aș fi putut, poate, ignora o căsătorie celebrată de un căpitan de vas în timpul unei traversări...

– Iată ceva imposibil, am obiectat, o asemenea căsătorie nu se poate face decât în cazul în care unul din cei doi candidați este în pericol de moarte... Ipoteza mea relativă la o căsătorie catolică îmi pare posibilă.

– Imposibil, a insistat el, aș fi aflat. Nici în Franța, nici în Belgia nici un preot catolic nu poate celebra o căsătorie fără a avea proba căsătoriei civile.

– Îngăduiți-mi să vă contrazic și să vă spun pe ce bazez ipoteza mea. Dacă acest preot a avut autorizația papei, a putut celebra această căsătorie între doi străini tot așa de bine în Franța ca și în Belgia. Această autorizație ar fi putut fi obținută în schimbul unei scrisori prin care prințul Carol se angaja să intre în sânul Bisericii catolice și să protejeze această biserică în viitorul său regat. Vă închipuiți, domnule general, ce succes pentru Vatican să poată publica această scrisoare la momentul potrivit.

Dar generalul s-a arătat incredul. El prefera ipoteza căpitanului de vas.

Ulterior, am avut ocazia să supun d-lui Teodorian Carada, neofit catolic, această informație. El i-a negat veracitatea, spunându-mi:

– Nu este posibil. Principele Carol, ca și d-na Lupescu, erau divorțați, fiecare de partea lui, și Biserica catolică nu admite divorțul chiar în cazul în care căsătoria fusese celebrată într-un alt rit creștin.

Am obiectat d-lui Carada că în asemenea materie este întotdeauna posibil să te înțelegi cu Biserica catolică și i-am dat ca dovadă căsătoria d-nei Stolojan, fiica lui Nicu Filipescu, cu contele Le Marois, și încă alte exemple. Principele și d-na Lupescu nu aveau decât să afirme că au fost obligați să contracteze prima lor căsătorie. La aceasta d-nul Carada mi-a răspuns:

– Am să iau informații.

I-am replicat:

– Nu vi se vor da, au fost refuzate chiar domnului Maniu.

Totuși dl. Carada m-a asigurat câteva zile mai târziu că scrisoarea prințului Carol către papă nu există.

Dar cine poate cunoaște secretele Vaticanului! ■

Fosta „Arhivă specială“ (actualmente Centrul de colecţii istorico-documentare) din Moscova, deţine – în fondurile de documente franceze – 108 volume consacrate activităţii centrului de spionaj creat la Paris de Serviciul român de informaţii, în perioada interbelică, centru condus de emigrantul rus alb Viktor Bogomoleţ.

Colaboratoarea noastră dr. Tatiana Pokivailova, cercetătoare la Institutul de slavistică şi balcanistică al Academiei de Ştiinţe a Rusiei, care ne-a vizitat de mai multe ori redacţia, a avut amabilitatea să ne pună la dispoziţie un interesant document din fondurile acestei arhive, document al cărui protagonist principal este fostul ministru de externe român Nicolae Titulescu.

TITULESCU SUB LUPA SERVICIILOR SECRETE

• Suspiciune motivată • Eugen Bianu şi misiunile sale • Prinţul Ştirbey – permanent supravegheat • Viktor Bogomoleţ informează Bucureştii • Agentul de legătură între Titulescu şi Moscova • Litvinov este obosit şi nemulţumit • O întâlnire diplomatică de şase ore • „Geneviştii“ în Siberia

Dr. T.A. POKIVAILOVA

Într-una dintre convorbirile sale cu comisarul poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S. Maksim Litvinov (*Magazin istoric*, nr. 10-12/1987; 11, 12/1989), Titulescu se plângea că este permanent urmărit. Prietenii şi colegii lui, care îl cunoşteau îndeaproape, puneau afirmaţiile lui pe seama anxietăţii şi suspiciunii sale bolnăvicioase. Totuşi, documentele de care dispunem la ora actuală dovedesc că temerile lui Titulescu aveau motivaţii reale. El se afla, în primul rând, sub observaţia naziştilor. Dar culegeau informaţii despre el şi serviciile secrete poloneze. De asemenea, îl urmăreau – pe el şi pe apropiaţii lui – agenţii români care se ocupau, totodată, cu culegerea de informaţii despre U.R.S.S. şi Comintern.

Cine este acest Viktor Bogomoleţ (*Magazin istoric*, nr. 4/1996)? S-a născut în 1895 la Kiev, unde a şi absolvit Facultatea de drept. În 1920, a fost colaborator al contraspionajului armatei albe. În acelaşi an a fugit la Constantinopol şi a intrat în serviciul secret englez (Intelligence Service). În 1923-1924 a condus activitatea „serviciului oriental de spionaj împotriva U.R.S.S.“, din cadrul Intelligence Service. După unele date, în intervalul 1922-1931, a trăit un timp în România şi a fost căsătorit cu o româncă. În 1931 **s-a aflat în Franţa, apoi în** Anglia. Între 1931 şi 1933 a locuit la Berlin, apoi din nou la Paris. În 1937 Bogomoleţ a condus centrul de spionaj de la Paris, care supraveghea activitatea în Franţa, Anglia şi Elveţia, cât şi în alte ţări a opoziţiei politice române faţă de regele Carol şi guvernul român. În 1940 Bogomoleţ se afla la Lisabona şi trecuse din nou în serviciul englezilor.

Cine a condus nemijlocit şi a finanţat activitatea lui Bogomoleţ? Directorul general al Direcţiei generale a Poliţiei de Siguranţă, Eugen Bianu (sub numele conspirativ „Holmes“). Acesta îi transmitea lui Bogomoleţ misiuni, iar Bogomoleţ expedia la Bucureşti, prin curieri, prin poştă şi prin alte mijloace, informaţii detaliate.

Prioritar era vorba despre activitatea prinţului Barbu Ştirbey şi a anturajului său, despre cea a lui N. Titulescu, precum şi a grupării republicane româneşti din Franţa, ce edita între 1937 şi 1940 *Bulletin du Comité Roumain d'Action Republicaine*. Rapoartele indicau exact datele şi locurile de întâlnire, legăturile cu oamenii politici români şi cu opoziţia română din străinătate, cât şi cu oameni politici din ţările vest-europene, identificau sursele şi canalele de finanţare a grupurilor anticarliste de opoziţie. După cum socotea Bogomoleţ, prin B. Ştirbey şi secretarul lui, englezul Watson, cei din opoziţie aveau legături cu N. Titulescu şi Carol Davila, aflat în anturajul lui imediat.

La 11 mai 1937, Bogomoleţ comunica la Bucureşti: „Ştirbey se află sub permanentă supraveghere, agenţii noştri îl însoţesc în fiecare zi“.

Cu exact o săptămână înainte, la 3 mai 1937, Bogomoleţ informa că a verificat un întreg lanţ de cunoscuţi pentru a defini activitatea lui Titulescu. Munca lui Bogomoleţ se desfăşura pe un palier destul de larg, înainte de toate folosind agenţi permanenţi. Informatori plătiţi ai lui Bogomoleţ erau atât funcţionarii hotelurilor, unde poposeau sau locuiau oamenii politici români puşi sub observaţie, şi telefonistele, cât şi funcţionarii unor ambasade, ziarişti etc. Una dintre surse pare a fi chiar secretarul lui Ştirbey, Watson (pe care Bogomoleţ reuşise să-l recruteze).

Desigur că documentele provenite de la V. Bogomoleţ trebuie verificate, după cum faptele trebuie confirmate de alte documente.

După retragerea sa în 1936, N. Titulescu nu a părăsit scena politică şi nu a renunţat la gândul de a se întoarce în România, pe postul de ministru al afacerilor externe. În acest sens, el a căutat sprijinul Angliei, Franţei şi Uniunii Sovietice. Şi nu este întâmplător faptul că Bucureştii erau interesaţi de tot ce privea vizitele lui N. Titulescu şi ale persoanelor sale de încredere în Anglia, întâlnirile cu oameni politici ai Franţei, relaţiile sale cu ziariştii şi contactele cu Ambasada sovietică la Paris, cât şi relaţiile personale cu M.M. Litvinov. Despre toate acestea, timp de trei ani Viktor Bogomoleţ a informat Bucureştii. La 18 mai 1937, de pildă, el anunţa că dispune de date privind câteva călătorii iminente ale lui N. Titulescu la Paris şi Londra (N. Titulescu se afla în vremea aceea la Cap Martin) şi că după aceea el va merge la Praga, unde este invitat la o conferinţă şi o întâlnire cu oameni politici cehi.

Foarte interesant este raportul lui V. Bogomoleţ din 1 iunie 1937 privind întâlnirea (din 29 mai) a lui N. Titulescu şi M.M. Litvinov în mica localitate Talloires (asupra căreia ne vom opri mai detaliat). Indubitabil, guvernul sovietic era interesat ca N. Titulescu să revină în funcţia de ministru al afacerilor externe al României. Întrevederea s-a prelungit aproape şase ore. Să o urmărim după document[1].

[1] Dialogul Titulescu-Litvinov a constituit, în paginile revistei noastre, subiectul unui articol semnat de Valentin Lipatti (nr. 12/1987).

„Sursa noastră transmite: Încă din timpul vizitei sale la Paris, Titulescu a pus în faţa lui Hirschfeld problema întâlnirii sale cu Litvinov, pentru convorbiri politice importante. Comisariatul poporului pentru afaceri interne nu a răspuns imediat acestei rugăminţi, transmiţându-i lui Titulescu că răspunsul va fi dat prin Sokolin, aflat acum cu reşedinţă permanentă la Geneva. Sokolin este agentul de legătură între Titulescu şi Moscova. Titulescu îl ştie din timpul activităţii lui la Bucureşti şi îl consideră un om de încredere. Nu trebuie uitat totuşi că Sokolin nu este numai reprezentant oficial al U.R.S.S. pe lângă Liga Naţiunilor, ci şi rezident al serviciilor speciale de spionaj, conducând, din punct de vedere politic, întreaga activitate a acestora în Europa.

Prinţul Barbu Ştirbey era un „protagonist“ frecvent al rapoartelor lui Bogomoleţ, expediate la Bucureşti lui Eugen Bianu

Contactele financiare ale lui Titulescu cu Moscova trec tot prin Sokolin. De pildă, finanţarea ultimei călătorii a lui Titulescu la Paris, susţinută în principal de Moscova, s-a făcut prin agentura lui Sokolin (Sokolin are o reţea mare de agenţi care lucrează autonom şi are baza lângă Ambasada U.R.S.S. în Franţa. În Elveţia a trecut la Sokolin agentura lui Bagoţki).

Litvinov nu a văzut posibilă întâlnirea cu Titulescu decât după încheierea părţii principale a activităţii sale la Geneva. Din dorinţa ambelor părţi, întâlnirea a avut loc pe teritoriul francez, sub supravegherea atentă a serviciului de siguranţă francez, care nu a permis nici unui străin să se apropie de locul întâlnirii, pentru că Titulescu se plângea insistent că este urmărit de agenţii guvernului român actual al lui Tătărescu. Micul dejun şi discuţia s-au prelungit mult mai mult decât prevede eticheta diplomatică, ceea ce – se transmite din cercurile sovietice – l-a obosit foarte tare pe Litvinov, obişnuit cu munca sistematizată şi căruia nu-i plăceau discuţiile îndelungate, cu revenirea la unul şi acelaşi subiect.

Serviciul de supraveghere a constatat că întâlnirea a durat aproape şase ore, întrecând toate recordurile în domeniu.

Conform unor informaţii din cercurile sovietice, Litvinov a încercat de câteva ori să plece, dar de fiecare dată Titulescu l-a reţinut, insistând că trebuie să lămurească până la capăt toate problemele puse de el. Litvinov s-a comportat în general reţinut în timpul discuţiei şi l-a lăsat pe Titulescu să vorbească, temându-se, evident, că în cazul unor declaraţii din partea lui, Titulescu le-ar fi folosit cum i-ar fi convenit, creându-i ulterior lui la Moscova o situaţie delicată.

În timpul întâlnirii sale cu Sokolin şi Hirschfeld, de la Paris, Titulescu a prezentat platforma legăturii sale cu Moscova.

Axa Roma-Berlin în carne și oase: vizita lui Mussolini la Berlin, în 1937

Această platformă (împărtășită parțial și de Moscova) consta în faptul că schimbarea guvernului Tătărescu și aducerea lui Titulescu ca ministru al afacerilor externe ar fi fost o garanție pentru U.R.S.S. privind evitarea aderării României la Axa Roma-Berlin și, în cel mai scurt timp, ruperea colaborării Bucureștilor cu Varșovia, care preocupa foarte mult Moscova. Ca o măsură care ar fi putut crea atuuri pentru Titulescu, ultimul sugera tot timpul prin Sokolin că guvernul sovietic ar trebui să declare ferm că era de acord să reglementeze problema Basarabiei, recunoscând, într-o formă clară și neechivocă, unirea ei cu România, în cazul în care la conducere va veni un nou guvern, cu Titulescu în calitate de ministru al afacerilor externe.

În timpul micului dejun și al discuției sale cu Litvinov, Titulescu a revenit insistent asupra acestei probleme, stăruind ca Litvinov să-i facă în acest sens o declarație clară, pe care el să o poată folosi în discuțiile sale cu cercurile politice românești, sugerându-le posibilitatea rezolvării, o dată pentru totdeauna, a problemei Basarabiei, dacă guvernul Tătărescu va fi schimbat, iar el, Titulescu, va fi numit în postul de ministru al afacerilor externe.

Aceleași cercuri sovietice transmit că Litvinov s-a ferit categoric să dea o asemenea declarație și în general a evitat să discute pe această temă cu Titulescu, temându-se că acesta poate transforma o simplă conversație într-un *Acord* din partea lui Litvinov. Cu toate acestea, Titulescu a revenit insistent de câteva ori asupra temei, făcând din ea un fel de ax al întregii convorbiri".

La câteva zile de la întâlnire, V. Bogomoleț îi trimite lui E. Bianu, „Holmes", la București un raport amănunțit privind activitatea lui N. Titulescu și rezultatele întâlnirii.

„Întâlnirea lui Titulescu cu Litvinov – scrie Bogomoleț – nu a contribuit la întărirea pozițiilor lui Titulescu la Paris, întrucât pentru Litvinov este foarte clar că poziția lui Titulescu izvorăște din preocuparea sa de a redeveni ministru al afacerilor externe și întreaga activitate a lui Titulescu gravitează în jurul acestei probleme...". Și, mai departe, V. Bogomoleț transmitea că Litvinov înțelege destul de bine că chiar dacă Moscova va recunoaște public, fără rugămintea Bucureștilor, unirea Basarabiei, Titulescu tot nu va deveni ministru de externe.

Pentru Moscova, problema Basarabiei nu era numai o problemă internațională, ci și una internă și un punct de vedere al partidului – scria V. Bogomoleț.

Din informațiile lui V. Bogomoleț, reiese că Litvinov nu vroia să se știe despre întâlnirea sa cu N. Titulescu și că a fost nemulțumit de faptul că „s-a făcut atâta zgomot în jurul întâlnirii sale cu N. Titulescu". Litvinov a fost nemulțumit și de faptul că N. Titulescu se adresase guvernului francez să se implice în organizarea întâlnirii cu Litvinov și astfel a atras atenția ziariștilor. „Varșovia, cum informa în continuare V. Bogomoleț, urmărește permanent activitatea lui Titulescu. Avem surse demne de încredere care informează că guvernul polon consideră că acțiunile lui Titulescu ar fi îndreptate contra Poloniei și contra lui Beck personal. Serviciile secrete și, cel mai puternic dintre acestea, Biroul 2 al Statului Major General al Poloniei, au instrucțiuni foarte secrete să informeze permanent despre activitatea lui Titulescu...

Considerăm – scria V. Bogomoleț – că Varșovia este împotriva lui Titulescu. Este clar că numirea lui Titulescu în postul de ministru al afacerilor externe ar fi putut deteriora bunele relații dintre Polonia și România..."

În 1938 din însărcinarea șefului său de la București, V. Bogomoleț cercetează legăturile lui N. Titulescu și C. Davila cu ziariștii francezi aflați în Franța, activitatea lui N. Titulescu în organizațiile

internaționale. Din informațiile lui V. Bogomoleț pentru prima jumătate a anului 1938 se poate trage concluzia că activitatea lui N. Titulescu s-a intensificat. „Parisul și Elveția – scrie V. Bogomoleț în 1938 – s-au transformat în centre de concentrare a activității împotriva Bucureștilor și Majestății Sale". „Până în martie 1938 – scria V. Bogomoleț – Titulescu a fost de trei ori la Paris. El a făcut recomandări liderilor politici cu orientare de stânga, și-a îndemnat camarazii, în speță pe C. Davila, la întâlniri cu oameni politici englezi și americani. El a dezvoltat tema germanofiliei Bucureștilor... Totuși Titulescu a încercat să păstreze un maximum de conspirativitate, dar a continuat să spună că, până la urmă, tot va fi chemat la București".

După [acordul de la] München, Titulescu a avut pentru o vreme o cădere fizică, totuși, conform informațiilor lui V. Bogomoleț, în primăvara lui 1939 activitatea sa a înregistrat o bruscă revigorare. În raportul din 6 iulie 1939, Bogomoleț transmitea că „Titulescu continuă să desfășoare o activitate dinamică în legătură cu tratativele anglo-franco-sovietice. L-a vizitat de trei ori la Paris pe ambasadorul sovietic, a avut o întrevedere cu ambasadorul Franței la Londra, a fost el însuși la Londra, s-a întâlnit cu ziariști, a participat împreună cu Cantacuzino la conferința de la Geneva.

În raportul din 24 octombrie 1939 se relata despre întrevederea lui N. Titulescu cu ministrul român al afacerilor externe la Berna, în cadrul căreia pare a se fi discutat despre întoarcerea lui Titulescu în România. Dar Titulescu a trecut sub tăcere această întâlnire, a vorbit foarte puțin despre ea, chiar și cu cei mai apropiați prieteni. În general, consideră V. Bogomoleț, poziția lui Titulescu este contradictorie. În unele cazuri spune că e bolnav și vrea să abandoneze politica, în altele socotește că a venit momentul prielnic pentru activitatea sa politică, deși în țări ca Anglia și Franța, unde el se bucură de sprijin, șansele revenirii lui la conducerea politicii externe românești sunt socotite puțin probabile. De asemenea în opinia lui V. Bogomoleț, Titulescu a devenit foarte reținut, vorbește puțin, despre necesitatea de a căuta în Uniunea Sovietică o protectoare în fața Germaniei..."

După cum transmitea V. Bogomoleț, contactele lui Titulescu cu reprezentanții diplomatici sovietici au diminuat simțitor îndeosebi după destituirea lui M.M. Litvinov și după ce mulți „geneviști" au fost chemați în U.R.S.S. și deportați în Siberia.

În încheiere prezentăm un interesant document al grupului lui Bogomoleț: înregistrarea convorbirii telefonice din 10 ianuarie 1940, a lui V. Madgearu în casa de la St. Moritz a lui N. Titulescu.

„10 ianuarie 1940
Ora 11.25

București 2.20 Madgearu Virgil

str. Vasile Conta 12 – Saint-Moritz casa Titulescu.

Buc. Aici Madgearu.

S.M. Nenișor. Am onoare să vă salut d-le Ministru.

Buc. Am auzit că dl. Titulescu este bolnav.

S.M. Da, este adevărat, este mai mult o depresiune nervoasă.

Buc. De ce natură?

S.M. Mai mult de natură medicamentoasă.

Buc. Am auzit că a avut și un accident.

S.M. Da, este adevărat. Dacă vreți, d-le Ministru, să așteptați puțin, vă pun la telefon pe D-na Titulescu.

Buc. Aștept.

S.M. (D-na Titulescu) Bună ziua, d-le Madgearu!

Buc. Sărut mâinile. Am auzit că Titulescu este bolnav.

S.M. Da, nu este așa bine, are o depresiune nervoasă foarte pronunțată. Doctorul spune că trebuie să-i facă un tratament de dezintoxicare. Dar este foarte greu de tratat. Știi ce caracter voluntar are și se lasă foarte greu convins.

Buc. Da, știu.

S.M. O să vină doctorul de la Berna să-l consulte.

Buc. Te rog să-i transmiți din partea mea și a d-lui Maniu, care este chiar lângă mine, sănătate și că ne pare foarte rău.

S.M. Mulțumesc d-lui Maniu și d-tale". ■

Conferința de dezarmare de la Geneva (1932) și spiritul „genevișilor" vor ajunge la lada de gunoi, în fața agresiunii hitleriste

ALĂTURI DE TITULESCU

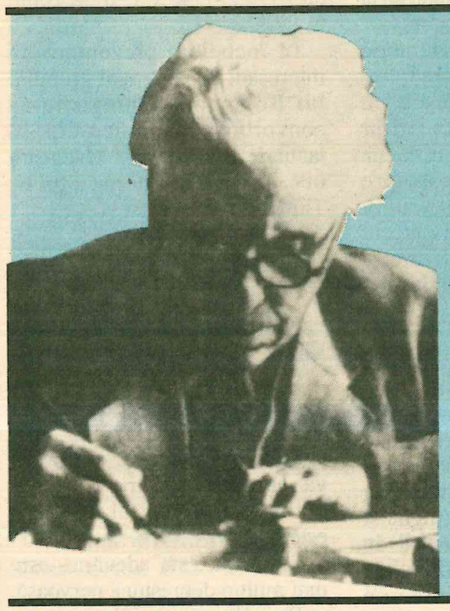

Deputat, senator, ministru al muncii şi de război, ministru al afacerilor externe, prim-ministru, Joseph Paul-Boncour, din ale cărui amintiri (Entre deux guerres. Souvenirs sur la IIIe République) **revista noastră a publicat o suită de fragmente (nr. 1-3/1977), a fost, între anii 1932-1936, delegat permanent al Franţei la Societatea Naţiunilor.**

În această ultimă calitate, el a militat la Geneva pentru securitate colectivă în Europa, întâlnindu-se de aceeaşi parte a baricadei cu Nicolae Titulescu, pentru care nutrea o deosebită prietenie. Sunt multe amănunte necunoscute în aceste pagini. Probă stau şi fragmentele de faţă, pe care le reproducem, în adaptare, după volumul trei al Amintirilor **sale. Nu înainte de a aduce mulţumirile noastre cele mai calde doamnei Dominique Paul-Boncour-Lafaurie, nepoata omului de stat francez, care ne-a atras atenţia asupra lor şi ni le-a pus la dispoziţie.**

C. P.

JOSEPH PAUL-BONCOUR

Regele Carol II cere timp

În vara lui 1936, cea mai mare parte a miniştrilor afacerilor externe ai Rusiei, Turciei şi ţărilor din Balcani erau reuniţi la Montreux.

În conversaţiile la care prietenia lor a vrut să mă asociez şi eu, ei au abordat şi alte subiecte, exterioare celui al Conferinţei înseşi şi interesând ansamblul securităţii colective în această parte a Europei. Astfel Litvinov şi Titulescu, după câteva scene obişnuite pentru nervosul şi sensibilul nostru prieten, dar care i se scuzau dată fiind gentileţea cu care pansa rănile provocate de exagerarea lamentărilor sale, reglementând în cel mai fericit mod o problemă multă vreme tensionată între cele două ţări, navigaţia în Marea Neagră, au avut ideea să abordeze o alta, care pe noi ne interesa mult mai direct, pentru că nu era vorba nici mai mult nici mai puţin decât despre a face eficient pactul franco-sovietic. De fapt, despre eventualul drept de trecere a trupelor ruseşti prin România, aspect dificil şi totodată necesar.

Întors la viaţa particulară, Titulescu mi-a lămurit convorbirile pe care le avusese şi cu care eu eram deja la curent de la Montreux. El mi-a arătat un document care dovedea că, cel puţin între cei doi miniştri, întrevederile căpătaseră destulă consistenţă încât să poată fi propuse formule precise. Sub rezerva de a afla până la ce punct corespundeau ele exact vederilor guvernelor lor, ele ar fi constituit o bază de înţelegere extrem de interesantă pentru cele două părţi.

România păstra o amintire proastă despre ocuparea de către ruşi a Basarabiei, în vreme ce România şi Rusia luptau împreună în războiul ruso-turc şi care se încheiase cu o anexare. Ea înţelegea să păstreze beneficiul tratatelor de pace, care i-o înapoiaseră. Rusia, dimpotrivă, fie că ţinea în mod real la Basarabia şi ceea ce s-a petrecut în 1940, în timpul alianţei efemere a sovietelor cu nazismul, pare a o confirma, fie că vroia să păstreze revendicarea ei ca valoare de schimb, nu putea să se hotărască să recunoască oficial că această provincie disputată nu mai era a ei.

Din acest impas pretindea să iasă Titulescu. În ce consta baza de înţelegere? România – să se angajeze să lase să treacă trupele şi materialul rus pe teritoriul său în caz de agresiune germană împotriva unuia dintre statele legate printr-un tratat de asistenţă reciprocă cu Rusia şi România. Rusia – să nu lase trupele sale să staţioneze după încetarea ostilităţilor „la vest de Nistru".

Îmi amintesc foarte exact formula folosită, pentru a nu fi pronunţat numele acestei Basarabii, revendicată de ambele părţi. Ceea ce poate părea puţin pueril; harta este fermă, diplomaţia are însă pudoare. Pentru noi esenţial era că înţelegerea se putea face, cu toate precauţiile

luate pentru exprimarea ei. Realizată, îmi place să cred că ea ar fi înclinat spre alte dispoziţii pe cei care ne-au condus la München.

Dar s-ar fi putut ea realiza până la urmă?

Aş fi tentat să cred acest lucru, raportându-mă la o conversaţie pe care o avusesem chiar în acel an [1936] cu regele Carol, în timpul trecerii sale prin Paris, la întoarcerea de la funeraliile regelui George V. Eu eram ministru de stat în cabinetul Sarraut; dar nu în această calitate îl văzusem pe rege. Îl văzusem în particular, bucurându-mă de prietenia personală pe care binevoia să mi-o arate acest suveran, al cărui avocat fusesem, şi la dorinţa lui Titulescu, convins ca şi mine că pactul nostru cu Rusia era valorificat sau diminuat, după cum aceasta putea sau nu să-şi trimită trupe şi material contra adversarului nostru eventual, pe teritorii care nu erau ale ei şi care o separau de el.

M-am întreţinut pe acest subiect cu regele României, la hotel Meurice, unde a binevoit să-mi acorde audienţa. Ar fi inoportun să povestesc detaliile, să enumăr raţiunile dinastice şi familiale sau de alt ordin pe care le avea regele Carol II ca să nu accepte bucuros o înţelegere cu sovietele. Dar concluzia fixează un punct istoric, pe care nu îl pot trece sub tăcere. Ultimele cuvinte ale suveranului au fost: „Îţi promit, Boncour, o să fac această antantă, sau ceva apropiat. Simt prea bine interesul pe care îl prezintă ea pentru jocul alianţelor voastre şi, în consecinţă, pentru noi. Dar lasă-mi timp să obişnuiesc cu asta spiritul poporului meu şi, trebuie să o spun, un pic şi pe al meu".

Ce s-a ales din toate astea? Nu presupun, nu trag concluzii. Relatez. Aceste întrevederi îmi par a dovedi că efortul, oricât de greu, nu era sortit neapărat eşecului şi că miza pentru noi şi securitatea Europei făceau ca el să merite a fi încercat, altfel decât cu titlu personal. La putere sau nu, în ce mă privea, n-am încetat să-l fac, fie că era vorba de Polonia sau de România. Convingerea că noi nu ne vom putea apăra şi nu vom putea apăra Europa contra acţiunii hitleriste fără concursul Rusiei şi că amploarea şi rapiditatea lui depindeau mai ales de acordurile diplomatice, care ne-ar fi asigurat trecerea trupelor şi materialului rusesc pe teritoriul propriilor noştri aliaţi, era profund înrădăcinată în mine.

Trebuie să spun că un an mai târziu, când l-am salutat pe regele Carol II în timpul unei noi vizite la Paris, am constatat, în această privinţă şi în câteva altele, o schimbare nu în sentimentele sale faţă de noi, ci în poziţiile pe care el credea că trebuie adoptate de ţara sa: „Dacă Majestatea Voastră îmi permite, i-am spus, remarc că în urmă cu un an, chiar în acest hotel, chiar în acest salon, mi-a ţinut un discurs foarte diferit: „Ah, mi-a spus el, dragul meu Boncour, asta pentru că într-un an s-au petrecut multe lucruri".

Era, cu mai multă rezervă, reflecţia melancolică pe care o auzisem la Londra de la prietenii noştri din Mica Antantă [România, Iugoslavia, Cehoslovacia], după remilitarizarea renană. „Cum vreţi să putem crede că veţi veni în ajutorul nostru, de vreme ce nu v-aţi mişcat când propriile voastre interese erau atât de grav ameninţate".

În 1936 militari germani în Renania – primiţi cu flori

Demisie retrasă

Aceste conversaţii ale lui Titulescu şi Litvinov la Montreux aveau cu atât mai multă valoare, cu cât statele din Mica Antantă erau dispuse la un act nu mai puţin important. După ce fuseseră descurajaţi de atitudinea Franţei şi Angliei în timpul remilitarizării renane, dar simţind, chiar mai mult decât ele, gravitatea situaţiei, cei doi au hotărât mijloacele de a riposta, întărind şi dezvoltând deopotrivă acordurile între ei, întărind şi dezvoltând acordurile lor cu Franţa.

Să nu se uite – şi unele ezitări cu ocazia asasinării primei victime, Cehoslovacia, nu permit uitarea – că acordurile militare ale Micii Antante nu se refereau, sau cel puţin nu erau prevăzute, decât pentru Ungaria. Faţă de Cehoslovacia, ameninţată de Germania, ele erau inoperante. Era o gravă lipsă; pentru Franţa, legată de Cehoslovacia printr-un pact formal, precis şi care putea fi considerat obligatoriu, exista riscul să nu găsească concursul celorlalţi aliaţi ai săi, dacă era chemată să-şi execute angajamentele.

Pe 7 iunie 1936, la presiunea lui Titulescu şi Beneş, cei trei şefi de stat ai Micii Antante reuniţi la Bucureşti: regele Carol, prinţul Paul, regentul Iugoslaviei, şi Beneş deciseseră să propună Franţei un pact unic de asistenţă reciprocă. Era un eveniment de o importanţă considerabilă, care – după părerea mea – ar fi trebuit sesizată, dacă se decisese să se închege în faţa Germaniei hitleriste (care o rupsese cu Societatea Naţiunilor şi Locarno) ceea ce eu am numit şi nu am încetat să urmăresc, la Geneva şi oriunde altundeva, „marea coaliţie pentru pace".

Dacă e să dau crezare notelor pe care mi le-a trimis ulterior Titulescu, când era în dizgraţie, sugestia pe care a făcut-o el la 27 iunie 1936, la Geneva, unde se dusese în timpul Conferinţei de la Montreux, pentru a se întâlni

la un dejun la Hôtel des Bergues cu ministrul nostru de externe, Yvon Delbos, și colaboratorii săi, Massigli și Rochat, a fost primită cu răceală.

Având câteva divergențe cu guvernul său sau doar câteva dificultăți, așa cum au adesea negociatorii care sunt la fața locului cu cei care nu sunt, Titulescu, în ciuda a tot ce am făcut pentru a-l convinge să renunțe, și-a anunțat prin telefon de la Montreux demisia. Apoi a plecat la București. Acolo, încă o dată, dar ultima dată, lucrurile s-au aranjat. Știam mai bine ca oricine ce preț punea regele Carol pe colaborarea cu Titulescu, deși caracterul acestuia nu o făcea mereu ușoară. Asupra punctelor în cauză și în raport cu negocierile noastre de la Montreux, Titulescu avea dreptate. Și regele i-a dat dreptate. Titulescu și-a retras demisia.

Profitând imediat de avantaj, pentru că era la fel de tenace în planurile sale pe cât era de simplu în mijloace, el a provocat, pe 14 iulie, o reuniune a ceea ce în România se numea „Consiliul privat al Cabinetului". A fost întocmit un proces-verbal, așa cum se obișnuiește acolo. Excelent obicei, căci fixează responsabilitățile. E supărător că în anumite circumstanțe nu a existat și în Franța! Într-o vizită pe care i-am făcut-o la Cap Martin, după dizgrația sa, mi-a arătat acel document. Îl păstra cu sfințenie ca și pe alte mărturii ale vieții sale publice, într-o valijoară, pe care o deschidea cu o cheie de aur și pe care o lua cu el prin toate hotelurile prin care îl conducea viața sa rătăcitoare de exilat voluntar.

Conform acestui proces-verbal, se aflaseră acolo președintele Consiliului de Miniștri, dl. Tătărescu, dl. Antonescu și ministrul de interne. Pactul de asistență reciprocă cu Franța fusese din nou deliberat și decis în aceiași termeni în care îl văzuseră deja cei trei șefi de stat ai Micii Antante. Deliberarea fusese apoi aprobată de Consiliul de Miniștri.

Apoi Titulescu a avut o convorbire oficială cu ministrul nostru de externe și acesta, după Titulescu, ar fi răspuns că Franța nu e dispusă, pentru moment, să-și ia noi angajamente.

A fost o lovitură destul de dură pentru prietenul nostru. Necăjit să se întoarcă cu mâinile goale în propria sa țară, el a comis greșeala de a nu se duce să se apere. Bolnav, decepționat, dar refuzând să dispere încă, el a telefonat primului ministru Léon Blum de la Cap Martin, unde se dusese să se îngrijească, starea sănătății sale nepermițându-i să se întrețină personal cu acela. L-a rugat să-i trimită pe unul dintre miniștrii săi. A venit Pierre Cot, la 14 august. Titulescu și-a notat conversația. Cot credea, ca multă lume în Franța, că existau acorduri precise de asistență mutuală cu România. Dacă nu exista tratat de asistență mutuală în toată puterea cuvântului cu România, așa cum nu exista nici cu Iugoslavia, existau, din 1926 cu România și din 1927 cu Iugoslavia, acorduri mai puțin precise, dar care angajau suficient. De aceea exista un mare interes, în noile circumstanțe și în cele ce urmau să se precizeze și să se prevadă executarea acestor angajamente.

„Sensibil la tot ce-i atingea țara"

Pierre Cot a plecat și, fără îndoială, a relatat la Paris această ultimă convorbire. Răspunsul a sosit nu de la guvernul francez, ci din România. La 29 august a avut loc o remaniere guvernamentală; pentru prima oară de unsprezece ani, Titulescu nu mai deținea portofoliul afacerilor externe.

Bineînțeles, am fost înștiințați că nu s-a schimbat nimic în politica externă românească. Aceasta este, în toate țările, formula obișnuită când este debarcat un ministru al afacerilor externe. Nici în cazul României, nu a fost mai adevărat decât în altă parte. În ciuda incontestabilei prietenii pe care ne-o purtau regele și dl. Tătărescu, care, ca și Titulescu și atâția alți oameni politici români, fusese crescut în facultățile noastre și format în spiritul culturii noastre, o dată Titulescu plecat și cedările noastre agravându-se, scumpa Românie a început să se îndepărteze, așa cum o făcuseră deja noii conducători ai Iugoslaviei. Blocul de rezistență la loviturile de forță pe care le pregătea Hitler, care ar fi putut fi constituit, începea să se fărâmițeze.

Cred că, spre sfârșitul anului, dl. Delbos, constatând zadarnica încercare de recimentare a tratatului de la Locarno în care se încăpățânase Anglia, rezistența Germaniei la orice angajament serios în acest sens și, pe de altă parte, că pactul de oțel al Italiei și Germaniei se amesteca în Spania, a reluat îndreptățit ideea acestui pact unic de asistență mutuală între Franța și statele Micii Antante. De data aceasta, România și Iugoslavia au cerut, la rândul lor, timp de reflecție.

Cunoșteam reacțiile lui Titulescu. Știam cât este de sensibil la tot ce-i atingea țara și pe el. Incidentele care avuseseră loc în cursul Conferinței de la Montreux, pe când se credea atacat și ponegrit în fața suveranului său, debarcarea sa recentă îl enervau cu deosebire în acea vară a lui 1936. E posibil ca primirea pe care noi am făcut-o propunerilor sale să nu fi fost atât de negativă pe cât i-a părut lui și pe cât a părut la București, unde s-au cam grăbit să conchidă că i-am refuzat.

În orice caz, răspunsul pe care îl aducea de la Yvon Delbos nu era definitiv și cu siguranță nu corespundea sentimentelor intime ale acestuia. Dovadă este că, peste câteva luni, chiar el relua convorbirile cu Mica Antantă. Dar este sigur că în iulie s-a dorit neînțelegerea. Și în mod sigur nu din partea Angliei se puteau găsi încurajări în a le contracta. Prietenii noștri, care aveau să-și ia în curând angajamente dintre cele mai stânjenitoare și să le țină, le respingeau pe atunci. Mai ales dl. Chamberlain nutrea mereu speranța că-i va liniști pe Hitler și Mussolini. O va păstra mult timp... până după München. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

CU NATO, PENTRU NATO

LA ATENA

ȘI TIRANA

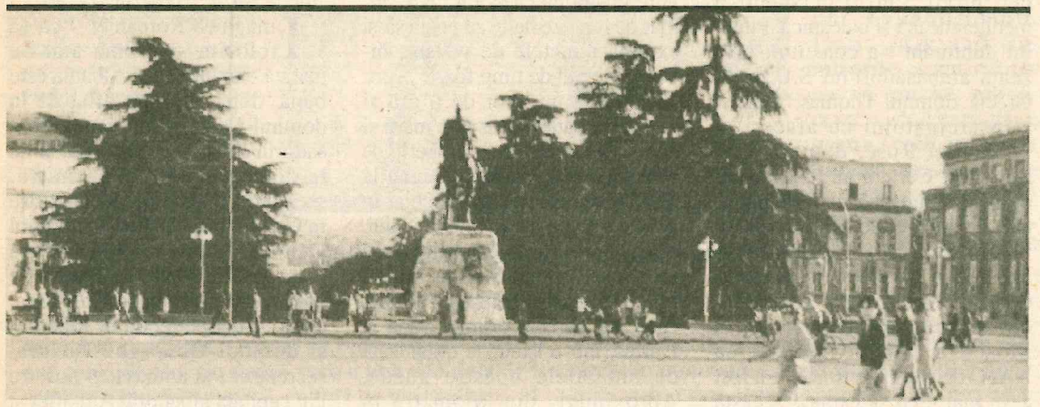

De sus, de pe Acropole, Atena ți se înfățișează ca o suprafață uriașă ocupată de cuburi albe, mărginită de munte din trei părți și de mare pe cea de a patra latură. Sus, pe Acropole, am avut senzația că am înțeles mai bine istoria vechilor greci, altfel decât o știam din cursurile și cărțile citite. Locul are o vrajă aparte, ce nu poate izvorî doar din întâlnirea cu Partenonul, Erehteionul, Cariatidele. Ea trebuie să îi fi atras și în urmă cu peste 2 500 ani pe primii pământeni care au păsit acolo.

Am putut înțelege mai bine istoria Greciei antice și la Muzeul național de antichități. Simți, aproape fizic, catastrofa ce a pus capăt civilizației cicladice, înlocuită de ceramica frustă a noilor veniți, dorienii. Pecetea războaielor pare a-și fi pus amprenta asupra istoriei grecilor. Poate și din această cauză, muzeul din care poți căpăta imaginea cea mai completă a istoriei acestui neam este cel de istorie militară. Muzeul de istorie națională din Atena are dimensiunile celui de istorie a orașului București, fiind adăpostit în vechea clădire a Parlamentului. Corabia și sabia par a fi cele două semne sub care a stat istoria grecilor. Iar legăturile cu istoria românilor sunt atât de evidente, încât, aflat în sala consacrată secolului XVIII, din Muzeul de istorie națională, am crezut pentru o clipă că sunt acasă, printre portretele Ipsilanților, Mavroghenilor, Mavrocordaților. La fel cum și Colegiul Arsakeion, situat la doi pași de moderna clădire a Ambasadei României din Atena, stă mărturie prezenței în viața politică românească a fiilor Eladei (vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1996).

Am avut bucuria să văd locurile pomenite mai sus în scurtul răgaz petrecut la Atena între cel de al VI-lea Simpozion internațional, organizat de Asociația greacă pentru cooperarea atlantică și europeană, cu tema *Balcanii și Mediterana, parteneri în stabilitate și cooperare* – și Conferința internațională *Balcanii după acordul de la Dayton,* ce și-a ținut lucrările la Tirana, la jumătatea lunii decembrie, prin grija Comitetului atlantic albanez. Invitațiile la ambele manifestări fuseseră trimise domnului Cristian Popișteanu, membru în Comitetul director al Centrului euro-atlantic, centru care mi-a înlesnit aceste două experiențe atât de interesante.

Reuniunea din capitala elenă a ținut două zile (6-7 decembrie). În frumosul centru Zappeion am putut participa la o dezbatere pasionantă despre viitorul Europei, privit dintr-o perspectivă mediteraneană și balcanică. Punctul cuminant l-a constituit prezența ambasadorului S.U.A. în Grecia, domnul Thomas Niles, și a însărcinatului cu afaceri al Federației Ruse, domnul Igor Morozov. Cei doi au fost invitați de organizatori să expună punctele de vedere ale țărilor pe care le reprezintă și interesele lor în zonă. Așa cum era de așteptat, domnul Morozov a reafirmat dezacordul conducerii de la Moscova față de apropierea NATO de granițele Rusiei. I-a fost ceva mai greu să explice această opoziție în condițiile în care Rusia nu mai are graniță comună cu țări ca România, Ungaria sau Polonia, dar a avut, vreme îndelungată, graniță comună cu Turcia, țară membră a NATO.

O idee susținută atât de cei care veneam din țările aspirante la primirea în NATO, dar și de reprezentanții comitetelor euro-atlantice din Franța (domnul F. Moreau de Balasy, un mai vechi colaborator al revistei noastre), Grecia, Belgia (colonelul R.G. Hürner, un prieten sincer al României) sau Turcia (domnul Vahit Halefoglu, fost ministru de externe al Turciei) a fost că Europa unită de mâine nu poate exista fără lumea balcano-mediteraneană.

Un alt aspect pe care l-am remarcat cu bucurie l-a constituit absența oricărei dispute româno-ungare, în contextul unor divergențe greco-turce, greco-albaneze și albanezo-sârbe. Atât domnul Victor Boștinaru, președintele comisiei de politică externă a Camerei Deputaților, cât și domnul Miklos Derer, secretarul general al Consiliului atlantic ungur, au insistat asupra noilor relații instaurate între țările noastre. Succesul reuniunii de la Atena s-a datorat, într-o mare măsură, domnului Theodossis Georgiou președintele Asociației grecești pentru cooperare atlantică și europeană. Cu afabilitate și diplomație, domnia sa a știut să modereze pasiunile, uneori prea aprinse, ale vorbitorilor și să asigure posibilitatea ca un mare număr de reprezentanți să poată să-și expună punctele de vedere, într-un interval de timp foarte scurt.

După un zbor de o oră și jumătate, deasupra mării și apoi peste munți arizi, acoperiți de zăpadă, am ajuns de la Atena la Tirana. Nu am descoperit chiar în acea seară, din cauza întunericului, cea mai mare atracție turistică – așa mi s-a spus – a Albaniei. Mi s-a înfățișat, în toată hidoșenia ei, abia când am parcurs drumul până la Durres, într-o excursie organizată de amabilele noastre gazde. Aproximativ din kilometru în kilometru, pornind de la șosea, pământul este împânat cu oribilele „ciuperci" din beton. Sunt adăposturile individuale, construite în anii comunismului, în care fiecare albanez trebuia să se refugieze în cazul invaziei „dușmanului" și de unde trebuia să lupte până la eliberarea patriei. Absurditatea regimului comunist, privațiunile îndurate atunci, dar și după căderea acestuia, au contribuit desigur la crearea actualei stări explozive din Albania.

Tema simpozionului organizat de Comitetul atlantic albanez se anunța incitantă. Dezbaterile au fost pe măsură. Șocul l-a produs însă reprezentantul Comitetului euro-atlantic rus, ziaristul Maxim Iusin, de la secția de politică externă a ziarului *Izvestia.* El a declarat – spre consternarea ataşatului militar rus, aflat în sală – că opoziția făcută de autoritățile ruse la extinderea NATO reprezintă o gravă greșeală diplomatică. Potrivit lui Iusin, Rusia ar fi trebuit demult să ceară să fie primită în NATO, sigur, exceptând aplicarea articolului 5 în cazul unui conflict pe care l-ar putea avea în Asia.

Amabilele noastre gazde albaneze – în frunte cu domnul general Alfred Moisiu, fost ministru adjunct al apărării, președintele Consiliului atlantic albanez – au reușit să ne facă extrem de plăcută ședera la Tirana. L-am putut întâlni și pe Genc Polo, consilier al președintelui Sali Berisha, fiul istoricului albanez al cărui nume a apărut deja în paginile *Magazinului istoric,* Stephanaq Polo.

Imaginea României – ca să folosim sintagma atât de uzitată – în Grecia și Albania este bună, după cum am aflat de la domnul Cristian Ionescu, ambasadorul României la Atena, și de la domnul Valentin Dumitru, secretarul II al ambasadei noastre în Grecia, respectiv de la domnul Dumitru Micu (care își încheia chiar în acele zile misiunea de ambasador al României la Tirana, după 23 ani petrecuți în Albania) și domnul Gheorghe Bucura, secretarul I al ambasadei noastre din capitala albaneză. Am aflat și că s-ar putea face mult mai mult și că se speră să existe mai multă susținere din țară.

Atât la Atena, cât și la Tirana toată lumea a fost de acord că NATO s-a dovedit singura instituție capabilă să asigure pacea și stabilitatea în Balcani și nu se întrezărește, cel puțin deocamdată, o alta care să fie în stare să preia o asemenea sarcină. De înțeles deci insistența cu care statele din Europa Centrală și de Sud-Est cer să fie primite în cadrul organizației. ■

Dorin MATEI

PENTRU O ISTORIE A VIEȚII ZILNICE

MARIA MAGDALENA SZÉKELY

Raportat la realitățile din alte spații istoriografice, peisajul pe care-l oferă producția cercetărilor istorice românești arată o anume inconsistență – dacă nu chiar absența totală – **a interesului pentru anumite „zone" ale trecutului; alături de multe altele,** viața zilnică **e una din acestea. Explicațiile nu lipsesc, desigur. Pe de o parte, caracterul militant pe care știința istorică românească a trebuit să-l asume încă de la începuturile ei a lăsat în umbră tot ceea ce putea să însemne cercetarea și descrierea unor întregi capitole din viața trecută; pe de altă parte, asemenea cercetări n-au fost sugerate cu pregnanță (ca în Apus) – necum ușurate! – de materialul documentar păstrat în arhivele publice și private. În fine, cred că pot să adaug la acest motiv de ordin subiectiv încă unul, subiectiv, care privește dezinteresul românului pentru elementele constitutive ale propriei sale vieți cotidiene. Trebuie să recunoaștem că am cam pierdut de multă vreme obiceiul de a așterne o masă frumoasă, cu față de masă albă, cu veselă și tacâmuri bune, măcar o dată pe săptămână, dacă nu în fiecare seară, când familia se adună acasă, și nu de puține ori ne mulțumim să mâncăm pe un colț al mesei din bucătărie, pe mușama sau pe ziar, din cratiță ori din vreun borcan: cultul mesei și al mâncării, respectul pentru acel ritual social cu tot ceea ce poate el să însemne, s-a pierdut. Și așa mai departe; s-a pierdut interesul pentru mâncărurile fine și pentru băuturile de calitate. Când acest interes nu este, pe cine să intereseze cum se mânca altădată, acum 200 de ani sau acum 500 de ani?!**

Viața, mai ales în ultimii 50-60 de ani, a însemnat din ce în ce mai mult un trai în comun, uniformizant la limita de jos; abordarea unui subiect ca acesta putea ușor să treacă drept o sfidare. Ca să nu mai vorbim de faptul că, pentru vremi mai depărtate, viața zilnică nu poate fi cercetată și reconstituită decât pentru anumite pături sociale, nu altele decât tocmai cele mai ieri condamnate de revoluția proletară.

Încercări n-au lipsit, desigur, și paginile revistei Magazin istoric **stau, ele însele, mărturie în acest sens. Totuși,** viața zilnică **nu a constituit, până acum, o direcție de cercetare – și pentru aceasta pledează autoarea articolului de față. E un îndemn la o muncă foarte migăloasă, care poate să însemne adunarea unor firimituri – și să nu uităm îndemnul Evanghelistului Ioan: „Adunați firimiturile ce au rămas, ca să nu se piardă ceva" – dar care dă, la urmă, cele mai frumoase satisfacții. Îndemnul pentru asemenea cercetări nu e deloc nou – l-a formulat Nicolae Iorga încă acum 85 de ani: „Noi căutăm pretutindeni viața, în micile ei amănunte de pace mai mult decât în momentele mari ale unei lupte: dorim a ști cum erau orășenii, căutăm în cler, nu pe vlădici, ci viața mănăstirească, suntem extrem de bucuroși când prindem o corespondență pierdută între doi oameni fără nume..., din toate acestea, se înțelege mai deplin istoria românilor decât din toată poliloghia istoriei pragmatice cu care se tâmpesc de multe ori generații întregi de copii"** (Nevoia înnoirii cunoștințelor istorice în învățământul secundar, **1912**).

Dezbărată de zgura prejudecăților și clișeelor, cercetarea istorică românească trebuie să răspundă, în sfârșit, acestui îndemn, realizând și în acest chip integrarea în mișcarea de idei a Europei. Și cred că suntem îndreptățiți să așteptăm ca la acest îndemn să răspundă în primul rând **reprezentanții celei mai tinere generații de istorici români.**

Ștefan S. GOROVEI

CĂUTÂND PRETUTINDENI VIAȚA

În anii '50, când prestigioasa editură franceză Hachette inițiia, sub influența noului curent istoriografic al Școlii de la „Annales", seria de lucrări „La vie cuotidienne...", o eventuală cuprindere a spațiului românesc într-o asemenea cercetare de amploare era imposibilă. Nu numai pentru faptul că istoriografia noastră, tributară unei ideologii politice, urma pe atunci alte direcții, ci fiindcă se considera (se mai consideră și astăzi) că izvoarele românești nu permit o atare abordare. Câteva decenii mai târziu, la vremea când în Europa occidentală Noua Școală era deja depășită de noi curente și orientări, exploratorii trecutului nostru au lansat pentru prima oară ideea preluării metodelor de lucru experimentate de istoriografia apuseană și a aplicării lor la sursele specifice istoriei românești. Au urmat câțiva ani de dezbateri în jurul acestei chestiuni: istoricii din generația mai tânără erau gata să se încumete a scrie studii și cărți în noua manieră, dar fără a cunoaște temeinic izvoarele, alții, mai obișnuiți cu tratarea „pozitivistă", considerau că este mai bine, pentru moment, să se continue *acest* fel de cercetări. Controversele au rămas, din păcate, sterile, istoricii români mergând, fiecare, pe drumul ce li se părea mai potrivit. Discuții mai aprinse s-au purtat, cum era firesc, între medieviști, fiindcă Evul de Mijloc era cel mai puțin cunoscut sub raportul mentalităților și, în egală măsură, cel mai sărac în surse potrivite.

Aria de investigat în domeniul istoriei mentalităților este, practic, nemărginită; doar lipsa de imaginație a autorului îi poate pune limite. Că așa stau lucrurile o dovedesc cu prisosință numeroasele lucrări cu subiecte dintre cele mai felurite și mai neașteptate: s-au scris, în Apus, istorii ale locuinței, ale veșmitelor, ale alimentației, ale bolilor, ale morții, s-au scris istorii ale fricii, ale iubirii, ale femeii, ale bastardului, ale sărăciei, ajungându-se până la istorii ale cuplului și la istoria de zi cu zi a unei așezări. Rezultatele unor asemenea investigații, sintetizate și rânduite după principii cronologice și spațiale, au fost înglobate în deja clasica lucrare *Istoria vieții private* (5 volume), coordonată de Philippe Ariès și Georges Duby.

Există, așadar, suficient de multe exemple de la care s-ar putea porni și tot atâtea direcții care s-ar putea parcurge în alcătuirea unor lucrări de istorie a mentalităților pentru spațiul românesc. Dar, ca să se ajungă la o construcție solidă și durabilă, istoricul trebuie să aibă răbdarea de a parcurge sute, poate mii de izvoare, de cele mai diferite tipuri și proveniențe. Într-o ordine aleatorie, care nu ține seama de criteriul importanței, aș aminti: *urmele de viață* descoperite pe cale arheologică (locuințe, vase, obiecte, podoabe, morminte, resturi de veșminte), *documentele* (acte de proprietate, zapise, cărți de mărturie, foi de zestre, testamente, privilegii comerciale, registre de socoteli, scrisori particulare), *cronicile interne, însemnările călătorilor străini* care au trecut prin Țările române, *pecețile* și toate celelalte izvoare heraldice, *inscripțiile* (pietre de mormânt, pisanii, inscripții pe clopote și pe alte obiecte, semne de pietrari), *însemnările pe cărți.* La toate acestea se adaugă mărturiile vizuale: *miniaturile, pictura religioasă, pictura laică.*

Specificul acestor izvoare impune și metoda de lucru pe care cercetătorul trebuie s-o urmeze într-un studiu de istorie a mentalităților. Metoda, fundamentată și experimentată în istoriografia apuseană, este mai elastică și mai complexă decât aceea folosită în cercetările obișnuite. Aceasta, pentru că sursele conțin arareori informații directe despre modul de viață al oamenilor în Evul Mediu; informațiile trebuie, de cele mai multe ori, căutate printre rânduri, dincolo de litera documentului sau de piatra scoasă dintr-un complex arheologic. În plus, informațiile extrase din surse diferite trebuie în permanență coroborate, pentru închegarea unui tablou pe cât posibil complet.

Cunoscând izvoarele istoriei Evului Mediu, precum și lucrări de istorie a mentalităților din Occident, am ajuns la concluzia că *se poate* articula un plan de cercetare a vieții de toate zilele în Țările române.

Orice studiu de istorie a vieții cotidiene trebuie să înceapă cu prezentarea cadrului general în care se desfășura existența oamenilor: aspectul general al țării și al așezărilor. Pentru spațiul nostru, unde informațiile despre sat și viața sătenilor sunt destul de sărace, apelul la studiile etnografice se impune de la sine. În așezări se găseau casele, conacele boierești și curțile domnești. Se poate reconstitui înfățișarea acestor locuințe (cu mobilele lor, cu sobe, icoane, tablouri, argintărie, ceasornice, cu covoare pe podele și pe pereți, cu fețe de masă și perne pe paturi), a grădinilor și acareturilor.

Aceasta era ambianța în care cuplul își trăia viața de zi cu zi. Condiția femeii, strategiile matrimoniale, înzestrarea fetelor, căsătoria, numărul de copii, bastarzii, alegerea numelor, relațiile dintre soți, dintre părinți și copii, dintre frați, infidelitățile, divorțurile, văduvia, moștenirile – iată direcțiile principale într-un studiu de istorie a cuplului.

Se cuvine apoi a acorda atenție veșmintelor: costumului feminin, coafurilor, bijuteriilor, dar și costumului masculin (în toate cele trei ipostaze ale sale: costumul zilnic, costumul de ceremonie și cel de luptă), tunsorilor, bijutierilor și parfumurilor.

Cum se hrăneau strămoșii noștri? Ce mâncăruri preferau, ce băuturi, ce dulciuri, ce fructe? De unde se aduceau (uneori, de unde se importau) anumite alimente? Răspunsurile la aceste întrebări trebuie completate cu descrieri ale unor ospețe, ale veselei, ale tacâmurilor și ale instrumentelor muzicale care întregeau atmosfera de bună-dispoziție a comesenilor.

Bolile curente, epidemiile, gradul de igienă și instalațiile sanitare sunt aspecte de neocolit într-o lucrare închinată vieții din trecut.

Cu aceasta, liniile generale ale existenței private a individului sunt trasate și se trece la următorul registru: viața în comunitate. În societatea medievală oamenii erau puși în fața unor greutăți, presiuni și răsturnări nu întru totul diferite de cele din zilele noastre. Erau și pe atunci procese, izbucneau și pe atunci incedii, se produceau dezastre naturale sau distrugeri armate, se comiteau crime.

La curte, domnul și boierii săi nu croiau doar planuri de război și nu discutau doar pe marginea încheierii unui tratat de pace. Pe cuprinsul țării existau mai multe reședințe domnești, vizitate din timp în timp de principe și suita sa; aici, pentru petrecerea plăcută a timpului, se organizau jocuri, spectacole de teatru, întreceri, se asculta muzică și se dansa. În anumite zile, curtea pleca la vânătoare, cu arme, șoimi, câini, cai și corturi. Alteori, mergea la câte o nuntă. Nu trebuie să surprindă pe nimeni afirmația că domnii și boierii noștri aveau deprinderi, am zice astăzi „la modă", întocmai ca cele de la curțile princiare europene, adesea vizitate de ei, la ceremonii de depunere a omagiului vasalic sau în misiuni diplomatice.

Educația fiilor de boieri era un pas important în formarea viitorilor oameni de curte. Unii dintre ei erau școliți în Polonia sau Transilvania, cei mai mulți serveau ca paji pe lângă domn sau pe lângă marii boieri. Dar cum se manifesta grija pentru educația fetelor? Unde învățau ele carte (cele care învățau)?

În Evul Mediu, oamenii se îndeletniceau mai ales cu agricultura. Izvoarele – arheologice, etnografice și documentare – spun câte ceva despre plantele cultivate, despre pomii fructiferi, despre vii, animale, păsări și albine, despre uneltele folosite.

În p. 57: *pictura bisericilor (grupul fecioarelor din scena* Maica Domnului adorată de fecioare *de pe fațada sudică a Humorului)...*

...sau miniatura (detaliu dintr-un document emis de Al. Ipsilanti vodă în 8 august 1788) ajută la reconstituirea vieții dintr-o anumită perioadă

Existau și negustori autohtoni, dar marele comerț, în care erau antrenate și Principatele române, îl făceau negustorii străini. Cercetarea principalelor drumuri, a mărfurilor importate, exportate și a celor scutite de vamă, a taxelor vamale și a punctelor de vamă scot în evidență destule aspecte ale traiului cotidian, ale prosperității țării și locuitorilor ei.

Prin târguri sau orașe, pe lângă curțile boierești, se aflau atelierele meșteșugarilor (cojocari, blănari, croitori, cizmari). Existau, de asemenea, pietrari, zidari și zugravi. Uneori, însă, aceștia nu corespundeau întru totul gustului și exigenței curții și atunci erau aduși din țări străine pictori de biserici, sculptori în piatră, dar și bucătari, brutari și croitori de lux.

Tot străini erau și medicii, farmaciștii și bărbierii. Medicamentele „de farmacie" (căci exista și o farmacie populară, naturistă, cu reminiscențe până în zilele noastre) erau comandate îndeosebi în Transilvania, ca și ochelarii din sticlă cu rame de aur.

În afara categoriei sale active, productive *(laboratores)*, societatea medievală o cunoștea și pe aceea a călugărilor *(oratores)*. Viața acestora, cu îndeletnicirile, hrana, obiectele de cult și veșmintele formează un capitol aparte.

În fine, săraci sau bogați, aristocrați sau nu, înalți dregători sau umili călugări, femei și bărbați, toți acești oameni au trecut, rând pe rând, în lumea umbrelor. De aceea, o istorie a vieții de zi cu zi trebuie să se încheie cu un capitol despre moarte, despre concepția asupra morții, despre grija pentru viața de dincolo, despre testamente și bunuri lăsate moștenire.

Acesta este, deocamdată, un proiect. Dar începutul trebuie făcut, o dată și o dată, eventual călăuzindu-ne după cuvintele regretatului Georges Duby din prefața la *Istoria vieții private:* „Ne vedem siliți să străpungem ici-colo mărăcinișul, să jalonăm terenul; aidoma arheologilor care, pe o suprafață neexplorată, ale cărei bogății le cunosc, dar mult prea vastă pentru a fi cercetată sistematic pe toată întinderea ei, se mulțumesc să sape doar câteva tranșee de reperaj, putem doar sonda teritoriul, fără a nutri iluzia de a scoate la iveală ansambluri întregi. Constrânși să bâjbâim, ne-am resemnat, de la bun început, să oferim cititorilor nu un bilanț, ci un program de cercetare". ■

GĂGĂUZII

CONSTANTIN REZACHEVICI

Cine sunt găgăuzii? În România, numele lor are, la nivel popular tradiţional, un conţinut uşor ironic, din pricina aprecierii caracterului şi obiceiurilor acestui popor, foarte deosebite de cele ale românilor. Omul de rând nici nu prea ştie astăzi cine sunt găgăuzii, aflaţi în număr foarte mic în Dobrogea sau răspândiţi prin ţară. A aflat despre ei ceva mai mult când, în august 1990, cei din sudul Republicii Moldova şi-au proclamat „independenţa" regiunii locuite de ei, de „teama", alimentată de o propagandă de tip sovietic, a unei eventuale reuniri a Basarabiei cu România. S-a vorbit din nou despre găgăuzii din Republica Moldova după 7 decembrie 1994, când Parlamentul acesteia a votat legea conform căreia „Găgăuzia este o formaţiune teritorială autonomă, o dovadă a autodeterminării găgăuzilor, şi este parte integrantă a Republicii Moldova". **Apoi, după 5 martie 1995, când găgăuzii şi-au desfăşurat „referendumul" propriu, şi, în sfârşit, după 11 august acelaşi an, când preşedintele de atunci al Republicii Moldova, Mircea Snegur, a promulgat legea care aproba formarea Găgăuziei** (Gagauz-Yeri), **ca** „unitate teritorială autonomă cu statut special", **cuprinzând trei oraşe (Comrat, Ceadâr-Lunga şi Vulcăneşti) şi 23 de comune cu 27 localităţi. Prin referendumul amintit, susţinut şi de bulgarii din zonă, s-a cerut ca limba oficială a Găgăuziei să fie cea** ...rusă! **Ciudat, pentru că găgăuzii sunt turci şi limba lor maternă este** turca! **Ce fel de turci şi mai ales când şi cum au venit ei în spaţiul românesc?**

Păreri despre originea găgăuzilor

Numele lor nu ne spune prea mult. Ca la mai toate populaţiile turce nomade sau colonizatoare de teritorii, numele provine din cel al unui conducător. Cât despre părerea actuală a găgăuzilor înşişi despre originea lor, aceasta e destul de nebuloasă[1].

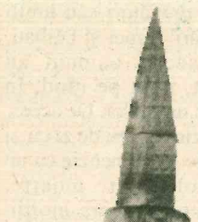

O abundentă istoriografie a problemei grupează ipotezele referitoare la originea găgăuzilor în cel puţin patru curente. Toate recunosc originea turcă a găgăuzilor, limba lor aparţinând limbilor turce sudice, vorbite în Turcia, Azerbaidjan şi Turcmenistan. Numai că unii cercetători îi consideră descendenţi ai pecenegilor sau ai cumanilor, respectiv doar ai uzilor, numiţi în sec. XI în cronicile ruseşti „căciulile negre" *(ciornâe klobuki; karakalpak),* care în contact cu ruşii kievieni ar fi adoptat creştinismul ortodox, devenind „călăuzi". Un alt curent descinde pe găgăuzi din amestecul oghuzilor selgiucizi, stabiliţi după 1261 în Ţara Carvunei, cu alte triburi turce care ar fi locuit aici în prima jumătate a sec. XIII. Aceste două populaţii ar fi întemeiat împreună un stat oghuz de religie creştin-ortodoxă, cu reşedinţa la Carvuna (identificată greşit cu Balcic). În 1346, conducătorul triburilor oghuze din acest stat, Balik (Balica) ar fi intervenit în luptele interne de la Constantinopol, iar în 1357 ar fi fost urmat la conducere de către Dobrotici, iar acesta de Ivanco,

[1] Numai ca exemplu, se pot vedea opiniile din 1990 ale „preşedintelui" Găgăuziei, Stepan Topal, în lucrarea lui Gh. Budeanu, *Transnistria în flăcări,* Chişinău, 1993, pp. 27-30.

Vechea geamie de la Babadag

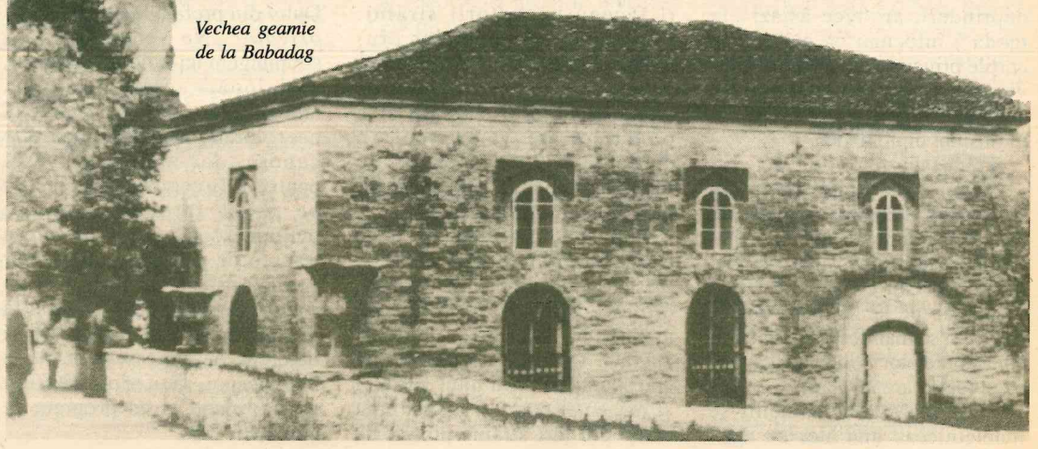

ultimul rămânând în scaun până în 1389. În realitate, *singurul element turcesc de suprastructură* în acest „stat" a fost numele lui Balica (în turcă înseamnă peşte). Dar asta nu spune numic despre originea lui etnică, de vreme ce fraţii săi, Dobrotici şi Teodor, purtau nume slav, respectiv grecesc.

Cel de-al patrulea curent istoriografic, de regulă bulgar, vede în găgăuzi, fie urmaşi direcţi ai protobulgarilor lui Asparuh din sec. VII, fie „bulgari turcizaţi" în vremea contactelor de la sudul Dunării cu pecenegii, uzii şi cumanii, sau, ulterior, cu turcii otomani.

Ca o curiozitate, reţinem şi părerea lui N. Iorga, care îi socotea pe găgăuzi greci turcizaţi.

În sfârşit, deşi specialişti cunoscuţi, precum G.D. Balaşcev, G.I. Brătianu, A.I. Manov, P. Wittek sau Aurel Decei au legat explicit originea găgăuzilor de stabilirea în 1263 a turcilor selgiucizi anatolieni în Dobrogea, ultima lucrare dedicată găgăuzilor, apărută la 1993 în România sub semnătura Mihaelei Babuşka, revine la părerea după care originea acestora a însemnat un proces de durată, reprezentat într-o primă etapă (sec. XI – prima jumătate a sec. XIII) de migrarea şi în parte aşezarea în spaţiul românesc şi bulgăresc a pecenegilor, uzilor şi cumanilor, ultimii în majoritate creştinaţi, peste care, într-o a doua etapă (a doua jumătate a sec. XIII), s-a aşezat un alt strat turc venit din Anatolia.

În realitate, originea găgăuzilor are un punct de plecare precis, plasat în 1263-1264 şi legat de evenimentele politice petrecute în sultanatul selgiucid de Rum, din Anatolia fostă bizantină, şi cele din Imperiul bizantin. Găgăuzii au reprezentat nu atât ultimul val de migratori turci, cât mai degrabă primul val de colonişti de acest neam care a afectat spaţiul românesc.

Este drept că vechii turci – pecenegii, uzii şi cumanii – în migraţia lor spre Europa Centrală şi de Sud-Est au trecut şi peste spaţiul românesc, zăbovind, pe rând, aici vreme de aproape trei veacuri şi jumătate (sec. XI-XIV), lăsând urme în toponimie şi în nomenclatura pastorească şi militară a românilor. Ei au dispărut însă aproape cu totul, topindu-se în masa autohtonă sau strămutându-se la sud de Dunăre şi în arealul ungar, *înaintea* întemeierii statelor româneşti în sec. XIV.

Triburile turcilor oghuzi (numiţi de bizantini uzi), originare din teritoriul cuprins între fluviul Iaic (Ural) şi Marea Caspică, până la Munţii Altai, au pătruns în Horezm, până spre Volga, dând naştere, în sec. XIV neamurilor uzbek şi kazah. Alte triburi ale uzilor au pornit spre vest, pe urmele pecenegilor, prin stepa nord-pontică, la rândul lor împinse de cumani şi hărţuite de ruşi. Pe la 1050 primele lor elemente apar în Buceag şi Câmpia Română. În 1060, au fost înfrânţi de cneazul Iziaslav al Kievului, strămutându-se în stânga Dunării de Jos, în spaţiul românesc. După numai patru ani, uzii au trecut în masă fluviul în Imperiul bizantin, unde, în 1065, au fost învinşi de bizantini şi pecenegi, rămăşiţele lor fiind colonizate în Macedonia sau fugind înapoi peste Dunăre pentru a se angaja în slujba cnezilor ruşi. Abia peste două veacuri uzii au apărut din nou în spaţiul românesc, sub numele de găgăuzi. Iată cum.

Mihail VIII Paleologul

Uzi – turci selgiucizi – găgăuzi

În a doua jumătate a sec. X, odată cu uzii care porniseră spre Dunăre, pe la nordul Mării Negre, alte triburi ale acestora, islamizate la mijlocul aceluiaşi veac, au plecat spre sud-vest, sub numele de turci selgiucizi, după numele unuia dintre conducătorii lor, Selğiuc (Selçuk), fondatorul dinastiei. Spre sfârşitul sec. X ele întemeiau un întins stat turco-selgiucid, cunoscut sub numele de Imperiul marilor selgiucizi, care cuprindea Iranul, Irakul, Afganistanul şi Siria, vizând Armenia şi Asia Mică bizantină. În a doua jumătate a sec. XI acest imperiu s-a împărţit între mai multe dinastii selgiucide, cea mai puternică dintre ele devenind cea din partea apuseană, care a realizat ocuparea Asiei Mici bizantine, întemeind aici sultanatul de Rum (1077-1302).

În 1015, turcii selgiucizi au început pătrunderea în teritoriile bizantine din Asia Mică. Atacat de uzi la vestul Mării Negre şi de rudele lor selgiucide în Asia Mică, Imperiul bizantin a putut reacţiona serios abia în 1065, când i-a învins pe uzi la sud de Dunăre. În schimb, la 19 august 1071 selgiucizii din Iran conduşi de Alp Arslan au obţinut o mare victorie la Mantzikert (Malazgirt), la nord-vest de lacul Van. Selgiucizii l-au luat prizionier pe împăratul Roman IV Diogenes; prin tratatul de pace încheiat,

acesta recunoștea dreptul turcilor selgiucizi de a se așeza în Asia Mică (Anatolia). Sarcina de a organiza noile teritorii cucerite de selgiucizi a revenit lui Suleiman, beiul de Niceea (Iznik), vărul lui Alp Arslan. Acest Suleiman, conducătorul Anatoliei, este considerat întemeietorul sultanatului de Rum, cu centrul la Konya (Iconium), care între 1080-1243 și-a întins stăpânirea peste aproape întreaga Asie Mică.

Invazia mongolă și înfrângerea de la Kösedag (Köse Dağ), în nord-estul Anatoliei, în 1243, au marcat însă începutul prăbușirii sultanatului de Rum. Ajuns sub strictul control al ilhanului mongol din Iran, ultimul sultan selgiucid a fost înlăturat definitiv în 1308.

Acesta a fost cadrul general, propice declanșării, în a doua jumătate a sec. XIII, a unor puternice conflicte dinastice ce au dus în final la așezarea pe pământ românesc al viitoarei Dobroge a unor mase de turci selgiucizi, ai căror urmași sunt găgăuzii și gecalii (girgialî) din Deliorman (Bulgaria).

Sultanatul de Rum a mai avut, se pare, un contact anterior cu spațiul românesc pontic. Prin anii 1221-1227 sultanul Assaeddin Kaykobad I (1220-1237) a inițiat o expediție de cucerire a orașului Sudak din Crimeea, aflat sub stăpânire cumană. Cum unii oșteni ai săi se temeau de călătoria pe mare, *„au mers pe uscat, prin țara valahă, ținând malul mării"*, ceea ce din punct de vedere geografic și militar pare greu de realizat, dar nu imposibil.

Izzeddin Kaykaus II și Sarî Saltâk Dede

Acțiunea care a făcut ca, în 1263-1264, un grup de turci selgiucizi din sultanatul de Rum să părăsească Anatolia și să se așeze în Dobrogea, a fost determinată de conflictul dintre sultanul Izzeddin Kaykaus II (1246-1257) și fratele său Rukneddin Kâlâs Arslan IV. Acesta din urmă, cu ajutor mongol de la ilhanul Hülagü a pătruns în 1257 în Anatolia, silindu-l pe Izzeddin Kaykaus II să se retragă, împreună cu familia sa și o parte din trupe, la Antalya, în sudul Anatoliei, pe țărmul Mării Mediterane. După alte înfrângeri suferite în Anatolia răsăriteană de oastea sa comandată de Ali Bahadir, Izzeddin a cerut împăratului bizantin Mihail VIII Paleologul (1259-1282) dreptul de a se refugia pe teritoriul bizantin.

În 1261, Mihail VIII a reușit să-i alunge pe cruciații latini din Constantinopol, fiind considerat restauratorul imperiului. În luptele împotriva adversarilor săi a fost ajutat și de forțele sultanului de Rum refugiate pe pământ bizantin. Izzeddin a fost tratat cu deosebită onoare, la 26 iulie 1261, făcând parte din cortegiul triumfal cu care Mihail VIII a intrat în capitala eliberată de cruciați. Curând însă, Izzeddin Kaykaus II i-a cerut împăratului, fie ca acesta să lupte împotriva mongolilor, pentru a-l restaura pe tronul de la Konya, fie – după mărturia cronicarului bizantin Nichifor Gregoras – să-i acorde loc de așezare pentru el și oamenii săi pe teritoriul bizantin.

Pentru moment, Mihail VIII nu era interesat să intre în conflict cu mongolii, având atenția ațintită spre Dunăre. În 1262 a reușit să ocupe litoralul pontic apusean, cu localitățile Anchialos și Mesembria, extinzând autoritatea bizantină spre nord. În 1263, flota aliată bizantino-genoveză a fost înfrântă de cea venețiană, iar pe uscat, Mihail VIII a purtat lupte cu latinii principelui de Ahaia, Guillaume de Villehardouin. Se înțelege de ce a cedat în fața cererilor lui Izzeddin Kaykaus II, căruia i-a dat drept de așezare în Dobrogea, a cărei parte de nord se afla atunci însă sub autoritatea Hoardei de Aur. Cronicarul Yazicioğlu Ali menționează: *„Împăratul le-a acordat acestora, ca loc de patrie, țara Dobrogei, care avea locuri bune, potrivite pentru creșterea vitelor, climă plăcută și locuri bune de vânat. Atunci, ei au înștiințat în taină familiile turcești nomade din Anatolia, care depindeau de ei. Sub pretextul pentru iernare, aceștia au descins la Iznik* [Niceea] *și după scurt timp au trecut din Üsküdar* [Scutari, pe țărmul asiatic, în fața Constantinopolului] *multe familii turcești. Împreună cu acestea a trecut și răposatul Sarî Saltâk* [Sarî Saltâk Dede sau Baba (Moșul Saltâk cel Galben, al cărui mormânt se află la Babadag = Stânca Moșului)]. *Mult timp în țara Dobrogei erau două-trei orașe musulmane* [între care și Babadagul] *și un număr de 30 sau 40 de cete de familii turcești. Aceștia răspundeau dușmanilor împăratului pe care îi distrugeau"*. Cronicarul scrie în veacul XV, când numele de Dobrogea se răspândise, înlocuind pe cel de Paristrion sau Podunavia.

Trecerea turcilor lui Izzeddin Kaykaus II (de la care vine și numele *găgăuzilor;* în turcă Kaykaus pronunțându-se Gaigaus) din Asia Mică în Dobrogea, s-a produs se pare, pe uscat, prin imperiu, în lungul țărmului pontic, cu aprobarea împăratului, căruia trebuiau să-i presteze servicii militare. Deplasarea a avut loc; după cronicarul turc Seyyid Lokman, în anul Hegirei 662 (1263 noiembrie 4-1264 octombrie 23). Nu știm precis unde s-au stabilit acești selgiucizi, pe care îi vom numi de-acum găgăuzi, dar părerea unor istorici bulgari că e vorba de Țara Carvunei nu are suport documentar.

Arheologic, se constată că în sec. XIII-XIV în jurul Caliacrăi a existat o concentrare cumană, dar între aceștia și găgăuzi sunt deosebiri lingvistice. Sub acest aspect, găgăuzii sunt mai apropiați de pecenegii din Deliorman, unde se constată existența gecalilor (girgialî), adică a turcilor foarte probabil selgiucizi rămași islamici, poate din valul venit din Anatolia în 1263-1264. În plus, cronicarii turci Yazicioğlu Ali și Seyyid Lokman indică drept conducător efectiv, probabil și religios, al găgăuzilor pe Sarî Saltâk, al cărui mormânt venerat ulterior de mahomedani se află la Babadag, adică în Paristrion-Paradunavon-Podunavia, cum se numea Dobrogea românească până în vremea lui Mircea cel Bătrân. Tradiția cronicilor turcești spune că Sarî Saltâk venea de la Muntele Alb cu 10 000-12 000 de oameni și s-a așezat într-o regiune care avea centrul la Babadag, departe de Țara Carvunei, chiar dacă în secolele următoare găgăuzii au peregrinat și prin aceste locuri și chiar s-au stabilit aici. Turcologul Franz Babinger (*Magazin istoric,* nr. 4/1994) și G.I. Brătianu înclină să vadă în turcii lui Sarî Saltâk un ordin cripto-șiit de bektași eretici în cadrul islamului, emigrarea lor având un caracter religios. Oricum, Babadagul și nu Caliacra a rămas legat documentar de amintirea lui Sarî Saltâk, care și-a aflat aici și mormântul, iar orașul poartă chiar numele lui.

Derviși – ordin călugăresc militar

Călătorul arab Ibn Battuta (1304-1377) menționa în 1330-1331: *„Am ajuns în orașul numit Baba Saltâk... Se zice că acest Saltâk era un contemplativ sau un proroc, dar se mai spun despre el și lucruri pe care le condamnă religia"*. La acea dată orașul era socotit cea mai depărtată posesiune spre sud-vest a Hoardei de Aur. În sec. XVII Evlia Celebi relata că în 1484 Baiazid II ar fi aflat inscripția mormântului lui *„Saltâk Baba Mehmed Gazi"*, ridicând acolo un mausoleu, o moschee și alte construcții, alcătuind *hass*-ul (feuda) Saltâk Sarî. Același Evlia Celebi culege din Enisala apropiată tradiția după care Babadag (Muntele Moșului), al doilea nume al orașului, a fost dat după distrugerea mormântului de către creștini. În 1538, în campania împotriva lui Petru Rareș, sultanul Suleiman Magnificul a trecut prin Babadag, jurnalul său consemnând că *„Sarî Saltâk* [Baba] *este înmormântat aici"*.

În 1994, Mehmet Ali Ekrem considera că *„cel mai vechi monument de artă turcă din Dobrogea este mausoleul lui Sarî Saltâk din Babadag, rămas din secolul al XIII-lea* [sic!]. *Acest mausoleu a fost renovat acum câțiva ani"*.

Interesant este că în săpăturile arheologice efectuate în curtea moscheei s-au descoperit urmele unor locuințe creștine datând cu peste un mileniu înainte de venirea turcilor aici. De altfel, Ana Comnena relata că în 1086, pecenegii ce se retrăgeau sub presiunea cumană la sud de gurile Dunării au intrat în tratative cu conducători locali: Tatos zis Chalis, Sesthlav și Satza, care stăpâneau Silistra, Vicina și alte orașe din zonă, unde masa populației o formau românii, pe lângă care se aflau mai ales pecenegi, ca factor conducător. La aceștia din urmă s-au adăugat, în sec. XII-XIV, elemente genoveze și tătărești ale Hoardei de Aur, care la 1330-1331 își extinsese stăpânirea tocmai până la Babadag.

Așadar, găgăuzii lui Sarî Saltâk din zona Babadagului nu s-au așezat pe pământ pustiu, ci alături de români, pecenegi, genovezi și cumanotătari. Prezența românilor ortodocși, supuși mitropoliei de Vicina, ea însăși ascultătoare de Patriarhia din Constantinopol, a fost, de altfel, determinantă în creștinarea ulterioară a găgăuzilor... ■

(Va urma)

Fondul Proprietății de Stat

LISTA NR. 48
societăți comerciale mici propuse pentru privatizare

Nr. crt.	Denumirea societății comerciale	Număr registru comerț	Cod fiscal	Jud.	Localitate	Adresa	Domeniu de activitate	Capital social (mil.lei)
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1	CRIȘUL*	J05/137/91	2722378	BH	ORADEA	AVRAM IANCU 164	TURISM	2267.0
2	LESU*	J05/802/95	7551511	BH	ORADEA	B-DUL DACIA 46	ALIMENTAȚIE PUBLICĂ	1606.0
3	MAGAZIN 47 TEXTILE**	J13/2500/96	9075520	CT	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. C1	COMERȚ	47.0
4	MAGAZIN 25 SPORT TURISM**	J13/2507/96	9104900	CT	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. C1	COMERȚ	52.0
5	MAGAZIN 52 TEXTILE**	J13/2509/96	9075511	CT	NĂVODARI	PRIMĂVERII NR. 1	COMERȚ	12.0
6	MAGAZIN 4 ALIMENTARĂ**	J13/2498/96	9092750	CT	NĂVODARI	GHIOCEILOR BL. L 7C	COMERȚ	72.0
7	MAGAZIN 43 ÎNCĂLȚĂ-MINTE**	J13/2494/96	9075481	CT	NĂVODARI	ALBINELOR BL. A3	COMERȚ	59.0
8	MAGAZIN 50 TEXTILE**	J13/2489/96	9075503	CT	NĂVODARI	GHIOCEILOR 1	COMERȚ	19.7
9	MAGAZIN 21 ELECTRICE**	J13/2485/96	9092830	CT	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. E1	COMERȚ	60.0
10	MAGAZIN 22 METALO-CHIMICE**	J13/2497/96	9075430	CT	NĂVODARI	ALBINELOR BL. E1	COMERȚ	37.7
11	MAGAZIN 42 ÎNCĂLȚĂ-MINTE**	J13/2488/96	5285857	CT	NĂVODARI	NUFERILOR BL. A	COMERȚ	9.5
12	MAGAZIN 26 TEHNICO-SANITARE**	J13/2492/96	9027190	CT	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. 1 C1	COMERȚ	44.0
13	MAGAZIN 30 BIJUTERIA**	J13/2508/96	9006619	CT	NĂVODARI	MIDIEI BL. C1	COMERȚ	87.5

Fondul Proprietății de Stat

LISTA NR. 48
societăți comerciale mici propuse pentru privatizare

Nr. crt.	Denumirea societății comerciale	Număr registru comerț	Cod fiscal	Jud.	Localitate	Adresa	Domeniu de activitate	Capital social (mil.lei)
0	1	2	3	4	5	6	7	8
14	MAGAZIN ALIMENTAR 3**	J13/2486/96	9075546	CT	NĂVODARI	NUFERILOR 21	COMERȚ	97.5
15	MAGAZIN ALIMENTAR 2**	J13/2496/96	9092768	CT	NĂVODARI	ALBINELOR BL A9	COMERȚ	28.7
16	MAGAZIN 48 TEXTILE ÎNCĂLȚĂMINTE**	J13/2487/96	9075538	CT	NĂVODARI	ALBINELOR 10	COMERȚ	7.2
17	MAGAZIN 27 TEXTILE**	J13/2510/96	9092814	CT	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. 1 C1	COMERȚ	25.0
18	MAGAZIN 53 MERCERIE**	J13/2502/96	9075465	CT	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. 1 C2	COMERȚ	14.2
19	MAGAZIN 51 TEXTILE**	J13/2491/96	9075457	CT	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. 1 C1	COMERȚ	11.0
20	MAGAZIN ALIMENTAR 9**	J13/2501/96	9075490	CT	NĂVODARI	FRUNZELOR BL. R8	COMERȚ	43.0
21	METALO- 63 CHIMICE VALENTINA**	J22/1183/95	7794723	IS	IAȘI	GALAȚI 14	COMERȚ	20.0
22	MAGAZIN 68 MERCERIE*	J22/1525/95	7863009	IS	IAȘI	BD. TUDOR VLADIMIRESCU 3	COMERȚ	48.0
23	ELCHIM*	J22/1875/94	6101136	IS	IAȘI	NICOLAE IORGA 10	COMERȚ	1214.0
24	MAGAZIN 73 TRICOTAJE**	J22/1446/95	7839663	IS	IAȘI	NICOLINA 51	COMERȚ	175.2
25	SEICA**	J35/421/96	8534012	TM	TIMIȘOARA	ARDEALULUI 2–4	COMERȚ	37.0
26	SPASEMIV**	J35/431/96	8524604	TM	TIMIȘOARA	DALIEI 13	COMERȚ	16.6

* S.C. înființate prin divizare până la 15.06.1995.
** S.C. înființate prin divizare după data de 15.06.1995.

Fondul Proprietății de Stat

LISTA NR. 49
societăți comerciale mici propuse pentru privatizare prin negociere directă

Nr. crt.	Jud.	Denumire societate	Localitate	Adresa
1	CT	MAGAZIN ALIMENTAR NR. 6**	NĂVODARI	RÂNDUNELELOR NR. 3
2	CT	RESTAURANT TASAUL**	NĂVODARI	NUFERILOR NR. 17
3	CT	MAGAZIN NR. 41 TEXTILE-ÎNCĂLȚ.**	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. C1
4	CT	MAGAZIN ALIMENTAR ATLANTIC**	NĂVODARI	NUFERILOR BL. C3
5	CT	COFETĂRIA AURORA**	NĂVODARI	MIDIEI NR. 1
6	CT	MAGAZIN ALIMENTAR NR. 5**	NĂVODARI	NĂVODARI BL. A4
7	CT	MAGAZINUL NR. 23 METALO-CHIMICE**	NĂVODARI	CONSTANȚEI BL. E2
8	CT	PIZZERIA NĂVODARI**	NĂVODARI	ALBINELOR BL. A4
9	CT	PATISERIA NĂVODARI**	NĂVODARI	NUFERILOR BL. C1
10	IS	MAGAZIN 69 MERCERIE TEX*	IAȘI	VALEA ADÂNCĂ NR. 54, BL. 971
11	IS	MAGAZIN 68 CONFECȚII Z.D.*	IAȘI	TUDOR VLADIMIRESCU NR. 3
12	IS	M.C. 65 LĂCRĂMIOARA*	IAȘI	ORIENTULUI BL. 845
13	IS	M.C. 62 TĂNASE*	IAȘI	B-DUL CHIMIEI 13 13, BL. F 1–2
14	IS	M.C. 64 LARIO*	IAȘI	SĂLCIILOR 8 8, BL. 828

* S.C. înființate prin divizare până la 15.06.1995.
** S.C. înființate prin divizare după data de 15.06.1995.

Fondul Proprietății de Stat

LISTA NR. 49
societăți comerciale mici propuse pentru privatizare prin negociere directă

Obiect de activitate	Cap-soc. (mii lei)	Nr. total acțiuni	% din cap. soc. pus în vânzare	Struct. acționariat	Nr. acțiuni puse în vânzare
Comerț cu produse alimentare.	90000	3600	70	FPS 70% FPP 30%	2520
Comerț cu produse alimentare.	79500	3180	70	FPS 70% FPP 30%	2226
Comerț interior.	73500	2940	70	FPS 70% FPP 30%	2058
Comerț interior.	78500	3140	70	FPS 70% FPP 30%	2198
Comerț interior.	48250	1930	70	FPS 70% FPP 30%	1351
Comerț interior.	109750	4390	70	FPS 70% FPP 30%	3073
Comerț interior.	71250	2850	70	FPS 70% FPP 30%	1995
Comerț cu amănuntul și alimentație publică	64000	2560	70	FPS 70% FPP 30%	1792
Alimentație publică.	19500	780	70	FPS 70% FPP 30%	546
Comerț cu produse nealimentare.	47500	1900	40	FPS 70% FPP 30%	760
Comerț interior.	122600	4904	40	FPS 70% FPP 30%	1962
Comerț cu amănuntul (cu except. auto și motociclet.)	9300	372	70	FPS 70% FPP 30%	260
Comerț cu amănuntul (cu except. auto. și motociclet.)	7775	311	70	FPS 70% FPP 30%	218
Comerț cu amănuntul (cu except. auto. și motociclet.)	19775	791	70	FPS 70% FPP 30%	554

ARHIVELE SOVIETICE ÎN ALERTĂ

În urmă cu șase ani Moscova științifică era zguduită de o veste incredibilă: Arhiva de stat a Rusiei și două mari arhive de partid vindeau Fundației americane Hoover[1], de pe lângă Universitatea Stanford, California, 25 milioane microfilme privind activitatea înaltelor organe ale puterii din Rusia. Era un contract-mamut, valabil până în anul 2002, unic în analele istoriei.

Esențialul memoriei comuniste sovietice și mondiale – 25 milioane de microfilme ultrasecrete – contra 3 milioane de dolari!

„Civilizația raportului"

Vreme îndelungată perceperea comunismului s-a bazat pe studierea prozei oficiale a regimului, pe propaganda partidelor comuniste și pe mitologia creată de ele (revoluția proletară, legile construirii socialismului etc.). Mișcarea comunistă s-a îngrijit să aplice resorturilor reale ale activităților ei – nu numai în Rusia, ci în toate țările satelite Uniunii Sovietice – cel mai de-săvârșit secret. Lumea de dincolo de Cortina de fier nu a cunoscut esența crimelor petrecute în sistem, crime contra persoanelor și popoarelor.

Din când în când, cu documente, dar mai ales cu propria viață în sprijin, ex-disidenți ruși ca Soljenițîn și Vladimir Bukovski (ultima lucrare de mare succes a acestuia este *Jugement à Moscou. Un dissident dans les archives du Kremlin*, apărută la „Robert Laffont" în 1995) au dezvăluit în fața lumii întregi gulagul, spitalele psihiatrice, asasinatele din lumea sovietică.

În Rusia, comunismul s-a grefat pe o odioasă birocrație, cea țaristă, atât de sugestiv descrisă de Gogol sau Cehov, așa încât acolo s-a obținut ceea ce un cunoscut sovietolog francez, Nicolas Wérth, numea o veritabilă „civilizație a raportului". Începând din 1917, fiecare dădea seama în detaliu și în scris în fața eșalonului superior.

S-a strâns astfel, de-a lungul anilor, un gigantic zăcământ de arhive, cel mai bine păstrat secret al regimului. Atât de bine păstrat, încât în U.R.S.S. nu a existat o lege a arhivelor, ele fiind depozitate în locuri cu acces strict interzis și controlate direct de cele mai înalte instanțe ale Biroului Politic sau ale KGB.

„De păstrat pentru veșnicie" era ștampila pusă și pe un dosar ce conținea hecatomba provocată de foametea din 1923, și pe o notă din 2 februarie 1970, pe care președintele KGB, Iuri Andropov, i-o trimitea Nr. 2 al regimului, Suslov, pentru a-i semnala confidențial că niște studenți australieni au lăsat într-un hotel din Moscova reviste porno în culori.

Herbert Hoover, supranumit „inginerul prosperității"

Prăbușirea regimului comunist și destrămarea U.R.S.S. în 1991 au fost atât de neașteptate, încât autoritățile nu s-au mai putut gândi să distrugă miliardele de pagini din arhive. Pe 24 august 1991 președintele Rusiei Elțîn semna un decret prin care transforma arhivele U.R.S.S. în Arhivele de Stat ale Federației Ruse, a căror conducere era încredințată prof. Rudolf Pihoia, un istoric de la Academia de științe, specialist în sec. XVI. Apoi Duma a creat o „Comisie parlamentară pentru deschiderea Arhivelor P.C.U.S. și KGB", al cărei președinte a fost numit generalul Volkogonov (*Magazin istoric*, nr. 4,5/1996).

Sute de plicuri conținând documente ultrasecrete, rezervate exclusiv ochilor secretarilor generali ai P.C.U.S. sau șefilor KGB, au fost deschise atunci. În toamna acelui an, un adevărat ocean de documente a stat la dispoziția cercetătorilor. Cele mai ascunse și sumbre fațete ale regimului totalitar relevate de documente s-au aflat sub lumina necruțătoare a proiectoarelor: ordinul lui Stalin de execuție la Katîn a 26 000 de polonezi din care 5 000 ofițeri, document ce avea să-i parvină președintelui Lech Walesa în octombrie 1992, din voința președintelui Elțîn; convorbirile ultrasecrete Stalin-Maurice Thorez, în 1944 și 1947, în cursul cărora dictatorul sovietic a jalonat politica PCF; negocierile secrete dintre comunistul Jacques Duclos și reprezentantul personal al lui Hitler la Paris, Otto Abetz, în 1940; corespondența personală dintre liderii sovietici între cele două războaie mondiale, relevantă atât pentru cultul lui Stalin, cât și pentru intrigile ce agitau microcosmosul bolșevic; faimosul Protocol adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov (*Magazin istoric*, nr. 12/1989); dosarul implantării rachetelor sovietice în Cuba (*Magazin istoric*, nr. 2,3/1995); proiectul de intervenție militară sovietică în Polonia în 1980; tragedia gulagului în mărturii și acte statistice (*Magazin istoric*, nr. 11/1994); dosarele medicale ale liderilor sovietici; ultimele conversații ale lui Buharin, înregistrate în celulă fără ca el să știe, cu câteva zile înainte de execuție etc.

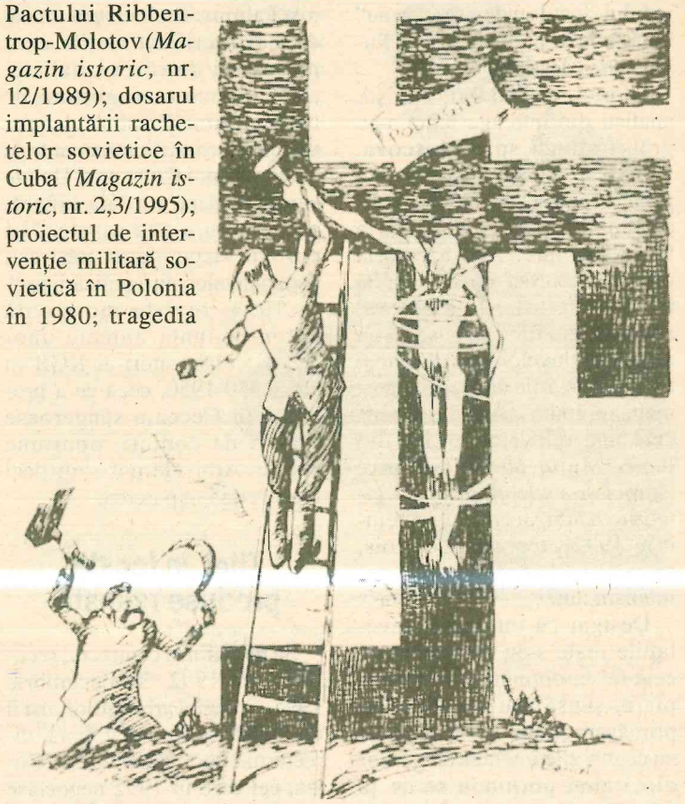

Caricatură apărută în presa franceză, la 28 septembrie 1939, despre crucificarea Poloniei

Revelații reale și false

Terenul solid al documentelor stătea deci sub picioarele istoricilor. Comisia Volkogonov a inventariat în doi ani 75 milioane de dosare. Cititorii revistei *Magazin istoric* au putut afla în 1991, în urma investigațiilor în aceste arhive, deschise atunci, odiseea tatonărilor de pace în anii celui de-al doilea război mondial, respectiv contactele româno-sovietice de la Stockholm din anii 1943-1944, dosar pus la dispoziție de conducerea Arhivei diplomatice de politcă externă a MAE al Federației Ruse (*Magazin istoric*, nr. 8-10/1991)[1].

Era perioada romantică – cum afirmă arhivistul rus Vitali Afiani –, perioadă ușor nebună, de vid legislativ și de incertitudine politică. Domnea o stare de euforie, de eliberare. Dominați de complexul vinei de a fi ascuns de atâta amar de vreme comorile lor, arhiviștii erau gata să dea publicității totul, să deschidă în fața întregii lumi bucătăria

[1] Fundația poartă numele lui Herbert Clark Hoover (1874-1964), al 31-lea președinte al S.U.A. (1928-1933). În timpul primului război mondial și în anii ce i-au urmat, Hoover și-a câștigat un imens prestigiu prin acțiunile sale de ajutorare. La început el a venit în sprijinul americanilor răspândiți prin Europa, care aveau dificultăți materiale, apoi, la intrarea S.U.A. în război, președintele Wilson l-a numit administrator al alimentației naționale, calitate în care s-a îngrijit de rezervele de hrană ale populației. După război și-a continuat activitatea, ocupându-se de țările înfometate din Europa. În perioada foametei din Ucraina, de pildă (1921-1923), Administrația americană pentru ajutorare, pe care o conducea, a hrănit milioane de adulți și copii. În discuțiile cu șeful guvernului sovietic, Lenin, Hoover a obținut consacrarea unui insolit principiu al acțiunii sale umanitare: „grâu contra documente". Universitatea Stanford deține o bogată colecție de documente privind politica guvernelor europene în timpul primului război mondial, colecție aparținând lui H. Hoover (a cărui deviză era „Cunoaște-ți dușmanul pentru a-l combate mai bine") și cunoscută sub numele de „Hoover Institution on War, Revolution and Peace". Acesteia i s-au adăugat, ulterior, multe materiale despre Rusia colecționate de la emigrația albă și documente privind al doilea război mondial.

[1] O mențiune specială trebuie făcută excelentului volum semnat de istoricul Gh. Buzatu *Români în arhivele Kremlinului* (Univers enciclopedic, 1996).

iadului, locul unde „se coceau“ hotărârile de partid și se pecetluiau atâtea destine.

Istorici, cercetători, ziariști, analiști din întreaga lume s-au grăbit atunci spre Moscova. Pentru că Arhivele sovietice nu privesc numai ex-U.R.S.S.-ul, ele conțin o parte din istoria lumii secolului XX. Memoria ultimului conflict mondial se află în cantitate mare la Moscova, armata roșie fiind în posesia nu numai a arhivelor naziste, dar și a celor din țările ocupate de germani în 1940. „Am descoperit cele mai relevante arhive din lume. Multe polemici dintre istorici și sovietologi pot fi lămurite acum“, scria în septembrie 1992 Stéphane Courtois, specialist francez în istoria comunismului.

Desigur că tot atunci revelațiile reale s-au amestecat cu cele false, obținute prin întâmplare, șansă sau corupție. În primăvara anului 1992, de pildă, cu câteva zile înaintea alegerilor din Italia, pornindu-se de la falsa interpretare a unei fotografii prost realizate, fostul lider comunist Palmiro Togliatti era acuzat de a fi sacrificat viețile unor prizonieri de război italieni. „Noi suntem ca negustorii de cuțite, afirmă Kirill Anderson, directorul ex-Arhivelor centrale ale Partidului Comunist. Unii le cumpără pentru a tăia brânză, alții pentru a tăia capete. Noi purtăm răspunderea păstrării documentelor, nu a utilizării lor“. În 1994, revista moscovită *Spion* denunța numele unor ceceni colaboratori ai KGB în anii 1940-1950, ceea ce a provocat în Cecenia sângeroase reglări de conturi, oportune rușilor. Arhivele pot sluji deci foarte eficient puterea.

Țiței, în loc de produse rafinate

Să revenim la contractul secolului din 1992. 31 decembrie 1995. Colegiul arhiviștilor ruși îl convoacă pe Rudolf Pihoia, directorul tuturor arhivelor din Rusia, cel care în 1992 negociase acordul cu Institutul Hoover, cerându-i pe un ton ferm să opească orice colaborare cu americanii și, deci, spuneau membrii colegiului, delapidarea Rusiei de patrimoniul istoric național. Numai 13 zile mai târziu, la 12 ianuarie 1996, contractul era anulat. Până la acel moment, fundația americană reușise să microfilmeze peste șapte milioane de clișee (din 25 milioane): documente ale Comitetului Central al P.C.U.S., ale Biroului Politic și congreselor partidului dintre anii 1917-1953, arhivele Cominternului și Cominformului, dosarele tuturor liderilor partidelor comuniste din Europa. Toate aceste milioane de documente erau închise în mii de casete metalice, protejate printr-un sofisticat sistem de gaz asfixiant („declanșarea acestuia lăsa personalului numai 15 secunde pentru a se pune la adăpost“, spune Kirill Anderson, unul dintre principalii opozanți ai contractului cu Hoover).

Otto Abetz și Jacques Duclos – negocieri secrete

Cooperarea rușilor cu Hoover Institution se derulase în condițiile în care documentele în discuție erau inaccesibile cercetătorilor ruși, ceea ce a stârnit o adevărată frondă în rândul lor. Cu atât mai mult cu cât fundația americană începuse să microfilmeze inventarele tuturor documentelor existente în depozitele arhivelor, rodul muncii a generații și generații de arhiviști. „Livram țiței, ca o țară din Lumea a treia, când, de fapt, ar fi trebuit să vindem produse rafinate și să negociem bucată cu bucată, afirmă același K. Anderson.

Ceea ce a tensionat și mai mult situația a fost corupția instalată în rândul cercetătorilor ruși. Un director al arhivelor C.C., de pildă, a fost concediat pentru a fi vândut un document despre prizonierii de război americani în Vietnam. „S-a ajuns până acolo încât străinii plătesc pentru a vedea anumite documente“, afirma într-un interviu Vitali Afiani, specialist în veacurile XVIII și XIX. „Am concentrat toate fotocopiatoarele de la Hoover pe un singur etaj, dar nu se poate controla totul“, continua el. La sfârșitul anului 1995, la Moscova circulau scrisori olografe ale

lui Dzerjinski, propuse spre vânzare cu două milioane de ruble piesa, adică mai mult decât salariul pe un an, la vremea respectivă, al unui arhivist de la Moscova.

Încă înainte de semnarea înțelegerii cu americanii, în 1992, ziarul *Izvestia* a găzduit o aprinsă polemică privind acordul. Profesorul Iuri Afanasiev, atunci rectorul Institutului istoric de arhivistică din Moscova, de pildă, afirma: „Faptul în sine al vinderii unor copii se obișnuiește în practica mondială a arhivelor. Dar scara la care funcționează un asemenea negoț este de obicei redusă. La noi însă se proiectează o operație de mari proporții. Este ea sancționată de guvern? Trebuie oprit imediat comerțul secret cu arhivele și asigurate transparența și profesionalismul lor“.

„Într-adevăr, am permis istoricilor occidentali să fotocopieze documente păstrate în arhivele noastre. Dar nu toate documentele vor fi fotocopiate și nu toate vor fi vândute“, a opinat în replică Rudolf Ghermanovici Pihoia. Nici o țară democratică – comenta în momentul revocării acordului ruso-american ziarul *Izvestia* – nu a împărțit cu o alta într-o asemenea proporție bogăția sa națională, mărturiile istoriei sale. În știința mondială, în fizică sau matematică, concurența este firească, dar aici era vorba despre istoria tragică a unui popor. Se pot compara posibilitățile unui profesor de la o universitate rusească cu cele ale unui omolog al lui din Maryland? Americanul își permite să cumpere documente pentru cabinetul de lucru personal, rusul abia dacă reușește să facă o deplasare în arhivele federale din Moscova.

Așa se face că 90 la sută dintre istoricii buni pe probleme rusești, scrie revista *L'Express* sunt... americani. În sălile de lectură ale arhivelor rusești, străinii nu se prea lovesc de localnici. Nici măcar cei care au avut părinți sau bunici victime ale comunismului nu se grăbesc să caute în arhive dovezi ale nenorocirilor familiei lor. Din octombrie 1991, când – printr-o lege – li s-a permis accesul la dosarele personale, numai vreo 10 000 persoane – număr infim – au venit să le consulte, spune Nikita Ohotin,

Togliatti, un caz de manipulare a arhivelor

șeful asociației *Memorial*, aflată la originea acestei legi.

Puțini ruși s-au „înhămat“ la istoria Uniunii Sovietice. Situația manualelor școlare este simptomatică. În lipsa unor autori pentru istoria predată la sfârșitul studiilor secundare, Ministerul educației de la Moscova a tradus și tipărit peste un milion de exemplare din *Histoire de l'Union Soviétique* de Nicolas Werth, apărută în 1992 în Presses Universitaires de France. „Importăm foarte multe produse și o să mai importăm încă multă vreme. Grav este însă că va trebui la fel de multă vreme să ne importăm și propria istorie“, afirmă Nikita Ohotin.

De curând la Moscova au apărut două volume ale unui ghid pentru Arhivele Centrale de Stat ale armatei sovietice, deschise istoricilor, ziariștilor, scriitorilor, scenariștilor. Nimic neobișnuit. Doar că ele au fost tipărite în... S.U.A. la Minneapolis, de firma „East View Publications“, aceeași care a editat și ghidul Arhivei de politică externă a Imperiului rus. Secretele trecutului Rusiei par a fi deschise cu chei americane.

Și se pare că, deocamdată, nu se poate renunța la aceste chei. Dovadă și proiectul de cercetare la care participă Centrul pentru studii coreene al Universității Columbia, alături de Academia diplomatică a Ministerului de externe al Federației ruse, având ca obiect războiul din Coreea. Câteva zeci de documente din Arhiva președintelui Federației ruse au ajuns astfel în National Security Archive din Washington, o parte fiind valorificate prin *Cold War International History Project Bulletin* (Buletinul proiectului internațional de istorie a războiului rece; vezi și *Magazin istoric*, nr. 4/1997 și acest număr).

Memoria comunismului riscă oare să se șteargă, arhivele să rămână neexplorate și Rusia să arate cum a definit-o cândva Churchill: „O taină pierdută într-un mister și închisă într-un secret“? ■

Florentina DOLGHIN

THIERRY WOLTON:

ALTĂ FAȚĂ A MINISTRULUI PIERRE COT

Thierry Wolton este un nume cunoscut în literatura de spionaj. Cititorii români au la dispoziție, prin intermediul Editurii Humanitas, traducerea lucrării sale Le KGB en France, **după apariția căreia Wolton – în urma accesului în arhivele sovietice de la Moscova, îndeosebi ale Internaționalei comuniste – a semnat în 1993 volumul** Le Grand recrutement **și pregătește în prezent** La France sous influence: Paris-Moscou, 30 ans de relations sécrètes.

Ultima sa revelație din arhivele sovietice este jocul dublu al lui Pierre Cot, de șase ori ministru francez al aerului și de două ori ministru al comerțului, în cabinetele celei de a treia Republici.

În perioada Războiului civil din Spania, Cot a fost acuzat în presă, probabil corect – scriu Christopher Andrew și Oleg Gordievski în celebra lor lucrare KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov **–, că transmitea în secret rușilor informații privind tehnologia de armament și aviația franceză. Cei doi făceau trimitere, în sprijinul acestei afirmații, la interviul lor cu un ofițer de informații american pensionar. Iată că Thierry Wolton a „săpat" și mai adânc în arhivele de la Moscova, convingând prin datele oferite că Pierre Cot a fost agent sovietic.**

După cum scria Wolton în revista Historia Special nr. 44 **(noiembrie 1996), Cot a avut două cariere politice. Cea oficială este a unui om de stânga, militant pentru pace și, spre sfârșitul vieții, apropiat de comuniști și de U.R.S.S. Membru al Partidului Radical în a treia Republică, ministru al aerului din partea Frontului Popular, fervent partizan al ajutorului acordat Spaniei republicane, deputat al Adunării Consultative de la Alger în 1943, apoi deputat progresist sub a patra Republică, el a devenit astfel, încet-încet, un credincios tovarăș de drum al comuniștilor. Era un angajament aproape banal, într-o epocă în care cei care vedeau în U.R.S.S. o speranță erau foarte numeroși, mai întâi pentru a se opune nazismului, apoi pentru a lupta împotriva nedreptăților din lume.**

Wolton este de părere că există și un alt Pierre Cot, ocult, al cărui itinerar se dovedește a fi de excepție: cel din serviciul spionajului sovietic. Până de curând, această a doua carieră a lui Pierre Cot nu era cunoscută. Deschiderea unor arhive sovietice în Rusia și declasificarea unor documente secrete în S.U.A. permit astăzi dezvăluirea acestei fațete a lui Pierre Cot. Dar numai parțial. Într-atât este de greu de pătruns în istoria secretă.

Walter Krivițki depune mărturie

În ce moment a început să intereseze NKVD-ul Pierre Cot, copilul răsfățat al politicii, strălucitul orator, „abonatul" la onorurile republicii? Nu se știe. Poate la Societatea Națiunilor, la Geneva, în 1933, ca delegat al Franței (Societatea Națiunilor a fost un rezervor pentru serviciile secrete sovietice)? Poate cu ocazia călătoriei sale în U.R.S.S., în septembrie 1933, ca ministru al aerului în cabinetul Daladier, călătorie din care a revenit mai partizan decât oricând al unei alianțe cu U.R.S.S. și convins că armata roșie trebuia ajutată militar? Poate în timpul Războiului din Spania, când a susținut frenetic furnizarea de arme republicanilor prin filiere organizate atunci de KGB?

Concluzia istoricului francez este că, în orice caz, înainte de al doilea război mondial, Pierre Cot era socotit de Moscova ca fiind unul dintre agenții săi. O știm datorită mărturiei lui Walter Krivițki, un responsabil al rețelelor de spionaj sovietice din Europa, care a rupt-o cu Stalin în 1938. Acest transfug l-a desemnat

clar în 1939 pe Cot ca agent al NKVD-ului, adăugând chiar că primea bani din U.R.S.S. pentru serviciile sale[1].

După declanșarea războiului, Pierre Cot a luat legătura foarte repede cu serviciile secrete sovietice. Militant pacifist, el a condamnat vehement Pactul germano-sovietic din 1939, ceea ce nu l-a împiedicat, un an mai târziu, în noiembrie 1940, când era refugiat în S.U.A. [unde a rămas până în 1943], să-și propună Moscovei serviciile, U.R.S.S. fiind, în continuare, aliata Germaniei naziste, învingătoarea Franței. „Cot vrea ca liderii U.R.S.S. să știe că el este gata să îndeplinească toate misiunile noastre și pentru asta este gata să-și schimbe situația", transmitea Beria, șeful NKVD-ului, lui Stalin (Arhivele Internaționalei Comuniste, fond 495, catalog 74, dosar 282).

Foarte activ s-a dovedit Cot (în p. 72) în combaterea generalului de Gaulle (în imagine, șeful Franței libere vorbind la Alger, în 1943)

Sub nume de cod

Acest mesaj secret a fost trimis din Statele Unite de unul dintre agenții sovietici de dincolo de Atlantic, Earl Browder, secretar general al Partidului Comunist American, cu care Cot luase legătura încă de la sosirea sa la New York. Se știe că de la 1 iulie 1942 numele de cod al lui Pierre Cot era „Daedalus". În cursul anului 1943, mai multe documente probează că el era un agent sovietic activ și important pentru U.R.S.S.

Wolton deconspiră traseul pe care acționa Cot. La începutul lui 1943, Pavel Fitin, șeful Direcției Informații Externe, a primit raport politic de la Pierre Cot, raport comandat de Earl Browder. „Rezidentul" preciza că se va ocupa direct de el în calitate de ofițer de legătură. În același timp va supraveghea spionii pe care NKVD-ul a reușit să-i infiltreze în Proiectul Manhattan (fabricarea bombei atomice). Era atestarea importanței pe care o prezenta în acea epocă Cot pentru Moscova. Mesajele codificate ale „rezidentului" Vasili Zubilin la Washington către centrala NKVD-ului din U.R.S.S. fiind interceptate și decriptate de americani, ne putem face o idee despre informațiile furnizate de Pierre Cot; 3 iunie 1943: Zubilin cere Moscovei instrucțiuni după propunerea lui Cot de a se duce la Alger împreună cu de Gaulle. 8 iulie 1943: Zubilin trimite un raport al lui Cot-„Daedalus" privind componența și politica Comitetului francez de la Alger. 13 iulie 1943: Moscova propune o misiune lui Cot (mesajul nefiind decodat în întregime de americani, nu putem ști mai mult); 22 iulie 1943: Zubilin trimite Moscovei o listă de francezi refugiați în S.U.A., susceptibili de a lucra pentru NKVD. „Rezidentul" precizează: „Îi controlăm pe toți prin Pierre Cot". „Daedalus" se duce la Alger în suita lui de Gaulle, în noiembrie 1943. El continuă să servească Moscova. Alte surse, provenind de data asta de la Ministerul de externe sovietic, instituție apropiată de NKVD, pentru că a servit adesea drept acoperire pentru activitățile de spionaj ale NKVD-ului în străinătate, dezvăluie un Pierre Cot, în continuare, activ mai ales în a-l combate pe de Gaulle.

Consilier al ofițerilor KGB

Trimis de general în misiune de studiu în U.R.S.S., în primăvara lui 1944, Cot se consacră, la Moscova, unei adevărate campanii de denigrare în fața sovieticilor a șefului Franței libere. În lungi discuții particulare cu Maurice Thorez, Pierre Cot se exprima foarte negativ la adresa generalului de Gaulle. El a furnizat sovieticilor caracteristici precise ale noii clase politice franceze, provenite din Rezistență.

Cariera de agent a lui Pierre Cot nu s-a terminat odată cu al doilea război mondial. Angajat alături de comuniștii francezi după Eliberare, apoi în cursul Republicii a IV-a și a V-a, el a rămas un informator permanent al Ambasadei U.R.S.S. la Paris. Sigur, nu era singurul om politic care vizita această ambasadă, dar interlocutorii săi erau aproape întotdeauna ofițeri de informații importanți din KGB.

Marginalizat politic, după război Cot nu mai este în măsură să le furnizeze secrete de stat. Dar îi consiliază și îi pilotează în hățișurile puterii franceze, ceea ce este foarte util pentru U.R.S.S.

Când moare, la 21 august 1977, Georges Marchais, secretar general al P.C.F., remarcă în el pe prima pagină din *L'Humanité* pe „partizanul păcii, patriotul angajat".

În orice caz, curios patriot, este de părere Wolton.

Revelațiile despre Pierre Cot și cele despre multimiliardarul american Arnold Hammer, descris recent ca agent sovietic, sunt doar două dintre ultimele penetrări în secretele cele mai tenebroase ale spionajului sovietic. Și s-ar putea ca această formidabilă mașină a inteligenților și trădătorilor din secolul nostru să ne mai rezerve noi și neașteptate surprize. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

[1] Informația figurează în dosarul FBI al lui Pierre Cot, obținut din S.U.A., grație legii Freedom of Information Privacy Act (FOIPA).

ARHIVELE COMINTERNULUI DEVIN TRANSPARENTE

Vine o vreme când secretul devine accesibil unui cerc larg al opiniei publice. O asemenea vreme a sosit şi pentru arhivele secrete ale Cominternului – organizaţie internaţională existentă în anii 1919-1943 şi care reunea partidele comuniste din Europa, Asia, America de Nord şi de Sud.

– Desferecarea arhivelor Cominternului – a afirmat *Kirill Anderson,* director al Centrului rus de păstrare şi studiere a documentelor privind istoria contemporană, candidat în ştiinţe istorice, într-o discuţie cu corespondentul agenţiei RIA-Novosti, *Boris Gan* – s-a realizat în urma decretului preşedintelui Rusiei, Boris Elţîn, semnat în octombrie 1991, privind trecerea arhivelor P.C.U.S. sub autoritatea statului, arhivele Cominternului fiind o parte a acestora. Aproape trei ani au fost necesari pentru a le sistematiza şi a le face accesibile. Practic, acum arhivele sunt deschise în întregime[1]. Au rămas secrete numai cifrurile de care s-a folosit Comitetul Executiv al Cominternului şi problemele personale ale membrilor lui[2].

Aş vrea să mai remarc faptul că deschiderea arhivelor Cominternului a constituit un eveniment important nu numai pentru istoricii ruşi, ci şi pentru reprezentanţii diferitelor şcoli istorice din Occident. Aş aminti că au manifestat interes pentru aceste arhive cunoscuţi sovietologi occidentali ca Stephen F. Cohen, Richard Pipes, Robert Charles Tucker. De asemenea, lucrează cu documente de arhivă şi reprezentanţi ai partidelor comuniste occidentale, între care ai celui francez, spaniol etc.

Întrebarea de ce au fost deschise arhivele Cominternului urmează de la sine. Suntem convinşi, a subliniat istoricul *K. Anderson,* că istoria trebuie scrisă fără păreri preconcepute, că ea trebuie eliberată de influenţa unui moment istoric sau altul. Acest lucru se referă şi la istoria Cominternului, care, îndeosebi în Occident, s-a scris pe baza zvonurilor, calomniilor, unor tăieturi din ziare. Toate cercetările publicate în Occident până acum şi consacrate acestei teme nu sunt coroborate cu documente.

Încă de la început, istoricii ruşi şi străini au căutat fie documente de senzaţie, fie documente ce puteau fi folosite în scopuri politice. Astfel, de pildă, istoricii italieni au descoperit o scrisoare a liderului comuniştilor italieni Palmiro Togliatti, în care el afirma că îi este indiferentă soarta prizonierilor de război italieni din Rusia. Această scrisoare a fost publicată în toate ziarele italiene importante în ajunul alegerilor parlamentare. Ca urmare, mulţi alegători care votau în mod tradiţional cu stânga au votat pentru partidele de dreapta, care au învins în alegeri.

Au fost descoperite, de asemenea, documente ce confirmă participarea lui Stalin şi a anturajului său apropiat la represiuni nejustificate, la care au fost supuşi lideri şi colaboratori de rând ai Comitetului Executiv al Cominternului, ca şi emigranţii politici. Au fost autentificate, din punct de vedere documentar, lichidarea partidului comunist polonez şi predarea către nazişti a sute de comunişti germani şi austrieci. Acest fapt a avut loc în conformitate cu pactul Ribbentrop-Molotov, semnat la Moscova în august 1939. Pactul prevedea, între altele, lupta comună contra „organizaţiilor subversive", cărora le-au fost subsumaţi comunişti polonezi, germani şi austrieci.

Goana după senzaţional se apropie de sfârşit, a declarat în continuare *Kirill Anderson.* A venit vremea studierii serioase a materialelor de arhivă, îndeosebi de către reprezentanţii partidelor comuniste vest-europene. Şi aici aş remarca un amănunt interesant. Circulă părerea că partidele comuniste occidentale (din Spania, Franţa, Elveţia etc.) au fost agenţi colectivi ai Kremlinului, fiind considerate chiar „mâna Moscovei", şi că însuşi Cominternul a fost o secţie a spionajului sovietic din acea vreme. Specialiştii care lucrează cu documentele Cominternului – susţine Anderson – au putut să se convingă că această afirmaţie este o evidentă exagerare. Dacă conducerea partidelor comuniste occidentale şi a Cominternului acelei vremi au fost cu adevărat dependente de Kremlin[3], partidele comuniste propriu-zise, organizaţiile lor de bază au acţionat practic totdeauna independent, neacordând nici o importanţă indicaţiilor Kremlinului şi Comitetului Executiv al Cominternului, a subliniat în încheierea convorbirii istoricul rus *Kirill Anderson.*

[1] Colega noastră de la Moscova Tatiana A. Pokivailova, doctor în istorie, cercetătoare la Institutul de slavistică şi balcanistică al Academiei de ştiinţe a Federaţiei Ruse, a explorat aceste arhive, prezentând câteva teme interesante şi în revista noastră *(Magazin istoric,* nr. 8, 9/1996, 3/1997).

[2] Interviul a fost luat de corespondentul agenţiei RIA-Novosti înainte de denunţarea acordului cu Institutul Hoover.

În imagine: *Kirill Anderson, în faţa casetelor metalice ce păstrează arhivele Cominternului.*

[3] Vezi în acest sens documentele despre finanţarea P.C. din România şi a P.C.F. de către Comintern şi apoi de U.R.S.S.

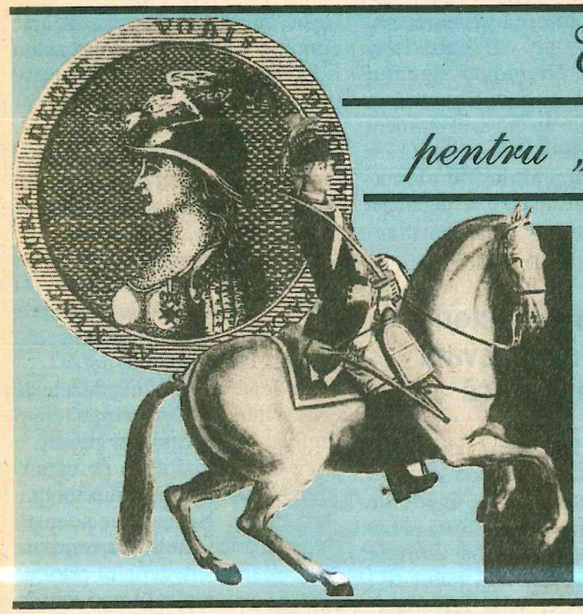

Exclusivitate pentru „Magazin istoric"

Agent secret francez, fiu de avocat şi mai târziu el însuşi avocat, după cum am văzut în numărul trecut, Charles de Beaumont, cavaler d'Eon, a profitat de fizicul său pentru a arbora haine feminine şi a trece drept femeie. Însărcinat de Ludovic XV cu o misiune secretă în Rusia, pe lângă ţarina Elizaveta, el s-a achitat cu abilitate de sarcină. Să-l urmărim în continuare la noile sale posturi în străinătate.

CAVALERUL D'EON ŞI SERVICIILE SECRETE

FRANÇOIS MOREAU DE BALASY

Doamnă de lectură şi locotenent de dragoni

În mai 1756 – d'Eon are 28 de ani – pleacă din nou la Petersburg cu instrucţiuni mai preţioase. Acum este nevoie de un bărbat. Unul singur cunoaşte bine terenul: d'Eon. Pleacă în calitate de cavaler d'Eon, prezentându-se acolo ca fratele Liei de Beaumont. Găseşte o curte mai agitată decât în mod obişnuit. Marea ducesă Caterina, care avea – pe mai multe planuri – legături cu Poniatowski, îşi ducea propria diplomaţie, foarte polarizată spre Anglia. D'Eon se prezintă mai bine decât Duglass, numit, din întâmplare, ministru plenipotenţiar şi privit ca o fiinţă grobiană de demnitarii ruşi, care îşi amintesc jubilând de ultima lui plecare precipitată. Dar totul este convenţie. Esenţial pentru Elizaveta în acel moment era de a-şi afirma – ca întotdeauna cu prudenţă, dar ferm – diplomaţia personală în faţa celei a lui Ludovic XV.

În ce-l priveşte pe d'Eon – el îşi atinge – sau crede că îşi atinge, o parte a scopului propriu. De asemenea, se poate ca între ei să se fi născut un soi de încredere, o manieră de înţelegere între două suflete, la care invita temperamentul lui Charles d'Eon, în prezenţa unei femei la fel de deconcertante şi generoase în nebunia ei.

Când el a părăsit Sankt-Petersburgul, pentru a doua oară în cariera sa de agent secret, ţarina i-a făcut un cadou personal de 300 ducaţi, nejustificat în aparenţă de nimic. Iar el l-a acceptat.

A adus cu el şi planul de campanie al armatelor ruse. În acel moment, d'Eon nu era numai un agent şi atât, ci un agent eficient.

La Viena, el a raportat despre mişcările sale contelui de Broglie (fratele mareşalului duce de Broglie), care îi succedase lui Conti la şefia „Secretului". Maria-Tereza a Austriei tocmai aflase că trupele sale l-au bătut pe Frederic II la Praga. D'Eon a forţat etapele până la Paris şi a adus vestea cea proaspătă, ce s-a confirmat cu întârziere prin curierii oficiali. Şi-a rupt piciorul pe drum, dar aureola sa nu a avut decât de câştigat. Oare ştia el că această aureolă era dependentă total de evenimentele zilei, iar el nu era decât un simplu instrument sau portfăclie?

În euforia care a urmat – nu pentru multă vreme –, semnarea

Tratatului franco-austriac din 1 mai 1757, toți cei care au participat la recentele evoluții ale politicii franceze în Europa au beneficiat de climatul general. D'Eon s-a trezit că i se oferă – sub acoperire de agent secret – ceea ce va rămâne întotdeauna și va fi recompensat pe jumătate: un brevet de locotenent de dragoni.

După care a plecat în a treia și ultima călătorie în Rusia, unde se va pune la ordinele marchizului l'Hôpital, ambasadorul Franței. Cel puțin în aparență. O știa l'Hôpital, o știa și d'Eon, fără îndoială, după cum știa și că șeful lui nominal cunoștea poziția sa adevărată. O știa Elizaveta care i-a oferit pragmatic lui d'Eon să intre în propriul serviciu. Nu s-a spus însă dacă, în ciuda refuzului său afirmat ca atare, d'Eon nu ar fi făcut câteva servicii specifice diplomației țarinei.

Totul este bine – eventual – când totul se sfârșește cu bine. Comerțul cu vinuri de la Tonnerre și de blănuri, căruia pare a i se fi dedicat fără jenă, d'Eon, teoretic totuși asociat Ambasadei Franței i-a ușurat rolul în desfășurarea evenimentelor care au dus la alianța franco-rusă. D'Eon nu trebuie creditat la modul absolut. Și nici nu trebuie să negăm că el a fost de o mare utilitate în acest sens. Ambasadorul său, prudent față de „Secret" și cinstit față de el însuși, scrie că d'Eon în aceste împrejurări a servit în mod inteligent diplomația franceză.

De fapt, d'Eon și-a trăit perioada de glorie între 1757 și 1760, el a mânuit cu brio – în urma unei politici care nu era a lui, dar cu suficientă distanță încât să păstreze iluzia de a o crea și a o concepe – o putere în curs de a se naște: informația și, prin ea, influența. El a știut să se plaseze acolo unde se elaborau opiniile și să influențeze prin informație – reală sau mai puțin reală, dar folosită la momentul oportun – pe cei care luau deciziile. Niciodată agentul d'Eon nu a funcționat mai bine. Și oare nu din acel moment datează intenția secretă a „Establishmentului" diplomației de profesie de a se debarasa de el? Pură ipoteză. Dar plauzibilă.

O mică victorie într-o primăvară războinică

Contrar legendei, Ludovic XV nu l-a tratat pe d'Eon ca erou național și nici ca agent de excepție. El își manifestă satisfacția, marcând însă limitele activității sale. Ar fi putut să-l integreze în serviciul diplomatic, unde dovedise, în ciuda procedeelor personale, rezultate excelente. „Establishmentul" l-a împiedicat oare pe rege în acest sens sau, mai curând regele, intuitiv, a simțit că nu trebuie să încerce manevra? Sau, mai simplu și mai rațional, Ludovic XV nu a dorit să-și arate satisfacția și a vrut să-i amintească lui d'Eon ce era: un agent supus total principiilor de bază ale disciplinei militare? L-a făcut deci căpitan de dragoni.

Primăvară războinică: în războiul de 7 ani, căpitanul d'Eon se mișcă – în mai 1761 are 33 de ani – cu o bucurie de viață și o absență a oricărei temeri de moarte ce îi încântă pe martori. Mareșalul duce de Broglie comandă armata, fratele său contele de Broglie îi slujește drept șef de stat major. Amândoi vor confirma actele de bravură ale lui d'Eon.

Dar nu și simțul politicii lui personale: d'Eon și-a cucerit – persiflându-l pe contele de Guerchy, care comanda un regiment, și executând în locul lui o manevră riscantă – o oarecare glorie militară, la care aspira de multă vreme. Dar și-a făcut un dușman foarte periculos. Guerchy reprezenta „Establishmentul", acolo fusese născut. Vai de cel care îi adulmeca defectele, moarte celui care îl punea în pericol. D'Eon le face pe amândouă, dintr-un foc. Fără discreție. O imprudență maximă.

Pe moment nu va urma nimic. Dar nu va trece mult timp și d'Eon va începe să simtă efectele profunde și implacabile ale acestei duble greșeli.

În septembrie 1762, ducele de Nivernais a fost trimis cu o ambasadă la Londra, pentru a asigura reconcilierea pe care o doreau ambele părți din motive obiective; lipsea din această afacere orice sentiment, oricât de confuz și incert, de felul celor ce puteau juca un rol important în negocierile rusești.

Factorii militari aveau, în ecuația diplomatică a momentului, o greutate considerabilă. Era foarte normal ca un agent al „Secretului", experimentat în probleme militare, să fie adjunct al ambasadorului. D'Eon a fost numit secretar de ambasadă și cavaler de Saint-Louis.

El a urmărit tratativele îndeaproape. Wood, subsecretar de stat, a făcut o vizită ambasadorului și i-a relevat stângaci că posedă în servietă textul exact al unei note importante, ce urma a fi remisă câteva zile mai târziu negociatorilor francezi, care lucrau pentru tratatul de la Paris din 10 februarie 1763. O mică victorie într-un război diplomatic care, la modul global, este o înfrângere pentru Franța: d'Eon a subtilizat documentul, copia, l-a pus la loc și a făcut să parvină textul negociatorilor. Avertizați, aceștia i-au surprins pe englezi prin prezența lor de spirit.

Ludovic XV a înțeles mult mai bine decât majoritatea anturajului său care este semnificația reală a Tratatului de la Paris. El nu s-a resemnat complet. Strateg,

a încercat să găsească întotdeauna mai multe ieșiri posibile din situație și mai multe soluții dilemelor.

Una dintre ipotezele pe care le-a reținut era invadarea Angliei prin sud, sprijinită de revolta din Irlanda. Din punct de vedere intelectual, afacerea era bine gândită. Nu este sigur dacă regele personal credea realmente în ea. Dar era o carte într-un joc.

D'Eon care era și atașat militar pe lângă Ambasada Franței la Londra, a fost investit cu dosarul, pe care și-l va revendica personal, cu o pasiune excesivă, ce-l va duce la pierzanie.

Pentru a pregăti debarcarea pe plan militar ca și pe planul opiniei publice, d'Eon a fost însărcinat, pe de o parte, cu observațiile militare și informațiile topografice minuțioase, pe de alta, cu o misiune pe care azi am denumi-o de intoxicare. Tot în responsabilitatea sa cădeau și informațiile specifice, de pildă crearea și întreținerea a nenumărate contacte cerute de misiune – sarcini realizate parțial de doi agenți subalterni, pe moment adjuncții săi. D'Eon a urcat puțin câte puțin în ierarhia nescrisă a „Secretului".

Lumea sa era foarte restrânsă: câțiva protectori, câțiva colegi de servicii. Și făcea tot ce putea pentru a o păstra la această dimensiune. Mai târziu, în acest sistem precis, a apărut O. Gormann, cumnatul, soțul surorii lui Charles, agent de mică anvergură, dar nu lipsit de eficiență.

Contra unui ambasador incompetent

De câteva luni, ambasada are titular: ducele de Nivernais s-a întors la Paris și nu i s-a numit un succesor. D'Eon se prinde atunci în „jocul înlocuitorului": apărător al tronului, acționează pentru rege.

Casanova și Beaumarchais, doi contemporani al lui d'Eon, care s-au prins în jocul masculin-feminin practicat de cavaler

În p. 75: *avocat în Parlamentul Parisului, cavaler al Ordinului „Sf. Ludovic" (în medalion), Charles Geneviève de Beaumont purta și uniformă de căpitan de dragoni*

Organizează primiri, vorbește, ascultă, negociază, imprimă un ritm alert vieții ambasadei, pe care aceasta nu l-a mai cunoscut. „Înlocuitorul" nu observă că, de fapt, el visează: telegramele rămân fără răspunsuri substanțiale, instrucțiunile sunt numai de formă, materia propriu-zisă de negociat îi scapă. „Establishmentul" veghează, în vreme ce regele, evident, are gândul la altceva decât la un agent între atâția alții Guerchy.

D'Eon l-a ridiculizat pe malurile Weser-ului în urmă cu doi ani, aproape zi de zi. El sosește la Londra în septembrie 1763. Ca ambasador. Este meschin, vindicativ, lipsit de inteligență, coleric, încăpățânat. Dar aparține cercului căruia îi aparține puterea. D'Eon este un pic nebun, dar generos, combativ, excesiv, uituc în ce privește injuriile pe care le aduce și pe care le primește. El nu a avut forța de partea lui decât în mod sporadic. Despre putere nu a avut niciodată decât o imagine înșelătoare și superficială. Lupta este inegală. Va pierde.

D'Eon se luptă cu cea mai formidabilă dintre fortificații: indiferența. Scrie în toate „azimuturile", îl bombardează pe rege cu rapoarte (pe care acela nu le-a citit niciodată, probabil), se plânge celor ce nu vor să-l audă de incompetența și nocivitatea ambasadorului – pe care nimeni nu le neagă, într-atât sunt de evidente.

Dar el este acolo. În acest coșmar sosește o instrucțiune pe care el nu o înțelege: „Dați-vă silința să vă înțelegeți cu acest ambasador, cu orice preț". Este rechemat apoi la Paris. El nu vrea să meargă. Începe rebeliunea. Deși știe foarte bine ce îi așteaptă pe agenții revoltați. Sunt uciși. Sau: dacă cineva manifestă intenția să îi omoare, acel cineva este lăsat să o facă.

Guerchy este lăsat să se descurce cu d'Eon. El trimite subordonatului său un maestru cântăreț, care este, el însuși, un caz dostoievskian de degradare și de mântuire ratată, Vergy. În termenii unui scenariu neveridic, s-a spus că d'Eon a participat la un duel cu Vergy și că în ultimul

moment, a reușit să scape. Vergy încearcă atunci să-l arunce în Tamisa. Apoi se prăbușește la picioarele lui, în genunchi, și îl imploră să-l ierte. Guerchy hotărăște să preia singur problema. Încearcă să-l otrăvească la o masă dată la ambasadă.

Parisul nu intervine. Până când d'Eon primește ordinul formal să-i remită lui Guerchy niște importante dosare pe care le-a păstrat din timpul pregătirii debarcării ipotetice în Anglia. Simpla lor existență era potențial jenantă pentru diplomația oficială. Probabil că d'Eon se înșela cu privire la prețul pe care în realitate îl pusese Coroana pe unele din aceste hârtii. Așa cum se înșela și cu privire la importanța pe care și-o mai putea menține după fronda sa: conta, desigur, dar ca soldat rebel, nu ca agent util. Din acel moment d'Eon este mort. Dar el nu o știe. Deocamdată.

Urmează o cerere de extrădare. Și contraatacul lui d'Eon, incredibil: îl acuză pe ambasador de tentativă de omor. Și nu fără temei. Dar un agent secret își acuză rar șeful, chiar și când acela încearcă – urmărit de ghinion, care provoacă râsul și în situațiile cele mai tragice – să te ucidă pentru a răzbuna un afront sau a îndeplini un ordin foarte precis primit de le Paris.

Neghiobia lui Beaumarchais

Lucrurile trenează. D'Eon supraviețuiește, făcând demonstrații de scrimă, împrumuturi nerambursate, literatură la comandă. Reapare vechea manie a travestiului.

Ca să uite de sine sau, dimpotrivă, să se regăsească, să suscite formele exterioare de respect, să surprindă prin spectacolul epatant oferit de o femeie matură, ce poartă crucea Sf. Louis, să lase iluzia de tandrețe – conform unui mecanism psihologic ambiguu – tandrețe de care începe să ducă lipsă, căci are 44 de ani la moartea lui Ludovic XV...

Poate chiar toate la un loc. Din ce în ce mai mult se îmbracă femeiește și își asumă această identitate.

Beaumarchais, agent secret al lui Ludovic XVI, este trimis la Londra pentru a încerca o ultimă recuperare, nu a agentului d'Eon, care nu mai interesează pe nimeni – șefii săi sunt morți sau îndepărtați –, ci a documentelor pe care le deține. După toate aparențele, aceste acte nu au decât o importanță relativă. Totuși, ar putea folosi într-un război provocat în interiorul „Secretului" de o sumedenie de coterii și de indivizi.

Beaumarchais își face numărul, dar greu. Fals abil, fals cinic, el este tras pe sfoară de bătrânul agent, care semnează aproape tot ce vrei; dar păstrează hârtiile cu pricina. Oare ele mai există? Nimic nu e mai puțin sigur. Beaumarchais nu se gândește la asta și semnează și el partea lui, cu ideea fermă să-și trădeze angajamentul imediat ce se va ivi ocazia. Degeaba. Beaumarchais pornește, evident, de la convingerea că d'Eon este o femeie. Ceea ce este fals. Neghiobia lui va furniza, în final, un soi de ieșire lui d'Eon și regelui, care îi ordonă (el personal sau vreun subaltern al „Secretului") „să păstreze hainele identității sale" și să se retragă în liniște. Moarte simbolică, numai, pentru că el s-a sustras astfel de la sfârșitul multor soldați din umbră.

Abjecția nu are limite. Dar există și momente de răgaz pe drum, care oferă uneori o oprire definitivă. În acest moment, d'Eon a pornit pe drumul celei mai oribile dizgrații. El nu o merită, nu a căutat-o, începe să aibă prea mult de suferit pentru a mai rezista. Îi rămâne o idee fixă, un reflex: să păstreze hârtiile sau să continue să se facă crezut că le are. În acest timp, o distracție mare circulă la Londra: pariurile pe sexul cavalerului. El face totul pentru a spori factorul de incertitudine. Protestele sale indignate și falsele puneri la punct mai mult răscolesc chestiunea. Se vede prins între ordinele primite, efectele secundare ale sindromului travestiului și, poate, deliciul secret încercat de un om de spirit pus în situația de a se bate cu imbecilii.

Bătrâna doamnă și turneele ei de scrimă

În august 1777, asigurat în fine că nu are de ce se teme de o moarte brutală sau o otrăvire la sosirea sa în Franța, d'Eon se îmbarcă la Dover. Are curând 50 de ani. De 14 ani era în Anglia. A rearborat vechea sa uniformă de dragon și crucea. Lasă în urma sa o epocă a vieții din care nu rămâne aproape nimic palpabil: o falsă victorie, o luptă pierdută, singurătatea. Speranță?

Pe 27 august 1777 Ludovic XVI semnează un ordin intempestiv prin care se poruncește lui Charles-Geneviève d'Eon să renunțe la uniforma de dragon și să poarte doar veșminte femeiești.

El se supune. Altceva nici nu are de făcut. Pentru că nu este mort, trebuie să accepte mijlocul ce i se oferă să supraviețuiască. Este mijlocul pe care singur l-a pus la punct. De ce l-ar refuza?

Dacă trebuie să lichideze cu trecutul, vrea să meargă până la capăt. O. Gormann negociază cu ministrul de externe Vergennes. Crește ofertele de compensații financiare pentru documentele de care se tot vorbește. O dată mai mult, d'Eon nu renunță. Vreme de doi ani, între Tonnerre și Paris, domnișoara d'Eon este în mișcare.

Stă o vreme în casa familiei, face vizite la Versailles, se lasă pradă iluziilor și începe să creadă din nou că există. Nimeni nu ne spune, nu există nici o dovadă, nici un cronicar nu se exprimă limpede, dar totul lasă să se presupună că d'Eon este, de fapt, desconsiderat.

În februarie 1779, regele îi ordonă să se retragă la Tonnerre. Vor să-l trimită la mănăstirea călugărițelor bernardine din Auxerre. Mașinațiunea contra sa se derulează ca într-un teatru de marionete, așa încât îl găsim curând la închisoarea din Dijon. Este privat și de ceea ce i-a mai rămas din libertate. Soția guvernatorului pușcăriei îi propune să-i facă comisioanele, cu condiția unei „scrisori de supunere"... Dar d'Eon refuză. Căci întotdeauna, la momentul crucial, pus în postura de a alege între curaj și lașitate, el a ales curajul. Este un soldat pierdut.

Astfel se încheie ultima tentativă, aproape ridicolă, a „Establishmentului" de a se debarasa de d'Eon. El este totuși eliberat. Începe lungul sfârșit al lui Charles d'Eon. Tonnerre, Paris, întoarcere la Londra. Într-un moment financiar favorabil, cumpără o casă în Brewer Street, unde locuise ca chiriaș. Pivnița casei va primi vinul de Tonnerre și Chablis. Tot ea va primi, se pare, și documentele acelea care, curând, nu vor mai interesa pe nimeni.

Anii se adună. Bătrâna doamnă face turnee de scrimă, luptă contra mizeriei și uitării. Rănită, se retrage din viața activă, și chiar din întreaga viață socială. Nu mai răspunde nici la rarele scrisori de la nepoții O. Gormann. Scrie febril, din când în când, un memoriu, o notă care mustesc de spirit, spiritul tânărului doctor în drept venit din Tonnerre la Paris...

Domnișoara d'Eon își împarte casa cu Mary Cole, franțuzoaică de origine, văduva unui ofițer englez de marină. Urmează ani de tristețe, de uitare, de zgârcenie, de demnitate rănită. Se apropie moartea, se apropie sfârșitul. Scrie rugăciuni emoționante, bulversante. Moartea lui va fi mai puțin stoică decât cea a tatălui său, dar se pregătește cu luciditate pentru ea.

La 21 mai 1810, la ora 10 seara, la 82 ani de la nașterea sa, cavalerul d'Eon își dă obștescul sfârșit. Părintele Elysée, în prezența bătrânei doamne Mary Cole, se apropie de pat, trage perdelele și pentru că trebuia verificat *„de visu"* și *„de tactu"* ceea ce el știa deja, se edifică: d'Eon era bărbat.

Ce va rămâne în urma lui Charles d'Eon? Un prizonier al unui vis sfârșit înainte de a începe și lupta lui inspirată și zadarnică. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

EPILOG

După ce, în 1993, la Paris, în Editura Fayard, apărea o lucrare (Gilles Perrault, *Le Secret du roi*, vol. II), în care autorul înclina să susțină că d'Eon a fost femeie, iată că în numărul său pe noiembrie de anul trecut, revista franceză *Historia* redeschide ambiguul caz d'Eon. La aproape 200 de ani de la dispariția enigmaticului personaj, cititorii iau cunoștință, în paginile acestei publicații, cu punctele de vedere ale unor istorici francezi de marcă. D'Eon a fost un bărbat ambivalent, „decretează" Jean-Christian Petitfils. Și își susține afirmația. Din punct de vedere fiziologic, după cum menționează raportul autopsiei, el a fost de sex masculin, și nu un „animal amfibiu", pentru a relua o expresie a lui Voltaire, opinează Petitfils. Ideea de androgin trebuie respinsă. Din punct de vedere psihologic, lucrurile sunt mai complexe.

Examinarea scrierilor sale și a diverselor mărturii permit și respingerea ipotezei homo-sexualității sale sau trans-sexualității sale. Mai probabil, d'Eon, acest bărbat mândru de virginitatea sa, îndrăzneț, orgolios, certăreț și încăpățânat, care nu a cunoscut nici o aventură, fie ea și platonică, pare a fi suferit de inapetență sexuală. „Calmul temperamentului meu natural neîndemnându-mă spre plăceri – scria el contelui de Broglie la 25 martie 1771, când avea 42 de ani – i-a făcut pe prietenii mei să aibă inocența de a-și imagina că aș fi de sex feminin". Să nu uităm că doi mari contemporani, veșnic îndrăgostiți, Casanova și Beaumarchais, i-au căzut în mreje.

Încremenit, până în amurgul vieții, în mitomanie, d'Eon a vrut să exploateze acest filon de ambivalență, numai pentru a face să se vorbească despre el. A căzut astfel în propria capcană când Ludovic XVI, plictisit de scandal, i-a poruncit să poarte haine de damă. „Fecioara din Tonnerre" a suferit atunci și a protestat. Dar de vorbit, s-a vorbit despre „ea".

„Și totuși d'Eon a fost bărbat", este și punctul de vedere al cunoscutului istoric André Castelot, care se amuză prezentând două scrisori ale mamei cavalerului, una din ianuarie 1774, în care ea i se adresează lui d'Eon cu „Dragul meu fiu", și o alta, din februarie 1785, în care tot ea scrie „Draga mea fiică". Pentru Castelot este cert că: a) În Rusia Ludovic XV l-a trimis pe agentul „Secretului" în vestimentație feminină și abia apoi el și-a reluat uniforma, a devenit căpitan de dragoni și ministru plenipotențiar la Londra; b) într-o bună zi, Ludovic XVI a semnat extravagantul ordin ca „Charles, Geneviève, Louise, Auguste, Andrée, Timothée d'Eon de Beaumont să abandoneze uniforma de dragoni, pe care continuă să o poarte, și să-și reia hainele sexului său".

Până la moartea sa, deci încă 35 de ani, d'Eon avea să se supună acelui ordin, pentru el, o „Bastilie a costumului", scrie Castelot. Și, ca să punem punct acestei probleme, istoricul ne sugerează să revedem raportul de la autopsie: „Certific prin prezentul act că am examinat și am făcut disecția cadavrului cavalerului d'Eon, în prezența domnilor Adair, Wilson și a părintelui Elysée și că am găsit organe masculine, perfect formate. William Street, 23 mai 1810. Semnat Tho. Copeland, chirurg". Adjudecat.

F. D.

FRANZ STANGL NU MAI GĂSEȘTE SCĂPARE

SIMON WIESENTHAL

Simon Wiesenthal – pe care cititorii noștri îl cunosc din articolele publicate în Magazin istoric **(nr. 1, 2/1996), dar și din lucrările sale, îndeosebi din cartea sa de referință** Asasinii sunt printre noi **(Editura Politică, 1968) a reușit, prin Centrul său de documentare din Viena, să dea de urma unor notorii criminali de război și să-i predea justiției, cea care le-a aplicat binemeritata pedeapsă. Capturarea lui Adolf Eichmann, cel care a condus întreaga acțiune de exterminare a evreilor, a lui Wagner, comandantul lagărului Sobibor, a lui Rauf, inventatorul camioanelor cu gaze, și a multor altor criminali de război, refugiați, cei mai mulți dintre ei în America de Sud, se datoresc investigațiilor și anchetelor întreprinse de acest Centru de documentare.**

Dar dintre ciminalii de război care au pe conștiința lor moartea a milioane de evrei lipsea Franz Stangl, despre care Centrul deținea puține date. Ca mulți alți camarazi de ai săi, Stangl reușise să se stabilească în America de Sud, datorită „Odessei", organizație a foștilor membri ai SS-ului, ce dispunea de fonduri uriașe, acumulate în timpul războiului.

Wiesenthal i-a văzut pentru prima oară numele pe o listă de ofițeri superiori decorați pentru merite speciale în îndeplinirea genocidului. În mai 1970, când s-a aflat, în sfârșit, în fața unui tribunal, fostul comandant al lagărului Treblinka a explicat judecătorului în ce a constat vina lui: „În unele zile i s-au predat vreo 18 000 deținuți și, cum nu avea unde să-i țină, i-a omorât pe toți".

Acțiunea sa este confirmată de un document, pe care comandantul operațiunii Reinhardt[1], Odil Globnick, l-a adresat Oficiului central al securității Reichului. Este vorba de lista bunurilor pe care administrația lagărelor de exterminare de la Treblinka, Sobibor și Belzec o trimisese acestui Oficiu, respectiv 20 vagoane pline cu păr de femeie, 248 vagoane cu pantofi, 22 vagoane cu lenjerie de corp, 46 vagoane cu medicamente, 400 vagoane cu diferite obiecte uzuale, 254 vagoane cu covoare și cuverturi, 2 800 000 dolari americani, 400 000 lire sterline, 12 000 000 ruble sovietice, 14 000 000 zloți polonezi, 40 000 ceasuri de aur, 14 500 kg de verighete de aur, mai multe coliere de perle. După cum putem vedea numai din această listă, „colecționarii" obiectelor fuseseră și asasini, și hoți.

La fel cum spre a înlătura martorii jenanți, nașii Mafiei se descotorosesc de ucigașii lor, după ce aceștia și-au îndeplinit sarcina, nașii celui de-al III-lea Reich i-au suprimat pe specialiștii exterminării. Franz Stangl a fost trimis pe frontul iugoslav, unde șansele de supraviețuire erau foarte mici, căci partizanii lui Tito nu luau prizonieri. Dar Stangl a făcut parte din rarii soldați care s-au înapoiat la căminele lor. Îl regăsim puțin timp după război lângă copiii și soția sa, educatoare în orașul Wels.

N-a încercat deloc să se ascundă, ceea ce, de altfel, n-ar fi făcut decât să atragă atenția asupra lui. În calitatea lui de fost Hauptsturmführer SS, a fost arestat imediat și trimis în lagărul de internare „Marcus W. Orr" din Glasenbach, lângă Salzburg. Acolo a declarat că a fost comandantul Treblinkăi, dar a ascuns faptul că doi ani a lucrat la Glasenbach. În 1947 însă situația lui Stangl a devenit brusc critică: autoritățile austriece au descoperit numele lui pe lista personalului de la Hartheim.

Acesta era un vechi castel în stil Renaissance, situat în împrejurimile lagărului de concentrare Mauthausen, în Austria de Sus. El făcea parte, împreună cu Hadamar, Sonnenstein și castelul Grafeneck, din cele „patru sanatorii", în care cel de-al III-lea Reich învăța tehnicile exterminării. Simon Wiesenthal a preluat toate aceste date și a continuat ancheta despre Franz Stangl, dar mai înainte ține să ne explice ce erau aceste „sanatorii", unde viitorul comandant al lagărului Treblinka a învățat arta de a omorî oameni.

„Sanatoriul" de la Hartheim

Programul „suprimării existențelor nevrednice de a fi trăite" a fost condus la început de Werner Heyde, profesor de psihiatrie la Universitatea din Warzburg. (Responsabil de moartea a cel puțin 100 000 de persoane, Heyde a fost arestat în 1962: se ascundea sub numele de dr. Sovade. Curând el s-a sinucis.) Programul includea bolnavi incurabili, dezechilibrați, debili și bătrâni.

Curând s-a socotit că toți cei care sufereau de un handicap oarecare duceau o viață „nevrednică de a fi trăită". Dreptul de moarte sau de viață era, ca să zicem așa, reglementat de legea „experții de la T-4"[1], care primeau de la spitale dosarele medicale ale bolnavilor și își puneau verdictul pe baza acestor documente. O cruce trecută jos pe dosar însemna moartea.

O unitate specială îi aduna pe toți pacienții destinați eutanasiei și-i conducea la cel mai apropiat „sanatoriu". La început, acești pacienți erau omorâți cu injecții conținând produse toxice.

Dar cel de-al III-lea Reich nu s-a oprit aici. Când și-a folosit toată energia spre a găsi o soluție organizării asasinării evreilor, Heydrich a înțeles că aceste „sanatorii" puteau constitui centre de formare, de perfecționare și de experimentare ideale. La Hartheim sau la Hadamar se putea testa ceea ce va fi aplicat mai târziu, pe scară industrială, la Treblinka sau la Auschwitz. Sala de experimentare se afla în pivnița castelului și era legată direct de un mic crematoriu. Aici, pentru prima oară, directorul de la Hartheim, căpitanul Christian Wirth, a folosit un gaz toxic spre a ucide bolnavi. Agonia lor a fost cu grijă cronometrată și fotografiată, iar clișeele trimise la Berlin. Am întâlnit mai târziu pe omul care fusese însărcinat, sub constrângere, să facă aceste fotografii și care mi-a descoperit existența așa-zisului „sanatoriu" de la Hartheim.

În 1941, căpitanul Wirth a fost mutat, succesorul său fiind Franz Stangl. Cu toate că informațiile autorităților austriece despre Hartheim erau puține la acea dată, asupra lui Stangl s-a emis un mandat de arestare și a fost transferat în detenție preventivă, spre a fi interogat de Landesgericht-ul[2] din Linz. În acest răstimp, deținuții participau la operațiuni de refacere a drumurilor și străzilor, de reconstrucție a clădirilor avariate de bombardamente. Stangl a fost afectat unei brigăzi, ai cărei membri nu comiseseră decât delicte minore, așa că supravegherea lui nu a fost prea strictă.

În seara zilei de 30 mai 1948, Stangl nu s-a mai înapoiat la închisoare, dar nimeni nu i-a observat evadarea. Iar atunci când a fost înregistrată, nu a provocat mari emoții. Nefiind informat nici un serviciu american, eu am aflat destul de târziu că Stangl nu mai era închis. Am încercat atunci să obțin vești de la familia sa, dar vecinii m-au informat că soția lui Stangl părăsise Austria împreună cu fetele ei, în ziua de 6 mai 1949, cu o destinație necunoscută.

În imagine: *o dovadă a crimelor naziste.*

[1] Nume dat programului de exterminare a evreilor, în onoarea lui Reinhardt Heydrich, asasinat în 1942 de patrioți cehoslovaci *(Magazin istoric,* nr. 10/1990).

[1] Denumire codificată (desemnând operația de eutanasie) ce provenea de la sediul centralei aflate la Berlin, pe Tiergartenstrasse, 4. Termenul de eutanasie are un dublu sens: 1. „moarte ușoară" fără dureri și 2. metodă prin care se provoacă de către medic moartea nedureroasă a unui bolnav incurabil sau a unei persoane foarte înaintate în vârstă, pentru a-i curma o suferință grea și prelungită. Legislația românească, ca și a altor state, interzice practicarea eutanasiei.

[2] Landesgericht corespunde unei mari instanțe judiciare departamentale, existând unul în fiecare land.

Mult mai târziu, în cursul procesului său, Stangl a dezvăluit marile linii ale evadării lui. La Glasenbach, el a aflat că esențialul era să ajungă la Roma. Acolo, se afla o organizație religioasă care îl putea ajuta. Protestanții se adresau președintelui Heinemann[1], catolicii își găseau refugiul la episcopul austriac, Alois Hudal. Aceste informații erau exacte. Hudal i-a procurat lui Stangl un pașaport, iar Kollegium Germanicum al seminarului german i-a făcut rost de o slujbă, până ce și-a putut continua călătoria.

În memoriile lui, publicate la Graz în 1976, sub titlul *Römischen Tagebücher* (Jurnale romane), Hudal se lăuda că a putut, după 1945, să-și consacre cea mai mare parte a activității lui caritabile foștilor membri ai național-socialismului și fascismului și îndeosebi pretinșilor „criminali de război". El a „sustras", cu acte false, un număr considerabil de călăi, dându-le posibilitatea să se refugieze în alte țări, dispuse să-i primească și să-i adăpostească.

Beneficiind de concurs „generos", Stangl a reușit, după șase săptămâni de la evadarea sa, să ajungă în Siria, unde a pregătit plecarea soției și a fiicelor lui. Doamna Stangl a trecut prin Elveția unde, la Berna, a obținut vizele necesare pentru Siria și a dispărut.

Între timp, s-au obținut informații mai precise despre lagărul de exterminare de la Treblinka și Franz Stangl a devenit unul din cei mai căutați criminali naziști. El nu risca să fie extrădat și ar fi putut continua să trăiască liniștit în țara unde își găsise adăpost. Dar răpirea lui Eichmann în Argentina, în 1960, a provocat o oarecare emoție în cercurile naziste. Nimeni nu se mai simțea în siguranță acolo unde se refugiase. La vremea aceea nimeni nu știa cine îl răpise pe Eichmann. Operația constituind o flagrantă violare a dreptului internațional, guvernul israelian a pretins că n-are nici un amestec în această acțiune. Așa încât câtva timp după capturarea lui Eichmann, când Institutul Yad Vashem m-a invitat să vorbesc despre rolul pe care l-am jucat în anchetă, directorul acestui Centru, dr. Kubons, mi-a recomandat să trec sub tăcere relațiile mele constante cu Ambasada israeliană și să nu relatez nimic despre rolul evident al serviciilor secrete israeliene, sfat pe care, desigur, l-am urmat. Dar să trecem peste asta...

În primăvara anului 1960, misterul care învăluia capturarea lui Eichmann încuraja cele mai năstrușnice speculații ale ziariștilor. Astfel, un săptămânal vest-german pretindea că Eichmann ar fi fost dus în Israel de membrii proisraelieni ai druzilor, care trăiau în apropierea frontierei israelo-siriană. Această poveste, născocită pe de-a întregul, era de-ajuns să-l îngrijoreze pe Stangl. Curând am aflat de la un ziarist vest-german că Stangl a șters-o în grabă din țara care îi oferise adăpost, iar eu n-am făcut altceva decât să-i scot fișa din dosarul meu și să trec pe ea „adresă necunoscută".

Un târg cu un bețiv

În decembrie 1965, am ținut la Viena o conferință de presă despre „școlile de asasinat" de la Hartheim, Hadamar, Sonnenstein și Grofeneck, informându-i pe ziariști despre legăturile dintre aceste instituții de eutanasie și exterminarea masivă întreprinsă în lagărele de concentrare. Cei deprinși în aceste instituții să suporte mirosul cadavrelor arse erau repede avansați în posturile de conducere ale lagărelor de exterminare.

Trei călăi ai evreilor: Eduard Roochmann, fost comandant-adjunct al ghetoului de la Riga...
...Gustav Wagner, adjunctul comandantului lagărului de la Treblinka, în 1944...
...și doctorul Aribert Heim, care a făcut experiențe pe deținuții de la Mauthausen

[1] Gustav W. Heinemann a fost președintele R.F. Germania între 1 iulie 1969 și 30 iunie 1974. În acei ani, în cadrul unei noi politici răsăritene inițiate de cancelarul Willy Brandt, guvernul vest-german a încheiat, în 1970, tratatele cu U.R.S.S. și Polonia, considerând frontierele europene ca inviolabile. În 1972 s-a semnat tratatul privind relațiile reciproce dintre R.D.G. și R.F.G., cele două state fiind admise în 1973 ca membre ale ONU.

Cariera lui Franz Stangl ne oferă un exemplu excelent. O lună mai târziu, m-a vizitat la birou un individ cu o înfățișare dezagreabilă, îmbrăcat neglijent. În tot timpul discuției nu m-a privit niciodată în ochi. El mi-a mărturisit că a fost membru al Gestapoului, dar evident, ca atâția alții, n-a „pricinuit nimănui nici un rău". „Ce puteam face?" a continuat el. „Nu eram decât un amărât de slujbaș, unul din cei mărunți, care nu trebuie să plătească oalele sparte". Dar vizitatorul meu nu venise doar pentru a-mi face această declarație, voia să-mi spună ceva, așa că l-am lăsat să vorbească.

„Am citit ce au scris ziarele despre Franz Stangl, a început el. Din cauza unora ca ăsta, după război, ni s-a căutat nod în papură nouă, celor mărunți. De fiecare dată când fac rost de o slujbă, până la urmă se află cine sunt și sunt concediat".

„Am crezut că n-ai făcut nimic rău", i-am replicat eu.

Am văzut sclipind o luminiță de mânie în ochii interlocutorului meu, dar fostul călău și-a regăsit repede privirea umilă, ce îi devenise o a doua natură. „Stangl, Eichmann au primit toate ajutoarele de care aveau nevoie. Li s-au procurat bani și acte. Dar pe mine cine mă ajută? Uitați ce cămașă și costum port. N-am nici slujbă, nici bani. N-am nici măcar cu ce-mi plăti o halbă de bere", vorbe contrazise de mirosul pe care îl răspândea când deschidea gura.

„Știți, a continuat el, în timp ce eu tăceam, eu cunosc ascunzătoarea lui Stangl. Pot să vă ajut să-l prindeți. Stangl nu m-a ajutat, atunci de ce l-aș ajuta eu?"

Mi-a aruncat o privire, înainte de a continua. „Dar n-o fac degeaba".

Mă așteptasem să-mi spună asta de la început. „Cât?" am întrebat eu. „25 000 de dolari". „Ai putea tot atât de bine să-mi ceri și un milion, dar eu n-am bani". Omul era însă dispus să se târguiască. „De acord. Sunt gata să accept un preț rezonabil". „Câți evrei a lichidat Stangl?" „Nu se va ști niciodată în mod exact câți oameni au murit în timpul cât el a comandat Treblinka. Poate 700 000..."

S-a gândit o clipă, calculând în gând.

„Un cent pentru fiecare mort. Șapte sute de mii de cenți... asta face șapte mii de dolari. O nimica toată". Mi-am sprijinit mâinile pe birou ca să nu-l pălmuiesc și am închis ochii ca să nu-i mai văd fața.

Încet, încet, am reușit să mă stăpânesc. Comandantul lagărului Treblinka, ucigașul a șapte sute de mii de evrei, avea mai multă importanță decât individul acela sordid, care-mi aștepta răspunsul, întrebându-se, desigur, cui i s-ar putea adresa dacă eu îi refuzam târgul.

1949. Pe vapor, Adolf Eichmann (în centrul imaginii), așteptând să debarce în Argentina

„Azi nu pot să-ți dau nici un ban, am spus eu în sfârșit, dar dacă informațiile d-tale o să-mi dea posibilitatea să punem mâna pe Stangl, o să capeți banii". „Cine-mi garantează că o să vă respectați cuvântul?" „Nimeni și, dacă nu-ți place, ușa e în spatele d-tale".

„Bine, bine... nu vă supărați. Am să vă spun unde lucrează Stangl. Dar nu știu cum îl cheamă acum. Învoiala noastră se menține totuși, nu?"

„Da. Te ascult". „Vreau mai întâi să-mi semnați un angajament".

Am luat o carte de vizită și am scris pe spatele ei: „Mă angajez să plătesc aducătorului acestei cărți de vizită suma de 7 000 dolari, dacă Franz Stangl este arestat datorită informațiilor procurate de el".

Interlocutorul meu și-a pus cu grijă cartea de vizită în portofel, dar nu era satisfăcut. Mi-a cerut cuvântul de onoare că n-am să caut să aflu cine e. I l-am dat, firește, căci pentru a reuși să-l descopăr pe Franz Stangl și, astfel să îl pot aresta merita să fac orice.

Numai după acest preludiu, vizitatorul mi-a furnizat în sfârșit informația. „Stangl lucrează la São Paulo, în Brazilia. E mecanic la Volkswagen".

Arestare în spital

Era adevărat. Nu mi-au trebuit decât câteva săptămâni ca să aflu adresa lui Stangl. Mai exista un mandat de arestare emis împotriva lui de Landesgericht-ul din Linz și Austria ceruse extrădarea lui.

Dumnezeu știe pentru ce motive poliția braziliană a așteptat terminarea carnavalului ca să-l aresteze pe Stangl. Dar, pe la jumătatea lunii februarie 1967, i-a pus casa sub supraveghere. Doi inspectori de poliție s-au deghizat în instalatori de cabluri și au început să sape șanțuri în fața casei lui. Era atât de cald, încât au bătut la ușa lui ca să-i ceară un pahar cu apă. Au profitat de acest lucru spre a afla dacă Stangl nu era înarmat, căci pentru ei asta făcea parte, în mod obligatoriu, din panoplia oricărui asasin.

În realitate au văzut locuința unui om de treabă, cu șervețelele croșetate pe bufet și un crucifix pe zid. Și-au informat deci superiorii că Stangl nu era înarmat și n-avea cum să se împotrivească arestării.

La 27 februarie, şeful poliţiei din São Paulo s-a dus la Ambasada austriacă din Rio de Janeiro şi a cercetat actele justificative ale cererii de arestare şi extrădare a lui Stangl, prezentate în Austria, traduse în portugheză. Fiecare foaie de hârtie reprezenta mii de asasinate.

În aceeaşi zi, şeful poliţiei s-a înapoiat la São Paulo şi a trimis trei agenţi, împreună cu un fotoreporter, la un spital din São Paulo, unde aceştia, după ce s-au legitimat, i-au cerut unei infirmiere să telefoneze la Uzina Volkswagen şi să-i comunice lui Stangl că fiica lui a fost accidentată şi este spitalizată.

Administraţia uzinei a transmis informaţia la megafon şi peste o jumătate de oră Stangl a sosit la spital. Fotoreporterul a prins pe film arestarea lui şi toată presa mondială a preluat-o.

Eu n-am aflat toate aceste amănunte decât mult mai târziu. Eram în avion spre America, când, în timpul unei escale la Amsterdam, am auzit numele lui Stangl la radio. Dar ştirea arestării lui a fost urmată de o alta alarmantă: guvernatorul din São Paulo îi imputa şefului poliţiei că nu l-a ţinut la curent.

Trebuie să spun că această arestare exemplară a unui criminal nazist în America de Sud n-a surprins. Stangl n-ar fi fost primul care îşi cumpăra libertatea.

Brazilia nu extrădase niciodată un fost nazist. Eram perfect conştient că, de data asta trebuiau mari presiuni asupra opiniei publice spre a obţine câştig de cauză.

Chiar înainte să părăsesc Amsterdamul, am luat legătura cu prieteni din diferite ţări şi i-am rugat să organizeze manifestaţii ale foştilor deportaţi în faţa ambasadelor braziliene. Am discutat apoi cu ministrul justiţiei al landului Renania de Nord-Westfalia, dr. Neuberger, despre o nouă cerere de extrădare pe care Republica Federală Germania să o adreseze Braziliei. Am întreprins apoi acelaşi demers pe lângă Comisia poloneză de anchetare a crimelor naziste.

În America de Sud nu se prezentau niciodată prea multe cereri de extrădare. Dar, în mod evident, cele mai multe presiuni le putea exercita America. Cum am sosit la New York, am cerut audienţă la fostul ministru de justiţie, senatorul Robert Kennedy, şi l-am rugat să intervină. În faţa mea, Kennedy l-a chemat la telefon pe ambasadorul Braziliei la Washington: „Este vorba despre pedepsirea unor crime nemaipomenite. Brazilia are azi ocazia să-şi facă milioane de prieteni".

În sfârşit, guvernul brazilian s-a hotărât să folosească această ocazie; sub presiunea opiniei publice şi după nenumărate intervenţii a dat curs cererii de extrădare formulate de R.F.G.

Înapoiat la Viena, am fost chemat la telefon de un notar german: un prieten al meu, Hermann Katz, din New York, pe care îl informasem despre curioasa mea tranzacţie, îmi trimisese cei şapte mii de dolari.

La 13 mai 1970 la Düsseldorf a început procesul. Stangl s-a justificat cu argumente pe care el le considera imbatabile: „Eu nu mi-am făcut decât datoria".

La 22 decembrie 1970, tribunalul a pronunţat sentinţa: detenţie pe viaţă. Dar Stangl n-a rămas multă vreme în închisoare. A murit la 28 iunie 1971. Puţină vreme după aceea, omul care fusese altădată cel mai bun prieten al său, Gustav Wagner[1], s-a dus să o viziteze pe văduva lui şi i-a cerut mâna, greşeală de neiertat, căci datorită acestui fapt, eu am reuşit, mai târziu, să obţin arestarea lui. ■

Prezentare şi adaptare de
Paul B. MARIAN

[1] Wagner fusese braţul drept al lui Stangl, pe vremea când acesta era comandantul lagărului de exterminare Sabibor, iar mai târziu, adjunctul succesorului lui Stangl, Kurt Franz. A fost cel mai sadic şi mai crud din acel infern al cruzilor.

Universitatea Bar Ilan – Facultatea de Ştiinţe Iudaice, A.C.M.E.O.R. şi Institutul Z. Werhaftig pentru Cercetarea Sionismului Religios au iniţiat colocviul **Iudaismul din România în epoca modernă.**

Colocviul s-a desfăşurat la Universitatea Bar Ilan din Ramat-Gan în zilele de 3-4 martie a.c.

Printre cei care au conferenţiat au fost dr. Iosef Govrin, fost ambasador al Israelului în România, dr. Şlomo Leibovici-Laiş, preşedintele A.C.M.E.O.R., prof. Silviu Sanie de la Universitatea din Iaşi, dr. Liviu Rotman, directorul Centrului Goldstein Goren de la Universitatea Tel Aviv, Lucian Zeev Herscovici de la Biblioteca Naţională din Ierusalim, dr. Rina Neeman de la Universitatea Tel Aviv, dr. Hava Eskoli de la Institutul de cercetare a Holocaustului de pe lângă Universitatea Bar Ilan, prof. Iosef Barel şi mulţi alţii.

Cititorii scriu istorie

Completări... radiologice

În completarea informaţiilor privind contribuţia prof. Dragomir Hurmuzescu la dezvoltarea radiologiei în ţara noastră, dr. ing. **CLAUDIU SFINŢESCU,** din *Bucureşti,* face următoarele completări.

Revista de radiologie nu a apărut în 1932. În acel moment era numai un buletin de rezumate ale comunicărilor Societăţii de Radiologie, anexat periodic la *Revista ştiinţelor medicale.*

Transformarea ei în revistă de sine stătătoare, cu comunicări in extenso şi cu răspândire mai largă, a avut loc în 1939, la propunerea dr. Septimiu Sfinţescu, în calitate de preşedinte al Societăţii de Radiologie. El a devenit şi responsabilul revistei (până la desfiinţarea ei, în 1945), în calitate de secretar general perpetuu al societăţii, după o a doua alegere ca preşedinte din 1940.

Deţin această informaţie pe cale directă, întrucât la vârsta de 13-14 ani câştigam banii, care ar fi revenit pentru timbre poştale, livrând personal, cu bicicleta, exemplarele la abonaţii din zonele apropiate casei noastre în care era sediul revistei.

N-am pretenţia ca tatăl meu să fi apărut printre martirii radiologiei, pentru că a murit la 90 de ani, deşi a practicat-o din 1920-1921 până în 1964 (12 ani după pensionare), cu o întrerupere de 8 ani între 1941 şi 1949, când a funcţionat ca inspector general de radiologie pe ţară. În 1949 a fost înlocuit cu unul din „martirii" citaţi în nota din revista dvs., cunoscut mai ales ca un „om tare" în Ministerul sănătăţii de la începutul regimului comunist. Membru în comisia pe minister din 1946 a încercat, în van, să-l epureze pe tata, pe motiv că numirea lui a fost ilegală, el vizând acest post. Singura satisfacţie pe care i-a acordat-o ministrul Bagdasar a fost de a-l numi „consilier de radiologie", reuşind să-şi vadă visul abia în 1949 şi terminându-şi cariera ca profesor universitar, cu puţine şanse să fi suferit excesiv din cauza radiaţiilor.

Încă una din completările necesare, este aceea că dr. Zincă Niculescu ar fi fost din Ploieşti şi ar fi murit în 1935. Într-o ordine de zi a şedinţei din 9 iunie 1941, acesta este anunţat cu o comunicare. În scriptele rămase de la tatăl meu, are adresa în Bucureşti, strada Dionisie 61.

Despre dr. Ştefan Jianu nu ştiu dacă a decedat în urma radiaţiilor, în orice caz a avut de suferit după 1945 din cauza strânsei prietenii cu Const. Titel Petrescu.

Dar á propos de martiri, în alt sens, ar fi fost de pomenit şi prof. Ion Jovin, prieten cu Maniu şi de aceea mult timp arestat.

Apreciez utilă, mai ales pentru partea de la început, intenţia doctorului Teodor Diaconescu de a scrie această notă, care însă are informaţie incompletă, deşi aşa cum rezultă dintr-o scrisoare de mulţumire adresată tatălui meu, acesta i-a pus la dispoziţie de prin 1977-1978, pentru a-şi putea elabora teza de doctorat, tot ceea ce deţinea el în legătură cu istoria radiologiei în ţara noastră. A menţiona acest fapt nu ar fi fost decât spre cinstea dr. T. Diaconescu.

Un studiu temeinic pe o temă dificilă

Recenta apariţie în limba română, la sârguincioasa Editură Hasefer, a cărţii profesorului originar din ţara noastră Carol Iancu, de la Universitatea Paul Valéry din oraşul Montpellier (Franţa): *Evreii din România; de la excludere la emancipare (1866-1919),* reprezintă – prin bogăţia documentării şi profunzimea analizei – un autentic şi plin de semnificaţii eveniment al istoriografiei din zilele noastre pe o temă atât de controversată.

Carol Iancu izbuteşte performanţa exhaustivităţii pe un spaţiu relativ restrâns. El aproape epuizează problema atât de complexă a luptei de o jumătate de veac pentru emanciparea juridică şi politică a evreimii din România în numai 400 de pagini, în care fiecare etapă se bucură de o tratare concisă, densă şi încărcată de tâlcuri.

Spaţiul nu ne îngăduie o prezentare detaliată a acestui op fundamental care se citeşte – în pofida scrupulozităţii şi acribiei sale ştiinţifice – nu o dată ca o operă beletristică. Ea îmbină ştiinţa valorificării riguroase a documentului istoric cu arta relatării pasionate a desfăşurărilor de fapte şi înfruntări, cu temeinicia penetrantelor analize de tip eseistic, dar şi cu hotărâta dezvăluire a problemelor complexe, generatoare de oţioase şi sterile dezbateri.

Firească, cartea lui Carol Iancu este, înainte de orice, un preţios ghid de orientare în hăţişurile unei problematici încâlcite şi, totodată, un îndemn la gândire proprie pe o tematică în care opiniile s-au ciocnit cel puţin la fel de aprig ca şi oamenii. Deşi nu e expusă cu caracter concluziv, aş ţine să subliniez importanţa unei fraze care esenţializează o complicată situaţie istorică: „Cu excepţia exploziilor de fanatism religios, relaţiile dintre creştini şi evrei au fost (în România – *n.n.*) bune", frază care nu anulează complexitatea, uneori plină de dramatism, a evoluţiilor în timp, dar pune la locul cuvenit fenomenul istoric aşa cum a fost.

Victor BÂRLĂDEANU

DOMNITORI MOLDOVENI

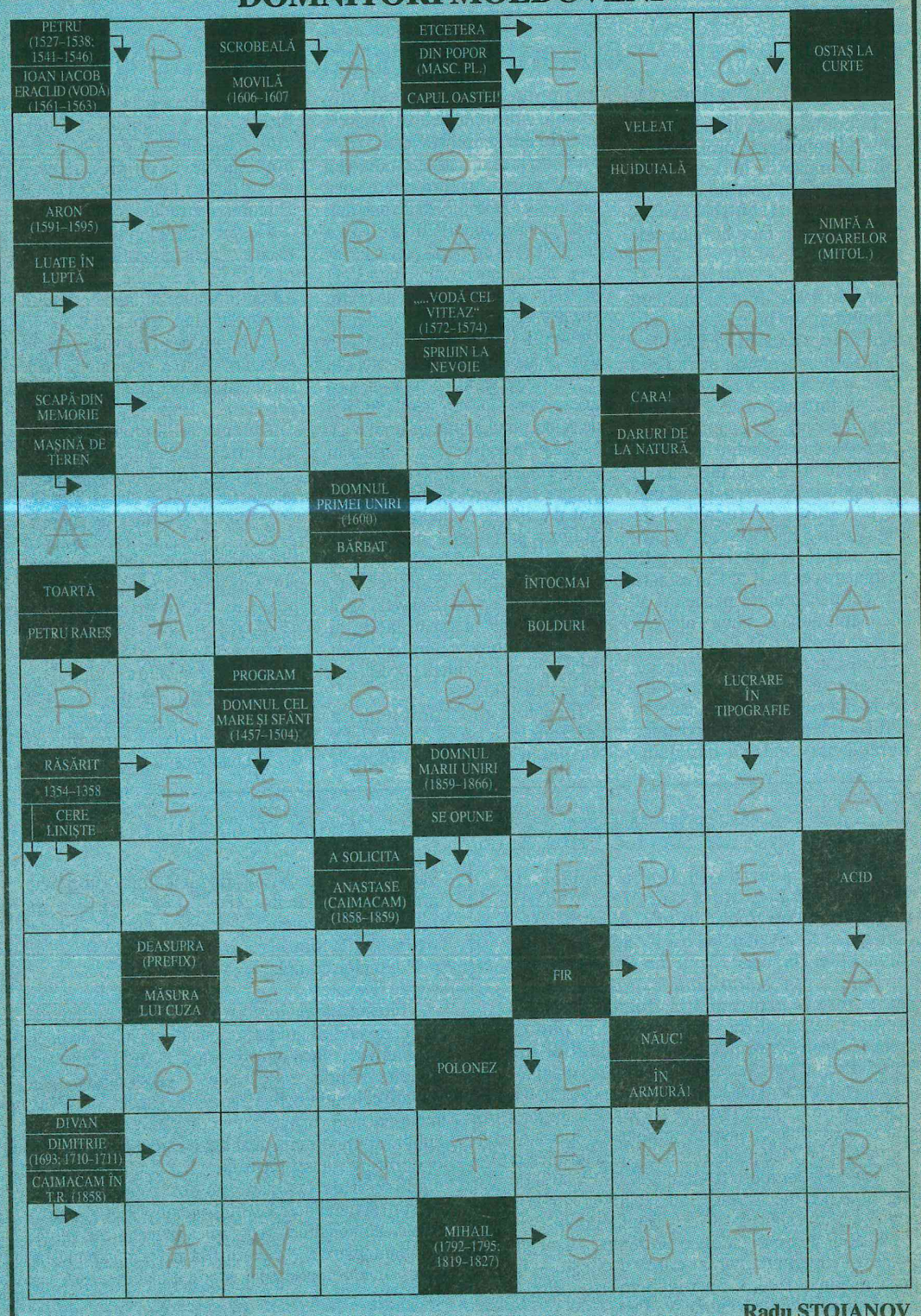

Radu STOIANOV

DIALOG CU CITITORII

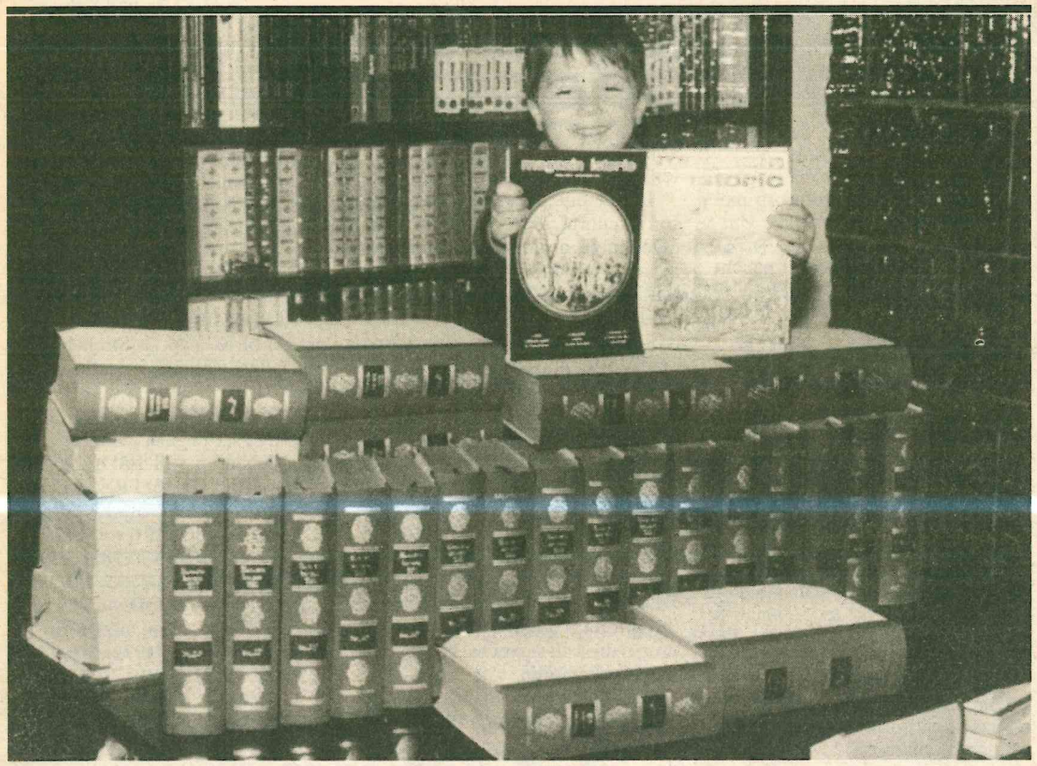

VIITOR CITITOR

Iată-ne deci în prima lună a celui de-al patrulea deceniu al Magazinului istoric.

Un început pe care îl punem sub semnul acestei fotografii primite de la dl. GHEORGHE A. IEGH, din București: **un viitor cititor.**

După ce ne scrie că are colecția revistei de la primul număr, dl. Iegh continuă: Toată colecția mea am legat-o pe ani. Vă trimit și o fotografie, în care nepotul meu ține primul tom, împreună cu numărul din decembrie 1996.

Mulțumiri și felicitări, domnule Iegh!

„AM CRESCUT CU REVISTA"

Despre prima sa întâlnire cu Magazin istoric **iată ce ne scrie domnișoara CORINA VÂLCEANU, din** Arad: Îmi aduc aminte că, pe vremea când încă nu învățasem să citesc, mă jucam cu o revistă cumpărată de tata. Mai târziu, bineînțeles, am început să și citesc **Magazinul istoric.** Pot spune că am crescut împreună.

Pasiunea mea pentru istorie se datorează, mai ales, acestei reviste. Am acasă o colecție destul de mare. Caut s-o cumpăr număr de număr, dar nu a fost întotdeauna posibil. Pe la sfârșitul lui 1995 și începutul lui 1996, nu am mai găsit-o în Arad. Acum, din fericire, se găsește din nou.

Magazin istoric este absolut necesar să apară.

DIN CONSTANȚA

Dl. contraamiral (r) ing. ILIE ȘTEFAN, președintele Filialei Constanța a Ligii Navale Române, **ne trimite o sinteză a reuniunilor lunare ale Secției de istorie navală din cadrul Filialei.**

Folosim acest prilej – **se menționează în scrisoarea d-sale** – spre a vă adresa felicitările noastre la împlinirea a 30 de ani de apariție neîntreruptă a prestigioasei reviste **Magazin istoric,** însoțite de cele mai bune urări.

La mulți ani!

LA LECȚIILE DE ISTORIE

Dl. prof. LAURENȚIU STROE, din Bacău: Țin să vă mulțumesc pentru onoarea deosebită pe care mi-ați făcut-o publicându-mi în nr. 1/1997 articolul despre revistele școlare de la Bacău. A fost cel mai frumos cadou pe care l-am primit pe plan profesional, deoarece sunt profesor de istorie la Liceul „V. Alecsandri", din Bacău.

DIALOG CU CITITORII

Într-un fel, revista pe care dv. o conduceți s-a identificat cu perioada copilăriei, adolescenței și a tinereții mele.

Datorită tatălui meu, de mic am pătruns în universul istoriei.

De **Magazin istoric** mă leagă și numele unora dintre profesorii mei de la Facultatea de istorie a Universității București.

Revista mă însoțește permanent la lecțiile de istorie.

„AM ATRAS ZECE ABONAȚI"

Dl. AUREL PETRICA, pensionar, din Oradea, **cititor de la primul număr, din aprilie 1967, pe care l-a găsit în Timișoara, intenționează să lase moștenire colecția** Magazin istoric **celor doi nepoți ai d-sale.**

În decursul anilor, îndeosebi până în 1993, când m-am pensionat – **scrie d-sa** – am atras zece abonați și cititori permanenți ai revistei din rândul colegilor cu care am muncit.

Ori de câte ori ne întâlnim, aceștia îmi spun că sunt satisfăcuți de revistă și că îmi mulțumesc pentru că i-am convins să devină cititori permanenți.

MULȚUMIRI

Am primit până la închiderea acestui număr, și gândurile legate de aniversarea revistei de la următorii cititori, cărora le mulțumim: colonel (r) GHEORGHE NICA, din Baia Mare; **SORIN PETRESCU, din** Constanța; **IULIAN BORGOVAN, din** Bistrița; **MARIAN DUMITRESCU, din** București; **ROMULUS TRAIAN M. MITREA, din** București; **LICĂ NEAGU, din** Constanța; **N.M. NICA, din** com. Chilia, jud. Olt; **MIHAI BERNACEK, din** Iași; **NICOLAE PRUNEȘ, din** Slobozia; **preot profesor BORIS CHELARU, din** Craiova; **elev CLAUDIU PUIU, din** Râmnicu Sărat; **CEZAR SOLOMON, din** Vulcan; **GHEORGHE ZĂRNESCU, din** Săcele; **ION C. PĂUN, din** București; **prof. I. DIACONESCU, din** satul Vărzaru, com. Merișani, jud. Argeș; **ANGELIN DEACU, din** satul Traian, com. Cerna, jud. Tulcea.

DIPLOMATICE

Dl. N. TIHU-SUHĂREANU, din București, **face următoarele precizări pe marginea articolului** 1947. Valul comunist lovește Ministerul de externe, **din nr. 2/1997.**

La sfârșitul primului aliniat de la p. 18, autorul, dl. A. Căpușan, scrie: „Destinele diplomației românești aveau să rămână pe mâinile ei și ale P.C.R. până la 28 ianuarie 1953". Două erori:

1. Ana Pauker a fost ministru de externe în perioada 7 noiembrie 1947-26 iunie 1952, când i-a luat locul Simion Bughici, până atunci ambasador la Moscova (**v. Magazin istoric, nr. 7/1992**) și nu cum scrie în cartea sa Marius Mircu (**Dosar Ana Pauker**) 24 ianuarie 1953 (p. 149) de unde, probabil, s-a informat autorul articolului.

La sfârșitul lunii ianuarie, Ana Pauker era să fie arestată și acuzată de spionaj; poate i se intenta și proces dacă nu survenea, la 4 martie, moartea lui Stalin.

De altfel, ea nici nu putea rămâne în această funcție după Plenara din 26-27 mai 1952 (când a fost acuzată de „împăciuitorism" față de „devierea de dreapta" a lui Vasile Luca) pentru că la Sesiunea M.A.N. din 2 iunie 1952 Gheorghiu-Dej va deveni prim-ministru și nici vorbă s-o poată tolera într-o funcție atât de importantă.

2. „Destinele diplomației românești..." aveau să rămână în mâinile P.C.R.-ului nu până la „28 ianuarie 1953" ci până la 22 decembrie 1989.

Dacă redacția poate publica aceste precizări, îi rămân profund îndatorat. Cu mulțumiri și urări de bine la acest ceas aniversar.

Cititorul nostru căruia îi mulțumim are la rândul său o scăpare – Stalin a murit la 5 martie 1953, nu la 4 martie.

ȚARA HANGULUI

Primim din partea d-lui TEODOR GALINESCU, din com. Hangu, jud. Neamț, **președinte de onoare al Fundației „Gavriil Galinescu" din această comună, primele două numere ale revistei** Țara Hangului, **publicație a amintitei Fundații, în paginile căreia sunt evocate tradițiile culturale ale așezărilor de la poalele Ceahlăului.**

Totodată, corespondentul nostru ne trimite și câteva însemnări despre Școala românească și războiul pentru independență.

CERERI ȘI OFERTE

VASILE VULPAȘU, str. Eroilor, nr. 17, bl. B1, ap. 3, Strehaia, jud. Mehedinți, **solicită colecția anilor 1967-1972.**

CONSTANTIN STANOMIRESCU, sat Zegaia, com. Prunișor, jud. Mehedinți, **solicită: nr. 9/1987.**

ANDREI DUMITRESCU, șos. Iancului, nr. 130, bl. 121, ap. 3, București, **solicită: nr. 8/1995; oferă: nr. 1/1974; 12/1982; 5/1983; 2/1984; 2/1985; 12/1993; 1-3/1994.**

VALERIU GLOD, str. Tinereții, nr. 3, ap. 33, Focșani, **oferă: nr. 12/1969; 9/1970; 4, 6/1972; 7/1974; 3, 6/1976; 2/1977; 9/1978; 11/1988; 3, 4, 10/1990; 7/1991; 3, 4/1992.**

SEVER SAVA, str. Snagovului, nr. 4, ap. 6, Oradea, **solicită: nr. 1-5/1967.**

ILIE MARIN, aleea Someșul Rece, nr. 1-9, bl. 6, ap. 23, București, **oferă colecția completă.**

ION STERN, aleea Lăcrămioarelor, nr. 6, ap. 10, Paroșeni, jud. Hunedoara, **solicită: nr. 1-9/1967.**

GHEORGHE ROTARIU, str. Ceferiștilor, bl. B29, ap. 7, Pașcani, **solicită: nr. 1, 4, 7, 10/1990; 4, 8/1992.**

PETRE ȘOVA, șoseaua Iancului, nr. 35, bl. 104, ap. 7, București, **oferă colecția completă.**

VIOREL COTFAS, str. V. Babeș, bl. B, ap. 8, Toplița, **oferă colecția completă.**

PORȚILE DE FIER

Primim un nou număr, 4/1996, anul I, al revistei de istorie și cultură Porțile de Fier, **editată de Societatea Națională de Științe Istorice din România, filiala Mehedinți și cu sprijinul Euroconf Vânju Mare (redactor șef – dl. MITE MĂNEANU).**

Fața nevăzută a Magazinului istoric

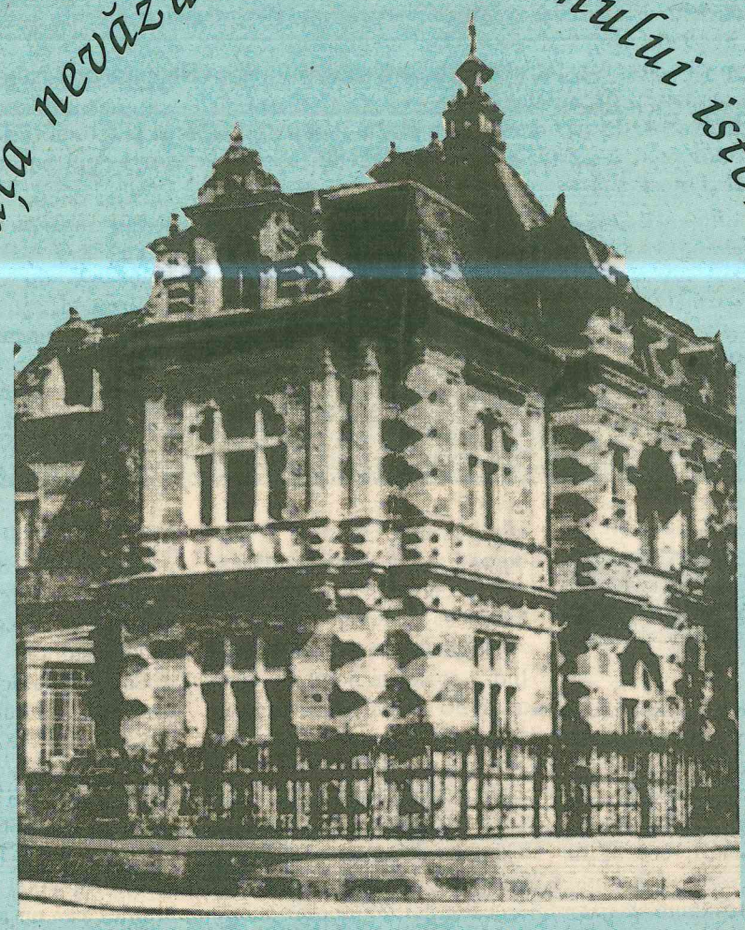

CAIET MAGAZIN ISTORIC NR. 3 LA 30 ANI

SCUMPĂ ISTORIE

Citim cu mult interes, atunci când ajunge și la noi, revista Magazin istoric.

Aflăm în paginile ei scumpă istorie. Este o cronică a neamului nostru atât de încercat de greul vremurilor prin care i-a fost dat să treacă.

În noua serie a revistei, începută în ianuarie 1990, am întâlnit multe articole închinate Moldovei noastre de dincoace de Prut, cum înainte de prăbușirea dictaturii nu se puteau publica.

Și totuși să nu uităm că într-un număr din urmă cu douăzeci de ani (nr. 2/1976 – n.r.) s-a scris despre unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. După mulți ani de interdicție, cititorii, mai ales cei tineri, puteau afla despre cele petrecute la Chișinău și Cernăuți în 1918.

Credem că acum este loc și de trecutul așezămintelor religioase basarabene, multe dintre ele ctitorii încărcate de istorie.

Sunt de evocat, de asemenea, încă multe momente, fapte și personalități din lupta basarabenilor pentru păstrarea limbii și credinței străvechi, așa cum am moștenit-o din părinți și moși.

Istoria noastră este comună, legea noastră strămoșească este aceeași. Nu pot fi despărțite.

O revistă ca Magazin istoric, **cu tradiția sa de trei decenii și cu răspândirea sa în mii și mii de case și suflete atât din Țară, cât și de dincolo de hotarele ei, ajută mult la nepieirea și neînstrăinarea în cugete a credinței în destinul unitar hărăzit românilor de Dumnezeu.**

Dragostea și binecuvântarea noastră Magazinului istoric, **la cei 30 de ani ai săi!**

Petru, mitropolitul Basarabiei

ANUL 31

O revistă de popularizare a istoriei – cum este *Magazin istoric* –, ce apare neîntrerupt timp de 30 ani, și-a asigurat în mod sigur locul atât în istoria presei de la noi, cât și în istoriografie.

De ce atunci două *Caiete Magazin istoric* – desfășurate, iată, peste două numere, unind astfel anul 30 cu anul 31 – consacrate unui asemenea eveniment? S-a spus deja: pentru a lăsa o mărturie a celor din redacție și a celor apropiați revistei despre ce au însemnat acești 30 ani; deci a celor ce dețin o informație bogată, sigură și inedită. Dar și ca o recunoaștere a performanței realizate.

De ce o aniversare, la 30 ani? Într-o societate normală, după anul 30 trebuie să urmeze, firesc, fără vreun jalon, anul 31. Noi nu ne aflăm încă într-o asemenea societate. Dacă în anii 1967-1989 existența noastră a depins de sistemul deciziei politice, în anii de după decembrie 1989 fiecare număr apărut a fost o victorie în fața prețurilor de cost mereu în urcare și, în același timp, un premiu de fidelitate pe care ni-l acordă cititorii. Și desigur sponsorii și donatorii fără de care nu am putea merge mai departe, care au înțeles și înțeleg că F.C.M.I., instituție negu vernamentală, non profit, privată editează revista *Magazin istoric* în interesul informației, educației, științei și culturii istorice.

Chiar de la acest număr, ca urmare a saltului prețurilor la toate capitolele de cheltuieli legate de producerea revistei noastre, ne aflăm în situația de a oferi un exemplar la vânzare liberă cu 2 200 lei, iar pentru abonați cu 2 000 lei, sume care în orice caz nu acoperă prețul de cost. Deocamdată ne-am străduit ca abonamentele făcute pe întreg anul să nu se modifice. Considerăm însă că *Magazin istoric* trebuie să își urmeze drumul firesc. Pentru a reuși, are nevoie de noi resurse financiare. Și mai are nevoie mereu de entuzismul anului 1.

CARTONUL ȘI COPERTA

Unul din „fixurile" cultului personalității sunt fotografiile, portretele, statuile. Cuplul Nicolae și Elena Ceaușescu s-a dovedit de la început extrem de sensibil în această direcție. Capitolul fotografiilor a căpătat cu fiecare an o amploare tot mai mare. Iar fotografiile în presă erau delectarea lor și teroarea multora dintre redactorii șefi, ce trăiau tot timpul sub spaima nereușitei vreunei fotografii apărute în gazeta proprie. Goana după „perfecțiunea" respectivelor poze a făcut posibilă o situație pe care a venit momentul să o explicăm. Cititorii *Magazinului istoric* au putut remarca apariția, după mai 1974, a câtorva coperte cu chipul celui dintâi și ultimului președinte al Republicii Socialiste România, însoțit de articole superlative. Mai mult de un deceniu, până în iulie 1985, „sistemul" a funcționat. Iată însă că la nr. 7 din iulie 1985, ce aniversa 20 de ani de la venirea lui Ceaușescu la conducere, la Congresul IX al P.C.R., în procesul tipăririi copertei apare o gravă defecțiune. Cartonul pe care era imprimată fotografia color respectivă nu avea calitatea corespunzătoare perfecțiunii (sau ceea ce controlorii apreciau că este perfecțiune). Cartonul se dovedea nedemn de o asemenea înfățișare. Și timp de două luni, repet două luni, nu s-a putut găsi un sortiment de carton a cărui calitate să nu includă acele defecte. Ceea ce putea să fie un carton bun pentru chipul unui Ștefan cel Mare sau Constantin Brâncoveanu, Mihai Viteazul sau Al.I. Cuza era nevrednic să-l aibă imprimat pe Nicolae Ceaușescu. Conducerea tipografiei, respectiv a Combinatului poligrafic, s-a zbătut două luni pentru a găsi un carton de calitate.

Și revista nu a apărut în acest timp, ceea ce pentru noi însemna o permanentă amenințare cu desființarea. Unul dintre numeroșii șefi de la partid a avut chiar inițiativa de a lega zece exemplare din acel număr ce era gata tipărit și a-l pune între două coperte, de carton obișnuit alb. Ideea era că numărul apăruse, dar nu exista cartonul corespunzător. Nu se putea măcar concepe să se spună adevărul, cu atât mai puțin să se arate o copertă greșită tehnic.

În sfârșit, spre finalul lunii august s-a găsit un carton pe care s-a imprimat coperta și orice posesor de colecție îl poate vedea pe Ceaușescu într-o imagine drept continuatorul marilor bărbați din istoria națională. Calitatea cartonului nu este deloc grozavă dar defectele tehnice scoase, absorbția și răspândirea cernelii și mai ales falțurile nu mai există.

În acea împrejurare am avut o discuție în doi cu domnul Tudor Coman, pe atunci șeful producției Combinatului. Analizând chinurile prin care trecusem, am avansat ideea că atâta timp cât în țară noi nu putem avea un carton compatibil cu importanța cu totul excepțională a reproducerii unei asemenea imagini, să nu mai riscăm o întârziere care ne putea costa existența revistei. Urma desigur să publicăm fotografiile familiei prezidențiale alb/negru în interiorul revistei (am avut și cu calitatea acestei hârtii destule necazuri și pierderi materiale, dar nu întârzieri care se puteau dovedi fatale). Domnul Tudor Coman m-a înțeles din priviri și pot spune că din acea clipă colaborarea noastră cu tipografia – și așa bună până atunci – s-a desfășurat excelent. Iată cum după iulie 1985, 53 de numere din *Magazin istoric* nu au mai întârziat din pricina cartonului copertei. Îi mulțumesc, ca între meseriași, lui „Nea Coman", îi cer să mă scuze că l-am dat acum în vileag, dar dacă n-o făceam eu, așa modest cum îl știu, n-ar fi spus-o niciodată. Și-i doresc să se bucure încă mulți ani de viață.

Dr. Cristian POPIȘTEANU

Echipa redacțională din 1992 încercând să răspundă întrebării: care a fost cea mai frumoasă copertă în 25 ani de apariție?

„ANCHETA“ DIN DECEMBRIE ’89

Este aproape un sfert de secol de când mă dedic unor rubrici cum sunt „Așa vă place istoria?“, „Iubiri celebre“, „Enigme ale istoriei“, subiectele mele fiind culese din istoria universală. Am trăit însă în toți acești ani și aventurile, deloc simple, ale vieții *Magazinului istoric*. Pentru cititorii săi, m-am decis să povestesc un episod din „enigmele“ revistei.

Oricine consultă colecția poate găsi la numărul din decembrie 1989 un dosar consacrat pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939. După aprecierea mea, rămâne și astăzi cel mai complet documentar apărut în țara noastră despre acest eveniment, care a răsturnat raportul de forțe în Europa și a prefigurat tragedia României din vara anului 1940.

Iată din interior povestea apariției acestui articol în *Magazin istoric*.

La sfârșitul lunii septembrie 1989, la o întâlnire a redactorului nostru șef cu Mircea Mușat, de la Secția de propagandă a Comitetului Central, acesta i-a arătat un articol de câteva pagini despre Tratatul de neagresiune germano-sovietic, articol pregătit pentru o revistă militară. Domnul Popișteanu i-a replicat înfuriat că articolul este o nouă dovadă că *Magazin istoric* este ocolit. În discuția ce a urmat, Mircea Mușat a convenit că este mult mai important ca un asemenea articol să apară în *Magazin istoric*.

Reîntors în redacție, domnul Popișteanu ne-a convocat și, împreună, am alcătuit proiectul dosarului istoric respectiv. Am fost antrenați practic toți (și Dorin Matei, și Ioan Lăcustă, și Marian Ștefan, și Ioana Ursu), ne-a ajutat și domnul Eugen Preda și în aproximativ trei săptămâni am pregătit pentru tipar un dosar de aproape 40 de pagini, în care subțiraticul material inițial al lui Mircea Mușat se recunoștea cu greu.

Întrucât la data când l-am redactat noi, sumarul nr. 12/1989 fusese de mult trimis la aprobare, acest documentar nu a mai fost cuprins în sumar, el apărând de-a dreptul în revistă. Și acum – conflictul.

La câteva zile după apariția revistei, în vreme ce domnul Cristian Popișteanu lipsea din redacție, la cererea forurilor superioare de partid, fostul secretar cu propaganda Ilie Matei a declanșat o severă anchetă asupra „cazului“. În această anchetă, al cărui principal implicat era semnatarul articolului, a fost vizat, din prima clipă, și colectivul de la *Magazin istoric*. Întrucât noi eram cei ce cunoșteam bibliografia, noi trebuia să răspundem la diferitele întrebări, iar conducerea revistei să explice cum a introdus articolul prin „efracție“ (termen folosit des în acele zile). Mircea Mușat părea din ce în ce mai supărat, iar nouă ni se cereau toate volumele din bibliografie. Și cum nu le avusesem în redacție, am început să le colecționez de la diferite biblioteci. Pe 16 decembrie secretarul Ilie Matei a plecat la Timișoara, dar nouă ni se cereau în continuare sursele bibliografice la „anchetă“ și se profila întrebarea dacă nu se pot retrage de pe piață exemplarele difuzate și dacă revista a ajuns în provincie. Ultimele volume le-am predat la cabinetul secretarului cu propaganda miercuri, 20 decembrie.

După 22 decembrie nu s-a mai pomenit, bineînțeles, de „anchetă“, dar nici de volumele (cam multicele) date la C.C. Așa se face că am rămas încărcată până astăzi la diferite biblioteci cu o serie de cărți. În cei șapte ani, numeroși cititori ne-au solicitat acel număr sau măcar un xerox după Dosarul Pactului Ribbentrop-Molotov, ceea ce, mărturisesc, m-a bucurat.

Florentina DOLGHIN

Un bilanț Magazin istoric *la împlinirea a 10 ani de apariție*

MÂNA SAU INIMA TA...

Câțiva dintre redactorii și colaboratorii revistei în 1975 (în centrul imaginii, profesorul universitar Radu Vasile)

Când am venit în redacția *Magazin istoric*, aveam jumătate din vârsta de acum.

Ieșisem de pe băncile Facultății și, în afară de câteva fumuri literare, altceva nu prea mai era în mine.

Aici, între colegii de redacție, jumătatea de viață trecută de atunci m-a rostuit. Am ucenicit și am „crescut“ nu numai gazetărește, ci și omenește.

Au fost nenumărate momentele unor prime experiențe, irepetabile, trăite aici. Toate, reunite în timp, constituie ceea ce, peste ani, constați că ți-a întărit caracterul, ți-a limpezit sufletul, ți-a întregit personalitatea.

Prima discuție din prima zi în redacție, prima ședință de sumar, prima notă redactată, prima semnătură în paginile revistei, prima discuție cu un colaborator, prima întâlnire cu cititorii, primul cititor văzut într-o stație de tramvai citind numărul de revistă al cărei responsabil ai fost, prima scrisoare primită pe numele tău și adresa redacției...

Dar și prima greșeală, prima „ceartă“, primul articol scos din pagini, primele mâhniri...

E greu de cântărit, judecat și evocat totul cu înstrăinarea obiectivității. N-ai cum fi obiectiv cu jumătatea ta de viață. N-ai cum fi obiectiv față de mâna sau inima ta.

Aceasta înseamnă pentru mine *Magazin istoric*...

Dintre multele experiențe avute în acești ani, una este printre cele mai tulburătoare: contactul aproape zilnic cu cititorii, prin scrisorile venite pe adresa revistei.

Mii, zeci de mii de scrisori sosite din tot atâtea universuri umane, deschise spre *Magazin istoric*. Ca petale ale unei imense flori de suflete, cititorii noștri – aceiași și totuși mereu alții, prin inevitabila perindare de generații – au ținut vie în potirul devotamentului și dragostei lor revista.

I-am cunoscut pe mulți dintre ei, din scrisorile lor doar, din vizite la redacție sau din întâlniri publice, cu diferite prilejuri. Statornicia lor în atașamentul față de revistă am simțit-o ca pe o sevă de viață întăritoare.

Un gând recunoscător și lor, în acest popas aniversar al revistei.

Ioan LĂCUSTĂ

TEODORESCU-BRANIȘTE CENZURAT

Nici nu se liniștiseră bine spiritele și continuam încă să ne bucurăm că „accidentul Foriș“ (vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1997) nu adusese nici o „măsură administrativă“ asupra redacției și iată că piaza rea ne-a pus din nou în fața unui hop. Și încă unul destul de serios.

În sumarul numărului 9/1968 (septembrie), din aceeași naivitate care ne făcuse să credem că dreptatea mimată de Plenara din aprilie 1968, ca și cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu din mai 1966 desferecaseră cu adevărat lacătele adevărului istoric, fusese inclus și un articol semnat de cunoscutul publicist Tudor Teodorescu-Branișteși intitulat, ce-i drept, destul de incitant: *De patru ori condamnat la moarte*... Incitant, dar exprimând pura realitate.

Dacă mă gândesc, acest articol ar trebui publicat nu numai pentru

a aduce o reparație morală autorului și celui despre care se povestea, ci pentru valoarea informației istorice pe care o conține. Despre ce era vorba? O scurtă evocare a activității desfășurate la sfârșitul anului 1940 de către Iosif Păsătoiu, unul dintre conducătorii Asociației „Ardealul", creată în septembrie 1940 de un grup de patrioți români, al cărei obiectiv era anularea dictatului de la Viena. Împrăștieri de manifeste, editarea unor publicații, emisiuni de radio clandestine etc. Alertate, organele de ordine de atunci au început urmărirea. Doi agenți ai Gestapoului, trimiși special la București, reușesc în cele din urmă să-l captureze pe Păsătoiu, care a fost deferit Curții Marțiale din București. Ordonanța definitivă în baza căreia a fost judecat conținea patru încadrări, toate stipulând pedeapsa capitală. A fost condamnat la moarte, dar sentința n-a fost niciodată executată; după mai bine de trei ani de temniță la Aiud, Jilava, Caransebeș și în alte locuri, în zorii zilei de 24 august 1944, Iosif Păsătoiu a ieșit din închisoare, odată cu toți deținuții politici amnistiați de noul guvern. Avusese, ce-i drept, și înainte și în timpul închisorii, relații cu persoane din tot spectrul politic – liberali, național-țărăniști, social-democrați, comuniști –, chiar mai mult, atât personal, cât și prin intermediul postului de radio pe care îl avusese în dotare înainte de arestare, stabilise contacte cu serviciile de informații britanice, cărora le furnizase date despre situația din România. Nu activase la îndemnul comuniștilor, dar se manifestase ca un adversar înverșunat al nazismului...

La data când trebuia să apară articolul, Iosif Păsătoiu împlinea 70 de ani. Un frumos „La mulți ani!" pregătit de *Magazin istoric*. Dar n-a fost să fie.

A doua zi după ce primise semnalul, din dispoziția Secției de presă și propagandă a Comitetului Central numărul a fost oprit. Din ce motive? Articolul despre Păsătoiu, pe care Direcția Presei și Tipăriturilor (organul de stat abilitat cu cenzura) îl aprobase, n-a plăcut; nu numai că n-a plăcut, dar a și determinat o reacție brutală. Continua să funcționeze ura împotriva opoziției burgheze din anii războiului sau autorul nu era agreat? Nu s-au dat nici un fel de explicații. În orice caz, articolul a fost scos, tirajul tras până la acea oră dat la topit și pe loc s-a introdus un altul, astfel că mica întârziere în apariția și difuzarea revistei nu a fost sesizată de cititori.

Pentru cineva totuși această întâmplare a fost de bun augur: colegul George Trohani, pe atunci proaspăt absolvent al Facultății de istorie, și-a făcut mai repede debutul la *Magazin istoric* cu articolul *Podoabe de argint geto-dacice*. Fiți siguri însă că motivul real îl află și el abia acum...

Marian ȘTEFAN

SENZAȚIONALĂ DESCOPERIRE ARHEOLOGICĂ

Viața la *Magazin istoric* a presupus, până în decembrie 1989, o permanentă presiune, reîntâlnită de altfel în oricare alt loc din România. O presiune despre care – sub impactul saltului prețului brânzei de la 16 lei kilogramul la peste 16 000 lei – se vorbește tot mai puțin. Fenomenul nu poate fi înțeles decât de cei care l-au trăit. Pentru cei care vor citi doar despre el – să zicem, în anul 2197 – va avea cam aceeași semnificație pe care o au pentru noi articolele despre inchiziție.

Sâmbăta era uneori ziua ședințelor neanunțate din timp, la care ni se comunicau indicații de ultimă oră sau probleme ivite „peste drum". „Peste drum" erau birourile secțiilor de presă și propagandă, din clădirea învecinată a fostului C.C. În urma unei astfel de ședințe, problema duminicii era rezolvată, iar luni reveneam la lucru plini de voioșie.

Într-o sâmbătă deci am fost strânși în biroul redactorului șef care, cu seriozitatea omului care știa despre medicină (dintr-o experiență personală) cam tot atât cât despre istoria diplomației (în care își dăduse doctoratul), ne-a informat că „peste drum" a poposit un exemplar dintr-o gazetă a studenților ieșeni, în care fusese tipărit un articol despre o senzațională descoperire arheologică și medicală, în același timp. Se scria la gazetă – regret că nu îmi amintesc numele ei și nici toate amănuntele – că într-o pivniță a unei case din Iași s-au descoperit fabuloase urme medievale. Dar și mai important era faptul că fusese găsit acolo și un izvor care își dovedise proprietățile miraculoase în vindecarea unor boli incurabile.

Articolul reținuse atenția unor tovarăși cu funcții importante nu atât prin descoperirea arheologică senzațională – deși se întrebaseră de ce frontul istoriografic nu semnalase încă faptul –, cât prin „minunea" tămăduitoare. Redactorului șef i se confesaseră mai mulți tovarăși care aveau rude apropiate grav bolnave că apa minune era singura speranță care le mai rămăsese. În concluzie, se cerea revistei *Magazin istoric* să analizeze în spirit critic articolul respectiv și să stabilească până luni dacă el corespundea adevărului științific. Ultima indicație pe care am primit-o a fost: să ne gândim toți cum facem, să nu îi înfundăm pe băieți.

Colegul nostru mai experimentat într-ale gazetăriei interbelice, Ioan Lăcustă, a descoperit, la puține minute după terminarea ședinței, că isteții autori ieșeni avuseseră prevederea să dea, într-o altă pagină, „cheia" articolului cu pricina. Ei explicau limpede că totul nu era decât o glumă. Nu mai știu cum le-a povestit redactorul șef gluma tovarășilor și nici cât au gustat-o.

Poate că rândurile de mai sus vor reuși să îi evoce cititorului anului 2197 nebunia (în sensul cel mai curat medical al cuvântului) acelor ani.

Dorin MATEI

CUM? AU TRECUT 30 DE ANI?

În ceea ce privește venerabila aniversare a *Magazinului istoric*, mărturisesc că primul gând pe care l-am avut a fost: cum?! Au trecut 30 de ani de când eram (cu toții) tineri?!

Cum se spune pe aici, *I feel honoured* că nu m-ați uitat și că mă considerați destul de intim legată de redacție pentru a-mi oferi să contribui la „Fața necunoscută a *Magazinului istoric*". Atmosfera de camaraderie, de muncă încordată din redacție îmi e foarte prezentă în minte și în suflet, însă după câte înțeleg, rostul suplimentului este evocarea unor momente de viață, a unei amintiri „bune sau proaste, oricum inavuate până în prezent". Dar ce oare a rămas inavuat până în prezent? De la antipozi mi-a venit greu să-mi dau seama. Și oricât m-am străduit de când am primit scrisoarea să-mi amintesc un moment anume demn de pomenit într-o astfel de ocazie festivă, n-am fost în stare. Nu din pricină că aș fi uitat păcălelile pe care ni le făceam, și mai ales, i le făceam lui I.M. Ștefan de 1 aprilie, sau corăbiile pe foi de matematică pe care Livia D., Marian Ștefan, Marianca, Vera și cu mine ni le torpilam când redactorii șefi plecau „vis-à-vis" să afle ce trebuie scos din numărul de sub tipar; sau orele fără de sfârșit în care corectam datele, numele proprii și ortografia unor articole. Dar toate aceste întâmplări devin nesemnificative pe lângă credința cu care slujeam revista noastră, revistă de istorie care, în acele decenii pline de „făuritori" de istorie, a izbutit să nu le pomenească numele și să nu le laude faptele. Revistă în care s-au publicat pagini de memorialistică nepermisă pe atunci. Revistă care încerca să arunce o lumină de adevăr asupra desfășurării și urmărilor celui de-al doilea război mondial. În fiecare lună, pregăteam materiale pentru trei numere, neștiind ce va „trece" și ce nu, având mereu în rezervă ceva de pus în locul a ceea ce avea să fie scos, din clipa predării la tipar, până la apariția numărului. (Cumplită era tensiunea în care pândeam telefonul să aflăm ce „a căzut".) Din anii petrecuți la *Magazin istoric* țin cu precădere minte pasiunea pe care *fiecare* dintre noi o punea în apariția *fiecărui* număr. Trăiam *fiecare zi* sub imperiul ei. De aceea probabil că celelalte fapte de... viață de redacție pălesc. Dar de aceea *Magazinul istoric* împlinește acum 30 de ani.

Dana LOVINESCU,
Melbourne, Australia

EMINENȚA SA CARDINALUL LUIGI POGGI, RESPONSABILUL BIBLIOTECII APOSTOLICE VATICANE ȘI AL ARHIVEI SECRETE VATICANE

Pentru a da un răspuns potrivit întrebării:
„Care este principala lecție pe care ne-ar da-o istoria Bisericii, la intrarea în viitorul mileniu", cred că ar fi cel mai nimerit să mă refer la un document foarte important al Sf. Părinte Ioan Paul al II-lea. Este vorba de Scrisoarea Sa Apostolică Tertio millennis adveniente **(În ajunul mileniului trei), din 10 noiembrie 1994. Ea este o invitație provocatoare adresată întregii comunități eclesiastice, privind pregătirea Marei Aniversări din Anul 2000 (Marelui Jubileu al anului 2000).**

Cristos, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, Stăpânul universului și Stăpânul istoriei, cărora le este Alfa și Omega – Începutul și Sfârșitul (Apoc. 1,8; 21, 6). În El a spus Tatăl cuvântul cel mai de pe urmă, despre Om și despre destinul său: „Isus s-a născut din Poporul ales, în împlinirea făgăduinței dată lui Avram și fără încetare amintită de Profeți... Cristos nu vorbește în numele lui Dumnezeu, ca Profeții, ci este Dumnezeu însuși care vorbește în Cuvântul său etern încarnat... În Isus Cristos, nu numai că-i vorbește omului, ci îl și caută".

Urmărind programul din Tertio millennis adveniente, **anul 1997 este închinat chiar lui Isus Cristos, Fiul, Unul din Dumnezeu Tatăl și Fiul Fecioarei Maria. Care Stăpân al istoriei și Izvorul unității și păcii, ne cheamă să lucrăm pentru o lume mai solidară, în care „cultura morții" va trebui să se supună (să cedeze) civilizației dragostei. Ancorați în credință, suntem de-a dreptul chemați la promovarea dialogului ecumenic și la împărtășania în sânul Bisericii.**

Anul 1998 va fi dedicat în chip deosebit Duhului Sfânt (Sfântului Duh) și prezenței sale sfințitoare în ceata ucenicilor lui Cristos. Sfântul Duh actualizează în Biserica din toate timpurile și din toate locurile Revelația completă, adusă de Cristos oamenilor. Credincioșii vor fi chemați să redescopere virtutea teologală a speranței și să intensifice eforturile pentru consolidarea unității în interiorul Bisericii, spre care caută diferitele daruri și harurile aprinse în Ea de Sfântul Duh. Unitatea Corpului mistic al lui Cristos este întemeiată pe acțiunea Duhului Sfânt.

Anul 1999, al treilea și ultimul an de pregătire, va fi centrat pe Dumnezeu-Tatăl, al tuturor oamenilor și virtutea dragostei, care-l are ca izvor pe însuși Dumnezeu. Tatăl milostiv vrea ca toți să corespundă învierii săvârșită de Cristos. Se împlinește un drum de adevărată convertire.

La sfârșitul drumului de pregătire, Biserica va începe anul 2000, anul Marelui Jubileu, lăudând și mulțumind Preasfintei Treimi. Trecând pragul mileniului trei, Biserica va trebui să se preocupe de unitatea neamului omenesc, promovând dragostea frățească și solidaritatea, pacea și înțelegerea în sânul comunității popoarelor.

Cititorii noștri fideli știu că în paginile revistei au putut întâlni, de-a lungul celor trei decenii, numele multor istorici ai lumii. „Ce rol atribuiți istoriei în evoluția intelectuală a omului secolului XXI?" este întrebarea pe care am adresat-o în cadrul anchetei noastre câtorva istorici de marcă, iar în numărul de față continuăm să le prezentăm răspunsurile.

Chestiunea rolului istoriei în evoluția intelectuală a omului sec. XXI face obiectul unei ample dezbateri. Aș distinge două poziții care se confruntă:

1) Cei care cred că prezentul absoarbe omul din ce în ce mai mult și că viitorul face același lucru. Trecutul este uitat și nu este capabil să dea soluții problemelor prezentului sau viitorului. Gândirea va renunța deci la o viziune istorică a problemelor cu care se confruntă. Să luăm două exemple:

a) *în economie* nu se va gândi decât pe termen scurt. Termenul lung va fi ignorat. A se vedea procesul făcut simultan și de liberali și de marxiștii lui Kondratiev[1];

b) *în științele religioase* se va uita că Biblia și istoria creștinismului formează o pedagogie lentă, ce se adaptează evoluției umane.

Filogeneza reproduce ontogeneza. Trebuie să ne gândim la acest aspect.

2) Cei care cred că istoria rămâne un dat fundamental pentru a înțelege prezentul: este o genetică sau o embriologie, precum cele ale medicilor. În secolul XV s-a trecut de la statul feudal la statul național, acesta din urmă fiind singurul capabil să creeze o cumpănă cu capitalismul comercial și economia – univers. Astăzi este nevoie de „superstate" ale unor mari zone economice pentru a crea o cumpănă cu societățile multinaționale și marile organizații continentale sau internaționale.

[1] Kondratiev, Nikolai Dmitrievici (1892-1938) a fost unul dintre economiștii și statisticienii ruși de frunte ai anilor '20. În afara Rusiei este cunoscut mai ales pentru cercetările legate de ciclurile economice lungi. În schimb, sunt puțin știute contribuțiile lui la planificarea economiei sovietice. La 25 ani era ministru adjunct al alimentației în guvernul provizoriu Kerenski. A lucrat apoi la „Koniunkturnîi Institut", pe care l-a întemeiat în 1920 și l-a condus până în 1928. A elaborat primul plan cincinal pentru agricultura sovietică. Scepticismul lui privind posibilitățile unei planificări globale și în detaliu ca și preocuparea pentru fixarea unor obiective realiste l-au adus în conflict cu autoritățile. În 1930 a fost arestat. În 1931 a apărut ca martor într-un proces politic. Dar niciodată nu i s-a intentat un proces. A murit în pușcărie. Acuzația care i s-a adus a fost că era președintele unui partid al „țăranilor muncitori". După moartea lui Stalin, Kondratiev și unii dintre colaboratorii săi au fost reabilitați.

În Occident i s-a reproșat că teoria ciclurilor (el le numea valuri) lungi a rezultat, în parte, din folosirea unor tehnici specifice de analiză statistică și că a făcut în mod arbitrar datarea multora dintre punctele de cotitură.

Noiembrie 1990, împreună cu alți participanți la Congres, în vizită la sanctuarul generalului de Gaulle: Colombey-Les Deux-Églises. Gazdă era amiralul Phillippe de Gaulle

Noiembrie 1990: primire la primul ministru de atunci al Franței, M. Rocard, cu ocazia Conferinței internaționale „De Gaulle și secolul său"

Dintre numeroasele publicații dedicate istoriei în perioada comunistă, *Magazin istoric* ocupă, chiar de la prima sa apariție în 1967, un loc unic. În perioada ceaușistă, redacția a reușit prin tact și diplomație să ocolească opresiunea cenzurii prin interesul manifestat de cititorii înșiși. S-au publicat studii despre perioada interbelică, memorii, biografii și studii consacrate marilor personalități ale epocii: Marghiloman, Titulescu, Martha Bibescu, Călinescu, Gafencu, Duca, Manoilescu, Brătianu etc. Mircea Eliade numea acești ani „epoca de aur" a istoriei României, dar sub comunism marile personalități au fost trecute sub tăcere. Aceasta a fost adevărata epocă în care România a fost integrată Europei și prin mijlocirea unei capacități ca Nicolae Titulescu, unul dintre liderii conștiinței europene, fapt cam uitat în epoca noastră.

În această privință, *Magazinul istoric* a adus un alt serviciu cititorului de istorie, într-un moment când legăturile cu Occidentul sau cu lumea în general erau șubrede și axate exclusiv pe teme economice marxiste, publicând mari autori din Occident: Churchill, Seton Watson, Toynbee, de Gaulle, André Maurois, A.J.P. Taylor, R. Gheysens, St. Zweig, R.S. Lopez, Liddel Hart, R. Aron.

Ca specialist în legende istorice și cu convingerea des împărtășită de studenții mei că adevărul istoric este mai interesant decât ficțiunea unui romancier sau scenariul unui cineast, recunosc că *Magazinul istoric* a fost des atras de teme din această categorie (adevăratul D'Artagnan, Omul cu Masca de

Acestor puncte de vedere trebuie să le adaug, pe aceeași linie, pe cel al istoricilor care, grație cunoașterii trecutului pot prevedea viitorul, într-o mai mare sau mai mică măsură (cazul demografiei).

Unii gânditori contemporani consideră chiar că se pot reuni toate științele umane într-una singură: istoria (cf. I. Wallerstein în *Magazin istoric,* nr. 1/1997). Exact în principiu, dar greu de aplicat în practică.

Prof. Frédéric MAURO,
Franța

Fier și altele), articole care m-au inspirat des cu subiecte noi de cercetare. Apoi „la petite nistoire", în nici un fel populară într-o perioadă când în afară de „conducătorul cel mare", personalitatea istorică era anihilată. Această „mică istorie" își are valoarea proprie și explică fenomene importante. Explorările geografice prezentau întotdeauna teme fascinante (drumul cafelei etc.) într-un timp când românul nu putea călători...

Talentul redacției *Magazin istoric* consta în faptul că făcea apel la istorici bine cunoscuți în România și în străinătate, dar care erau obligați să scrie într-un limbaj accesibil omului de rând, ceea ce nu este întotdeauna ușor pentru istoricul profesionist. Un alt aspect important ce merită accentuat într-o perioadă în care vizualul a devenit acaparant. Noi avem o vorbă: „one picture is worth 1 000 words" (o imagine valorează 1 000 de cuvinte). Bună expresie pentru o țară de elevi dedicați audiovizualului. În această privință, *Magazinul istoric* răspundea frumos acestei cereri cu imagini de bună calitate, mai ales pe coperte.

După revoluție, *Magazin istoric* a luat un avânt nou publicând multe mărturii interesante ale participanților la revoluție, inclusiv despre anturajul lui

La Institutul de studii istorice și social-politice din București: ambasadorul S.U.A. domnul D.B. Funderburk, autorul volumului Politica Marii Britanii față de România; 1938-1940. Studiu asupra strategiei economice și politice, *apărut în 1983 și în limba română și din care* Magazin istoric *a publicat în avanpremieră editorială mai multe pagini (nr. 5-8/1982)*

Ceaușescu. Aceste mărturii vor servi la timpul cuvenit pentru studiul dictaturii și al Revoluției din 1989, studii care sunt încă foarte departe de a fi încheiate.

Fundația Culturală Magazin Istoric a început să publice monografii importante cum ar fi lucrările despre Armand Călinescu, prim-ministru al regelui Carol II. *Magazin istoric* trece în prezent printr-o perioadă financiară dificilă, iar legea sponsorizării culturii ar trebui mult mai bine lămurită, cum este cazul în S.U.A.

În orice caz, *Magazin istoric* poate fi considerată revista de popularizare a istoriei cu numărul cel mai mare de cititori, întrecând cu mult reviste bine cunoscute cum sunt *History Today* în Anglia și *Historia* în Franța.

Eu personal voi continua să-l citesc și să îndemn studenții mei, care citesc în limba română, să facă la fel.

Radu FLORESCU,
profesor emeritus,
Boston College

Lumea secolului următor va fi o împletire complexă de interese, concurență și compromisuri economice, politice, sociale, culturale etc. între diverse grupuri umane, combinată cu o invazie informațională incomparabilă cu situația anterioară. În aceste circumstanțe, unul dintre obiectivele disciplinelor istorice va deveni punerea în lumină a modalităților de coabitare a grupărilor de interese în diferite perioade ale trecutului și în variate zone ale planetei, pentru a putea evita conflictele nedorite.

De obicei, orice stat are de soluționat cele mai delicate și controversate probleme cu vecinii săi apropiați și mai puțin apropiați. În acest context, rolul disciplinelor istorice va consta în reflectarea corectă și judicioasă a trecutului propriului neam și a popoarelor vecine, în sublinierea caracteristicilor identităților locale, regionale și naționale – componente de bază ale europenității –, pentru ca pregătirea intelectuală a oamenilor de rând, a factorilor de decizie să conducă la situarea pe niște poziții corecte și la adoptarea unor hotărâri adecvate atât stării prezente, cât și perspectivei istorice.

Revista *Magazin istoric* transmite cu onestitate și rigurozitate mesajul informațional în concordanță cu realizările istoriografiei contemporane și contribuie, în mod esențial, la procesul formativ al cititorului românofon la cumpăna celor două secole și milenii. Le doresc din toată inima revistei și tuturor colaboratorilor ca frumosul jubileu de trei decenii de apariție să reprezinte o temelie trainică pentru ca numerelor trei și zero să li se alăture în coadă încă un zero, cel puțin!

Ștefan PURICI,
istoric bucovinean

ÎN „GURA LUPULUI"

Dacă mă întrebați ce a însemnat *Magazin istoric* timp de treizeci de ani pentru iubitorii de trecut din România răspunsul nu vine prea greu: o punte solidă către adevărata practică a istoriei pe meridianele lumii civilizate.

Tributul inerent plătit și de această revistă până în 1989 a fost neînsemnat, cu totul derizoriu, comparat cu marile servicii aduse culturii istorice, iar curajul inteligent al direcției revistei a fost nu o dată recunoscut. Cum sunt unul dintre cei care în 1967 – într-o epocă „liberală" – au pus umărul la apariția primului număr, cunosc câte ceva din capcanele pe care trebuiau să le contureze abil redactorii *Magazinului istoric*. Ele deveneau, știu, insurmontabile în anii '80 și mai ales către finele acestora. Tocmai de aceea mă simt dator să evoc un fapt semnificativ. În toamna lui 1988, atunci când se împlineau 300 de ani de la urcarea pe scaunul domnesc de la București a Brâncoveanului, instituțiile centrale ale țării, de la Academie la Televiziune, primiseră semnalul unui „black-out" aproape total al evenimentului. Se pare că primitivismul superstițios al conducerii statului reținuse din biografia, demnă de un roman, a fiului lui Papa din Brâncoveni doar... decapitarea membrilor familiei!

Se găsise, așadar, preferabil a se pune o surdină întregii comemorări, într-un chip nepermis. Dar, iată, posibil! Țin minte că *Magazinul istoric* – aflat în „gura lupului" ca să spun așa (nu numai topografic!) – a fost singura revistă centrală de mare tiraj (i s-a adăugat, ulterior, cu precauție, *România literară*) care a omagiat momentul: mi-a cerut mie (care abia organizasem, cu greutăți infinite și negocieri „la virgulă", o sesiune publică de o dimineață la Institutul de Istoria Artei pe această temă) un articol dedicat artei și civilizației brâncovenești. El a apărut în chiar numărul din octombrie – luna comemorării – și chiar dacă copertele revistei nu au avut voie să poarte nici o aluzie la Constantin Brâncoveanu, interiorul acesteia a fost ilustrat adecvat și omagierea celui mai strălucit exemplar de spirit politic românesc, cu umbrele și luminile sale, a fost posibilă, o dată mai mult. Colegii de la *Magazin istoric* binemerită și acum expresia recunoștinței mele pentru acest episod.

Prof. univ.
Răzvan THEODORESCU,
membru corespondent al
Academiei Române

GUSTUL PENTRU MEMORIALISTICA DE BUNĂ CALITATE

Parcă ieri o mână de istorici, după îndelungi căutări – dovadă cele 2-3 numere de probă – au stabilit stilul și profilul revistei *Magazin istoric,* care, iată, de trei decenii ocupă un loc cu totul distinct în publicistica românească de specialitate. Autorul acestor rânduri a avut imensul privilegiu de a fi semnat în primele 13 numere de la apariție. Prezența numelui meu este strâns legată de numele a doi oameni. Este vorba despre strălucitul meu coleg de clasă și de institut, istoricul Alexandru Gh. Savu și de Constantin Argetoianu, cunoscutul memorialist și om politic, a cărui operă acoperă peste o jumătate de secol de istorie românească.

Ideea publicării unor selecțiuni din monumentala operă memorialistică a „conului Costică", însumând peste 20 000 de pagini identificate până azi, a aparținut eminentului meu coleg. De ce s-a oprit asupra mea este un secret pe care l-a dus cu el sub lespedea albă de marmură. Poate, totuși, pentru faptul că eram un statornic cercetător în arhiva care păstra aceste memorii. Am colaborat strâns cu el la pregătirea textelor selectate, căci memoriile lui Constantin Argetoianu îi întind editorului, la tot pasul, fel de fel de capcane.

Oricum, publicarea celor 13 fragmente a produs un enorm interes în rândul cititorilor, dar și o încrâncenată adversitate a comuniștilor vârstnici (ilegaliști), care nu-i iertau lui Argetoianu actele punitive din 1920-1921, când acesta fusese ministru de interne, precum și a unor trăitori sau descendenți ai clasei social-politice a autorului, nemulțumiți și ei de multele adevăruri date în vileag. De aceea, fără să-i fi mobilizat cineva, ambele „tabere" și-au unit eforturile, dinspre stânga și dinspre dreapta, și au obținut încetarea publicării lor,

aducându-se ca pretext caracterul „neștiințific“ al memoriilor lui Argetoianu. La fel de grav a fost și faptul că doi nechemați – un tâmplar ajuns arhivar și un nu știu ce-o fi fost înainte ajuns între timp colonel de securitate – au întrerupt discuțiile pe care le purtam cu familia Argetoianu (Neamțu) în vederea recuperării și altor „caiete“ care nici azi n-au mai fost găsite...

E plăcut, totuși, să constați că prin fragmentele puse în circulație de *Magazin istoric* a fost redat culturii române poate cel mai fabulos memorialist al ei. Și încă un fapt: această revistă a întreținut gustul cititorilor pentru memorialistica de bună calitate, de-a lungul anilor publicând în premieră valoroase pagini din I.G. Duca, Take Ionescu, R.R. Rosetti, Grigore Gafencu, Martha Bibescu, C. Kirițescu, Victor Slăvescu, Armand Călinescu și mulți alții.

Nu pot încheia aceste rânduri fără a-mi exprima opinia că cele 13 episoade din memoriile lui Constantin Argetoianu au contribuit mult la lansarea triumfală a revistei *Magazin istoric* în lumea științifică și în cercurile sutelor de mii de cititori.

Dr. Marin C. STĂNESCU

Întâmplări

LA ANIVERSARE

Pare greu de crezut că anul acesta se împlinesc trei decenii de la apariția *Magazinului istoric*. Că astăzi colecția se rânduiește în trei rafturi pline. Pentru mine, ca cercetător de profesie în domeniul istoric, publicația a avut mereu calitatea dacă nu de noutate, măcar de „altceva“. Pentru că într-adevăr pe tot parcursul existenței sale a fost și este o apariție singulară în peisajul publicațiilor istorice românești, cu cea mai mare audiență la public.

A apărut în 1967, într-un moment de „dezgheț“ cultural. Îmi amintesc că aflasem despre viitoarea apariție a unui *Magazin istoric* de la un coleg mai vârstnic de la Institutul de istorie al Academiei, ce avea să poarte mai apoi numele lui Nicolae Iorga. Își făcea planuri de colaborare, dar mai apoi n-a colaborat! L-a reținut, desigur, ca pe atâția alți specialiști, la început cel puțin, părerea că un cercetător științific nu trebuie să participe la o publicație de popularizare. Era o idee falsă, care a persistat însă mult timp. În ceea ce mă privește, pe atunci, în 1967, tânăr cercetător, intrat de mai puțin de doi ani la Institut, nu aveam astfel de păreri. Știam că începând cu N. Iorga, care a scris atâtea pentru „neamul“ sau „poporul românesc“, mulți istorici din trecut și-au „popularizat“ rezultatele cercetărilor, că în Franța, de pildă, istorici de seamă colaborau și chiar conduceau publicații în genul *Magazinului istoric*. Astfel că atunci când o echipă a celei dintâi redacții a venit la Institut pentru a propune colaborarea specialiștilor, nu am ezitat să răspund afirmativ.

Era în primăvara lui 1969. Am propus pentru început un subiect la care mă gândeam de mult: cine a adus în Țara Românească capul lui Mihai Viteazul? În vara lui 1964 vizitasem Mănăstirea Dealu și după discuția cu călugărul-ghid nu izbutisem să-l conving că de fapt nu unul dintre frații Buzești a adus la mănăstire capul lui Mihai, ci doar a pus lespedea peste acesta, cum spune inscripția pietrei. Omul nu accepta relatarea despre Turturea paharnicul strecurată într-o variantă a *Letopisețului Cantacuzinesc*, cunoscută la acea dată. Cu gândul la acea discuție, m-am bucurat, cinci ani mai târziu, să public documentul original din 1612, care confirma relatarea variantei cronicii interne, reconstituind un moment important din odiseea capului lui Mihai Viteazul.

Am trimis, firește, două exemplare la muzeul Mănăstirii Dealu. În 1992, când am vizitat din nou mănăstirea și bogatul său muzeu, nici urmă de articolul amintit, iar tânăra maică-ghid părea să nu fi auzit de Turturea paharnicul. De altfel, o mână de meșter neștiutor și nesupravegheat a șters și inscripția lui Matei al Mirelor referitoare la năvălirea principelui Gabriel Báthory în Țara Românească la începutul anului 1611, de pe peretele exterior al bisericii, iar o altă mână nepriceputa a pictat cu impietate în interior un Mihai Viteazul în armură la partea superioară și fustiță de fetișoară peste pulpele goale (!). Și asta la doi pași de Târgoviște, cetate de scaun și centru cultural...

În schimb, *Magazin istoric* și-a îndeplinit menirea păstrând și răspândind versiunea reală despre soarta capului lui Mihai Viteazul.

A fost doar un început. Au urmat multe colaborări până în ziua de azi. În acest fel am înțeles „popularizarea“ rezultatelor unor cercetări științifice, altfel sortite să rămână doar în paginile publicațiilor academice, ale căror tiraje reduse le fac inaccesibile celor mulți, iubitori ai istoriei.

Cu cercul lui stabil de cititori, cu siguranță *Magazin istoric* va sărbători peste două decenii și jubileul. Îi doresc mult succes!

Dr. Constantin REZACHEVICI

Mesaj din Australia

Vă doresc mult noroc în editarea revistei dumneavoastră.

Catherine MURPHY,
consilier principal, Cabinetul primului ministru al Australiei

Caietul nr. 2, la 30 de ani de apariție neîntreruptă a revistei noastre, a conținut între altele și răspunsurile unor ambasadori acreditați la București la întrebarea „Ce rol acordați istoriei în relațiile diplomatice bilaterale?“ Cum ecourile anchetei noastre nu s-au epuizat, continuăm să prezentăm opiniile altor șefi ai misiunilor diplomatice străine, urmând ca în numărul viitor să publicăm în ordinea sosirii lor, alte răspunsuri ale șefilor de misiuni diplomatice din România.

BERNARD BOYER, ambasadorul Franței

Noiembrie 1990: în audiență la primarul Parisului din acea vreme, Jacques Chirac, președintele Republicii Franceze din 8 mai 1995

Acest rol îmi pare foarte important.

În cazul României, s-a dovedit că Franța, pe când exercita o puternică influență în Europa, s-a pus mai întâi în serviciul Unirii Principatelor Române în 1859, apoi al unirii Vechiului Regat cu Transilvania în 1918. Se dovedește de asemenea că românii nu au uitat niciodată acest sprijin.

În cazul Franței, limba și cultura ei sunt prezente în România de peste 150 de ani, iar francezii au avut foarte fericita surpriză, în 1989, să descopere că această prezență fusese menținută intactă în cei 50 de ani de dictatură.

Toate aceste fapte și amintirea pe care cele două națiuni le-o păstrează cu fidelitate, contribuie în mod indubitabil la a conferi relațiilor noastre o dimensiune cu totul specială, în care inima are rezervat un spațiu larg.

CHRISTOS ALEXANDRIS, ambasadorul Republicii Elene

Istoria este viață, viață în retrospectivă.

Examinându-ne viața, reținem experiențele agreabile și folositoare, încercând, în mod conștient sau nu, să repetăm o asemenea matrice comportamentală ce ne-a condus către ele. În schimb, experiențele negative le tratăm într-o manieră opusă.

Pare un truism faptul că experiențele nefericite, traumatizante sunt menite să exercite o influență negativă asupra felului nostru de a gândi și acționa, afară de cazul în care suntem capabili să ne disociem de ele și să tragem lecțiile necesare.

Istoria relațiilor greco-române nu presupune un asemenea exercițiu. Cum ele nu au fost afectate de vreun nor, nu numai că oferă un climat ideal pentru viitor, dar furnizează politicienilor și diplomaților inspirația unor precedente pozitive.

Volumul documentelor bilaterale, frecvența pozițiilor comune, chiar a abordărilor concertate ale celor două guverne, aria largă a legăturilor bilaterale neguvernamentale și activităților economice, culturale, turistice, civice pe care se sprijină relațiile diplomatice formale, toate acestea reflectă ceva și mai prețios: capitalul de încredere care s-a acumulat între cele două țări.

Un asemenea capital garantează „investițiile“ prezente și viitoare, politice, economice și de altă natură pe care le fac ambele părți în relațiile lor bilaterale. Și, ceea ce este și mai important pentru Europa, din acest capital își poate extrage zona noastră resursele pentru prognoză, stabilitate, securitate și deci, atât de doritele în Balcani: pace și prosperitate.

JAROMÍR KVAPIL, ambasadorul Republicii Cehe

Sunt convins de faptul că actuala diplomație euro-atlantică bilaterală privește spre viitor, dar construiește pe trecut, deci pe istorie. Trage învățăminte în același timp din eventualele experiențe proaste și dezvoltă experiențele bune.

Iar în relațiile ceho-române avem norocul că, cel puțin din câte cunosc eu, noi niciodată – pentru scopuri de moment sau pentru câștiguri politice – nu am învăluit în ceață, nu am modificat și nici nu am siluit istoria noastră comună.

Și acesta este un mare avantaj atât pentru relațiile actuale, cât mai ales pentru cele viitoare în domeniul politic, economic, științifico-tehnic, comercial, cultural și al învățământului. Avem acum posibilitatea de a dovedi fiecare, în mod independent, că aparținem aceleiași comunități de popoare și state care revendică moștenirea valorilor culturii și civilizației europene.

Așa cum s-a subliniat în mod repetat de către reprezentanții noștri, între popoarele și țările noastre nu au existat niciodată nici un fel de probleme litigioase. Dimpotrivă. De la vizita lui Mihai Viteazul la curtea de la Praga a lui Rudolf al II-lea, împărat romano-german și rege al Boemiei, chiar la începutul secolului al XVII-lea, continuând mai târziu cu colaborarea deputaților în Parlamentul de la Viena sau cu Mica Înțelegere din perioada dintre cele două războaie mondiale și până la trecutul foarte recent, când Republica Cehă a fost prima care a semnat cu România Acordul bilateral de liber schimb și prima care a început să impună intrarea României în Asociația de comerț liber din Europa Centrală (CEFTA), istoricii noștri pot confirma că relațiile noastre stau pe baze foarte solide.

Pe lângă tot ce este cunoscut și pozitiv în relațiile noastre din trecut, unele evenimente ale istoriei comune rămân încă neelucidate sau cel puțin ascunse publicului larg. Dintre acestea fac parte, de exemplu, împrejurările întemeierii orașului moldovenesc Huși de către urmașii husiților cehi, sosirea „valahilor" în Moravia Centrală sau colonizarea Banatului românesc la granița militară, în urmă cu peste 150 de ani, printre alții și de către coloniști cehi.

Voi citi cu bucurie despre rezultatele studiilor din paginile *Magazinului istoric* cel puțin încă 30 de ani de existență a sa de acum înainte.

În timpul Congresului mondial de istorie de la București din 1980: ambasadorul Turciei Nahit Özgür și doamna și domnul ambasador al Italiei, Bolasco

MIRCIO IVANOV, ambasadorul Republicii Bulgaria

Legăturile dintre popoarele noastre au vechi și bogate tradiții și datează cu mult înaintea eliberării Bulgariei de sub stăpânirea otomană.

România se numără printre primele țări care au stabilit relații diplomatice cu Principatul Bulgariei aproape imediat după eliberare. Astfel la 19 septembrie 1879, Alexandru Sturdza, primul agent diplomatic și consul general al României, și-a înmânat scrisorile de acreditare regelui bulgar Alexander Batemberg, în cadrul unei ceremonii oficiale. În cuvântul rostit de regele Batemberg a fost subliniat încă o dată aportul României la eliberarea poporului vecin.

După proclamarea independenței de stat, în urma reunificării Principatului Bulgariei cu Romelia de Est, România din nou se afla printre cei care au recunoscut cu promptitudine acest act. Din 16 iunie 1909 reprezentanța Bulgariei în România era ridicată în rang de legație diplomatică.

După primul război mondial, în conformitate cu Acordul de la Neuilly, relațiile diplomatice au fost restabilite și în luna august 1920 România și Bulgaria au schimbat reprezentanți diplomatici cu rang de miniștri plenipotențiari.

În timpul celui de-al doilea război mondial, când relațiile bilaterale ale României cu Rusia au fost suspendate, la cererea guvernului român, Bulgaria a acceptat și a apărat interesele României față de Moscova.

Din 18 februarie 1948, reprezentanțele diplomatice ale țărilor noastre au fost ridicate la rang de ambasade.

Indiferent de regimurile politice existente în ambele țări de-a lungul timpului, s-au păstrat întotdeauna legături strânse și prietenești între poporul bulgar și cel român, determinate de destinul lor comun și de vecinătate.

Relațiile dintre Republica Bulgaria și România, impulsionate de

interese reciproc-avantajoase, au cunoscut după destrămarea structurilor comuniste o evoluție ascendentă, situându-se pe o bază de sinceră și fructuoasă colaborare în toate domeniile. Această colaborare a căpătat în ultimul timp un caracter mai concret și mai pragmatic.

Toate acestea ne inspiră încrederea că amplificarea eforturilor comune se transformă într-o sursă substanțială pentru depășirea problemelor tranziției în ambele țări, pentru prosperitatea poporului bulgar și a poporului român, în interesul securității și păcii în Balcani, în Europa și în lume.

KHALED MAHMOUD EL-KOMY, ambasadorul Republicii Arabe Egipt

„Între locuitorii țării Dunării și cei ai țării Marelui Hapi au existat relații strânse din cele mai vechi timpuri. Săpăturile arheologice și lucrările vechilor istorici dovedesc că începând din al doilea mileniu î.Chr. și continuând cu epoca romană, în care Dacia și Egiptul erau provincii ale imperiului, între cele două popoare au existat legături comerciale precum și contacte religioase. Inscripțiile din Tomis (Constanța) amintesc de prezența negustorilor din Alexandria egipteană, care aveau propria lor «casă» în Tomis și care aveau legături comerciale cu locuitorii coastei vestice a Mării Negre. În Dacia Romană existau adoratori ai zeilor egipteni Isis, Serapis și Osiris, un fenomen obișnuit într-o epocă în care sincretismul religios era practicat peste tot în societatea romană". Nu am putut găsi pentru întrebarea dumneavoastră un răspuns concis mai bun decât un citat dintr-o conferință a prof. dr. Constantin Botoran, ținută la o seară culturală egipteană, la reședința mea, în data de 8 noiembrie 1996.

Aș dori să subliniez faptul că în calitate de ambasador al Egiptului în România am descoperit de la bun început că misiunea mea în țara dumneavoastră este mai ușoară și mai plăcută datorită acestor adânci rădăcini istorice ale relațiilor bilaterale.

Am menționat odată la Universitatea din Ploiești, cu ocazia primirii diplomei de profesor onorific, în 27 noiembrie 1996, că pot afirma cu ușurință că sunt singurul ambasador în România care susține că legăturile țării sale – Egiptul – cu România merg în urmă cu cel puțin patru mii de ani, astfel că aș vrea să vă mulțumesc foarte mult pentru faptul că distinsa și respectabila dumneavoastră revistă mi-a oferit ocazia de a prezenta cititorilor acest important aspect al relațiilor noastre bilaterale. Printre multe alte motive, inclusiv aspectul istoric, am susținut întotdeauna că drumul Cairo-București sau București-Cairo este un drum al adevăratei prietenii și frății.

Și tot datorită foarte vechilor rădăcini ale relațiilor istorice, în epoca modernă legăturile bilaterale egipteano-române nu au avut de suferit nici un fel de contradicții, indiferent de clasa politică la putere la Cairo sau la București.

În afara relațiilor istorice, dar în strânsă legătură cu ele, vă este poate cunoscut faptul că în data de 1 aprilie 1996 am sărbătorit 90 de ani de relații diplomatice dintre Egipt și România.

Mă folosesc de această ocazie – aniversarea a 30 de ani de apariție a revistei dumneavoastră – pentru a vă transmite cele mai calde felicitări, dumneavoastră și echipei dumneavoastră, și vă urez un viitor cât mai încărcat de realizări.

De asemenea sper ca în viitor distinsa dumneavoastră revistă să colaboreze cu surorile sale din Egipt.

MICHAEL LOTEM, primul secretar al Ambasadei Israelului

E.H.Carr, asemenea altor istorici importanți, a sugerat că istoria nu ar trebui să ne dicteze comportamentul și faptele noastre actuale și viitoare.

Totuși, istoria ar trebui să servească drept sfetnic celui ce ia decizii, fie el politician important, ambasador sau tânăr diplomat.

Istoria este unul dintre acești sfetnici, mereu la dispoziția noastră, dar de care, din păcate, ne folosim arareori.

Începând cu dialogul din insula Melos de acum 2 500 ani, ce a pus capăt războiului peloponesiac, trecând prin diplomația balanței puterilor europene, până la diplomația războiului rece, putem și trebuie să învățăm. Ar trebui să cunoaștem istoria nu numai de dragul de a evita repetarea greșelilor, dar și pentru crearea unui sistem politic internațional mai elaborat și mai avansat.

Lecția istoriei este și mai însemnată astăzi, când ne aflăm în mijlocul unei perioade de tranziție în politica mondială. Istoria nu ne va spune, așa cum cred mulți, dacă noi ne îndreptăm spre un viitor luminos sau nu. Dar ne poate oferi referințe despre perioade similare din istoria relațiilor internaționale și poate găsim acolo un sfetnic onest.

Ambasadorul Israelului, Zvi Mazel, în vizită la revista noastră

Punți

EMILE BEDRAN, ambasadorul Libanului

Evenimentele istorice au jucat un rol important în viața omului, prezența acestora fiind de natură să asigure progresul continuu al omenirii și apariția civilizațiilor pe pământ.

Dar cum am putea defini civilizațiile umane, decât ca fiind expresia întrepătrunderii și contopirii ideilor, obiceiurilor și tradițiilor aparținând diferitelor rase și comunități umane?

Astfel, civilizația unui popor se formează și evoluează într-un anumit mediu definit de coordonate geografice, condiții de climă, dar și de spiritualitate și concepții politice.

Dacă elementele de natură climatericǎ și geograficǎ sunt constante pentru țările situate în bazinul Mediteranei sau al Mării Negre, cum ar fi, de pildă, Libanul și România, spiritualitatea lor, în schimb, este influențată de numeroși factori de ordin istoric, ca de pildă prezența ocupațiilor străine succesive: elenă, romană, bizantină, otomană. De asemenea, țările noastre au fost ținta numeroaselor incursiuni și invazii militare. Toate acestea au marcat adânc civilizațiile țărilor noastre, suferind în mod evident efectul civilizației cuceritorilor.

Vorbind despre spiritualitate, ne-am putea referi la un ansamblu de credințe religioase și elemente de cultură, precum și aspirații politice, materializate în lupta popoarelor noastre pentru eliberarea de sub ocupația străină în vederea exercitării suveranității proprii pe teritoriul în care trăiesc.

Atât Libanul cât și România au depus eforturi susținute și constante, de-a lungul veacurilor, pentru înlăturarea opresiunii străine, refuzând cu hotărâre orice încercare de intervenție străină în treburile lor interne.

Istoria a înregistrat astfel căderea dictaturii în România și, implicit, înlăturarea barierelor spirituale pe care le-a impus sistemul totalitar între români și alte popoare ale lumii libere. Aceeași istorie a cunoscut începuturile venirii libanezilor în România, adaptării lor la modul de viață al locuitorilor acestei țări, sub aspectul civilizației pe care aceștia și-au însușit-o ca și al tradițiilor și obiceiurilor locale pe care le-au preluat.

De fapt, ce reprezintă relațiile privilegiate dintre țările noastre, dacă nu consecința evenimentelor istorice menționate mai sus, trăite de către popoarele noastre și care și-au pus amprenta pe modul de viață, sub aspect politic, economic și spiritual?

În cei 30 de ani de existență, revista Magazin istoric **a fost prezentă la numeroase reuniuni științifice și aniversative internaționale, între care:**

AM FOST ȘI NOI ACOLO

- Congresele internaționale de științe istorice de la: Moscova (august 1970), București (august 1980), Stuttgart (august 1985), Madrid (august 1990), Montreal (august 1995)
- Al XIX-lea Congres internațional de studii bizantine, București, septembrie 1971
- Aniversarea a 2 500 de ani de la crearea statului iranian, Teheran, octombrie 1971
- Sesiunea științifică internațională „Dialog sau confruntare", Moscova, martie 1971
- Primul Congres internațional de studii ovidiene, Constanța, august 1972
- Congresele Asociației internaționale de studii sud-est europene de la: București (septembrie 1974), Ankara (august 1979), Sofia (august 1989)
- Simpozion „30 ani de la sfârșitul războiului al doilea mondial în Europa", Moscova – Minsk, aprilie 1975
- Simpozionul internațional „Tratatul de pace de la Trianon", Strasbourg, mai 1975
- Al II-lea Congres internațional de tracologie, București, septembrie 1976
- Sesiunea științifică internațională „Lupta seculară a poporului român pentru independență națională", București, mai 1977
- Al III-lea Congres de epigrafie greacă și latină, Constanța, septembrie 1977
- Simpozionul internațional „Istoria Mediteranei", Cagliari, martie 1979
- Simpozionul internațional de studii sociale, Urbino, octombrie 1980
- Sesiunea „Titulescu" organizată de Great Britain and East Europe Centre, Londra, aprilie 1981
- Al XVI-lea Congres internațional de istoria științei, București, septembrie 1981
- „Săptămâna internațională", Wilton Park, iunie 1982 și iunie 1987
- Manifestările prilejuite de împlinirea a 40 ani de la întâlnirea de pe Elba, Berlin-Torgau, aprilie 1985
- Sesiunea științifică internațională „Casa Europei", Moscova, decembrie 1989

(Continuare în p. 111)

SURSĂ DE REFERINȚĂ

Magazin istoric a făcut un loc privilegiat în paginile sale, în cele trei decenii de apariție, patrimoniului cultural românesc înstrăinat și izvoarelor despre români aflătoare în arhive, biblioteci și muzee din alte țări. Pentru alcătuirea repertoriului *Mărturii românești peste hotare* (vol. I, 1991; vol. II, în pregătire), *Magazin istoric* a fost un instrument important de informații privitoare la piese de valoare interesând trecutul poporului nostru și cultura lui – documente, manuscrise, opere de artă care în această revistă au fost pentru prima oară și, uneori, exclusiv semnalate.

Piese arheologice și monede antice descoperite în România și ajunse în mari muzee europene sau americane, manuscrise medievale alcătuite la noi sau portrete ale marilor personalități din trecutul românesc, hărți și cărți rare cu informații despre țara noastră, dar mai ales documente necunoscute din arhive celebre, unele publicate integral sau fragmentar n-au lipsit din aproape nici un număr al revistei.

Semnalarea lor, pe lângă ineditul de nelipsit dintr-o revistă de mare tiraj, sau aportul documentar urmărit de cercetători, a însemnat pentru cititori o continuă lărgire a orizontului lor cultural.

Prezența creațiilor românești și a mărturiilor despre români în colecții de pe toate meridianele demonstrează interesul constant manifestat pentru țara și poporul nostru pe plan mondial și, astfel, contribuie la mai corecta situare a românilor în istoria universală.

Această preocupare a revistei *Magazin istoric* face din ea izvor permanent de referință pentru specialiști și îi crește apreciabil valoarea și interesul pentru publicul cultivat.

Academician
Virgil CÂNDEA

...A IZBUTIT A FI O „OAZĂ"

Magazin istoric împlinește trei decenii de existență. Audiența publicului a fost, încă de la începuturile periodicului, am putea spune, enormă și acest lucru se explică prin interesul societății românești față de istorie, dar mai ales prin modalitatea de transmitere a cunoștințelor ce a fost utilizată.

Magazin istoric a avut și meritul de a ști să „dozeze" cunoștințele aride, dar necesare, cu informația atractivă asupra trecutului. Totodată, el nu s-a mărginit a fi o simplă revistă de popularizare, ci deseori a cuprins în paginile sale informații istorice noi, materiale inedite. Dar, înainte de toate, *Magazin istoric* a izbutit a fi o „oază", nu numai pentru cititori, scoși prin lectura sa dintr-un cotidian adeseori apăsător, dar și pentru colaboratorii din afară, pentru istorici, care au găsit și în „timpuri grele" o generoasă găzduire, care, nu rareori, a creat probleme conducerii revistei. *Magazin istoric* are de 30 de ani în jurul său o „familie" credincioasă, alcătuită din zeci dacă nu sute de colaboratori și din sute de mii de cititori. Nu-i putem ura decât viață lungă înainte pentru binele istoriografiei naționale și pentru folosul poporului român!

Academician
Dan BERINDEI,
președintele Secției de Științe Istorice și Arheologice a Academiei Române

---

O REVISTĂ CARE TE PUNE PE GÂNDURI

Magazin istoric devine pe zi ce trece o instituție venerabilă, izbutind, cu toate acestea, să-și păstreze – ba chiar să-și sporească – vivacitatea, dinamismul și tensiunea benefică a spiritului. Faptul că a izbutit să nu fie o revistă care îți spune ce să gândești, ci o revistă care te pune pe gânduri, este, cred, o mare biruință.

Urându-i „La mulți ani!" și publicației, și celor care, cu un remarcabil spirit de echipă, o fac să progreseze, doresc *Magazinului istoric* să-și păstreze și – dacă mai e cu putință – să-și sporească, iarăși, și popularitatea, și veracitatea pentru care a binemeritat în toți acești ani.

Prof. univ. dr. Zoe PETRE

ȚINÂND PASUL CU NOUL

Magazin istoric mi-a făcut cunoscut numele în opinia publică.

Mi se întâmplă adesea în călătoriile prin țară să fiu întrebat dacă sunt „Ștefănescu de la *Magazin istoric*".

Da, într-adevăr, răspund cu mândrie, am avut șansa de a face parte din echipa care a inițiat și a dăruit publicului această revistă atât de îndrăgită.

În momentul apariției *Magazinului istoric*, acum 30 de ani, eram cercetător la Institutul de istorie „N. Iorga". În atmosfera din casa în care a locuit și a creat în ultimii ani ai vieții sale genialul istoric național m-am format ca cercetător, încă din anii studenției. Institutul de istorie concentra mari valori ale istoriografiei românești, care supraviețuiseră – unele dintre ele după mulți ani de temniță – terorii totalitarismului comunist. Cu o dăruire exemplară, în condiții de existență precară, acești „ostași ai propășirii" au păstrat făclia științei pusă în slujba adevărului și a țării și au impus Institutul de istorie, fondat de N. Iorga, ca „nava amiral a istoriografiei românești".

În 1967, în contextul preocupărilor de a reînnoda firul rupt al tradiției noastre istoriografice și de a relua și amplifica contactele cu centrele științifice europene, a luat ființă *Magazin istoric*, nume menit să amintească publicului rolul periodicului înființat de N. Bălcescu și August Treboniu Laurian în dezvoltarea conștiinței naționale.

Deschisă contribuțiilor științifice autentice, reliefând valori ale istoriei naționale și universale, antrenând în mișcarea istoriografică din jurul ei nume ilustre de istorici români și străini, ca și mulți tineri talentați, revista *Magazin istoric* și-a câștigat în cei 30 de ani de existență un meritat prestigiu.

Ținând pasul cu noul în știința istorică, informând publicul cu marile dezbateri de idei din cadrul congreselor mondiale de istorie, *Magazin istoric* știe să întrețină viu interesul publicului pentru cunoașterea istoriei și să-și mențină calitatea de cea mai căutată revistă de istorie.

În ceas de bilanț, dar și al gândurilor pentru viitor, urez revistei *Magazin istoric* să-și crească în continuare prestigiul sub semnul permanentului efort de înnoire, întinerire, dezvoltare și comunicare.

Sua semper gloria vivat!

Academician
Ștefan ȘTEFĂNESCU

O PREMIERĂ ABSOLUTĂ

Când apărea, acum 30 de ani, primul număr din *Magazin istoric*, el a făcut de la început senzație printre istoricii de meserie și numeroșii amatori de istorie. La data respectivă, lucram de mai bine de doi ani la Institutul de istorie, devenit apoi Institutul de istorie „Nicolae Iorga", unde mai „prindeam" câteva numere răzlețe din revista franceză *Historia*, care a fost un soi de naștere a neaoșului *Magazin istoric*. Apariția acestuia a fost o premieră absolută în peisajul istoriografic român, nevoia unui astfel de *Magazin* resimțindu-se de multă vreme. Necesitatea și rostul său erau de mult reclamate, dar irealizabile din pricina vremurilor de urgie, ideologie, miopie și cenzură comunistă.

Spre cinstea redacției *Magazinului*, floarea istoricilor români, atât cei cu specialitatea de istorie națională, cât și cei, mai puțini numeroși, de istorie universală, specialiștii de istorie veche și medie, cât și cei de istorie modernă și contemporană, s-au declarat spontan de acord să colaboreze la această publicație nouă. Așa se face că fericiții posesori ai colecției complete a *Magazinului istoric* dispun acum de o adevărată enciclopedie istorică, în care istoria este tratată în chip popularizant, dar nu și vulgarizant.

Redacția revistei a reușit să câștige drept colaboratori și istorici iluștri de peste hotare, ceea ce atestă de fapt nivelul științific și prestigiul publicației.

La aniversarea de trei decenii de apariție lunară neîntreruptă felicit pe cei care realizează nemijlocit acest *Magazin istoric*, urându-le posibilitatea continuării acestei munci pline de răspundere și satisfacții.

Dr. Adolf ARMBRUSTER,
München

FERESTRE ȘI UȘI ÎNSPRE ȘI DINSPRE LUME

Am să încep cu o afirmație ce poate părea brutală la o aniversare: dacă revista *Magazin istoric* există după 30 de ani înseamnă că era și este nevoie de ea. Cuvântul tribut are o etimologie suficient de bogată în limba și istoria românească pentru a mai fi nevoie să explic și eu acum, cui și de ce a plătit și *Magazin istoric*.

Ceea ce îmi face o deosebită plăcere să accentuez astăzi, când literatura istorică străină abundă în vitrinele librăriilor, este că *Magazin istoric* a inclus istoria universală între menirile sale de căpătâi de-a lungul întregii prime serii. Cititorul român a putut afla aici o informație imensă despre „viața celorlalți", a putut cunoaște aici o întreagă galerie de istorici străini, dintre cei mai valoroși, a putut descoperi aici multe dintre misterele lumilor vechi, dar, mai ales, ale istoriei contemporane. Nu este poate decât o pură coincidență faptul că seria veche începe cu stenograma completă a Conferinței de la Ialta și se termină cu dosarul Pactului Ribbentrop-Molotov. Dar ce stranie și semnificativă coincidență. Să ne aducem aminte o clipă cine îndrăznea a comenta in extenso în peste 100 000 exemplare în 1967 Ialta în România (am publicat în *Magazin istoric* chiar și acordul procentajului în facsimil) și cine comenta, tot in extenso, în aproape 200 000 de exemplare în 1989 anexele secrete ale Tratatului de neagresiune germano-sovietic.

Se spune că nimeni nu învață din istorie.

Totuși eu cred că mulți concetățeni au învățat istorie universală din *Magazin istoric*. Într-o perioadă în care se întredeschidea din când în când o fereastră spre Occident, *Magazin istoric* deschidea și ușile și ferestrele.

Cu toate că au existat și tensiuni în colaborările mele cu *Magazin istoric*, nu pot să uit că zeci și zeci de articole și studii scrise de mine despre istoria secolului nostru mult hulit în relație cu România au putut ajunge la cititor *numai* prin canalul *Magazinului istoric*. Iată de ce m-am socotit deseori un membru al redacției. Am regăsit în această redacție acel spirit din noaptea dinaintea lui D. Day din 6 iunie 1944, care-mi este atât de drag: *Victoria aparține întregii echipe; înfrângerea doar comandantului.*

Cu o asemenea zestre, *Magazin istoric* își poate înfrunta mai departe destinul.

Dr. Eugen PREDA

Domnii Eugen Preda și Radu Ion Popescu bucuroși de reîntâlnirea cu Magazin istoric

LA O ANIVERSARE...

În dreapta biroului de acasă, pe două polițe de raft stau așezate cuminți peste 300 de numere ale *Magazinului istoric* – întreaga colecție –, revistă de largă răspândire a trecutului nostru și nu numai, căci adesea mai bine de jumătate din sumar a fost consacrat istoriei universale. Parcă a fost ieri apariția primului număr. Mă uitam cu jind la colegiul de redacție și mă întrebam după ce criterii a fost selectat? Mai apoi mi-am dat seama că acesta – colegiul – îmbrățișa toate epocile și neamurile și gelozia mea de-o clipă s-a împrăștiat... De la număr la număr observam cum unii din semnatarii articolelor căutau să ocolească scrisul de poruncă și stilul de clișeu și numele acestora s-a impus; ei au trecut neîncovoiați peste ani și decenii și sunt prezenți și astăzi, cu nepălită strălucire, în cuprins.

Sigur că *Magazinul* a făcut și concesii, căci a trebuit să supraviețuiască, dar trăgând linie sub total, umbrele, n-au putut covârși articolele frumoase și interesante, care au dat viață revistei. Faptul că *Magazinul* apare cu cadență perfectă de 30 de ani trebuie explicat în primul rând prin interesul pe care l-a stârnit sumarul fiecărui număr, dar nu puțin merit îl au redactorii care au urmărit cu tenacitate promisiunile autorilor, până la desăvârșita realizare. Cât privește partea artistică a revistei, aceasta a fost mereu în curs de îmbunătățire, ajungându-se astăzi la reproduceri de excelentă calitate. Nu pot să nu remarc faptul că Biblioteca Academiei a fost în bună măsură instituția de unde și-a extras revista materialul iconografic cu care a ilustrat fiecare număr. Suntem, într-un fel, îndrituiți să ne aliniem și noi celor sărbătoriți.

Un moment de cumpănă a trăit *Magazin istoric* în 1989, la schimbarea de regim, dar redresarea a fost rapidă și grație tenacității redactorului șef revista și-a luat avântul cu care străbate, nu fără greutăți, timpul, de la lună la lună.

Magazinul a avut și are cititori mulți și statornici. Nu cred că mai există vreo publicație periodică în această țară, care să fi fost păstrată în colecții complete mai numeroase, ca *Magazinul istoric*. Îmi amintesc de ofertele de numere disparate de la *Poșta redacției*, de-a-lungul anilor, în vederea completărilor de serii întregi. Era o plăcere să observi interesul omului mijlociu pentru această superbă poveste care este istoria oamenilor din care revista oferea cu larghețe noi și noi episoade, cu fiecare număr.

În final nu-mi mai rămâne decât să urez *Magazinului istoric* viață lungă. Să ne dea și în viitor articole interesante, atrăgătoare, palpitante, cum de atâtea ori am întâlnit în paginile sale. Și, mai ales, îi doresc să reziste cu succes recesiunii economice, care văd că ne învăluie pe toți, oameni sau reviste, fără deosebire.

Dr. Gabriel ȘTREMPEL,
membru de onoare
al Academiei Române

O REVISTĂ CU MULȚI PRIETENI

Magazin istoric a împlinit treizeci de ani. *Magazin istoric* și-a propus și – spre lauda lui – a reușit să facă accesibilă omului de pe stradă știința istoriei, să ducă noutățile din istoriografia națională și din cea străină până în cele mai îndepărtate cătune. *Magazin istoric* nu a vulgarizat istoria, ci a dezvăluit sistematic cartea mare a istoriei românești și pe cea a lumii tuturor celor care au dorit să o cunoască.

Colectivul de redacție al revistei, format din specialiști și publiciști înzestrați și inimoși, a știut cum să atragă colaboratorii și, mai cu seamă, cititorii. Grație revistei *Magazin istoric* știința istorică a dobândit mulți, foarte mulți prieteni de nădejde în România.

Chiar dacă, uneori, paginile revistei nu au fost ferite de unele stridențe sau platitudini, impuse de nevoia supraviețuirii în acele vremuri, este demn de relevat adevărul că *Magazin istoric* a ținut la nivel corespunzător ștacheta exigenței științifice. Nu de puține ori, materiale publicate în paginile sale constituie elemente de referință în lucrări de strictă specialitate.

Din fericire, *Magazin istoric* a știut și a reușit să se adapteze, practic, din mers, imperativelor economiei de piață. Publicația pe care o sărbătorim astăzi este o instituție de cultură bine consolidată și cu prestigiu științific recunoscut. Fundația Culturală Magazin Istoric oferă anual burse și premii de încurajare a elevilor, studenților și cercetătorilor din domeniul istoriei.

Ca vechi cititor și colaborator, urez revistei *Magazin istoric* mulți ani de realizări și mai frumoase, spre folosul istoriei ca știință și al celor care îi prețuiesc valoarea.

Prof. univ. dr. Tahsin GEMIL

Semnificații

CAPACITATEA DE A PUBLICA ISTORIE ADEVĂRATĂ

Împlinirea vârstei de 30 de ani înseamnă pentru *Magazin istoric* nu numai prilejul unei sărbători și al unui bilanț, bogat din toate punctele de vedere, ci și atingerea deplinei maturități la care poate aspira o revistă de popularizare a istoriei în înțelesul cel mai frumos pe care îl pot avea aceste cuvinte. Au fost trei decenii în care membrii redacției revistei au depus o activitate îndârjită și tenace pentru a face ca adevărul istoric să ajungă la cei mulți, la cei care nu aveau timpul și mijloacele necesare pentru a studia volumele groase ale tratatelor de istorie.

Bineînțeles că *Magazin istoric,* la fel ca întreaga societate românească, nu a putut să evite vitregiile vremurilor. Dar revista a continuat să fie citită cu mult interes de un număr mare de iubitori ai istoriei tocmai pentru că reușea să-și păstreze capacitatea de a publica și istorie adevărată.

Măsura reală a acestei capacități a fost atinsă însă abia după Revoluția din decembrie 1989. Articolele și documentele publicate în legătură cu această epocă a ultimelor cinci decenii au contribuit la înțelegerea adevărată a istoriei pe care am trăit-o. Pentru toate cele spuse până aici nu putem decât să aducem cele mai sincere mulțumiri *Magazinului istoric,* inimoșilor și competenților membri ai redacției care fac posibilă apariția sa și să le urăm tuturor un călduros La mulți ani!

Dr. Eugen DENIZE

VIAȚĂ LUNGĂ, NOI IZBÂNZI!

Mult apreciată și îndrăgită de marele public, revista *Magazin istoric* a fost și este revista de suflet a oricărui iubitor de cultură istorică. În calitate de veteran de război, după o îndelungată carieră militară, sunt interesat și doritor să cunosc și să pătrund culisele multor evenimente pe care le-am trăit. *Magazin istoric* îmi oferă adesea această posibilitate. Ca iubitor al literaturii memorialistice militare, în mod deosebit, îmi îngădui să remarc cu mare satisfacție bucuria cugetului dar și a inimii mele de ostaș în vârstă când răsfoiesc paginile colecției și întâlnesc atâtea și atâtea articole și evocări din cronica oștirii noastre. Sunt pagini de eroism și abnegație, dar și de suferințe și dureri. Căci istoria oștirii, cum se poate vedea și din paginile revistei *Magazin istoric,* nu poate fi alta decât istoria patriei. Un adevăr atât de bine ilustrat prin serialul *Drama generalilor români* sau articolul *Pe urmele prizonierilor români de la 23 august 1944.* E cu totul lăudabilă grija pe care o arată revista pentru a readuce în atenția generațiilor de azi faptele de arme ale înaintașilor, iar rubrica *Povestesc veteranii* este o adevărată tribună pentru reînvierea și păstrarea frumoaselor noastre tradiții.

Am remarcat cu plăcere preocuparea autorilor și a redacției pentru apărarea demnității și mândriei noastre naționale prin prezentarea corectă, în spiritul adevărului, a istoriei noastre și a celorlalte popoare. E un câștig enorm. Numai adevărul, sfântul adevăr ne poate arăta lumii ca pe un popor mândru de trecutul său, cu nimic mai prejos decât alte popoare ale bătrânului nostru continent. Căci nimic nu ne poate fi mai de folos în vremurile pe care le trăim decât să ne simțim demni într-o familie a demnilor. Revistei *Magazin istoric* îi revine o mare răspundere în această privință. Iată pentru ce, la cei 30 de ani de apariție neîntreruptă și de bine roditoare, îi dorim viață lungă și izbânzi! La mulți ani!

General de C.A. (r)
Vasile BĂRBOI

AU FOST ALĂTURI DE NOI DUPĂ 1990

Exigențele financiare impuse de o prelungită perioadă de tranziție sunt la fel de sufocante și pentru *Magazin istoric.* Ne-am încăpățânat să supraviețuim și o facem cu eforturi pe care nu ni le-am fi putut imagina. Sunt însă momente când eforturile noastre, ale celor din redacție, ar rămâne cu totul insuficiente fără dragostea, înțelegerea și sprijinul altora. A le spune sponsori ni se pare insuficient. Pentru că donatorii sunt ceva mai mult, sunt prietenii cei mai eficienți și generoși ai *Magazinului istoric.* Amintindu-le numele aici, o facem cu bucurie și recunoștință.

Banca Națională a României, Prințul Dimitrie Sturdza, Ministerul Culturii, Grupul Rhône-Poulenc, R.A.I. Imprimeria „Coresi", Fundația Soroș pentru o societate deschisă în România, Societatea DÉESSE, Fundația Mondragon, Firma Tricorp Electronics, F.P.S., Banca Română pentru Dezvoltare, Casa de Economii și Consemnațiuni, Banca Română de Comerț Exterior, Banca Agricolă, Banca Comercială Română, Bank Post, Banca de Credit Cooperatist SA – Bankcoop, Banca „Dacia Felix" SA, Banca Comercială „Ion Țiriac", Eximbank, Credit Bank, MISR Romanian Bank, Banca de Credit Pater, Banca București SA, Banca Columna SA, INGBANK.

Lor li se alătură sponsorii concursurilor noastre: Radu Ion Popescu – directorul publicației *Anunțul telefonic,* pictorul Dumitru Tecuci Pâltineanu, Ștefan Halmaș – directorul Firmei Expansion, Gheorghe Băbiceanu – președintele Firmei General Rom Service, Justin Moraru – directorul Firmei Antonia Invest SRL, Agenția de turism „Via Club" București – „Valsole Viaggi" Milano (domnul Bruno Tercatin), A.C.M.E.O.R. din Tel Aviv, domnul director Dan Socrate Caloian, de la SC Algernon SRL, Radio Data Telefon Systems.

1 iulie 1992. Amfiteatrul „Nicolae Iorga" al Facultății de istorie din București găzduiește tragerea la sorți a câștigătorilor Concursului „Magazin istoric". Cei prezenți sunt salutați de doamna prof. Zoe Petre, decanul de atunci al facultății (sus)

Prințul Dimitrie Sturdza, dr. Cristian Popișteanu, prof. univ. Dinu C. Giurescu și Ioana Ursu oferă primele burse F.C.M.I. pentru elevi și studenți

DE CE AȚI RĂMAS LA MAGAZIN ISTORIC?

Georgeta Apreotesei: Pentru că de atunci, din luna octombrie 1966, când am venit la *Magazin istoric,* am simțit că aici va fi greu, chiar foarte greu, dar frumos.

Cu trecerea anilor, *Magazin istoric* a devenit o parte a vieții mele: căsnicia mea, nașterea copiilor mei, a nepotului și chiar moartea părinților mei, le-am trăit având un punct de sprijin în revista noastră.

Sper ca revista să apară în continuare, prin eforturile tuturor, iar eu să devin... o pensionară a *Magazinului istoric.*

Constanța Avram: De ce nu am plecat din redacția revistei *Magazin istoric?*

În primăvara anului 1972 *Magazin istoric* a apărut în viața mea sau eu în viața lui. De la prima întâlnire m-a intimidat, dar mi-a impus și respect, și admirație, m-a fascinat și mi-a creat responsabilități deosebite.

În redacție am găsit ceea ce aveam nevoie: în primul rând, libertate de mișcare, înțelegere, seriozitate, liniște, solidaritate.

În momentul pensionării mi s-a propus rămânerea în continuare în redacție; m-am simțit nu numai onorată, ci și demnă de invidiat.

Florentina Dolghin: Din plăcerea de a redacta istorie, scormonind prin cărți, reviste și dicționare. O plăcere nebună, aproape fizică. Scrisul mă liniștește, mă adună, acționează terapeutic. Acesta este secretul longevivei mele legături cu revista.

Și încă ceva: *Magazin istoric* este o societate centripetă cu membrii ei, un cuib (de nobili) unde odată intrat nu mai ai suflet să pleci (excepțiile nu par decât a mă confirma).

Dacă cititorul bănuiește cumva că sunt mândră de constanța mea, într-o lume atât de mișcătoare, nu se înșeală prea tare.

Floarea Dragne: Am rămas la revista *Magazin istoric* datorită faptului că e o revistă de cultură istorică foarte serioasă, cu o gamă largă de cititori, atât din țară cât și străinătate; are un colectiv cu un caracter deosebit: dl. director Cristian Popișteanu este un om cu o cultură aleasă și are un mod aparte de a lucra cu oamenii; îmi place munca pe care o desfășor și am foarte multe de învățat.

Ioan Lăcustă: Din următoarele motive:

– din solidaritate
– din împliniri
– din repulsia față de dezi-ceri
– din cauza cititorilor
– din curiozitate.

Dorin Matei: Am rămas din motivele pentru care am venit: libertatea de mișcare (oricât de paradoxală ar putea să pară o asemenea afirmație) și bucuria lucrului împlinit din fiecare lună.

Marian Ștefan: În primul rând pentru că știu încă foarte bine de ce am venit. Și acest fapt s-a petrecut având de ales. După aceea...

Din mândrie, din ambiție, din atașament, din teamă, dar mai ales din nevoia de acest univers specific pe care îl reprezintă *Magazin istoric:* redacția, cu oamenii ei, colaboratorii revistei, cititorii, prietenii și adversarii. Și adversarii. Ei au avut un rol important: m-au ținut permanent treaz.

Și pentru că trebuie să răspund la această întrebare acum, în 1997, o spun cu toată sinceritatea: pentru că ar fi fost neverosimil altfel. Cine sunt eu fără povara celor 30 de ani? O viață de om, nu? Cum a fost, o spun cele 361 de numere...

Tudora Petre: Am venit la *Magazin istoric* în octombrie 1973. În toți acești ani, am fost veriga între conducerea revistei și colectivul redacțional, neputând termina niciodată treburile de zi cu zi. Am fost totdeauna în relații amicale cu colegii și calde cu colaboratorii revistei, atât telefonic cât și în momentele prezenței lor la sediul redacției. Doresc ca în timpul rămas de opt ani până la pensionare să-mi pot onora munca și tot ce decurge din întregul proces de desfășurare a „vieții vii".

Ioana Ursu: Mai bine spus, cum am rezistat ofertelor și tentațiilor de a „scăpa" dintr-o redacție cu prea multe poveri și exigențe?

O singură explicație: atmosfera necontenit stimulatoare pe plan intelectual, știința domnilor Minei și Popișteanu de a asigura dezvoltarea tuturor calităților noastre profesionale, a tot ce avem mai valoros în noi, și, nu în ultimul rând, omenia care face legea la *Magazin istoric.*

Cristian Popișteanu: Din pasiune! Pasiunea pentru istorie, pasiunea pentru unirea gazetăriei cu istoria. Pasiunea de a putea să satisfaci *setea de a ști* a sute și sute de mii de cititori, a foarte multor tineri. În fond, pasiunea de a putea răspunde la provocarea aproape imposibilă de a începe cu fiecare nou număr o nouă aventură (și nu doar a spiritului). Pentru mine, *Magazin istoric* înseamnă împlinirea adagiului: *Cine nu riscă, nu câștigă.*

AM FOST ȘI NOI ACOLO

- Conferința general europeană la nivel înalt pentru cooperare și securitate, Paris, octombrie 1990
- Conferința internațională „De Gaulle și secolul său", Paris, noiembrie 1990
- Expoziția „Brâncuși" – capodopere din muzeele românești", New York, noiembrie 1990
- Festivitățile prilejuite de aniversarea a 72 ani de la unirea Bucovinei cu România, Cernăuți, decembrie 1990
- Ceremonia proclamării independenței Republicii Moldova, Chișinău, august 1991
- A XX-a aniversare a Convenției internaționale pentru protecția patrimoniului mondial cultural și natural, Paris, octombrie 1992
- Congresul Asociației istoricilor europeni, Ibiza, octombrie 1992
- Al XXV-lea Congres național al Asociației americane pentru dezvoltarea studiilor slave, Honolulu, noiembrie 1993
- Sesiunea „America în epoca noastră", organizată de Seminarul din Salzburg, Salzburg, mai 1994
- Ceremoniile prilejuite de împlinirea a 50 ani de la debarcarea din Normandia, Dunkerque, iunie 1994
- Simpozionul internațional „Polonezi în România după anul 1939", Craiova, noiembrie 1994
- Adunările generale ale Asociației Tratatului Atlantic, Haga (octombrie 1994), Toronto (septembrie 1995), Roma (noiembrie 1996)
- A 50-a aniversare a victoriei Națiunilor Unite, Londra, Paris, Moscova (mai 1995)
- A 50-a aniversare a creării ONU, New York, octombrie 1995
- Simpozionul „România și Polonia în jocul geo-politic european", Varșovia, noiembrie 1995
- Masa rotundă „România între tratate și dictate", organizată de Centrul cultural român, Paris, decembrie 1995
- Vernisajul expoziției „Monumenta Romaniae Vaticana", Vatican, ianuarie 1996
- Colocviul „Modelul spiritual european", organizat de Centrul cultural român, Paris, iunie 1996
- „Rainbow 1996", Conferința internațională a Uniunii ziariștilor din Commonwealth, Johannesburg, octombrie 1996
- Al VI-lea Simpozion internațional organizat de Asociația greacă pentru cooperarea atlantică și europeană, Atena, decembrie 1996
- Conferința internațională „Balcanii după acordul de la Dayton", Tirana, decembrie 1996
- Vernisajul expoziției „I daci", Florența, martie 1997

CONTENTS (Romanian History) **V. Brătianu** From Grivița to Mărășești • Our Army during WWII • **Al. Duțu, F. Dobre** How died General Avramescu? • **I. Bulei** May 9th, May 10th: Significances • **I. Dumitriu-Snagov** The Teachings of Neagoe Basarab to... Ivan the Terrible • **M. Ștefan** The Exhibition **Monumenta Romaniae Vaticana** • **D. Tănăsescu** Communist Pressures for Antonescu's Trial • **I. Lăcustă** In Bucharest, 50 Years Ago • **C. Rădulescu-Motru** 1947. Recollections (II) • **C. Kirițescu** The Governor of National Bank: A. Vijoli • **I. Scurtu, E. Brătianu** Alexandru Averescu – A Political Personality • **T.A. Pokivailova, J. Paul-Boncour** Nicolae Titulescu and the Secret Services • **S. Gorovei, M.M. Székely** Everyday Life during the Middle Ages • **Magazin istoric,** 30 Years Old: A Chapter of Historiography (II)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **V. Brătianu** De Grivitza à Mărășești • Notre armée pendant la Deuxième Guerre Mondiale • **Al. Duțu, F. Dobre** Comment mourût le général Avramescu? • **I. Bulei** 9 mai, 10 mai: ce qu'elles signifient • **I. Dumitriu-Snagov** Les Enseignements de Neagoe Basarab à... Ivan le Terrible • **M. Ștefan** L'exposition **Monumenta Romaniae Vaticana** • **D. Tănăsescu** Pressions communistes pour juger Antonescu • **I. Lăcustă** A Bucarest, il y a 50 ans • **C. Rădulescu-Motru** 1947. Mémoires (II) • **C. Kirițescu** A. Vijoli, le gouverneur de la Banque Nationale • **I. Scurtu, E. Brătianu** Alexandru Averescu – l'homme politique • **T.A. Pokivailova, J. Paul-Boncour** Nicolae Titulescu et les services secrets • **S. Gorovei, M.M. Székely** La vie quotidienne au Moyen Age • **Magazin istoric,** 30 ans: un chapitre d'historiographie (II)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **В. Братиану** От Гривицы до Мэрэшешти • Наша армия во время второй мировой войны • **Ал. Дуцу, Ф. Добре** Как умер генерал Аврамеску? • **И.Булей** 9-ое мая, 10-ое мая:значения • **И.Думитриу-Снагов** Поучения Неагоя Басараба к...Ивану Грозному • **М.Штефан** Выставка MONUMENTA ROMANIAE VATICANA • **Д.Тэнэсеску** Осуждение Антонеску - под давлением коммунистов • **И.Лэкустэ** В Бухаресте 50 лет назад •**К.Рэдулеску-Мотру** 1947. Мемуары (II) • **К.Кирицеску** А.Вижоли, губернатор Национального Банка • **И.Скурту, Е.Братиану** Александру Авереску - политическая личность • **Т.А.Покивайлова, Ж. Поль-Бонкур** Николае Титулеску и секретные службы • **С.Горовей, М.М.Секей** Ежедневная жизнь в Средневековии • **Магазин историк** - 30 летие: глава историографии (II)

INHALT (Rumänische Geschichte) **V. Brătianu** Von Grivitza bis Mărășești • Die rumänische Armee im zweiten Weltkrieg • **Al. Duțu, F. Dobre** Wie General Avramescu gestorben ist • **I. Bulei** 9 mai, 10 mai: zwei Bedeutungsvolle Tage • **I. Dumitriu-Snagov** Mahnreden des Neagoe Basarab an... Iwan der Schreckliche • **M. Ștefan** Die Ausstellung **Monumenta Romaniae Vaticana** • **D. Tănăsescu** Kommunisticher Druck bei Antonescus Gericht • **I. Lăcustă** In Bukarest, vor 50 Jahren • **C. Rădulescu-Motru** 1947. Memoiren (II) • **C. Kirițescu** A. Vijoli, Guverneur der National Bank • **I. Scurtu, E. Brătianu** Alexandru Averescu – als Staatsmann • **T.A. Pokivailova, J. Paul-Boncour** Nicolae Titulescu und die Geheimdienste • **S. Gorovei, M.M. Székely** Das alltägliche Leben in Mittelalter • **Magazin istoric,** zum 30-ten Geburtstag: ein Kapitel des Geschichtsschreibens (II)

SUMARIO (Historia Rumana) **V. Brătianu** Desde Grivitza hasta Mărășești • Nuestro ejército en la segunda guerra mundial • **Al. Duțu, F. Dobre** ¿Cómo ha muerto el general Avramescu? • **I. Bulei** El 9 de mayo, el 10 de mayo: significados • **I. Dumitriu-Snagov** Las Enseñansas de Neagoe Basarab a... Ivan el Terrible • **M. Ștefan** La exposición **Monumenta Romaniae Vaticana** • **D. Tănăsescu** Presiones comunistas para que el mariscal Antonescu sea juzgado • **I. Lăcustă** En Bucarest, hace 50 años • **C. Rădulescu-Motru** 1947. Memorias (II) • **C. Kirițescu** El gobernador del Banco Nacional: A. Vijoli • **I. Scurtu, E. Brătianu** Alexandru Averescu – hombre político • **T.A. Pokivailova, J. Paul-Boncour** Nicolae Titulescu y los servicios secretos • **S. Gorovei, M.M. Székely** Vida cotidiana en la Edad Media • **Magazin istoric,** en su 30 aniversario: un capítulo historiografía (II)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 615.09.91.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39
telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,
Sector 1, București, România
Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A.

Revista Magazin istoric **poate fi găsită pe INTERNET la**
http: // www. itc. ro/ history /magazin. htm.
E-mail adress: anuntul @ matco.kappa.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi" – București

ISSN 0541-88IX **Lei 2 200**

RHÔNE-POULENC

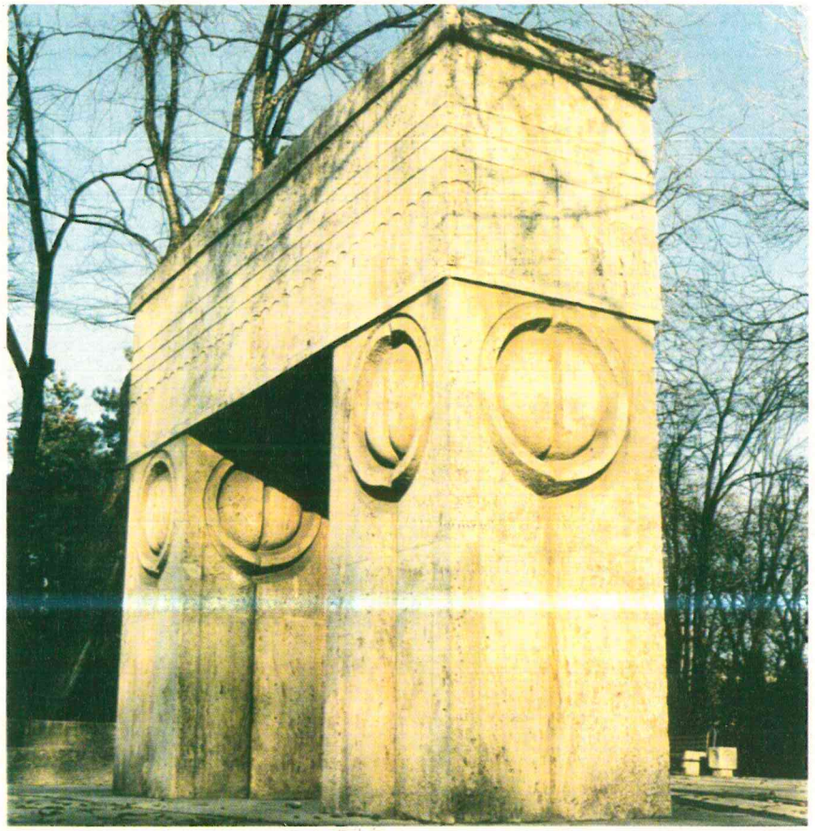

magazin istoric

SERIE NOUĂ – MAI 1997

magazin istoric